

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 13.06.2014

TEZİN TİPİ : Doktora Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Küresel Boyutta Biyolojik Terörizm (Biyo-terör) Tehdidi ve Türkiye’de Biyo-terör Güvenliğine Yönelik Savunma Sistemi

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : -

DAĞITIM LİSTESİ : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere

TEZİN ÖZETİ : ‘Uzun süren savaşları kısaltmak’ gibi farklı bir söylemin arkasına saklansa da Kitle İmha Silahları, devletler için günümüzdeki en önemli caydırıcılık unsurudur. Nükleer, kimyasal, biyolojik ve radyolojik adı altında dört değişik formatı olan bu silahlardan biyolojik silahların – henüz ilk ikisi kadar sık telaffuz edilmese de – uluslararası toplum tarafından önemi her geçen gün daha fazla anlaşılmaya başlanmıştır. Biyolojik silahlar, terör amaçlı kullanıldıklarında ya da kullanılma tehdidinde bulunulduğunda toplumlar üzerinde ağır ve uzun süreli bir etki yaratır. Bu etkinin, panik duygusu ile karışık çok ciddi psikolojik stres oluşturacağı varılan sonuçlardan en önemlisidir. Teröristler açısından cezbedici olan bu hususun, biyolojik silahların kullanım alanlarının genişliği ile de birleştiğinde terör örgütlerine yeni ufuklar açması, ülkelerin güvenlik politikalarında dikkate alınması gereken bir önceliktir. Bu tezde biyolojik terörizm konusu güvenlik bağlamında incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER : Biyolojik Terörizm (biyo-terör), Kitle İmha Silahları, Uluslararası Terörizm, Küreselleşme

SAYFA SAYISI : 277

GİZLİLİK DERECESESİ : Tasnif Dışı

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KÜRESEL BOYUTTA BİYOLOJİK TERÖRİZM (BİYO-TERÖR)
TEHDİDİ VE TÜRKİYE’DE BİYO-TERÖR GÜVENLİĞİNE
YÖNELİK SAVUNMA SİSTEMİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Topçu Bnb. İlker KİREMİTÇİ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

ANKARA – 2014

KARA HARP OKULU

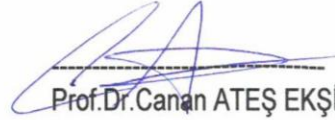
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

A. İlker KİREMİTÇİ'nin, Küresel Boyutta Biyolojik Terörizm (Biyo-terör) Tehdidi ve Türkiye'de Biyo-terör Güvenliğine Yönelik Savunma Sistemi, jürimiz tarafından GÜVENLİK BİLİMLERİ Ana Bilim Dalında DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof.Dr.Sertaç Hami BAŞEREN
(Danışman)

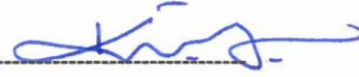
Üye

Prof.Dr.Canan ATEŞ EKŞİ

Üye

Doç.Dr.Bilal KARABULUT

Üye

Doç.Dr.Kürşad TURAN

Üye

Yrd.Doç.Dr. Mesut ORTATATLI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

13/06/2014

Önder Haluk TEKBAŞ
Prof.Dr.Müh.Alb.
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu çalışmanın hazırlanmasında engin tecrübeleri ve değerli yönlendirmeleri ile bana yol gösteren tez danışmanım, hocam Prof.Dr. Sertaç Hami BAŞEREN'e teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunarım. Çalışma süresince gerçekleştirilen Tez İzleme Komitesi toplantılarında yaptıkları değerlendirmelerle önemli katkılar sağlayan ancak daha da önemlisi, her seferinde beni cesaretlendirerek manevi destek veren Prof.Dr. Canan ATEŞ EKŞİ ve Doç.Dr. Levent KENAR hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Son şeklini almasında yaptıkları önerilerle çalışmanın daha bütünleşik bir yapıya sahip olmasında katkıda bulunan Doç.Dr. Bilal KARABULUT ve Doç.Dr. Kürşad TURAN hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın idari boyutunda hiçbir desteğini esirgemeyen, başta Ana Bilim Dalı Başkanım Yrd.Doç.Dr.Alb. Ertan EROL olmak üzere tüm Enstitü personeline teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma süresince gösterdikleri maddi ve manevi fedakârlıkları her şeyin üstünde olan, anlayışlarını ve desteklerini tüm akademik hayatım boyunca hep yakınımnda hissettiğim sevgili eşim Gülsüm ve biricik kızım Tilbe KİREMİTÇİ'ye minnettarlığımı sunarım. Eğitimim boyunca hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ve hâlen benimle gurur duyduğuna inandığım rahmetli babam Mümtaz KİREMİTÇİ'ye ve ailemin diğer tüm bireylerine bana inandıkları ve sabrettikleri için çok teşekkür ederim.

Son olarak, çalışarak doktora yapmanın zorluğunu bir nebze olsun bana hissettirmeyen, gösterdikleri yardımlaşma ile dostluğun en güzel örneğini sergileyen iş yeri arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ANKARA 2014

**KÜRESEL BOYUTTA BİYOLOJİK TERÖRİZM (BİYO-TERÖR) TEHDİDİ VE
TÜRKİYE’DE BİYO-TERÖR GÜVENLİĞİNE YÖNELİK SAVUNMA SİSTEMİ**

DOKTORA TEZİ

İlker KİREMİTÇİ

ÖZET

‘Uzun süren savaşları kısaltmak için’ gibi kullananların bahanesi olan farklı bir söylemin arkasına saklansa da ‘Kitle İmha Silahları (KİS)’, günümüzde devletler için en önemli caydırıcılık unsurudur. Bu da doğal olarak güç demektir. Nükleer, kimyasal, biyolojik ve radyolojik adı altında dört değişik formatı olan bu silahlardan biyolojik silahlar, henüz ilk ikisi kadar sık telaffuz edilmese ve dünya üzerinde bilindik olayları çok fazla olmasa da, uluslararası toplum tarafından önemi her geçen gün daha fazla anlaşılmaya başlanmıştır. Öte yandan bu husus, ileride bu tür saldırıların olmayacağı ve tehdidinin göz ardı edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Zira nükleer ve kimyasal silahlar gibi geniş kitlelere her türlü zararı verebilme kapasitesine sahip olan biyolojik silahlar; kolay ve ucuz elde edilmeleri, etkilerinin artıcı ve kalıcı olması, kullanım kolaylıkları ve kullanıldıklarının geç farkına varılması gibi özellikleri nedeniyle, diğer KİS’den bariz bir şekilde ayrılmaktadır.

Biyolojik silahlar; “Fizyolojik ve biyolojik etkileri nedeniyle, canlı kitleleri öldürme, ağır yaralama ve kapasitelerini bozma amacıyla kullanılan mikro-organizmalar ile biyolojik olarak üretilen biyo-aktif maddeler ve yapay olarak üretilmiş biyolojik madde benzeri ajanlar” olarak tanımlanabilir. Biyolojik silahlar başka bir bakış açısıyla; “Fakir Ülkelerin KİS’i” olarak da nitelendirilmektedir. BM, WHO, NATO gibi uluslararası kuruluşlar ve BZSK’nin belirlemelerine göre,

insanlara karşı biyolojik silah haline getirilebilme özelliğine sahip 43 adet öldürücü mikroorganizma (15 bakteri, 24 virüs, 2 mantar ve 2 parazit) mevcuttur.

Biyolojik terörizm [biyo-terör] ise; “toplumda normal yaşamı durdurmak veya ideolojik bir avantaj kazanmak amacı ile biyolojik etkenlerin şahıslara, gruplara veya daha geniş nüfusa karşı korku yaratmak, hastalık oluşturmak veya hastalık oluşturma korkusu yaratmak amacıyla kullanılmasıdır.” Dolayısıyla biyo-terörde hedef; toplumlar, amaç; korku yaratmaktır ve terörizmin birinci hedeflerinden olan korku yaratmak hususu bu terör çeşidinde de ön plandadır.

Konvansiyonel olmayan ve toplum tarafından çok da bilinmeyen biyolojik silahların terörizm gibi kötü amaçlarla kullanılması, ağır ve uzun süreli psikolojik etki yaratır ve bu etki, panik duygusunun hızla yayılmasına sebep olur. Böylelikle otoritelerin kapasitelerinin tükendiğini görmek ve hükümete karşı olan güveni sarsmak, bu tür silahları kullanma eğiliminde olan teröristler açısından çok daha cezbedici olarak algılanacaktır.

Sonuç olarak ülkeler, biyolojik silahlardan korunmanın yollarını aramalıdır. Çünkü bu tür silahları kontrol etme ve yönetme yetisine sahip devletlerin veya terör örgütlerinin, tabir-i caizse içinde bulunduğumuz yüzyılın silahını ellerinde tuttukları söylenebilir. O yüzden de acaba, biyolojik terör olur mu olmaz mı tartışmalarından ziyade, ne zaman olacağı konusu üzerine yoğunlaşmak daha akılcı olacaktır. Unutulmamalıdır ki; 20’nci yüzyılda icat edilen tüm silahlar eninde sonunda kullanılmıştır. Bu ‘eğer’ değil ‘zaman’ meselesidir.

Anahtar Kelimeler : Biyolojik Terörizm (biyo-terör), Kitle İmha Silahları, Uluslararası Terörizm, Küreselleşme

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

Sayfa Sayısı : 277

T.C.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCE INSTITUTE
DEPARTMENT OF SECURITY SCIENCES
ANKARA 2014

**THE THREAT OF BIOLOGICAL TERRORISM (BIO-TERROR) ON GLOBAL
DIMENSION AND DEFENSE SYSTEM IN TURKEY REGARDING BIO-TERROR**

P.h.D. THESIS

İlker KİREMİTÇİ

ABSTRACT

Although they have hidden back to a different discourse such as ‘to shorten the long-lasting wars’, which is in fact the pretext of the users, the Weapons of Mass Destruction (WMD) are currently the most important element of deterrence for states. This naturally means power. Out of these weapons, which have four different formats under the name of nuclear, chemical, biological and radiological, the biological weapons’ importance by the international community began to be understood more with each passing day, although they are not yet pronounced as often as the first two and they don’t have many well-known events in the world. On the other hand, this matter doesn’t mean that this kind of events will not occur in the future and their threat should be overlooked. Because, biological weapons, which have the capacity to give any damage to the broad masses, as chemical and nuclear weapons, are strictly separated from other WMD owing to their characteristics of being obtained easily and cheaply, and having permanent and increasing effects, ease of use and late awareness of usage.

The biological weapons can be defined as “microorganisms used for killing, harming grievous bodily and disrupting the capacity of the live mass, bio-active substances produced biologically and agents similar to biological materials produced artificially, because of their physiological and biological effects”. The biological weapons, from another perspective, are also characterized as “Poor Countries’

Weapons of Mass Destruction.” There are 43 microorganisms (15 bacteria, 24 viruses, 2 fungi and 2 parasites), which are capable of being used as biological weapons towards the human beings according to the determination of the some international foundations such as UN, WHO, NATO and BTWC.

Biological terrorism [bio-terror] is “the use of biological agents against individuals, groups or wider population in order to create fear, produce disease or generate fear of creating illness with the aim of stopping the normal life in the society or gaining an ideological advantage.” So, in bio-terror, the objective is the societies and the aim is to create fear, and, to create fear, which is one of the first aims of the terrorism, is also at the forefront of this kind of terror.

The misuse of the biological weapons, which are unconventional and not so much known by the society, such as terrorism, create severe and long-lasting psychological impact and this effect lead to the rapid spread of panic. Thus, to see the capacity of the authorities exhausted and to undermine the confidence against the government will be perceived as much more attractive by the terrorists tend to use such weapons.

As a result, countries should seek the ways of protection against biological weapons. Because, it can be inferred that the states and the terrorist organizations, which have the ability of managing and controlling these weapons, hold this century’s weapon in their hands, so to speak. So, it would be wiser to concentrate on the issue of when it will occur rather than to debate whether a biological terror will be or not. It must be noted that all the weapons invented in the 20th century have been used eventually and unfortunately. This is a matter of ‘when’ not ‘if’.

Keywords : Biological Terrorism (Bio-terror), Weapons of Mass Destruction, International Terrorism, Globalization

Advisor : Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN

Number of Pages : 277

İÇİNDEKİLER

Tez Tanıtım Formu	
İç Kapak	
Jüri Üyelerinin Kabul ve Onay Sayfası.....	
Teşekkür Sayfası	i
Özet	ii
İçindekiler	vi
Tablolar Listesi.....	x
Şekiller Listesi.....	xi
Kısaltmalar Listesi	xii
ÖNSÖZ	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KÜRESELLEŞME VE GÜVENLİK	14
1. KÜRESELLEŞME KAVRAMSAL YAKLAŞIM	17
a. Tanımı	17
b. Tipolojisi	19
c. Boyutları.....	24
ç. Dönemleri.....	29
2. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ.....	32
a. Küreselleşmenin Olumlu Etkileri.....	34
b. Küreselleşmenin Olumsuz Etkileri (Karanlık Yüzü)	40
3. GÜVENLİK KAVRAMSAL YAKLAŞIM.....	51
a. Tanımı	51
b. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Yaklaşımları	53
c. Güvenliğin Değişimi	60

İKİNCİ BÖLÜM: BİYOLOJİK SİLAHLAR VE SÜPER TERÖRİZM . 65

1. KİTLE İMHA SİLAHLARI	65
a. Tanımı	65
b. Nükleer Silahlar	66
c. Kimyasal Silahlar	68
ç. Radyolojik Silahlar.....	70
d. Biyolojik Silahlar	72
(1) Tanımı.....	72
(2) Özellikleri.....	77
(3) Erişim ve Kullanılma Yolları	81
(a) Aerosol (Damlacık) Yoluyla Yayılma.....	83
(b) Gıda Yoluyla Bulaşma	83
(c) Aracı (Vektör) Yoluyla Yayılma	84
(4) Tarihçesi	86
(a) Küreselleşme Öncesi Dönem.....	86
(b) Küreselleşme Sonrası Dönem	88
Almanya.....	88
Japonya.....	88
İngiltere	89
ABD	90
SSCB	92
Irak	95
Suriye	97
Güney Afrika Cumhuriyeti	101
(c) Güncel Durumun Değerlendirilmesi.....	102
2. KİTLE İMHA TEHLİKESİ	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BİYOLOJİK TERÖRİZM	115
1. TERÖRİZM KAVRAMSAL YAKLAŞIM.....	116
a. Tanımı	117
b. Tipolojisi	127
(1) Devlet Terörizmi, Devlet Destekli ve Devlete Karşı Terörizm.....	128
(a) Devlet Terörizmi (Yukarıdan Aşağıya Terörizm)	128
(b) Devlet Destekli Terörizm	129
(c) Devlete Karşı (Aşağıdan Yukarıya–İhtilalci) Terörizm	130
(2) Uluslararası Terörizm.....	132
(3) Uluslararası Terörizm.....	132
c. Tarihi	134
2. BİYOLOJİK TERÖRİZM KAVRAMSAL YAKLAŞIM.....	138
a. Terör Örgütlerinin Biyolojik Silah Girişimleri	142
3. BİYOLOJİK TERÖRÜN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	147
4. HUKUKSAL DÜZENLEMELER.....	156
a. Cenevre Protokolü.....	156
b. Biyolojik ve Zehirli Silahlar Konvansiyonu	157
c. Avustralya Grubu (AG).....	160
ç. Diğer Yasal Düzenlemeler	162
(1) NATO 321 Numaralı Kararı.....	162
(2) BM 1540 Numaralı Kararı	163
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BİYO-TERÖR SAVUNMA SİSTEMİ	167
1. ULUSAL GÜVENLİK	169
2. TÜRKİYE’DE BİYOLOJİK SAVUNMA	171
a. Tanım Sorunu	171
b. Afet ve Acil Durum (AFAD) Yönetim Başkanlığı	173
(1) AFAD Yönetmeliğinin Değerlendirilmesi	184

(2) AFAD Yönetimi Başkanlığı 2013-2017 Stratejik Planı	186
c. Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi	188
3. ÖRNEK BİYO-SAVUNMA SİSTEMLERİ	189
a. ABD Modeli	190
b. AB Modeli.....	193
4. TÜRKİYE’DE ÖNERİLEN BİYO-SAVUNMA SİSTEMİ	198
a. Biyo-terör Savunma Stratejisinin Temel Özellikleri.....	201
b. Model Bir Biyo-savunma Sistemi.....	203
(1) Biyo-terör Savunma Sisteminin Temel Prensipleri.....	203
(2) Biyolojik Terör Saldırısına Karşı Savunmanın Unsurları	206
MODEL SİSTEM	209
SONUÇ.....	216
KAYNAKÇA.....	223
EKLER.....	A-D

TABLÖLAR

SAYFA

Tablo-1: Dünyada ve Türkiye’de Yıllara Göre Telefon ve İnternet Kullanıcısı	35
Tablo-2: Dünya İnternet Kullanımı ve Nüfus İstatistiği	36
Tablo-3: Yıllara ve Bölgelere Göre Dünya İhracat Değerleri.....	37
Tablo-4: Yıllara ve Bölgelere Göre Dünya İthalat Değerleri.....	39
Tablo-5: Ülke Gruplarına Göre Nominal / Kişi Başına Düşen GSYH	44
Tablo-6: KİS’in Etki Karşılaştırması	65
Tablo-7: Kategorilerine Göre Biyo-terör Etkenleri	75
Tablo-8: Kitle İmha Silahlarının Karşılaştırılması.....	76
Tablo-9: Biyolojik Silah Etkenlerinin Doz Miktarları ve Kuluçka Süreleri	83
Tablo-10: Biyolojik Silah Etkenlerinin İçme Suyu ile Olan Etkileşimleri	84
Tablo-11: Terörün Tanımsal Unsurlarının Frekansları	124
Tablo-12: Biyo-terörün Diğer Terör Çeşitlerinden Farklılıkları	141
Tablo-13: Biyolojik Silahların Kullanılmasına Dair Olası Senaryolar	154
Tablo-14: Küresel Tehdit Algılaması.....	216

ŞEKİLLER

SAYFA

Şekil-1: Küreselleşmenin Boyutları.....	21
Şekil-2: Küreselleşmenin Boyutları.....	21
Şekil-3: Küreselleşme Tipleri	22
Şekil-4: Küreselleşmenin Tipolojisi	23
Şekil-5: Küreselleşmenin Boyutları Arasındaki Etkileşim.....	25
Şekil-6: Sanayi Devrimi Öncesi Küreselleşmenin Eğilimi	31
Şekil-7: Sanayi Devrimi Döneminde Küreselleşmenin Eğilimi	31
Şekil-8: Risk Bağlantı Haritası-2013.....	41
Şekil-9: Risk Bağlantı Haritası-2007	43
Şekil-10: Geçmişte ve Günümüzde Biyolojik Silaha Sahip Olan Ülkeler	103
Şekil-11: Nunn-Lugar Programının Skor Tabelası.....	107
Şekil-12: Yıllara Göre KİS Eylemleri	110
Şekil-13: Çatışma ve Terörizm Ortamında KİS’e Sahip Olma Eğilimi	112
Şekil-14: Şiddet Döğüsü ve Değıştirilmesi	126
Şekil-15: Biyo-teknoloji Gelişim Süreci, 1940-2000	139
Şekil-16: Eski Senatör Tom Daschle’ye Gönderilen Şarbonlu Mektup.....	146
Şekil-17: Biyolojik Silah Tehdidinin Değerlendirilmesi.....	151
Şekil-18: KİS Tehdidinin Karşılaştırılması	152
Şekil-19: Biyolojik Silah Tehdidinin Durumu	152
Şekil-20: On Yıl İçinde Bir Biyolojik Terör Saldırısı İhtimali.....	153
Şekil-21: AFAD Teşkilat Şeması	175

KISALTMALAR

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
AG	: Avustralya Grubu
ASALA	: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
ATCC	: American Type Culture Collection
AYDES	: Afet Yönetimi ve Karar Destek Sistemi
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BSK	: Biyolojik Silahlar Konvansiyonu
BTWC	: Biological and Toxin Weapons Convention
BZSK	: Biyolojik ve Zehirli (Toksin) Silahlar Konvansiyonu
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
CWC	: Chemical Weapons Convention (Kimyasal Silahlar Konvansiyonu)
DEF	: Dünya Ekonomik Forumu
DHS	: Department of Homeland Security
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EOKA	: Ethniki Organosis Kyprian Agonistan
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FSB	: Federalnaya Slujba Bezopasnosti (Rusya Federal Güvenlik Servisi)
GAC	: Güney Afrika Cumhuriyeti
GASK	: Güney Afrika Savunma Kuvvetleri
GATA	: Gülhane Askerî Tıp Akademisi
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
GGK	: Gözden Geçirme Konferansı
GSMH	: Gayri Safi Millî Hâsıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

HDÖ	: Hükümet Dışı Örgütler
HHS	: Health and Human Services (Sağlık ve Toplum Hizmetleri)
IRA	: Irish Republican Army (İrlanda Cumhuriyet Ordusu)
İHA	: İnsansız Hava Aracı
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KBRN	: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer
KDC	: Kongo Demokratik Cumhuriyeti
KİS	: Kitle İmha Silahları
KKK	: Kriz Koordinasyon Kurulu
KSYÖ	: Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütü
KYM	: Kriz Yönetim Merkezi
MGK	: Millî Güvenlik Kurulu
NBC	: Nuclear, Biological and Chemical (Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal)
NCTC	: Ulusal Terörle Mücadele Merkezi
NGO	: Non-Governmental Organization
NOC	: National Operation Centre (Ulusal Operasyon Merkezi)
NPDI	: Non-Proliferation and Disarmament Initiative (Silahların Yayılmasının Önlenmesi ve Silahsızlanma Girişimi)
OAG	: Oxford Araştırma Grubu
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
TAEK	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TNT	: Trinitrotoluen (Patlayıcı)
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
VKA	: Viral Kanamalı Ateşler
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

ÖNSÖZ

Nükleer, kimyasal, biyolojik ve radyolojik adı altında dört değişik formatı olan kitle imha silahlarından biyolojik silahlar, henüz ilk ikisi kadar sık telaffuz edilmese ve dünya üzerinde bilindik olayları çok fazla olmasa da, uluslararası toplum tarafından önemi her geçen gün daha fazla anlaşılmaya başlanmıştır. Öte yandan bu husus, ileride bu tür saldırıların olmayacağı ve tehdidinin göz ardı edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Zira biyo-terörde hedef; toplumlar, amaç; korku yaratmaktır.

Terörizm ciddi bir dönüşüm sergilemeye başlamıştır. Bu nedenle uluslararası toplum, kimyasal ve nükleer terörizm gibi geleneksel olmayan yeni terörizm tehlikeleriyle karşı karşıya kalmaya başlamıştır ve biyolojik terörizm de bunlardan biridir. Bu çalışma, biyolojik terörizmin tehdit potansiyelini ve toplumlar üzerindeki etkisini analiz ederek, ülkemizde biyo-terör güvenliğine yönelik geliştirilmesi gereken savunma sistemine dair somut öneriler sunmayı hedeflemektedir. Çalışmanın odak noktası; teröristlerin sahip olduğu biyolojik silahların etkili bir tehdide neden olabileceği, terörizm amaçlı kullanıldıklarında ya da kullanılma tehdidinde bulunulduğunda toplumlar üzerinde ağır ve uzun süreli bir etki yaratabileceği, bu etkiyle birlikte kullanım alanlarının genişliğinin terör örgütlerine yeni ufuklar açtığı ve bu tehdide karşı toplumu korumak için müdahaleci tedbirlerin yanı sıra önleyici tedbirlerin de alınması gerektiğidir.

ABD'de 2001 yılında gerçekleştirilen şarbon saldırısından sonra biyo-terör sorunu ince elenip sık dokunmaya başlanmıştır. Birçokları, tabir-i caizse, Armagedon benzeri bir saldırının eli kulağında olduğunu iddia ederken, diğerleri tehdidin abartıldığını ifade etmiştir. Bakış açısı nasıl olursa olsun ülkeler, biyolojik silahlardan korunmanın yollarını aramalıdır. Çünkü bu tür silahları kontrol etme ve yönetme yetisine sahip devletlerin veya terör örgütlerinin, tabir-i caizse içinde bulunduğumuz yüzyılın silahını ellerinde tuttukları söylenebilir. O yüzden de acaba, biyolojik terör olur mu olmaz mı tartışmalarından ziyade, ne zaman ve nasıl olacağı konusu üzerine yoğunlaşmak devletler açısından daha akılcı olacaktır.

GİRİŞ

2009 yılının ikinci yarısında Türkiye gündemindeki önemli konulardan birisi de H1N1 virüsü, ya da halk arasındaki adıyla ‘Domuz Gribi Virüsü’, idi.¹ Toplumun neredeyse tamamında bir telaş ve panik hali hâkim oldu. İnsanlar her öksürdüğünde ya da her ateşi çıktığında domuz gribi şüphesiyle doktorlara gitti. Vücutlarına bilmediği bir mikrobun enjekte edilmesinin endişesini yaşayan bireyler, bu korkuyla, aşı yaptıırıp yaptıırmama konusunda bile kararsız kaldı.

Yukarıda vurgulanan telaş, panik, endişe ve korku algısı, terör ve terörizm ile yakından ilgili kavramlardır.

Öte yandan, toplumdaki herkes, tanıdığı bir doktora, hemşire bir arkadaşına ya da bir sağlık çalışanına konu ile ilgili fikir sormaya başlamıştı. İnternet üzerinden çeşitli ve ürkütücü komplo teorileri üretiliyordu. Bahse konu aşının, biyolojik silah olduğu yönündeki söylemler de ayyuka çıkmıştı. Değerlendirildiğinde, bir virüs bu kadar büyük bir güvensizlik ortamı yaratabiliyorsa, insanlar bunun gibi 43 adet daha etkenin [şimdilik], bundan daha fazla terör etkisi yaratabileceğini bilseler ne yaparlardı? Nasıl bir etki ve baskı altında kalırlardı?

Yukarıdaki bakış açısıyla bu tez, küresel boyutta biyolojik terörizmin (biyo-terör) tehdit potansiyelini ve toplumlar üzerindeki etkisini analiz ederek, ülkemizde biyo-terör güvenliğine yönelik geliştirilmesi gereken savunma sistemine dair somut öneriler sunmayı hedeflemektedir. Çalışmanın odak noktası; teröristlerin elindeki biyolojik silahların etkili bir tehdide neden olabileceği, söz konusu silahların terör amaçlı kullanıldıklarında ya da kullanılma tehdidinde bulunulduğunda toplumlar üzerinde ağır ve uzun süreli bir etki yaratabileceği, bu etkiyle birlikte kullanım alanlarının genişliğinin terör örgütlerine yeni ufuklar açtığı ve bu tehdide karşı

¹ Sağlık Bakanlığı; 14 Aralık 2009 tarihli açıklamasında, domuz gribinden hayatını kaybedenlerin sayısını 415 olarak açıklamıştır. Domuz Gribinden 62 Kişi Daha Öldü. 2009. 12 Haziran 2011 tarihinde **Hürriyet** Gazetesinin 14 Aralık 2009 tarihli <<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/13200383.asp?gid=229>> adresinden alınmıştır.

toplumu korumak için müdahaleci tedbirlerin yanı sıra önleyici tedbirlerin de alınması gerektiğidir. Zira terör örgütleri açısından çok daha cezbedici olan husus; büyük bir alana yayılan hastalığın, çok sayıda yaralı ve ölüme sebebiyet vermesi nedeniyle ciddi psikolojik stres oluşturmaları, böylelikle de yerel otoritelerin yapabileceklerinin sınırlı kalması ve hükümetlerin güveninin sarsılmasıdır.

Çalışmanın kapsamı, dört kavramın kesişimi üzerine odaklanmıştır: küreselleşme, güvenlik, terörizm ve biyo-teknoloji. Zira bu dört kavram, özellikle aynı yöne birlikte hareket ettiklerinde, devletlere karşı pek çok tehditler sunmaktadır. Aslında her bir kavramın kendi içinde farklı tarzda gelişmeler gösterdiği bir gerçektir, fakat bu dört kavramın birlikte incelenmesi neticesinde, ulusal güvenliğimize potansiyel olarak ciddi tehditler oluşturabilecek hususların ortaya konulabilmesi kuvvetle muhtemeldir. Buradan hareketle, tezde yanıtı aranan temel sorulardan biri; küreselleşme, güvenlik, terörizm ve biyo-teknoloji olguları arasındaki kritik bağın nasıl oluştuğu ve biyolojik terörizmin bu ilişki içerisindeki konumunun ne olduğudur.

Değişik açılardan tanımlanan ve günümüzdeki anlamını 1960'lı yıllardan itibaren kazanmaya başlayan küreselleşme olgusu, sonuçları itibariyle pozitif ve negatif yönde pek çok etkileri olan bir kavramdır. Engellenemez ve geri döndürülemez olduğuna inanılmasından dolayı bilimselliğinin bile zaman zaman tartışıldığı bu sihirli kelime; – en basit anlamıyla – küresel bağlılığın genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanmasını ifade eder.

Anlaşılamayan fakat yaygın olan bir duyguyu belirttiği² de iddia edilen küreselleşme; erişim, iletişim ve hıza karşılık gelen teknolojik boyutu ile biyolojik maddelerin terör amaçlı kullanılabilmesine yönelik bilgiler ve ortam sağlamaktadır. Teknolojik boyutunun yanı sıra; ekonomik, askerî, sosyal, kültürel ve siyasi boyutlarıyla da devasa bir değişim ve gelişim süreci sergileyen küreselleşme,

² Keohane ve Nye benzer bir nitelemeyi 1970'lerde "Interdependence (Karşılıklı Bağımlılık)" terimi için de yapmışlardır. Bkz., Kaynakça; Keohane ve Nye, 2000:104.

uluslara ait politik ve fiziki sınırların anlamını yitirmesine sebep olmakta ve bu negatif etkisiyle biyolojik maddelerin olağanüstü bir hızla yer değiştirmesine, diğer bir ifadeyle transferine ortam sağlamaktadır. Ekonomik boyutunun olumsuz etkilerinden biri, ülkelerin ekonomilerinin birbirine daha bağımlı hale gelmesi anlamındaki küreselleşme; zengin ile fakir arasındaki mali açığı daha da artırmakta ancak, daha önemlisi sahip olmayanların, sahip olanların neye sahip olduklarının farkına varmasına vesile olmaktadır. Küreselleşme sürecinin kazananları ve kaybedenleri arasındaki bu uçurum terörizmin sebeplerinden birisini oluşturmaktadır.

Sınır kavramının önemini kaybetmesinin bir başka olumsuz etkisi, küreselleşmenin yarattığı dinamik ortam içinde ulusal güvenliğe (toprak bütünlüğü ve egemenlik) yönelik tehditlerin farklılaşmasıdır. Diğer bir ifadeyle küreselleşme, asimetrik tehditleri³ (terörizm, ayrılıkçı hareketler, etnik ve dini çatışmalar, KİS'in yayılması, uluslararası organize suçlar ve siber terörizm) ön plana çıkararak güvenlik algılarını değiştirmiştir. Küreselleşme, sağladığı imkânlar ve oluşturduğu ortam nedeniyle terörizm üzerinde de olumsuz etki yaratmaktadır. Öte yandan, günümüz terör hareketlerinin çoğu küreselleşme eğilimine bir tepkidir. Terörle mücadelede yeni yöntemler geliştirmeyi zorunlu kılan küreselleşme süreci, KİS'i önemli bir güvenlik sorunu olarak ele almak zorundadır.

Güvenlik ise, maruz kalınan iç ve dış tehditler karşısında devletlerin üzerinde düşünmesi gereken önemli bir olgudur. Zira devletler, yüzyıllar boyunca varlıklarını korumak ve sürdürmek için güvenlik kavramını – farklı biçimlerde de olsa – nihai ve temel hedef olarak algılamışlar ve en önemli öncelik olarak görmüşlerdir. Yaşamın içindeki hayatî dinamiklerden biri olan güvenlik, geçmiş dönemlerde teorik bazda farklı yaklaşımlara sebep olmuş ve bu nedenle değişik güvenlik tanımları ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası geleneksel anlayışın üzerine çıkan güvenlik olgusu, içinde bulunduğumuz dönemde farklılaşan tehditleriyle çok boyutlu bir kavrama dönüşmüştür.

³ Asimetrik tehdit; “Saldırganın, muhatabı karşısındaki zayıflığına karşılık göreceli biçimde üstünlüklere sahip olması” şeklinde tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle asimetrik tehdit kavramını; “Yarattığı ani ve hazırlıksız durum nedeniyle, ülkelerin, politik, sosyal ve ekonomik sistemlerinde istikrarsızlıklara neden olan düşük seviyede kuvvet ve teknoloji kullanarak etkin olmayı amaçlayan faaliyetler” olarak da tanımlamak mümkündür (Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, 2003:XVIII).

Siyasal bir mücadele tarzı olarak günümüzde tüm şiddetiyle etkisini sürdüren terörizm terimi üzerinde mutabakata varılmış bir tanım olmaması, kavramın analizinde karşılaşılan en temel sorunlardan biridir. Müşterek politikalar üretilmesine engel olan bu durum karşısında, literatüre hâkim tanımların ortaya konulması kavramsallaştırmaya fayda sağlamaktadır. Örneğin, BM'nin 17 Mart 2005 tarihindeki panelinde yapılan terörizm tanımı bu bağlamda ele alınabilir (The UN and The Fight Against Terrorism, 2005:8 ve 30):

“Herhangi bir hareketi yapması veya yapmaktan kaçınması için uluslararası bir organizasyonu ya da bir hükümeti zorlamak veya bir toplumu korkutmak amacıyla sivillere veya savaşımayanlara ciddi bedensel zararlar vermek veya onları öldürmek maksadıyla yapılan her türlü eylem.”

Latince ‘Terrere’ kökünden gelen ve eski Türkçede tedhiş ve tedhişçilik ile aynı anlamda kullanılan terörizmin, olmazsa olmaz unsuru şiddettir. Fiillerinin niteliği sembolik olan terörizm, gerçekte sistem dışında sisteme karşı bir harekettir (Jenkins, 1974:2). Teröristleri bu hareketi gerçekleştirmeye iten uzun dönemde bir takım koşullar (modernizasyon, şehirleşme, ideoloji ve siyasi yönetim, vb.) ve ortaya çıkarıcılar olduğu gibi, terörizme yol açan doğrudan sebepler (Etnik farklılıklar, yoksulluk, siyasal katılım kısıtlamaları, elitin memnuniyetsizliği, vb.) de mevcuttur. Yaygın bir sosyal, ekonomik ve ideolojik tatminsizliğin sonucu olan terörizmin birinci sebebi; “Haksızlığa uğramak ya da haksızlığa uğramış hissine kapılmaktır” (Crenshaw, 2003:95).

Kimi akademisyenlerce (Bruce Hoffman gibi) geçmişinin 1793-1794 yılları arasındaki Fransız Devrimine (The Regime de la Terreur) kadar uzandığı varsayılan terörizmin, sonraki süreçte yeni bir çağa girmesine sebebiyet veren tarihi olay, Sanayi Devrimidir. Zira bu dönemdeki sosyo-ekonomik değişiklikler, yeni bir terörizm akımının doğmasına yol açmıştır. 1900’lü yılların başında anarşist ideolojiyle güdülenen terörizm, sonraki yıllarda milliyetçilik ve ayrılıkçı hareketlerden etkilenmiş, ama her dönemde de devrimci amacını korumuştur.

Günümüzde ise terörizmin; 11 Eylül öncesi ve sonrası şeklinde iki ayrı döneme ayrılması pek çok uzman tarafından yaygın olarak kabul edilen bir tahlil biçimidir. Öte yandan, terör kavramının analizinde ilgi alanı, siyasal terörizmdir. Zira terör nitelikli suçlarda failin saiki siyasaldır. Buradan hareketle değişik siyasal ilişkilerdeki terörizm türlerinin [Yukarıdan Aşağıya Terörizm (Devlet Terörizmi), Aşağıdan Yukarıya Terörizm (Ayaklanmacı Terörizm) ve Devlet Destekli Terörizm] ortaya konulması ihtiyacı doğmaktadır.

Uzun ve orta vadede stratejik hedefleri olan terörizm; sistematik olarak paramiliter (yarı askerî) doktrinlerde (Şehir Ayaklanması ve Kır Gerillası) de kullanılmıştır. Bunlara ilave olarak coğrafi değişkenliği ile ön plana çıkan “Asimetrik Uluslararası Savaş ve Terörizm” olgusu, küreselleşmeyle değişen asimetrik tehdit algılamasında çok önemli bir yere sahiptir. Zira söz konusu asimetrik saldırılarda, küreselleşmeden doğan imkânlar neticesinde kolay erişim imkânı bulunan KİS’in kullanılabilmesi ortam doğmuştur. Küreselleşmenin teknolojik boyutunun etkisi sayesinde (örneğin, biyo-teknolojideki gelişmeler) çok az üyeye sahip terörist gruplar bile, büyük tahribatlara yol açan saldırılar gerçekleştirebilecek imkanlara kavuşmuştur. Günümüzün ‘Tekno-terörist Çağı’ olarak nitelendirilmesinin algısı da, küreselleşmenin, başta teknolojik olmak üzere diğer tüm alanlardaki imkânlarıdır. Bu çalışmada asimetrik saldırı yerine, terörizm konsepti olarak ön plandadır.

Küresel bir sorun olmaya devam eden terörizm ile küreselleşme arasında kuvvetli bir etkileşim vardır. Bunun yanı sıra, küreselleşmenin terörizmin katalizörü olduğu ve terör örgütlerinin kapasitesi üzerinde kuvvet çarpanı etkisi yarattığı da bir gerçektir. Ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, teröristlere gözardı edilemez imkânlar sağlamıştır. Örneğin küreselleşme teröristlere, gevşek teşkilatlanma ve kendi kendilerini finanse edebilen uluslararası bir ortam yaratmıştır. Dahası küreselleşme, dini ve ideolojik temelli terörizme doğru güçlü bir eğilimin doğmasına yol açmıştır. Tüm bunlara ilave olarak küreselleşme, farklı örgütler arasında ilişkiler oluşmasına ve bu ilişkilerin yaygınlık kazanmasına da sebep olmuştur. Küreselleşme, durdurulamayacağı ve tersine de çevrilemeyeceği için, terörizmin de – günümüzdeki gibi olmasa da – sabit olarak gelecekte varlığını

sürdüreceği hâkim bir kanıdır. Hatta terör saldırılarındaki sayının, şiddetin ve ölüm oranlarının artacağı varsayılmaktadır. Diğer taraftan, şiddet içeren terörist saldırılar, teröristlerin aklında rasyonellik yaratmaktadır. Bu husus, teröristleri biyolojik silah kullanmaya yönelten güdülerini incelerken çok önemlidir.

‘Uzun süren savaşları kısaltmak için’ gibi, kullananların bahanesi olan farklı bir söylemin arkasına saklansa da KİS, günümüzdeki en önemli caydırıcılık unsurudur. Bu da doğal olarak güç demektir. ‘Konvansiyonel Olmayan Silahlar’ olarak kategorilendirilen KİS’in; nükleer, biyolojik, kimyasal ve radyolojik silahlar adı altında dört değişik formatı vardır. İçerikleri, yapım araçları, kullanım yöntemleri ve de etkileri bakımından bu silahlar birbirlerinden oldukça farklıdır. Örneğin, yıkım gücü açısından çok önemli etkileri olan ve önlem almanın oldukça zor olduğu nükleer silahlara nazaran “kimyasal ve biyolojik silahlar, kullanımları çok daha yaygın ancak askerî açıdan kullanılabilirlikleri çok daha kısıtlı kitle imha silahlarıdır” (Kıbaroğlu, 2006:127-128). Bu silahlardan kaynaklanan tehdidin analizi ile de terörizmin kuramsal çerçevesine farklı boyut ve açıdan katkıda bulunulabilir.

Terörizmin ciddi bir dönüşüm sergilemesiyle uluslararası toplum, ‘kimyasal terörizm’ ve ‘nükleer terörizm’ gibi geleneksel olmayan yeni terörizm tehlikeleri ile karşı karşıya kalmıştır. Literatürde bu terör tehlikeleri ‘Kitle İmha Silahları Terörü’ – Süper Terörizm – olarak kavramsallaştırılmaktadır. Buna karşılık, KİS’lere yönelik çok sayıda hukuksal tedbir alınmaya çalışılmış ancak, gerek yaptırım mekanizmalarının yoksunluğundan, gerekse kapsam eksikliği yönünden yetersiz ve etkisiz kalmışlardır. Bu tedbirlere örnek olarak; 1968 yılında imzalanan ve 1970 yılında yürürlüğe giren ‘Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması’ (NPT); özünde kimyasal silahların kullanılmasını yasaklayan 1925 tarihli ‘Cenevre Protokolü’; Ocak 1993’te Paris’te imzalanan ve Nisan 1997’de yürürlüğe giren kimyasal silahların kullanımını, üretimini, bulundurulmasını ve stoklanmasını kesin bir dille yasaklayan ‘Kimyasal Silahlar Konvansiyonu (CWC)’; 1972 yılında imzalanan ve 1974 yılında yürürlüğe giren ‘Biyolojik ve Toksin Silahlar Konvansiyonu (BTWC)’; NATO’nun 321 ve BM’in 1540 sayılı kararları verilebilir.

Temelde, insanoğlunun yaşam kalitesini değiştirmek için biyo-teknolojinin sahip olduğu potansiyel çok derindir. Sağlık bilimlerindeki gelişmeler de insanların yararlanması ve hastalıkların ortadan kaldırılması potansiyeline sahiptir. Örneğin, önümüzdeki yüzyılda yaşam ömrünün 150 yıla çıkacağı tahmin edilmektedir. Bugün, bu aynı olanakların, insanlığın zararına kullanılabilir hale getirecek bir dönüm noktasında olduğunu da unutmamak gerekir. Öyle ki, küreselleşmeyle birlikte teknolojinin, malzemenin ve bilginin yayılması, biyo-teröristlerin lehine çok uygun avantajlar sağlamaktadır. Keza, biyo-teknolojik gelişmelerdeki inanılmaz hız, biyolojik terörizm sorununu zamana karşı bir yarış durumuna sokmaktadır. Örneğin, biyo-teknolojideki gelişmeler, 1940-1970 yılları arasında her beş yılda bir ikiye katlanmıştır. 1970-1980 yılları arasında ise bu gelişme oranı, beş katına çıkmıştır. 19'uncu yüzyılın son 20 yılında ise bu gelişme, her altı ayda bir ikiye katlanarak, yani yılda %400'lük bir artışla devam etmiştir (Gerstein, 2008:86).

Öte yandan biyolojik silahlar; “kolay ve ucuza elde edilmeleri, etkilerinin artıcı ve kalıcı olması, kullanım kolaylıkları ve kullanıldıklarının geç farkına varılması” (Özgür, 2006:30) gibi özellikleri nedeniyle, diğer üçünden çok daha etkili özgünlükler sergilemektedir. Örneğin, 1000 kg sarin 3000–8000, bir hidrojen bombası 0,9–1,9 milyon ölüme neden olurken, sadece 100 kg şarbon 1,5–3 milyon insanın ölümüne yol açmaktadır (Anderson, 1999:6).

ABD'de 2001 yılında gerçekleştirilen şarbon saldırısından sonra biyo-terör sorunu ince elenip sık dokunmaya başlanmıştır. Birçokları, tabir-i caizse, Armagedon benzeri bir saldırının eli kulağında olduğunu iddia ederken, diğerleri tehdidin abartıldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla biyo-terör, son derece güncel ve bir o kadar da korunması yüksek maliyetli bir konu haline gelmiştir. Örneğin ABD, biyolojik savunma harcamalarını birden milyon dolardan, milyar dolarlara çıkarmıştır.

Günümüzden 25.000 yıl öncesinde dahi varlığı bilinen biyolojik silahların kullanımı çok eski tarihlere dayanmaktadır. Japonya, İngiltere, SSCB ve ABD söz konusu silahlara yönelik savunma programları yürütmüşler ve onları geçmişteki

çeşitli dönemlerde kullanmışlardır. Günümüzde, El-Kaide gibi terör örgütlerinin bahse konu silahları kullanma yönünde eğilimlerinin olduğuna dair dayanaklar mevcuttur. Bu nedenle; ‘Fakir Ülkelerin Kitle İmha Silahı’ olarak lanse edilen, biyolojik silahlar vasıtasıyla yaratılan ve ‘terörlerin terörü’ (Roberts, 2010:117) diye nitelendirilen biyo-terör, devletler için potansiyel bir tehdit olarak görülmelidir.

Yukarıdaki ifadeler kapsamında biyolojik terörizm şu şekilde tanımlanabilir (Yenen ve Doğanay, 2008:95);

“Toplumda normal yaşamı durdurmak veya ideolojik bir avantaj kazanmak amacı ile biyolojik etkenlerin şahıslara, gruplara veya daha geniş nüfusa karşı korku yaratmak, hastalık oluşturmak veya hastalık oluşturma korkusu yaratmak amacıyla kullanılmasıdır.”

Yeni bir multidisipliner bilim konusu olarak öne çıkmaya başlayan biyo-terörde hedef; toplumlar, amaç yani istenen etki; korku yaratmaktır. Terörizmin birinci hedeflerinden korkuyla etkilemek yaklaşımı, bu terör çeşidinde de ön plandadır. Hal böyle olunca, terör örgütleri adlarını ve güçlerini geniş kitlelere duyurma imkânı bulmakta, politik hedefleri ve ideolojilerinin yayılmasını sağlamakta ve böylelikle isteklerine ulaşmak için pazarlık yapabilme kabiliyetine kavuşmaktadır (Yenen ve Doğanay, 2008:96). Benzer terör saldırılarına maruz kalmış toplumlarda yapılan anketlerde, vurgulanan iddiayı destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

Ülkemiz ise, ulusal güvenlik stratejimize ve politikamıza rehberlik eden geleneksel ilişkilerimizin hızla değiştiği – ve belki de aşındığı –, birbirine bağlı ve giderek daha karmaşık olan, küçülen ve bir o kadar da hızlanan bir dünya ile karşı karşıyadır. Barışçıl amaçlar için kullanılmasını sağlamaya yönelik politikaların ve kanunların uygulamaya konulmasından ve etkilerinin tam olarak anlaşılmasından önce, yeni teknolojiler gelişmekte ve çoğalmaktadır. Bu sebeple de, üzerine ulusal güvenliğimizi inşa ettiğimiz sistemler ve bu sistemlerdeki değişiklikler, güncellikten uzak kalmaktadır. Bunlardan biri de biyo-teknoloji alanında yaşanan gelişmelerdir.

Zira son otuz yılda bu alanda, diğer hiçbir alanda görülme-yen kadar ilerleme kaydedilmiş, hatta bir patlama yaşanmıştır. Bununla birlikte, biyolojik savunma konusunda kapatılması elzem olan politik ve hukuki bazı boşluklar doğmuştur.

Tarih boyunca devletler, kendilerini tehdit edeceğini değerlendirdikleri olgulara karşı vatandaşlarını ve çıkarlarını korumak adına ulusal güvenlik sorunlarını yöneten sistemler, yapılar, kurumlar ve süreçler geliştirmişlerdir. Bu açıdan ülkemizde, biyo-terör tehdidine ait sorunların analiz edilerek biyo-terör güvenliğine yönelik objektif kriterlere ve önleyici tedbirlere dayalı bir biyolojik savunma sisteminin oluşturulması ihtiyacı vardır. Unutulmamalıdır ki dünya, sınır ötesi tehditlerin yayılması yönünde gösterdiği büyük bir eğilim ile giderek küreselleşmektedir. Bunu da, KİS dâhil olmak üzere her zamankinden daha güçlü silahlar kullanarak yapmaktadır. Bu sebeple ve bu çıkarımdan kaynaklanan ulusal güvenliğimize yönelik potansiyel tehditleri çok iyi değerlendirmemiz gerekmektedir.

Ülkemizin ulusal güvenlik stratejisi; algılanan tehditlere ve güvenlik açıklarına karşı, ülkemizin çıkarlarını içeride ve dışarıda korumak adına tasarlanan politikalar ve stratejiler üzerine dayalıdır. Aslında, ulusal güvenliğimizi sağlamak için gösterdiğimiz çabalar, ağırlıklı olarak devlet-devlet ilişkilerini yönetmeye doğru yönlendirilmiştir. Öte yandan, günümüzde ve yakın zamanda, Türkiye'nin çıkarlarına karşı faaliyet göstermeye hazır çok değişik aktörlerin – PKK ve El-Kaide terör örgütleri gibi – varlığının yanı sıra, tehdit ve güvenliğin çok çeşitli olduğu farklı bir dünyada yaşamaktayız. Bu sebeple, ülkemiz adına biyo-terör güvenliğine yönelik olarak analizi yapılacak bir sistemin güncel, kapsamlı ve ihtiyatlı olması için tüm değişkenlerin hesaba katılmasının, eşitliğin diğer tarafında istenilen sonucun elde edilmesi açısından uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Doğal olarak, bir biyolojik saldırı karşısında Türkiye'nin mevcut hazırlık durumunu da içeren bu analizin içinde hukuksal uygulamalar olacağı gibi, stratejik olarak alınması gereken bazı kararlar da yer alacaktır. Geleceği de kapsamaması gereken böyle bir sistemin; küreselleşme, güvenlik, terörizm ve biyo-teknoloji

arasındaki kritik bağda inşa edilen ve bugünden geliştirilmek zorunda olunan stratejilere ve kararlara dayanması gerektiğine inanılmaktadır. Bunun için, uygulanacak tüm programlar ve inşa edilecek tüm sistemler, kriz öncesi önleyici tedbirleri ve kriz sonrası da müdahaleci önlemleri bir bütün halinde uygulayabilecek şekilde kapsamlı olmalıdır.

Yukarıda belirtilen varsayımlar ışığında çalışmanın birinci bölümünde; ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin, toplumların etkileşimlerine olumlu ya da olumsuz nasıl tesir ettiğini anlamak için küreselleşme ve onun kaçınılmaz olarak etkilediği güvenlik kavramı ele alınacaktır. Zira bu tür bir çalışmada küreselleşmeyi, terörizm, güvenlik ve biyo-teknolojiden ayırmamak gerektiği değerlendirilmektedir. Bu dört kavram, her ne kadar her biri kendi içinde farklı tarzda gelişmeler gösterse de, özellikle aynı yöne birlikte hareket ettiklerinde, devletlere karşı pek çok tehdit sunabilir. Diğer bir deyişle, bu dört kavramın birlikte incelenmesi neticesinde, ulusal güvenliğimize potansiyel olarak ciddi tehditler oluşturabilecek hususların da ortaya konulabilmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle, bahse konu bu dört kavramın arasındaki neden ve sonuç ilişkileri, aralarındaki kritik bağı anlamak için çok önemlidir. Bu sebeple bölümde; küreselleşmeden kaynaklanan olumlu ve olumsuz tehditler ile değişen güvenlik algısı, vurgulanacak önemli alt kısım başlıklarıdır.

Devletlerin varlıklarını korumak ve sürdürmek için yüzyıllardır nihai ve temel hedef olarak algıladıkları ve en önemli öncelik olarak gördükleri güvenlik kavramı, bölümün ikinci kısmında incelenecektir. Farklı ve değişen yaklaşımların çok değişik tanımlara yol açtığı güvenlik olgusunu kuramsal olarak da açıklamak maksadıyla, uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik odaklı yaklaşımlarına bu kısımda yer verilecektir. Karabulut'un; "Güvenlik olgusu, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme sürecinin ivme kazanmasıyla birlikte, geleneksel güvenlik anlayışını aşan bir biçimde değişmeye başlamıştır" (Karabulut, 2011:1) varsayımından yola çıkarak güvenliğin değişimi de bölümün son kısmında kısaca irdelenecektir.

İkinci bölümün birinci kısmında; KİS ve de özellikle biyolojik silahlar ele alınacaktır. Daha açık bir ifadeyle; nükleer, kimyasal ve radyolojik silahların kısaca açıklanmasını müteakip biyolojik silahlar; tanıtılacak, özellikleri belirtilecek, tarihsel gelişimleri örnek olaylarla ve ülkelerin yürüttüğü programlarla izah edilecektir. Bölümün odak noktasını; ‘Fakir Ülkelerin Kitle İmha Silahı’ olarak da adlandırılan biyolojik silahları, terörizmin bakış açısıyla incelemek ya da diğer bir ifadeyle biyolojik silahların terörizm algısı içindeki yerini ortaya koymak oluşturacaktır. Zira böyle bir analizin, sonraki bölümde ele alınacak olan biyo-terör tehdidinin giriş kısmını oluşturacağı kıymetlendirilmektedir. Yapılacak çıkarımla ortaya konulacak biyolojik silahların teröristler tarafından tercih edilme sebepleri ya da diğer bir anlatımla terör örgütlerinin bu tür silahları kullanmak ve geliştirmeye yönelik eğilim göstermelerindeki niyetleri, analize destek sağlayacak alt başlıklar olacaktır. Bu kapsamda, cevabı aranacak soru, biyolojik silahların hangi özelliklerinin terör örgütlerini cezbediği ve bu silahların kullanımının onlara nasıl bir ufuk açtığıdır.

Bölümün sonraki kısmında ‘Kitle İmha Silahları Tehlikesi” konusu ele alınacaktır. Vurgulandığı gibi ‘uzun süren savaşları kısaltmak için’ gibi farklı bir söylemin arkasına saklansa da KİS, günümüzdeki en önemli caydırıcılık unsurudur. Nükleer, biyolojik, radyolojik ve kimyasal adı altında dört değişik formatı olan bu silahlardan kaynaklanan tehdidin analizi ile ileriki bölümde ayrıntılarıyla ele alınacak olan biyolojik terörizm konusuna genel bir anlayış oluşturmak hedeflenmektedir.

‘Biyolojik Terörizm’ adı verilecek üçüncü bölümde; küreselleşme, güvenlik ve terörizmde olduğu gibi, biyo-teknolojide de yaşanan büyük değişim ve gelişim vurgulanmaya çalışılacaktır. Yetenek, kapasite, imkânlar ve bilgidaki bu artışın bilimsel gelişmeler için fırsatlar sağlarken, terörist amaçlar için de biyo-teknolojiyi kullanma ortamını oluşturduğu, bu bölümün odak noktasını teşkil edecek ve terör örgütlerinin biyolojik silah girişimleri vurgulanacaktır. Hedef, biyo-terör konusunda mümkün olduğunca geniş bir analiz gerçekleştirmektir. Bu safhada tartışılacak bir başka nokta, ‘neredeyse hiçbir teknolojik gelişme yoktur ki, tarihin bir noktasında hain amaçlar için istismar edilmemiş olsun’ ve ‘unutulmamalıdır ki; 20’nci yüzyılda icat edilen tüm silahlar eninde sonunda kullanılmıştır’ varsayımlarıdır.

Bu bölümün ilk kısmında; ayrıntılı bir şekilde incelenen tanımıyla, tipolojisiyle ve tarihiyle terörizmin kavramsal bir değerlendirilmesi yapılacaktır. 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası camia için büyük önem taşımaya başlayan ve henüz üzerinde mutabakata varılmış bir tanımı olmayan ‘terörizm’ kavramının bu kısımda incelenmesindeki hedef, günümüz terörizminin içinde yer alan ve devletler için büyük sorun teşkil eden konulara geniş bir anlayış sağlamaktır. Diğer yandan bu kısmın bir başka hedefi, terörizm ve küreselleşme arasındaki kuvvetli etkileşimi ortaya çıkarmaktır. Zira amaç ve araçları tarih boyunca değişkenlik göstermiş olan terörizm, küresel bir sorun olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, detaylarında küresel terörizmin sebepleri üzerinde de durulacak olan bu kısımdan sonra biyolojik terörizmin detaylı kavramsal incelemesine geçilecektir.

Terörizmin ciddi bir dönüşüm sergilemesiyle uluslararası toplum, ‘kimyasal terörizm’ ve ‘nükleer terörizm’ gibi geleneksel olmayan yeni terörizm tehlikeleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan biri olan ‘biyolojik terörizm’, bölümün ikinci kısmında, geçen tüm bölümlerin değerlendirilmesi sonucunda, kavramsal olarak analiz edilecektir. Terör örgütlerinin biyolojik silah girişimleri ve geleneksel terör türlerinden farklılığın ortaya konulacağı bu kısımda vurgulanacak husus; insan hayatını uzatmak, insanların fiziksel yaşam kapasitesini artırmak ve insanları hastalıklardan korumak adına yapılan biyo-teknolojik çalışmaların, günümüzde insan neslini tehdit edebilecek istenmeyen gelişmelere de imkân sağladığıdır. Dahası, bu gelişmelerin terör örgütlerine yeni ufuklar açtığının da, devletler tarafından üzerinde düşünülmesi ve dikkate alınması gereken bir gerçek olduğudur.

Yapılan araştırma göstermiştir ki, en çok kullanılan kitle imha silahı kimyasal silahlardır. Yine de, nükleer silahlara oranla daha çok tercih edilen biyolojik silahların, geçmiş dönemlerde terör örgütlerince kullanıldığı saldırılar söz konusudur. Amacı korku yaratmak, hastalık oluşturmak veya hastalık oluşturma korkusu yaratmak olan biyolojik terörde hedef, toplumlardır. Bu nedenle, bölümün üçüncü kısmında, terör örgütleri tarafından biyolojik silahların kullanılmasının ya da kullanılma tehdidinin belirmesinin toplumlar üzerinde nasıl bir etki yarattığı konusu

incelenecektir. Bu incelemeye destek sağlamak amacıyla yapılmış uluslararası anketlerden yararlanılacak ve tezin varsayımı bu kısımda analiz edilecektir.

Bölümün son kısmında; biyo-terör tehdidinin hukuksal boyutları tüm yönleriyle ele alınmaya çalışılacaktır. Güncel rejimlerin yeterliliğinin sorgulanacağı bu bölümde, hukuksal tedbirler hususu daha da özelleştirilerek bizzat biyo-terör konusuna odaklanılacaktır. Uluslararası hukukta, terörizmle mücadele alanında çeşitli enstrümanlar yer almasına rağmen bu bölümde ele alınacak başlıca hukuksal düzenlemeler; Cenevre Protokolü, Biyolojik ve Zehirli Silahlar Konvansiyonu, BM, ve NATO kararlarıdır. Bölümün odak noktası; biyolojik terör konusunda son zamanlarda yaşanan gelişmelerin, beraberinde yeni hukuki ihtiyaçlar doğurduğudur. Cevabı aranacak sorular ise; anılan düzenlemelerin güncel ihtiyacı karşılayıp karşılayamadığı, eksikliklerinin neler olduğu ve ne gibi yenileştirmelerin yapılması gerektiğidir. Biyo-terör tehdidine yönelik hukuksal çerçeveyi çizecek olan bu kısmın, ülkemizdeki savunma sisteminin önemli bir parçasını oluşturan yasal düzenlemelerin analizi açısından da yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Dördüncü bölümde, elde edilen bilgiler ışığında ülkemizdeki biyo-terör tehdidine yönelik sorunlar analiz edilecektir. Zira biyolojik terör sanıldığı kadar aksine sadece ABD'yi saran bir tehdit değil, aynı zamanda Türkiye ve dünya için de gerçek bir tehdit durumudur. Bu nedenle de bölüme; ulusal güvenlik kavramıyla bir başlangıç yapılacaktır. Bölümün odak noktası; biyolojik terörle mücadele konusunda şimdiye kadar alınan önlemlerin ulusal birimler ve mevzuat açısından yetersiz kaldığıdır. Buradan hareketle ulaşılmak istenen hedef, biyo-terör güvenliğine yönelik objektif kriterlere dayalı ülkemiz için gerekli ve geçerli bir savunma sisteminin analizini yapmaktır. Hâlihazırdaki mevcut durum kapsamında yapılacak analiz ile yeni sistemin nasıl olması gerektiği önerilecektir. Buradaki amaç, teröristlerin biyolojik saldırı kapasitelerini ve niyetlerini engellemek için sonuç, teklif ve öneriler sunmaya çalışmaktır. Bunların, Türkiye'nin biyo-savunma güvenlik sistemi için mümkün olduğunca kapsamlı politikalar ve programlar olması amaçlanmaktadır. Yapılacak genel bir değerlendirme ile de çalışmanın sonlandırılması amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE GÜVENLİK

Küre kavramı, matematikteki geometrik şekil ya da coğrafya derslerindeki yer-küre bağlantısı kapsamında veya yaygın kullanımda çoğu kez telaffuz edilen küreselleşme⁴ olgusuna yüklediği anlam çerçevesinde düşünüldüğünde, içlerinde en dikkat çekicisi matematiksel tanımıdır: “Kusursuz simetriye (birden çok eleman [devlet] arasındaki ebat, şekil ve pozisyon bakımından benzerlik, ahenk) sahip geometrik bir nesne ve yüzey”. Öte yandan, uluslararası ortamda devletler veya diğer aktörler, gerçekten ahenkli ve olumlu bir şekilde birbirine benzemeye ve birbirinden etkilenmeye başladılar mı yoksa bu eksene göre yansıma aslında bir ‘yanılsama’ mı? Küreselleşme aslında ne kadar küresel?

Böyle bir giriş paragrafından sonra akıllara, ‘Biyolojik Terörizm’ hakkındaki bir tezin neden küreselleşme üzerine bir bölüm ile başladığı sorusu gelebilir. Alanın önde gelen akademisyenlerinden Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Jr.’ın “Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)”⁵ adlı makalesinde, küreselleşmeye giriş yapmak için 1999 yılında New York’da meydana gelen ‘Batı Nil Virüsü’ olayına atıf yapılmaktadır (Keohane ve Nye, 2000:104). Zira 3200 olayın rapor edildiği ve 176 kişinin öldüğü bu olay sonrasında ‘biyolojik istiladan’ çekinen ABD’deki bazı çevreci gruplar, ‘küresel ticaretin ve seyahatin’ durdurulması çağrısında bulunmuşlardır (a.g.m.). Bununla birlikte, söz konusu akademisyenler, küreselleşmenin bağlantılarını vurgularken biyolojik maddelerin (patojen gibi) de etkisine gönderme yapmaktadırlar (a.g.m.:105). Diğer taraftan, Mısırlı Marksist bir ekonomist olan Samir Amin ise küreselleşmeyi; teknoloji, finans, kaynaklar, medya ve KİS olmak üzere beş ilke üzerinden tanımlayarak

⁴ Ahmet Temir, Oğuz Türkçesinde mevcut olmayan fakat –sıl/-sil şeklinde Kıpçak-Tatar Lehçesinde mevcut olan “-sel/-sal” ekinin eskiden beri Türkçede, çok dar ve kısıtlı olsa da, yer aldığına dair örnekler olduğunu (Ahmet Vefik Paşa’nın “Lehçe-i Osmanî” ve Şeyh Süleyman Efendi’nin “Lügat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmanî”sindeki kumsal sözcüğü) ancak, bu eklerin dil devrimi ile gün ışığına çıktığını ve Arapça –î nispet ekinin yerini almak üzere anlamının genişletilerek kullanılmaya başlandığını belirtir. Örneğin; ilmî yerine bilimsel, şahsî yerine kişisel gibi (Temir, 1999:3-5). Öte yandan Türkçe dilbilgisi çalışmalarında söz konusu Ek’in Türkçe olmadığına dair tartışmalar da mevcuttur.

⁵ Makalenin tamamına ulaşmak için Bkz., Kaynakça; Keohane ve Nye, 2000:104-119.

(Rugman, 2000:36), küreselleşmenin dayandığı beş tekelden biri olarak içinde biyolojik silahların da bir unsurunu oluşturduğu KİS'e dikkat çekmektedir.

‘Giriş Bölümü’nde çalışmanın kapsamının, dört kavramın kesişimi üzerine odaklandığı ifade edilmişti: küreselleşme, güvenlik, terörizm ve biyo-teknoloji. Bu dört kavramın, özellikle aynı yöne birlikte hareket ettiklerinde, devletlere karşı pek çok tehditler sunabileceği, aslında her bir kavramın kendi içinde farklı tarzda gelişmeler gösterdiği, ancak bu dört kavramın birlikte incelenmesi neticesinde ulusal güvenliğimize potansiyel olarak ciddi tehditler oluşturabilecek hususların ortaya konulabilmesinin kuvvetle muhtemel olduğu vurgulanmıştı. Buradan hareketle, bu dört kavram arasındaki neden ve sonuç ilişkilerini ortaya koymak, sadece aralarındaki kritik bağı değil, aynı zamanda hem toplu, hem de her birinin münferit olarak anlaşılmasını da sağlayacaktır.

Bölümün varsayımlarından biri; küreselleşmenin kaçınılmaz etkileri sayesinde teknolojiye – özellikle biyo-teknoloji – olağanüstü hızlı gelişmeler sonucunda, yakın gelecekte biyolojik terörizm lehine avantajlar ve ülkelerin ulusal güvenliği aleyhine tehditler oluşacağıdır. Zira küreselleşme; erişim, iletişim ve hızla karşılık gelen teknolojik boyutu ile biyolojik maddelerin terör amaçlı kullanılabilmesine yönelik bilgilere erişime imkân tanımakta ve ortam sağlamaktadır. Öte yandan küreselleşme; uluslara ait politik ve fiziki sınırların anlamını yitirmesine sebep olmakta ve bu negatif etkisiyle biyolojik maddelerin olağanüstü bir hızla yer değiştirmesine, diğer bir ifadeyle transferine ortam sağlamaktadır. Aynı zamanda küreselleşme, sahip olmayanların neye sahip olmadıklarını onlara gösterme açısından da etkilidir. Küreselleşme sürecinin, kazananları ve kaybedenleri arasındaki söz konusu bu uçurum da, terörizmin önemli sebeplerinden biridir. Bu nedenle, her yönüyle dikkatli bir şekilde ele alınması gereken söz konusu tehditlere yönelik bütüncül bir savunma sistemi ülkelerin güvenlik öncelikleri arasında olmalıdır. Bu gerekçeler çerçevesinde, ilgisiz bir ayrımla sonuçlanmaması için küreselleşme, güvenlik, terörizm ve biyo-teknoloji kavramlarından ayrılmamıştır.

İnternette ‘küreselleşme (globalization veya globalisation)’ yazıldığında Google Arama Motoru; 37.7 ve 10.3 milyon, sadece başlık kısmında taratıldığında ise 1.29 milyon ve 281 bin civarında ağ penceresi açmakta. Yahoo için ise bu rakamlar sırasıyla 19.3, 24.1, 1.56 milyon ve 178 bin. Sadece küreselleşmenin tanımına ilişkin olarak Yahoo’da 8.25 milyon pencere var, Google’da ise bu rakam 10.6 milyona tekabül etmekte. Öte yandan Türkiye’deki akademik çalışmalara gelince, 518 adet küreselleşme üzerine yazılmış tez bulunmakta (381’i yüksek lisans, 137’i doktora). Bu rakamlar doğrultusunda, neredeyse çoğu eserin şu veya bu şekilde değindiği küreselleşme kavramını, bu bölümde tüm detaylarıyla açıklamak gibi bir iddianın yersiz olacağı aşikârdır.

Bu bölümde küreselleşmenin analizi ile ulaşılmak istenen amaç; küreselleşme olgusunun tarihsel gelişimini ve küreselleşmenin unsurlarını ayrıntılarıyla ortaya koymaktan ziyade, onun pozitif ve negatif (yani karanlık yüzünü) yönde getirdiklerini vurgulamaktır. Diğer bir ifadeyle, nedenlerinden çok, olgunun sonuçları üzerinde yoğunlaşmak asıl gaye olarak tespit edilmiştir. Zira terörizmin birincil sebebi; “Haksızlığa uğramak ya da haksızlığa uğramış hissine kapılmaktır” (Crenshaw, 2003:95). Böyle bir algının ve farkındalığın yaratılmasında küreselleşmenin ve onun getirdiklerinin etkisi büyüktür. Bu bakış açısıyla, küreselleşmenin incelenmesi gerçekleştirilmiştir.

Küreselleşme terimi yaygın ve modern anlamda ilk defa otomobil sektörü sayesinde kullanılmıştır. Öyle ki, terimin ilk defa Webster Sözlüğü tarafından kullanılma sebebi, 1961 yılında İtalya’nın otomobile uyguladığı kotayı artırdığını ilan etmesidir (Talas, 2004’dan aktaran Karabulut, 2011:95). 1980 tarihli Oxford İngilizce Sözlüğünde ‘küreselleşme’⁶ kelimesi yoktur, onun yerine 1600’lü yıllarda İngiliz diline girdiği belirtilen ‘küresel’ kelimesi vardır. Terimin, akademik olarak ise ilk defa Harvard Ticaret Okulu (Business School)’nda öğretim görevlisi olan Theodore Levitt tarafından 1983 yılında Harvard Business Review Dergisi için

⁶ Küreselleşme kavramının çağdaş anlamda ilk defa nerede kullanıldığına dair değişik kaynaklarda çok çeşitli varsayımlar yer almaktadır. Örneğin, Reiser ve Davies’in 1944’te yazdıkları “Planetary Democracy An Introduction Scientific Humanism and Applied Semantics (Gezegen Demokrasi: Bilimsel Hümanizm ve Uygulamalı Anlamı)” adlı kitapta “Globalism (küreselleşme)” kavramı kullanılmıştır (Scholte, 2007:18).

kaleme aldığı ve küreselleşmenin bir damper gibi geldiğini iddia ettiği “The Globalization of Markets (Piyasaların Küreselleşmesi)” adlı makalede kullanıldığı iddia edilir.⁷ Osmanlıcada “cihanşümul” sözcüğüne karşılık gelen ve 1600’lü yıllardan itibaren var olduğu iddia edilen ‘küresel’ sözcüğü yaygın olarak ‘Küresel Köy’ tamlamasıyla hatırlanmakta ve ne zaman küreselleşme üzerine bir atıf yapılmak istense bu tamlama ön plana çıkarılmaya çalışılmaktadır. Terimin anlamını bulduğu ifade edilen bu tamlama ise ilk defa, Kanadalı Sosyolog Marshall McLuhan’ın 1960 yılında Edmund S.Carpenter ile birlikte yayımladığı “Explorations in Communication (İletişim Üzerine İncelemeler)” adlı kitapta kullanılmıştır.⁸ Terime teorik içeriği ise, Ronald Robertson’un 1992 yılında yayımladığı “Globalization Social Theory and Global Culture (Küreselleşme: Sosyal Teori ve Küresel Kültür)” adlı kitabın kazandırdığı kabul edilmektedir.⁹ Sonuç olarak, küreselleşme sözcüğü 1960 yılından itibaren bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlanmış, bilimsel anlam kazanması ve yaygınlaşması ise 1980’li yılların başlarından itibaren gerçekleşmiştir.

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMSAL YAKLAŞIM

a. Tanımı

“Küreselleşme diye adlandırılan şey aslında
ABD hâkimiyetinin bir başka adıdır.”¹⁰

Henry Kissinger

Yukarıdaki betimlemeye katılıp katılmamak tamamıyla kişinin kendi değerlendirmelerine bağlı olmakla birlikte, özünde ağırlıklı olarak ideoloji ve güce dayalı unsurların yer aldığı iddia edilen ve bilimselliğinin bile zaman zaman tartışılır olduğu sihirli bir kelime (bu husus, bir parça da engellenemez olduğuna olan inançtan doğmaktadır) gibi algılanan küreselleşme kavramına ait farklı bakış açılarını yansıtan birçok tanım yapılmıştır. Ayrıca küreselleşme; uluslararasılaşma, evrenselleşme, liberalleşme, Batılılaşma ve modernizasyon gibi kavramlarla eş

⁷ Söz konusu makalenin orijinal metnine ulaşmak için Bkz., Kaynakça; Levitt, 1983:92-102.

⁸ McLuhan, M. ve E.S.Carpenter. **Explorations in Communication**, Boston, Beacon Press, 1960.

⁹ Robertson, Ronald. **Globalization Social Theory and Global Culture**, Aberdeen, SAGE Yayınları, 1992.

¹⁰ Henry Kissinger bu tanımı, 12 Ekim 1999’da Dublin’deki Trinity Kolej’de verdiği bir ders sırasında yapmıştır.

anlamli olarak da algılanmaktadır (Bayar, 2010:25).¹¹ Gerçekte, en basit anlamıyla küreselleşme; küresel bağıllığın genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanmasını ifade etse de böyle bir tanımlama, sonraki kısımlarda¹² ortaya konulmaya çalışıldığı gibi daha ileri bir ayrıntılandırmayı gerektirmektedir.

Türk Dil Kurumuna ait sözlüklerde küreselleşme şu şekilde tanımlanmıştır: “Dünya milletlerini ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaştırmaya ve bir bütün olmaya götürmek, globalleşmek”. Uluslararası İlişkiler Sözlüğünde ise; muğlak olan terimin özellikle uluslararası siyasi iktisatta ve kültürel araştırmalarda popüler olduğu ifade edildikten sonra “Devlet merkezli kurumların ve görev tanımlarının, sadece uluslararası olmaktan öte, gerçekten küresel bir bağlamda işleyen farklı aktörler arasındaki ilişkiler yapısı lehine dağıldığı süreçtir” şeklinde tanımlanmaktadır (Evans ve Newnham, 2007:385-386). Coşkun ise; küreselleşmenin 1990’lardan bu yana tarihte hiçbir dönemde olmadığı kadar sık ve yoğun olarak dile getirildiğini, analiz edildiğini ve tartışıldığını belirttikten sonra, kavrama ait tanımlarda; küreselleşmenin bir süreç olması ve dinamizme sahip olması gibi bazı ortak özelliklerinin göze çarptığını vurgulamaktadır. Müteakiben küreselleşmeyi şu şekilde tanımlamaktadır (Coşkun, 2007:51-58);

“Farklı ulusal sınırlar içinde bulunan insanlar, sermaye ve üretim araçlarıyla farklı fikirler, kültürel normlar ve değerlerin başka coğrafi bölgelere hareket serbestisi kazandıkları ve bu süreçte yeni aktörlerin ortaya çıkmasını veya eski aktörlerin rollerinin değişmesini mümkün kılan, ulusal ve uluslararası bazda güç ve iktidar ilişkilerinin yeniden kurulmasına neden olan süreç”

Bu sürecin çok karmaşık ve çelişkili olduğuna dair Karabulut’un aşağıdaki paragrafta yaptığı küreselleşme tanımı da dikkate değerdir (Karabulut, 2011:91-92). Diğer bir anlatımla Karabulut küreselleşmeyi; “Ulaşım, haberleşme ve

¹¹ Kavram ayrıca; bütünleşme, eklemlenme, karşılıklı bağımlılık, hegemonya, yeni dünya düzeni, medeniyetler çatışması, tarihin sonu, çok kültürlülük, post-modern toplum, 20:80 toplumu (küreselleşmenin getirdiği ortamda, nüfusun %20’sinin çalışacağı, %80’inin işsiz kalacağı anlamında) ifadelerini de çağırıştırır (Varlık, 2009:18).

¹² Bkz., “Küreselleşmenin Tipolojisi”, s:19 ve “Küreselleşmenin Boyutları”, s:24 Kısımları.

bilgi işlem teknolojisindeki gelişmelerin, toplumsal (ve kültürel) düzenlemeler üzerinde mekânsal uzaklıklardan kaynaklanan farklılıkları ortadan kaldırdığı (toplumsal) bir süreç” olarak da tanımlamaktadır (a.g.e.:92).

“Sermayenin, malların, hizmetlerin ve kültür varlıklarının, bilim ve teknoloji imkânlarının sınırlarını aşan bir süreci hem de oldukça karışık, karmaşık, inişli-çıkışlı, zaman zaman çelişkili, etkilediği alanlarda ne gibi sonuçlar doğuracağı ve doğacak sonuçlardan bizzat kendisinin nasıl etkileneceği bugünden asla kestirilemeyecek olan bir süreç yahut süreçler topluluğu”.

Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye’ne göre “anlaşılamayan fakat yaygın olan bir duyguyu ifade eden”¹³ küreselleşme olgusunun; ekonomiden siyasete, teknolojiye kültürden hemen her alanda yaşanan değişimleri açıklamak için kullanılan birçok tanımı bulunmaktadır. Çalışma esnasında karşılaşılan bu tanımlar EK-A’da sunulmuş olup ayrıca ilerleyen kısımlarda¹⁴ yeri geldikçe de vurgulanacaktır. Farklı alanlardaki, değişik bakış açıları yansıtan bu tanımların tamamı kendi açılarından doğrudur. Bu nedenledir ki, küreselleşme olgusunun tüm bu alanlar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini göz ardı etmek neredeyse olanaksızdır. Söz konusu bu etkiler, sonraki alt başlıklarda¹⁵ ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

b. Tipolojisi

Tanımında olduğu gibi tipolojisiyle de ilgili pek çok fikrin ileri sürüldüğü küreselleşme kavramına bu konudaki en kapsamlı yaklaşımı, Held ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada bulmak mümkündür. Zira anılan akademisyenler, küreselleşmenin olmazsa olmaz unsurlarını; yaygınlık, yoğunluk, hız ve etki olarak belirlemişler ve bu unsurlara dayanarak kapsamlı ve daha kesin bir küreselleşme tanımı yapmışlardır (Held ve diğerleri, 2003:16):

¹³Keohane ve Nye benzer bir nitelemeyi, 1970’lerde “Interdependence (Karşılıklı Bağımlılık)” terimi için de yapmıştır (Keohane ve Nye, 2000:104).

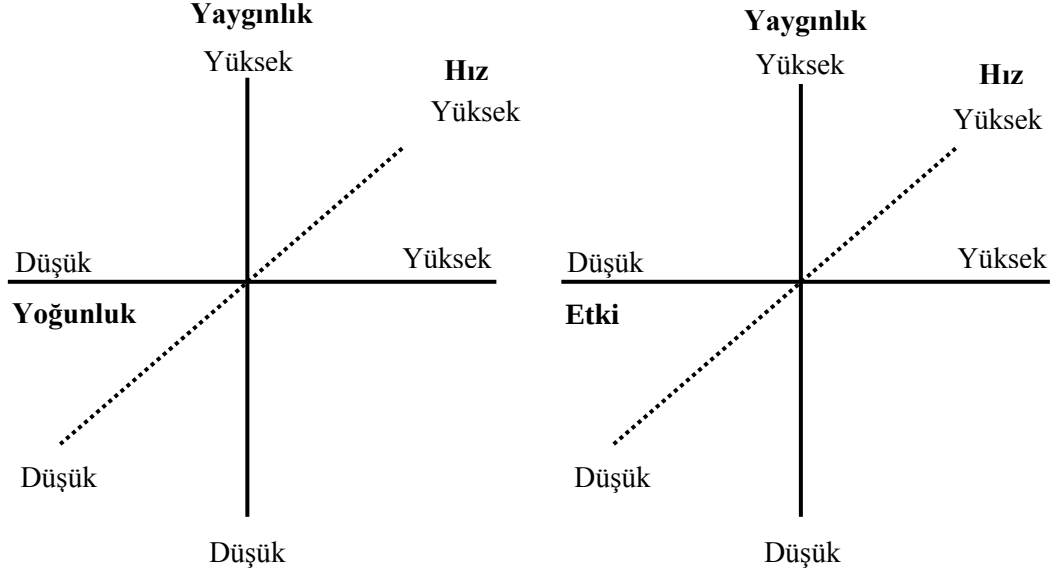
¹⁴ Söz konusu diğer tanımlar için Bkz., sayfa: 20, 26, 27 ve 29.

¹⁵ Bkz., “Küreselleşmenin Olumlu Etkileri”, s:34 ve “Küreselleşmenin Olumsuz Etkileri”, s:40 Kısımları.

“Küreselleşme; kıtalar veya bölgeler arası akışları, faaliyet ve etkileşim ağlarını ve yetkiyi üreten – yaygınlıkları, yoğunlukları, hızları ve etkileri açısından değerlendirilen – sosyal ilişkilerin ve işlemlerin mekânsal organizasyondaki dönüşümünü temsil eden bir süreçtir” [Yazar Çevirisi]

Bir nevi formülü andıran yukarıdaki tanım, aslında küreselleşmenin boyutlarına ilişkin varolan diğer yaklaşımların da eksikliğini ortaya koymaktadır. Öyle ki, bilinen en temel haliyle küreselleşme; yerelleşme, ulusallaşma, bölgeselleşme ve uluslararasılaşma süreçleriyle hiyerarşik olarak boyutlandırılmaktadır. Bu yaklaşımda yerelleşme; basitçe, belli bir yerel alan içindeki ağların ve akışların birleşimini ifade etmektedir. Ulusallaşma ise; sosyal ilişkiler ve işlemlerin sabit ülke sınırları çerçevesinde geliştirildiği bir süreçtir. Öte yandan bölgeselleşme; fonksiyonel ve coğrafi olarak gruplaşmış devletler veya toplumlar arasındaki etkileşimlerin, ağların, akışların ve işlemlerin kümelenmesini ifade ederken, uluslararasılaşma; coğrafi konumları ne olursa olsun iki veya daha fazla ulus devlet arasındaki etkileşimi ve birbirlerine olan bağımlılığı kastetmektedir (Held ve diğerleri, 2003:16). Bu noktada neyin kavramsallaştırıldığı büyük önem kazanmaktadır. Gerçekleşenler olağan bir gelişme midir? Yoksa küreselleşmenin etkisiyle öngörülenlerden çok daha farklı sonuçlara mı yol açmıştır? Kimilerine göre doğal bir süreç olan küreselleşme gerçekte nedir? Bu sorulara cevap verebilmek için küreselleşmenin, yukarıdaki tanımda ifade edildiği gibi, daha kısıtlı olan sosyal gelişmelerden ayırt edilmesi gerekir.

Yukarıdaki tanım çerçevesinde ve söz konusu dört boyut – yaygınlık, yoğunluk, hız ve etki – kapsamında küreselleşmenin ayırt edici özellikleri ortaya konularak, onun soyut bir kalıp içinde biçimlendirilmesi yani tipolojisi oluşturulabilir. Bahse konu bu dört boyut arasındaki etkileşimler Şekil-1 ve 2’de belirtilmiştir. Bu şekillerde, yüksek yaygınlık kıtalararası ve/veya bölgelerarası ağları ve akışları ifade ederken, düşük yaygınlık yerel ağları ve işlemleri göstermektedir. Şekil-3’de ise bu boyutların farklı konfigürasyonları görülmektedir.

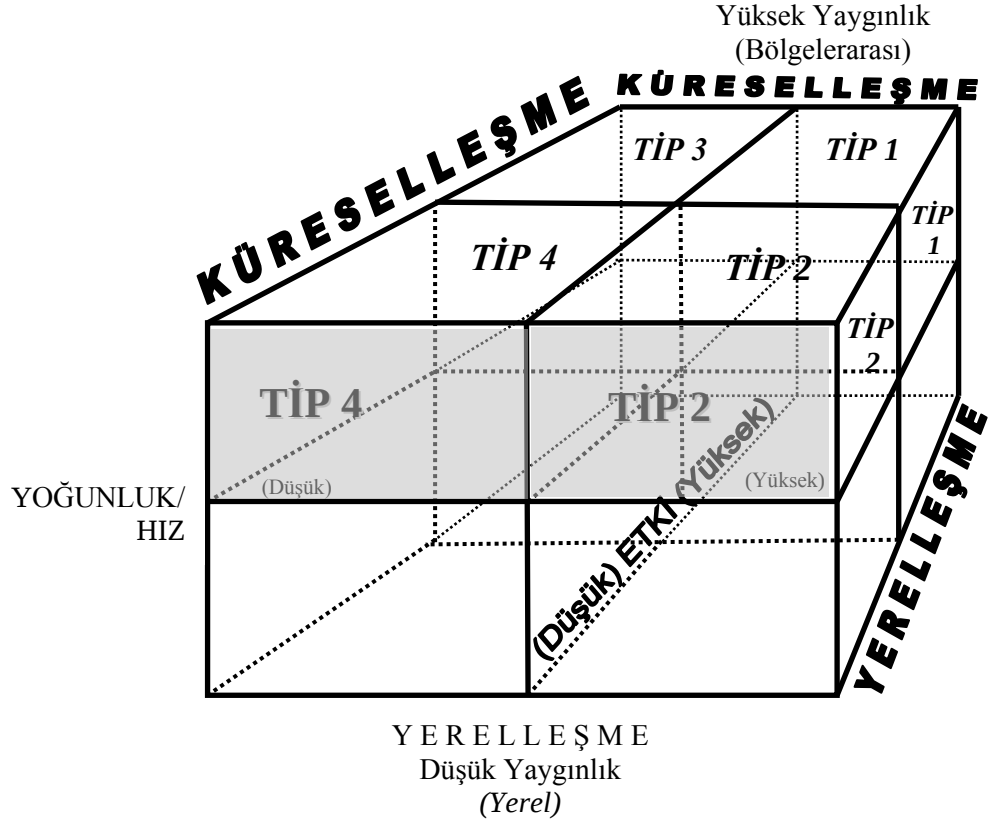

Şekil-1 ve 2: Küreselleşmenin Boyutları
(Held ve diğerleri, 2003:22-23)

Şekil 3'ün üst kısmındaki dört bölüm, farklı tiplerdeki küreselleşmiş dünyaları ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle üstteki bu dört bölüm; yüksek yaygınlık, yoğunluk, hız ve etkinin farklı olası değerleri ile değişik kombinasyonlar oluşturulabileceğinden, küreselleşmenin alabileceği değişik mantıksal türlerin de olabileceği fikrini vermektedir. Öte yandan alttaki bölümler ise, yerel ağların farklı konfigürasyonlarını sembolize etmektedir. Çalışmanın bu bölümünün ilgi alanını da üstteki bu dört bölüm oluşturmaktadır.

Şekil-4 ise; bölgeler arası akışların, ağların ve etkileşimlerin çok farklı modellerini yansıtan küreselleşmenin dört ayrı tipini göstermektedir. Bu tipler aynı zamanda küreselleşmenin basit bir tipolojisini de oluşturmaktadır (Held ve diğerleri, 2003:21-23):

Tip-1: Ekonomiden kültüre toplumsal yaşamın tüm etki alanları ve yönleri arasında yaygın bir şekilde ulaşılan küresel ağların; yüksek yaygınlık, hız ve etki eğilimi ile eşleşen bir dünyayı temsil etmesidir. Bu tip, 'aşırı küreselleşme' olarak da adlandırılabilir. Bazı şüpheçiler için küresel imparatorluğun XIX yy. dönemi bu türü çağrıştırmaktadır (Held ve diğerleri, 2003:21).

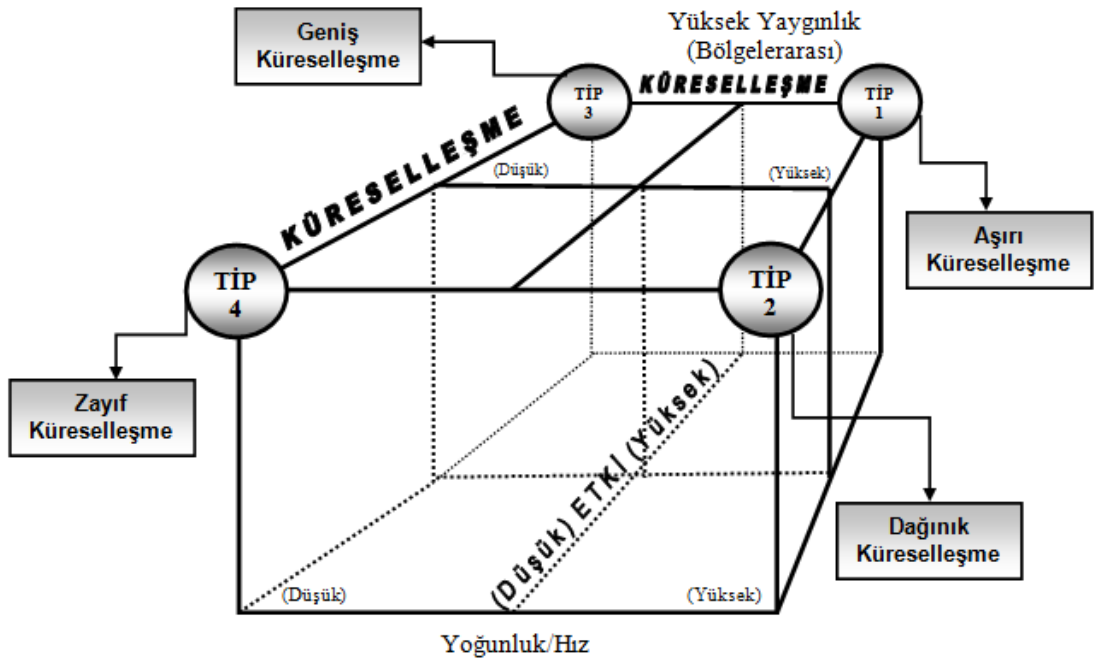
Şekil-3: Küreselleşme Tipleri
(Held ve diğerleri, 2003:24)

Tip-2: Yüksek yaygınlığı, yüksek yoğunluk ve yüksek hız ile birleştiren fakat etki eğiliminin düşük olduğu küresel ağları ifade etmektedir. Bu tip, şimdiye kadar etkileri son derece dolaylı ve düzenli olan ‘dağınık küreselleşme’ olarak ifade edilebilir (Held ve diğerleri, 2003:22).

Tip-3: Düşük yoğunluk, düşük hız fakat yüksek etki eğilimiyle birleşen küresel bağlılığın yüksek yoğunluğunu karakterize etmektedir. Bu tip, akış hızından daha çok etkisi ve ulaşılabilirliği ile tanımlandığı için ‘geniş küreselleşme’ olarak nitelendirilebilir. Avrupa İmparatorluklarının medeniyetler arası önemli etkileri ile geçici bir küresel erişim elde ettikleri Batının emperyal genişlemesinin erken dönemlerinin bu tipe karşılık geldiği değerlendirilebilir (Held ve diğerleri, 2003:22).

Tip-4 ise; ‘zayıf küreselleşme’ olarak tanımlanabilir, çünkü günümüze kadar küresel ağların yüksek yaygınlığı; yoğunluk, hız ve etki ile benzer şekilde eşleşmemekte, tamamı düşük seviyede gerçekleşmektedir. Çin ve Doğu ile Avrupa'yı birbirine bağlayan Erken İpek ve Lüks Ticaret Dönemlerinin bu tip ile yakın paralellikler arz ettiği ifade edilebilir (Held ve diğerleri, 2003:22).

Bahsedilen bu dört tip, küreselleşmenin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bunların haricinde de daha pek çok konfigürasyon üretmek mümkündür. Zira küreselleşme; ne tekil bir durumdur, ne de doğrusal bir süreçtir. Yukarıdaki değişkenlere atanan değerler doğrultusunda pek çok farklı küreselleşme tipleri üretmek mümkündür. Dahası küreselleşme; teknolojik, ekonomik, sosyal, askerî, kültürel ve siyasi gibi çeşitli faaliyet ve etkileşim alanları içeren çok farklı bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Küreselleşmenin boyutları olarak da ifade edilen bu alanların her biri, kendi içinde farklı ilişkiler ve faaliyetler barındırmaktadır. Bu nedenlerle, küreselleşmenin çok boyutlu ve kompleks bir kavram olması kaçınılmazdır.

Şekil-4: Küreselleşmenin Tipolojisi
(Held ve diğerleri, 2003:25)

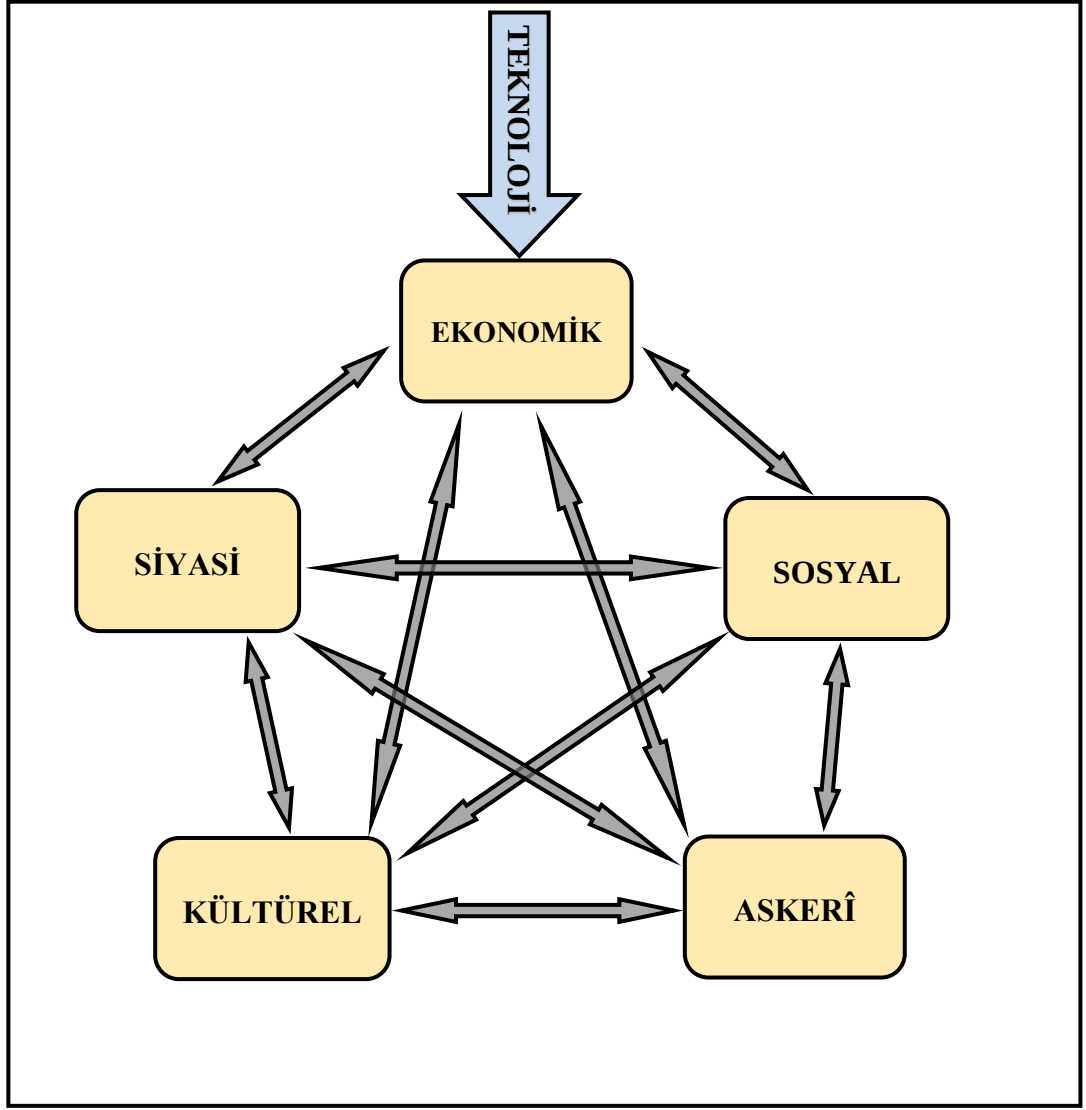
c. Boyutları

Çalışmanın hazırlık safhasında incelenen tüm kaynakların küreselleşmenin; teknolojik, ekonomik, askerî, sosyal, kültürel ve siyasi boyutları olduğu konusunda hemfikir olduğu tespit edilmiştir.¹⁶ Zira böyle bir bölümlendirme analiz için de kullanışlıdır. Söz konusu boyutlardan teknolojik olana süreçsel, diğerlerine yapısal boyut da denilmektedir. Vurgulanması gereken nokta; bu boyutlar içerisinde teknolojinin diğerlerine nazaran başı çektiği, yani daha etkili ve itici güç olduğudur. Diğer bir ifadeyle; ekonomik, askerî, sosyal, kültürel ve siyasi boyutlardaki gelişme ve değişim, teknolojideki yenilenmenin bahse konu boyutlara yansımaları ile gerçekleşebilmektedir (Şekil-5).¹⁷ Geriye kalan boyutlardan hangisi ya da hangilerinin diğerlerine karşı daha etkili olduğu hususu göreceli olmakla beraber, ekonomik boyutun teknolojiden sonra, diğer boyutlar üzerinde tetikleyici bir etkiye sahip olduğunu değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Zira fetihe dayalı ekonomiler yerine, ekonomiye dayalı fetihler döneminin başlamasının, aynı zamanda küreselleşmenin de başlangıcı olduğunu kabul eden varsayımlar mevcuttur.

Teknolojik boyut denilince ilk olarak; bilgi-işlem, iletişim [Nweihed'e göre küreselleşme, demir perdenin kayboluşuyla başlamıştır. Bu yüzden de küreselleşmenin anası olarak iletişim alanındaki devrimi işaret etmektedir (Nweihed, 2007:66)] ve ulaşım alanlarındaki gelişmeler ve bu gelişmelerin yansımaları anlaşılmaktadır. Zira bu alanlarda gerçekleştirilen ve kullanıma sunulan teknolojik yenilikler, dünyada mekân ve mesafe kavramlarına yeni anlamlar yüklemiştir. Teknoloji sayesinde daha uzağa, daha hızlı, daha ucuz, daha etkin, daha derin ve daha yaygın olarak ulaşılabilmeye başlanılmıştır. Tabir-i caizse fiziksel mesafe, sanal yakınlık ile yer değiştirmiştir. Sonuç olarak, söz konusu boyutların ortak paydası olan teknolojik alan, bir nevi katalizör görevi görmekte ve toplumlar arasındaki küresel dönüşüm sürecini hızlandırmaktadır.

¹⁶ İstisna olmakla birlikte incelenen çalışmalarda bu boyutlara ilave olarak hukuksal, çevresel ve ulus-devlet boyutlarının da eklendiği tespit edilmiştir. Söz konusu alanlar da kendi başlarına bir boyut olabileceği gibi, yukarıda ifade edilen boyutlar içerisinde hâlihazırda mevcut oldukları değerlendirilebilir.

¹⁷ Teknoloji merkezli bir küreselleşme tanımı şu şekilde yapılabilir; "Küreselleşme, iletişim-bilişim teknolojisinin gerçekleştirdiği olanaklardan yararlanarak ekonomik, siyasal, kültürel alanlarda dünyaya yayılma olgusudur" (Varlık, 2009:41).

Şekil-5: Küreselleşmenin Boyutları Arasındaki Etkileşim
(Çelik, 2012: 66)

En basit ifadeyle, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artması anlamına gelen ve küreselleşmenin en önemli boyutu hatta motoru varsayılan ekonomik boyut, ‘Tek Pazar’ ve ‘Dünya Ekonomisi Entegrasyonu’ gibi olgularla anılmaktadır (Çelik, 2012:68). Bu boyutun aktörleri; şirketler, yatırımcılar, bankalar, özel hizmet sanayileri, devletler ve uluslararası örgütlerdir. Literatürün büyük bir bölümü, ideolojik¹⁸ açıdan kapitalizm ile karşılaştırdığından, küreselleşmeden – neoliberal bir bakış açısıyla – ekonomik küreselleşmeyi kastetmekte ve üç noktayı öne çıkarmaktadır: temel ekonomik verilerdeki iyiye gidiş, sermaye piyasalarının

¹⁸ Küreselleşmenin ideolojik maksatla kullanılmasına dair yaklaşımlardan biri de, onun emperyalizm olgusuna saygınlık kazandırmak, onun karşısında çaresizlik yaratmak olduğu varsayımı da ileri sürülmektedir.

yaygınlaşması ve küresel ekonomik unsurların etkinliklerinin artması¹⁹ (Varlık, 2009:36). Bu boyuttaki etkili süreç, uzak mesafeler de dâhil olmak üzere ülkeler arasında mal, işgücü ve sermaye akışının uluslararası nitelik kazanarak, teknolojik gelişmelerin de inkâr edilemez katkısı sayesinde gerçekleştirilebilmeye (Şahin, 2006:10) başlanmasıdır.

Zengingönül ekonomik küreselleşmenin unsurlarını şu şekilde sıralamaktadır: 1) uluslararası ticarete açık olmak, 2) sermaye hareketliliği, 3) iş gücü hareketliliği, 4) üretimin değişen yapısı, 5) çokuluslu işletmeler, 6) teknoloji üretme ve kullanabilme yeteneği ve 7) endüstri ilişkilerinde dönüşüm-yeni istihdam biçimleri (Zengingönül, 2004:36-98). Herkesçe kabul edilen bir gerçek; “küreselleşmenin, sermayenin serbestçe dolaşımını kolaylaştırdığı ve yabancı yatırımları artırarak ekonomik gelişmeye olumlu katkıda bulunduğu” (Şahin, 2006:12). Madalyonun bir de öbür yüzünden değerlendirildiğinde ise; “Küreselleşmenin kriz zamanlarında sermayenin daha çabuk yurtdışına kaçmasına ve krizlerin diğer ülkelere daha hızla yayılmasına neden olduğu”/olacağı da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir (a.g.e.).

Sosyal boyut içerik olarak fikirlerin, bilginin, simgelerin ve insanların (fikir ve bilgiyi kendileri ile birlikte taşıyan) hareketini kapsamaktadır. Her ne kadar belirleyici değil edilgen bir yapıda olduğu iddia edilse de, sosyal küreselleşmenin en önemli yönü, bir toplumun uygulamalarının ve kurumlarının başka toplumlar tarafından taklit edilmesidir (izomorfizm)²⁰ (Gürkaynak ve Yalçiner, 2009:68). Sosyal boyut; kültüre, politikaya ve kimliğe karşı bireylerin ve onların davranışlarının bilincini etkilemektedir denilebilir. Bununla beraber, bahse konu etkinin değişik sosyolojik ve ekonomik ortamlarda farklı olması muhtemeldir. Bu boyuta verilebilecek en etkili örnek; din algısının hareketi ve bilimsel bilginin

¹⁹ Küreselleşmeyi, 2001 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi ve ABD eski Başkanı Clinton’ın danışmanı Joseph E. Stiglitz; “Serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin daha fazla bütünleşmesi” olarak (Stiglitz, 2002:9), ‘Küresel Ekonomide Sosyal Adalet’ başlıklı makalesiyle Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 2000 yılı ödülünü kazanan Pranab Bardhan ise; “Temel olarak uluslararası ekonominin bütünleşmesi ve özellikle de dış ticarete ve yatırıma açık olmak” şeklinde tanımlamaktadır (Varlık, 2009:36).

²⁰ Sosyolojide “izomorfizm” olarak da adlandırılan ve diğer bilim alanlarında da tanımı bulunan bu yaklaşım; bir kuruluşun süreçlerinin ve yapısının, benzer kısıtlamalar altında taklit veya bağımsız gelişme sonucu, başka kuruluşları ile benzerlik göstermesidir.

yayılmasıdır. Toplumlar arasındaki artan bağlantılılığın sonucunda, dünyanın bir bölgesinde meydana gelen sosyal, politik ve ekonomik faaliyetlerin ve alınan kararların, kürenin bir diğer tarafındaki bireyleri ve toplulukları etkilemesi artık kaçınılmaz bir gerçektir. Bu noktada; ulus-devletlerin fiziksel sınırları aşılmış, “homojen bir sosyal arenaya doğru yöneliş olduğu savı” kabul görmektedir²¹ (Varlık, 2009:58).

Askerî boyut, içinde gücün ya da güç tehdidinin yer aldığı karşılıklı bağımlılığın askerî ilişkilerini ifade eder. Bu boyut için verilebilecek en iyi örnek; Soğuk Savaş süresince SSCB ve ABD arasındaki “Terör Dengesi”²² yaklaşımıdır. Anılan dönem, sadece dünyaya yayılan ittifaklar oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda her iki tarafa, bir diğerini 30 dakika içerisinde yok edebileceği kıtalararası füzeleri kullanılabilme yetisi kazandırmıştır. Soğuk Savaş sonrası döneme bakıldığında askerî boyutun dinamiklerinin değiştiği ve en önemli değişkeni olan ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin farklılaştığı aşîkârdır. Ülkeleri, kendi özelliklerine göre farklı şekillerde etkilese de, bu dönemde güvenlik algılamalarını değiştiren en önemli tehdit parametreleri ‘asimetrik tehditler’ (terörizm, ayrılıkçı hareketler, etnik ve dini çatışmalar, KİS’in yayılması, uluslararası organize suçlar ve siber terörizm) olmuştur (Şahin, 2006:16). Silahlı Kuvvetlerin ilgi ve etki alanlarının genişlemesine neden olan bu yeni güvenlik anlayışı kapsamında ülkeler, güvenlik ortamını yeniden şekillendirme cihetine gitmişlerdir. Öyle ki, Silahlı Kuvvetler konvansiyonel harbin yanı sıra barış gücü operasyonları (Afganistan, Bosna-Hersek, Kosova, Somali, Irak), abluka, insani yardım, doğal afetlerde yardım ve terörle mücadele (özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra) gibi harekât türlerini de icra edebilecek şekilde, kuvvet yapısında değişikliğe gitmiştir (a.g.e.). Haliyle güvenlik stratejilerinde de değişiklikler olmuş, konvansiyonel harp yine de vazgeçilmez olarak kalırken, caydırıcılık, güvenlik ortamının şekillendirilmesi, kriz yönetimi, savaş dışı harekât ve sınırlı güç kullanımı gibi yöntemler ağırlık kazanmaya başlamıştır (a.g.e.).

²¹ Sosyal boyut açısından küreselleşme; “Dünya halklarını tek bir dünya toplumu – küresel toplum – içerisinde birleştiren ve ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel düzenlemeler üzerinde coğrafyanın getirdiği kısıtlamaların ortadan kaldırdığı sosyal bir süreç” olarak tanımlanabilir (Varlık, 2009:58).

²² Söz konusu ifade, Soğuk Savaş süresince SSCB ile ABD arasındaki nükleer silahlanma yarışını vurgulamak için kullanılmıştır. Her iki devletin dünyayı yok eden bir nükleer savaş ihtimalinden korkmaları neticesinde, iki ülke arasında var olan zayıf [göreceli] barışı simgelemektedir. İlk defa, Lester Pearson tarafından 1955 yılında, Birleşmiş Milletler Şartı’nın 10’uncu imzalamaya yıldönümünde kullanıldığı ifade edilir: “Terör dengesi, güç dengesinin yerini almıştır.” Konuşmanın orijinal metni için Bkz., Seventh Meeting of Representatives of Members, San Francisco, 24 Haziran 1955, <<http://www.un.org/depts/dhl/anniversary/stsg6h.pdf>>

Kültürel boyut ile kastedilen yerel kültürlerin küresel kültüre benzemesidir. Diğer bir ifadeyle, toplumsal yaşamın her alanında yaşanan değişim neticesinde, değer yargılarının ve alışkanlıkların farklılaşması ve sonucunda da tüketim alışkanlıkları, giyim, gelenek ve göreneklerin birbirine benzemeye başlamasıdır (Çelik, 2012:69). Bu o kadar da kolay olmamaktadır, zira yerel kültürel değerlerin küresel kültürel değerlerle çatışması çoğu zaman örnekleriyle şahit olunan bir durumdur. Zira en başta din, sonrasında da dil ve çıkar birliğinin benzeşmesi hemen mümkün olmamaktadır. Demokrasi, insan hakları, çevrenin korunması, uyuşturucu, AIDS ve terörizmle mücadele gibi bütün insanlığı ilgilendiren konularda ülkelerin ortak bir anlayışa ulaşmaları da, küreselleşmenin kültürel boyutu ile ifade edilebilir (a.g.m.). Sonuç olarak, küreselleşmenin kalbi olarak nitelendirilebilecek bu modern kültür, toplumları ve kimlikleri şekillendirmekte ve etkilemektedir.

Kendisini en çok 1970'lerden sonra hissettirmeye başladığı ifade edilen siyasi boyut; en üst seviyedeki değişim açısından ele alındığında, geleneksel olan devlet merkezli siyaset anlayışından farklı bir yapının varlığına – devletin rolü ve görevlerinin yeniden tanımlanmasına – tekabül etmektedir. Bir başka ifadeyle, küresel politika anlayışının giderek güçlendiği siyasi boyut; güç, egemenlik ve yönetim biçimlerindeki dönüşümü ifade etmektedir (Bayar, 2010:28). Siyasi boyutun bu dönüşüm sürecinde, ulus-devlet hala temel birim olmakla birlikte, devlet niteliğini kazanmamış olan sosyal ve siyasal alt gruplar, uluslararası kuruluşlar, uluslar üstü kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlar, uluslar aşırı ticari kuruluşlar, çok uluslu şirketler, bireyler ve terör örgütleri de etkin bir aktör olma yolunda bir hayli mesafe katetmişlerdir (BM, IMF, Dünya Bankası, AB). Bahse konu boyut içerisinde değişen bir diğer unsur da, iç ve dış siyaset ile alt ve üst siyaset ayrımının ortadan kalkmasıdır (a.g.m.). Tarihsel açıdan bakıldığında, diğer unsurları kavrayan yegâne boyutun siyasi boyut olduğu değerlendirilebilir. Bu özelliği ile siyasal boyut, küreselleşmenin temel belirleyicisi yani diğer bileşenler arasındaki önceliği belirlemede başlıca ölçüttür denilebilir (Varlık, 2009:56).

Sonuç olarak, tüm bu boyutları içeren kapsamlı bir küreselleşme tanımı şu şekilde yapılabilir: “Teknolojik, ekonomik, sosyal, askerî ve siyasi alanda

bazı olguların yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını sağlayan bir düzen” (Varlık, 2009:31).

ç. Dönemleri

Küreselleşmenin binlerce yıldır tartılan bir kavram olduğu yönünde iddialar olduğu gibi, onun gerçek anlamının son 20 yıl içerisinde şekillendiğine dair görüşlerin mevcut olduğu yukarıdaki kısımlarda ifade edilmişti. Diğer bir deyişle, küreselleşme sürecinin başlangıcı konusunda, tıpkı ilk kullanımında olduğu gibi, pek çok fikir²³ ortaya atılsa da akılda kalması ve daha çok inandırıcı olması açısından çağdaş küreselleşme adına, ‘Soğuk Savaşın Bitişi’ ya da ‘1990’ tarihi günümüzde en çok telaffuz edilen ifadeler olmakta ve bir milat gibi yansıtılmaktadır. Her ne kadar modern dönemin bir olgusu olduğu iddia edilse de, küreselleşme uzun bir tarihi sürece sahiptir ve pek çok akademisyen tarafından değişik dönemlere ayrılmıştır:

1. 1490-1870: Coğrafi Keşifler ve Etkileri Dönemi, 1870-1914: Sanayileşme Dönemi ve 1990-Günümüz: Soğuk Savaş Sonrası Dönem (Coşkun, 2007:52),

2. 1890-1914: İktisadi Dönem, 1914-1950: Büyük Bunalım Dönemi ve 1950-Günümüz: Modern Dönem (Bayar, 2010:25-34),

3. 1490-1890: Sömürgecilik Dönemi, 1890-1990: Emperyalizm Dönemi ve 1990-Günümüz: Küreselleşme Dönemi (Dulupçu ve Demirel, 2008:6),

4. 1480-1750: Sömürgecilik/Kolonileştirme Dönemi, 1750-1914: Yeni Sömürgecilik/ Emperyalizm Dönemi, 1970-Günümüz: Son Küreselleşme/Yeni Emperyalizm Dönemi (Varlık, 2009:122),

²³ Küreselleşmenin; rastlantısal olmayan ve küresel ölçekte gerçekleştirilen bilinçli davranışlarla (Clive Gamble); iletişim ve ticaretle (Hamit Ersoy); Batı’nın kıtalararası ticaretiyle (Marco Polo’nun gezileri – 1292); salt küresel güç oluşturma çabaları (Gerosia Anlaşması) ile 1400-1750 yılları arasında kendini somutlaştıran bireyci, hümanist ve ulusalcı söylemlerle başladığını (Ronald Robertson) varsayan yaklaşımlar da mevcuttur.

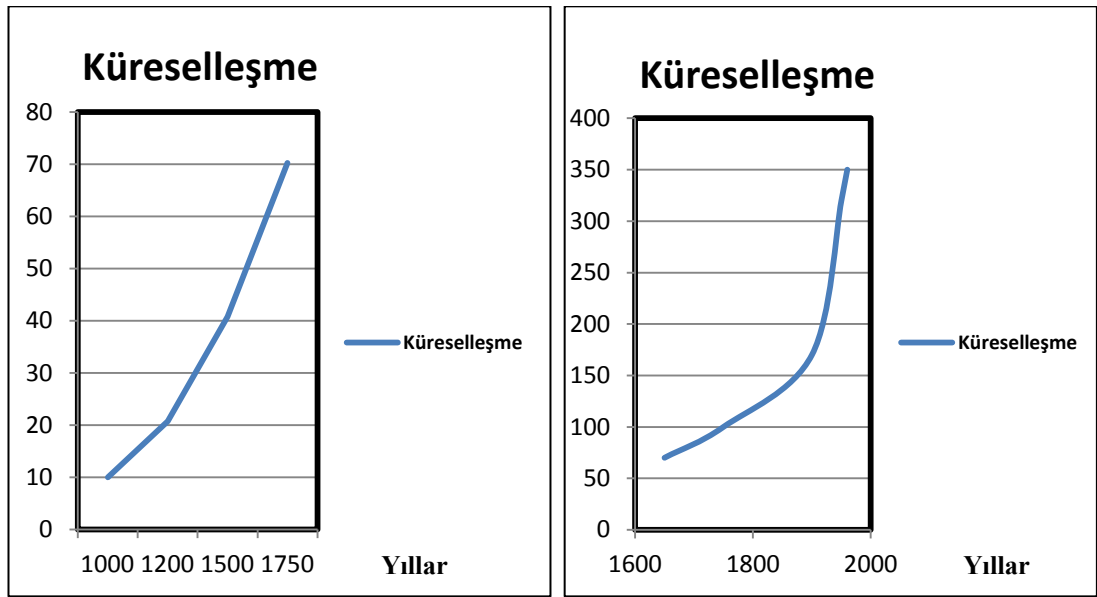
5. 1400-1750: Oluşum Dönemi, 1750-1875: Başlangıç Dönemi, 1875-1925: Kalkış Dönemi, 1925-1969: Hegemonya ile Mücadele Dönemi ve 1969-1992: Belirsizlik Dönemi,

6. 1450-1850: Keşifler Dönemi, 1850-1960: Avrupa İmparatorlukları Dönemi ve 1960-Günümüz: Çağdaş Küresel Dönem (McGrew, 2005:22).

Tüm bu dönemlendirmelere bakıldığında ortak paydanın ya da diğer bir ifadeyle kırılma noktasının, ‘Sanayi Devrimi’ olduğu göze çarpmaktadır. Bu sebeple ve de son 20 yıl içinde oluşan küresel bağlantılılık göz önünde bulundurulduğunda, hiçbir dönemde kesintiye uğramayan küreselleşme olgusunun; Sanayi Öncesi Dönem, Sanayi Dönemi ve Bilgi Çağı Dönemi olarak süreçlendirmek ve etkilerine bakmak, bu dönemlerdeki pek çok eğilimin belli olması sebebiyle kullanışlı bir yaklaşım olabilir.

Sanayi Devrimi öncesi dönemde küreselleşme, neredeyse doğrusal yönde bir ilerleme kaydetmiştir. Bu dönemdeki gelişmeler evrimsel, gelişmelerin hızı istikrarlı ve mütevazı olmuştur (Şekil-6). 1650’de doğan ve 1700’de ölen ilgili bir insan, büyük olasılıkla hayatı boyunca insanlığı derinden etkileyen pek çok değişimlere şahit olmuştur (Gerstein, 2008:18). Örneğin bu dönemde; Johann Gutenberg’in icadı matbaa sayesinde pek çok kitap basılmaya ve o zamana göre geniş kitlelere ulaştırılmaya başlanmış; Hollandalı gözlükçü Hans Janssen’in icadı olan ama daha sonra onu 30 kez büyütme başarısını gösteren Galileo’nun teleskobu sayesinde insanlar yeni dünyalar keşfetmeye başlamış; mikroskop, barometre ve termometre insanlığın kullanımına sunulmuş; Pascal’ın hesap makinesi - her ne kadar sadece toplama yapsa da – günlük işleri büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Yine o dönemde, Hazerfen Ahmet Çelebi’nin uçma girişimleri ve Lagari Hasan Çelebi’nin aya gitme denemeleri dikkate değer diğer ayrıntılardır. Sanayi Devrimi ve sonrasında küreselleşme adına yaşanan diğer olaylar EK-B’de sunulmuştur.

Bu dönemin kısıtlılıkları olarak ifade edilebilecek hususların en göze çarpanları ise; temel ulaşım yöntemlerinin insan ya da hayvan hareketine bağlı olması, dünya çapında bir gezinin aylar hatta yıllar sürmesi ve beraberinde büyük tehlikeler getirmesi, dünyanın çoğunun bir tarım toplumu olarak toprağa bağlı olması sayılabilir. Bu nedenledir ki bu dönemde yaşayan bir kişi, muhtemelen hayatının tamamını ortalama 100 km’lik bir yarıçap içinde geçirmek zorunda kalmıştır. Yine de bu dönem süresince, uzak topraklarda keşif ve çatışmaların tarihsel örneklerine rastlamak mümkündür (Gerstein, 2008:18).

Şekil-6 ve 7: Sanayi Devrimi Öncesi ve Döneminde Küreselleşmenin Eğilimi

Sanayi Devrimi Döneminde, öncesi döneminin kademeli hızı; teknoloji, iletişim ve ulaşımındaki katsayısı çok yüksek bir düzey ile yer değiştirmiştir (Şekil-7). Bu husus, Sanayi Devriminin sonraki yıllarında daha da belirgin olmuştur. Örneğin, 1750’lerden 1990’lı yıllara gelinceye kadar aradan geçen yaklaşık 240 yıllık süreçte insanoğlu, at arabasıyla yolculuktan uzay yolculuğuna bir gelişme göstermiş, hava yolculuğu ile dünya genelinde düzenli olarak hareket edilebilmeye başlanmış, kıtalar aşılmış ve hatta kıtalar arasında saatler içinde hareket edebilme imkânına ulaşılmıştır. Eskiden görüş mesafesine bağlıken, bu dönemde dünya yüzeyinden 40.000 km yukarıda bulunan ve milisaniye cinsinden dünyanın etrafında ses, veri ve görüntü yayını yapan uydulara sahip olunmuştur (Gerstein, 2008:18).

Bu dönemin sadece son elli yılı göz önüne alındığında, değişimin hızı, katsayısı çok yüksek bir hale gelmiştir (Gerstein, 2008:19). Bu süre zarfında yani Bilgi Çağının ilk yıllarında, mal ve hizmetler ile kavram ve fikirler de benzersiz bir şekilde küresel akış göstermiştir. Artık, dünyanın uzak bir köşesinde gerçekleşen bir olayın, ondan binlerce kilometre uzaktaki toplumsal hayat üzerinde inkâr edilemez bir etkisi vardır. Örneğin, petrol zengini bir ülke olan Nijerya'daki bir işçi grevi 7.000 kilometre uzaklıktaki İstanbul Borsası'nda şok dalgaları yaratabilir. Dünyanın nasıl birbirine bağlandığını ortaya koyan bazı istatistikî bilgiler ile birlikte küreselleşmenin olumlu ya da olumsuz etkilerini sonraki kısımlarda vurgulamak bölümün ana hedefine ulaşmak için faydalı olacaktır.

2. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ

Küreselleşmenin olumlu ve olumsuz etkilerini yansıtan bilindik bir hikâye vardır:

“Küreselleşmenin etkisiyle, zengin bir iş adamı büyük miktarlarda para kazanmış; ama aynı zamanda fakirlere de yardımında bulunmuş, kazandıklarını onlara da yansıtmış. Hatta özellikle, küreselleşmenin negatif etkilerini yaşayan ülkelerde demokrasiyi ve sivil toplumu destekleyen projeler yürütmüş. Yıllar sonra bu kişi vefat etmiş ve öbür dünyada mutlaka cennete gideceğinden de eminmiş. Dolayısıyla cennetin kapısında kendisini meleklerin bekleyeceğini zannediyormuş. Ama cennetin kapısına geldiğinde dehşete düşmüş. Kendisini bekleyen, meleklerin yerine şeytanın ta kendisiymiş. Şeytan adamın yüzündeki şaşkınlık ifadesini görünce dönmüş demiş ki “kardeşim küreselleşmeden biz de etkilendik, cennetle cehennem birbirine karıştı.”²⁴

Yukarıdaki mizahi hikâyede vurgulanmak istenen nokta gerçekten de küreselleşmenin çok büyük bir etki gücüne sahip olduğudur. Hatta biraz daha ileriye

²⁴ Söz konusu hikâye kaynak olarak belirtilen sempozyumdaki birinci oturumun değerlendirilmesi sırasında Kemal Kirişçi tarafından nakledilmiştir (Kirişçi, 2003:274).

gidip küreselleşmenin çok önemli ve tek etkisinin ‘etki yaratma’ yeteneği, ülkeleri ve toplumları etkileme yeteneği olduğu değerlendirilebilir. Örneğin, 2002-2005 yılları arasında Pentagon’un Savunma İstihbarat Kurumu Başkanlığını yapmış Koramiral Lowell Jacoby aşağıdaki şekilde bir değerlendirme yaparak küreselleşmenin etkilerine dikkat çekmiştir (Financial Times, 2003). Benzer şekilde, 1997-2004 yılları arasında Amerikan Merkezî Haber Alma Teşkilâtı (CIA) Başkanlığı yapmış olan George Tenet ise küreselleşmenin, “Hükümetlerin idare etmesi gereken ve derinlemesine kargaşaya yol açan bir güç” (Daily Nebraskan, 2003) olduğunu vurgulamıştır.

“Doğru koşullar altında küreselleşme, aynı seviyede sürdürülen ilerleme için siyasî, ekonomik ve sosyal bağlamı sağlayan çok olumlu bir güç olabilir. Ancak, bu avantajları kullanamayan alanlarda pek çok insanı görünüşe göre daha kötü durumda bırakabilir, yerel ve bölgesel gerilimleri tırmandırabilir, çatışma ihtimalini ve imkân ve kabiliyetlerini arttırabilir ve bize zarar verecek olanları yetkilendirebilir”

Tarih boyunca, hatta antik çağın başlangıcından itibaren, küreselleşme olgusu iyi belgelenmektedir. Diğer bir ifadeyle, erken döneme ait tarihsel kitaplar ve kaynaklar küreselleşmenin kararlı ilerleyişi hakkında yeterli kanıt sağlamakta ve hem pozitif hem de negatif etkilerini ortaya koymaktadır. Örneğin, Büyük İskender küreselleşmenin araçlarını kullanarak İmparatorluğunu genişletmeyi başarmış, ‘Yeni Dünya’nın keşfi, ulaşım araçlarının artışı ve de dolayısıyla küreselleşme nedeniyle olmuştur (Gerstein, 2008:21). Realizme atıf yapılan en eski kaynaklardan biri olan ‘Thucydides’in Peloponez Savaşı’nın Tarihi’ kitabında – M.Ö. 5’inci yüzyıl boyunca Yunanistan’ın iki en güçlü şehri arasındaki savaş – küreselleşme ve onunla ilişkili devlet–devlet rekabetinin, tarafları çatışmaya götürdüğünden söz edilmektedir. Küreselleşme kelimesi kitapta hiç yer almazken savaş, ulaşımındaki gelişmelerin ve kültürler ve toplumların doğal çatışmasının doğrudan bir sonucu olmuştur (a.g.e.). Gerçekte, bu tür gelişmelerin yokluğunda söz konusu savaş belki de hiç olmazdı.

Önceki kısımlarda, küreselleşmeye dair unsurları ana hatlarıyla açıklamaya çalışırken zaman zaman belirtilen küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yönleri, aslında o kadar da birbirlerinden net çizgilerle ayrılmış değildir. Zira herhangi bir toplum için olumlu olan bir etki, başka bir toplum için olumsuz algılanabilir. Diğer taraftan günümüz şartlarında olumlu gibi görünen bir etki de, şartlar değiştiğinde olumsuz bir etkiye, hatta tehdiye bile dönüşebilir. Bu nedenle de küreselleşmenin ekonomik yönden başarılı, fakat siyasi yönden başarısız olduğu kanısında olan akademisyenler olduğu gibi, küreselleşmenin siyasi bir zafer kazandığını ama ekonomik açıdan tam bir felaket olduğunu iddia edenler de vardır. Kabul edilmesi gereken bir gerçek vardır ki, küreselleşmenin etkileri derinleştikçe sonuçları da keskinleşmektedir. Söz konusu bu etkiler genel hatlarıyla ve istatistikî bilgilere dayanarak aşağıdaki kısımlarda açıklanmaktadır.

a. Küreselleşmenin Olumlu Etkileri

Küreselleşmenin olumlu etkilerini açıklarken, boyutlarına paralel bir metodoloji izlemenin faydalı olacağı değerlendirilerek öncelikle teknoloji alanındaki olumlu etkiler ele alınmıştır.

Küreselleşmenin teknolojik etkilerine bakıldığında iletişim alanındaki inanılmaz artış en başta gelmektedir. Gerek maliyetlerin düşmesi [New York ve Londra arasındaki üç dakikalık bir telefon konuşması; 1930'da 300 dolar, 1990'da 3,32 dolar ve günümüzde 20 cent (Bayar, 2010:29)] gerekse de abone sayısındaki artış (Tablo-1) iletişimi, çağımızda teknolojik küreselleşmenin en önemli kuvvet çarpanı yapmaktadır.

Küreselleşmenin sembolü olan teknolojiye ileriye, kendisini en çok iletişim alanında göstermiştir. Zira küreselleşme; büyük ihtiyaç haline gelen iletişimin maliyetini oldukça düşürmüş ama hızını inanılmaz artırmıştır. Böylelikle, daha hızlı ve çok daha ucuz etkileşim sağlanmıştır. Bu sebeple, mesafeler azalmış ve toplumlar dünyada neler olup bittiğini tüm ayrıntılarıyla ve daha kısa sürede

öğrenebilme imkânına kavuşmuşlardır. Bilinçlenen toplumlar daha aktif rol oynayarak dünya siyasi sürecine müdahil olmaya başlamışlardır.

Burada bir noktayı vurgulamakta fayda olduğu değerlendirilmektedir. Dikkat edileceği gibi sabit telefon kullanımında dünyada ve Türkiye’de bir düşüş yaşanırken tam tersine cep telefonlarında ve internet kullanımında inanılmaz bir artış yaşanmaktadır (Benzer bir artışın televizyon ve radyo yayınlarında ve kanallarında da olduğu kabul edilmektedir). Bu hususla, insanların sabit bir yerden olmakla birlikte, hareket halindeyken de istedikleri kişiyi arayabilmeleri ve istedikleri bilgiye ulaşmaları ihtiyacını da karşılamak amaçlanmaktadır. Artık bilgi saniyelerle elimizin altında olabilmektedir. Küreselleşen bir dünyada, bilginin genişlemesi ve serbest akışı, hemen hemen tüm alanlarda insanlık için büyük yararlar sağlama potansiyeline sahiptir. Bu küresel potansiyel, aynı zamanda toplumları ve insanları birbirine bağlar, bunu yaparken de eşi benzeri görülmemiş iş birliğine katkıda bulunarak sanal ilişkilerin gerçekleşmesine ortam sağlar. Herhangi bir çevrimiçi kaynaktan gerçek zamanlı uydu görüntüleri (örneğin herhangi bir yerdeki askerî operasyon) elde edebilmenin kolaylığı değerlendirildiğinde, bu imkânın önemi daha iyi anlaşılabilir.

Tablo-1: Dünyada ve Türkiye’de Yıllara Göre Telefon ve İnternet Kullanıcısı
(International Telecommunication Union ve Türkiye İstatistik Kurumu)

İLETİŞİM ARACI	YER	YILLAR								
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 (Tahmini)
Sabit Telefon	Dünya	Milyar								
		1.243	1.261	1.254	1.249	1.253	1.228	1.204	1.186	1.171
	Türkiye	Milyon								
		18.978	18.831	18.201	17.502	16.534	16.201	15.210	13.859	-
Cep Telefonu	Dünya	Milyar								
		2.205	2.745	3.368	4.030	4.640	5.320	5.962	6.411	6.835
	Türkiye	Milyon								
		43.608	52.662	61.975	65.824	62.779	61.769	65.321	67.680	-
İnternet	Dünya	Milyar								
		1.024	1.151	1.365	1.556	1.747	2.023	2.273	2.497	2.749
	Türkiye	Milyon								
		2.248	3.180	4.842	5.804	6.782	8.672	14.117	20.090	-

Tablo-2 incelendiğinde dünyanın bütün bölgelerindeki internet kullanım artışının olağandışı boyutlarda olduğu görülmektedir. Örneğin, dünya nüfusunun yaklaşık %35'inin internet erişimi bulunmaktadır. Kuzey Amerika'da bu rakam yaklaşık %79'dur. Daha da dikkat çekici olan nokta şudur ki internet 1990'ların ortasına kadar bu kadar büyük bir artış hızı göstermemiştir. Buna karşılık, 2000 ile 2012 yılları arasındaki internet kullanıcılarının artış oranı %567'dir. Söz konusu artış Afrika'da %3607 ve Ortadoğu'da ise %2640'dır (Internet World Stats [web], 2013). Türkiye'de ise, 2001 yılında 1.619.270 olan internet kullanıcı sayısı, 2012 yılında 20.090.614'e yükselerek yaklaşık %1241'lik bir artış göstermiştir. Çalışmanın bu bölümünde küreselleşme ile vurgulanmak istenen husus tam da budur: artık internet, dünyadaki tüm bölgelerde ortak bir değer olmuş ve toplumlar onun sayesinde şimdiden ortak tavırlar benimsemeye başlamışlardır. Günümüzde internet ve uygulamalarını kullanmamak mümkün müdür?

Tablo-2: Dünya İnternet Kullanımı ve Nüfus İstatistiği
(World Internet Statistics [web], 2013)

BÖLGE	2012 Nüfus (Tahmini)	İnternet Kullanıcıları (Aralık 2000)	İnternet Kullanıcıları (Güncel Veri)	İnternete Erişim (%)	Artış 2000-2012	Genel Kullanıcı (%)
Afrika	1.073.380.925	4.514.400	167.335.676	%15.6	%3.606,7	%7,0
Asya	3.922.066.987	114.304.000	1.076.681.059	%27.5	%841,9	%44,8
Avrupa	820.918.446	105.096.093	518.512.109	%63.2	%393,4	%21,5
Ortadoğu	223.608.203	3.284.800	90.000.455	%40.2	%2.639,9	%3,7
Kuzey Amerika	348.280.154	108.096.800	273.785.413	%78.6	%153,3	%11,4
Latin Amerika	593.688.638	18.068.919	254.915.745	%42.9	%1.310,8	%10,6
Avustralya	35.903.569	7.620.480	24.287.919	%67.6	%218,7	%1,0
DÜNYA TOPLAM	7.017.846.922	360.985.492	2.405.518.376	%34.3	%566,4	%100,0

İletişimin gelişimine olumlu katkı sağlayan küreselleşmenin, bir diğer boyutu olan ekonomiyi de olumlu yönde etkilediği tarafları mevcuttur. Her ne kadar ekonomik yönden olumsuz etkilenen ülkeler de olsa ve ekonomik alanlar arasındaki küreselleşme düzeylerinde farklılıklar da olsa küreselleşme, dünya ekonomisinin daha bütünleşik ve bağlantılı bir hale gelmesini sağlamıştır. ABD'deki kredi kriziyle başlayan ve tüm dünya pazarlarına yayılan 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz, bu bağlılığın açık bir örneğidir.

Tablo-3: Yıllara ve Bölgelere Göre Dünya İhracat Değerleri
(International Trade Statistics 2012 ve Türkiye İstatistik Kurumu)

YIL	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2011
YER	Milyar Dolar (\$)							
Dünya	59	84	157	579	1.838	3.676	7.377	17.816
K.Amerika	28.1	24.8	19.9	17.3	16.8	18.0	15.8	12.8
ABD	21.7	18.8	14.9	12.3	11.2	12.6	9.8	8.3
Kanada	5.5	5.2	4.3	4.6	4.2	3.9	3.7	2.5
Meksika	0.9	0.7	0.6	0.4	1.4	1.4	2.2	2.0
G. ve Mrk. Amerika	11.3	9.7	6.4	4.3	4.4	3.0	3.0	4.2
Brezilya	2.0	1.8	0.9	1.1	1.2	1.0	1.0	1.4
Arjantin	2.8	1.3	0.9	0.6	0.4	0.4	0.4	0.5
Avrupa	35.1	39.4	47.8	50.9	43.5	45.4	45.9	37.1
Almanya	1.4	5.3	9.3	11.7	9.2	10.3	10.2	8.3
Fransa	3.4	4.8	5.2	6.3	5.2	6.0	5.3	3.3
İtalya	1.8	1.8	3.2	3.8	4.0	4.6	4.1	2.9
İngiltere	11.3	9.0	7.8	5.1	5.0	4.9	4.1	2.7
Bağ. Devl. Topluluğu	-	-	-	-	-	1,5	2,6	4,4
Afrika	7.3	6.5	5.7	4.8	4.5	2.5	2.4	3.3
G.Afrika	2.0	1.6	1.5	1.0	1.0	0.7	0.5	0.5
Ortadoğu	2.0	2.7	3.2	4.1	6.8	3.5	4.1	7.0
Asya	14.0	13.4	12.5	14.9	19.1	26.1	26.2	31.1
Çin	0.9	1.2	1.3	1.0	1.2	2.5	5.9	10.7
Japonya	0.4	1.5	3.5	6.4	8.0	9.9	6.4	4.6
Hindistan	2.2	1.3	1.0	0.5	0.5	0.6	0.8	1.7
Avustralya, Y.Zelanda	3.7	3.2	2.4	2.1	1.4	1.4	1.2	1.7
Altı D.Asya Ülkesi	3.4	3.0	2.5	3.6	5.8	9.7	9.6	9.8
Türkiye	Bin Dolar (\$)				Milyon Dolar (\$)			
	196.8	396.1	368.1	1.317.1	5.727.8	15.345.1	47.252.8	134.906.9

Tablo-3 ve 4 incelendiğinde 1948'den 2011'e kadar olan 63 yıllık süreçte küresel ihracat yaklaşık 59 milyar dolardan 17816 milyar dolara, ithalat ise yaklaşık 62 milyar dolardan 15077 milyar dolara yükselmiştir (International Trade Statistics [web], 2013). Gayri Safi Yurt İçi Hâsılasının (GSYH) yaklaşık %13.3'ü ticaret kaynaklı²⁵ olan Türkiye için bu dönemdeki değerler, ihracatta; yaklaşık 197 bin dolardan 135 milyon dolara, ithalatta ise; yaklaşık 275 bin dolardan 241 milyon dolara yükselmiştir (Yıllara Göre Dış Ticaret [web], 2013). Değerlere bakıldığında dikkat çeken önemli bir nokta da, diğer bölgelerdeki düşüşe karşın Ortadoğu ve Asya'daki müthiş artıştır. Bunun nedeni de bu bölgelerdeki ülkelerin artık küresel ekonomiye eklemlenmeye başlamasından kaynaklanmaktadır.

Ekonomik boyutun bir diğer unsuru da ulaştırma alanıdır. Hatta bu alan da tıpkı iletişim alanında olduğu gibi olağanüstü bir etki yaratmıştır. Bunda havayolu taşımacılığındaki ilerlemenin de büyük bir katkısı vardır. Türkiye de bu etkiden nasibini almış ve 2002 yılında 138 olan uçak sayısı 2011 yılında 370'e yükselmiş ve yaklaşık 130 milyon yolcu taşınmıştır.²⁶ Toplumlar için başka ülkeleri ve kültürleri görmek artık çok kolaylaşmıştır.²⁷ Sonucunda da etkilemek ve de etkilenmek kaçınılmaz olmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, sadece yolcu değil aynı zamanda yük taşımacılığında da büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, denizlerdeki konteynır trafiğinin 2015 yılına kadar 180 milyon/adete yükseleceği tahmin edilmektedir.²⁸

En büyük başarılarından birisi olarak Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması kabul edilen ekonomik küreselleşmenin olumlu etkilerinden biri de uluslararası şirketlerin sayısındaki artıştır. Ekonomik entegrasyonun bir göstergesi olan bu şirketler yarattıkları rekabet ile toplumlara daha ucuz, daha kaliteli, alternatifli hizmet ve mal sunma ortamı sağlamışlardır. Bu tür şirketlerin merkezleri ile üretim tesisleri – daha ucuz işgücü, hammadde, taşımacılık, enerji vb.

²⁵ Türkiye İstatistik Kurumunun (TİK) 2006 verilerine göre GSYH 151.230.894.323 TL olarak, bu değer içindeki ticaret payı ise 20.169.878.408 TL olarak gerçekleşmiştir (Gelir Yöntemi ile GSYH [web], 2013).

²⁶ Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre söz konusu rakam 2002 yılında sadece 34 milyon'dur.

²⁷ 1980 yılında turistik amaçlarla ortalama 1 milyon insan başka ülkelere gidebilmekteyken, günümüzde sadece bir şehir (örneğin; Antalya) on milyona yakın turist çekmektedir (Karabulut, 2011:99).

²⁸ 2002 yılında bir yılda gemilerle taşınan yüklü konteyner sayısı 77,8 milyon/adet iken, bu rakam 2010 yılında 139 milyon/adete çıkmıştır (Konteynır Ticareti Büyüyor [web], 2013).

yararlanmak adına – farklı ülkelerde, birbirinden binlerce kilometre uzakta olabilmektedir. Bu tür bir sürecin sonunda da yatırım yapılan ülkede istihdam artmakta ve bu ülkelere sermaye ve bilgi akışı hızlanmaktadır (Karabulut, 2011:101-103). Diğer bir ifadeyle, ücret maliyeti ile sermaye maliyeti birbirinden uzaklaştırılmakta, küresel bir sermaye maliyetiyle yerel bir emek maliyeti söz konusu olmaktadır.

Tablo-4: Yıllara ve Bölgelere Göre Dünya İthalat Değerleri
(International Trade Statistics 2012 ve Türkiye İstatistik Kurumu)

YIL	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2011
YER	Milyar Dolar (\$)							
Dünya	62	85	164	594	1882	3786	7695	15077
K.Amerika	18,5	20,5	16,1	17,2	18,5	21,4	22,4	17,1
ABD	13,0	13,9	11,4	12,3	14,3	15,9	16,9	12,5
Kanada	4,4	5,5	3,9	4,2	3,4	3,7	3,2	2,6
Meksika	1,0	0,9	0,8	0,6	0,7	1,8	2,3	2,0
G. ve Mrk. Amerika	10,4	8,3	6,0	4,4	3,8	3,3	2,5	4,0
Brezilya	1,8	1,6	0,9	102	0,9	0,7	0,7	1,3
Arjantin	2,5	0,9	0,6	0,4	0,2	0,4	0,2	0,4
Avrupa	45,3	43,7	52,0	53,3	44,2	44,6	45,0	38,1
Almanya	2,2	4,5	8,0	9,2	8,1	9,0	7,9	6,9
Fransa	5,5	4,9	5,3	6,4	5,6	5,7	5,2	4,0
İtalya	2,5	2,8	4,6	4,7	4,2	3,9	3,9	3,1
İngiltere	13,4	11,0	8,5	6,5	5,3	5,5	5,2	3,5
Bağ. Devl. Topluluğu	-	-	-	-	-	1,2	1,7	3,0
Afrika	8.1	7.0	5.2	3.9	4.6	2.6	2.2	3.1
G.Afrika	2.5	1.5	1.1	0.9	0.8	0.5	0.5	0.7
Ortadoğu	1,8	2,1	2,3	2,7	6,2	3,3	2,8	3,8
Asya	13,9	15,1	14,1	14,9	18,5	23,7	23,5	30,9
Çin	0,6	1,6	0,9	0,9	1,1	2,7	5,4	9,7
Japonya	1,1	2,8	4,1	6,5	6,7	6,4	5,0	4,7
Hindistan	2,3	1,4	1,5	0,5	0,7	0,6	0,9	2,6
Avustralya, Y.Zelanda	2,9	2,3	2,2	1,6	1,4	1,5	1,4	1,6
Altı D.Asya Ülkesi	3,5	3,7	3,2	3,9	6,1	10,3	8,6	9,5
Türkiye	Bin Dolar (\$)			Milyon Dolar (\$)				
	275.1	532.5	687.6	2.086.2	9.235.0	29.428.4	69.339.7	240.841.7

Yukarıda ifade edilen istatistikî bilgiler küreselleşmenin sadece teknoloji, ekonomi, iletişim ve ulaşımı etkilediği anlamına gelmemelidir. Zira kültürlerin ve insanların hareketinden kaynaklanan pek çok ikinci ve üçüncü dereceden olumlu tepkiler de ortaya çıkmıştır. Başka bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, küreselleşmenin olumlu etkileri kısaca şu başlıklar şeklinde ifade edilebilir: iletişim maliyetlerinin düşmesi, insanların bilinçlenmesi, mesafelerin azalması, malların ve hizmetlerin fiyatlarının düşmesi, ürünlerde kalite ve alternatifin artması, haksız kazançların azalması, standartların yükselmesi ve demokrasi gibi değerlerin dünya çapında yayılması (Karabulut, 2011:101-103).

b. Küreselleşmenin Olumsuz Etkileri (Karanlık Yüzü)

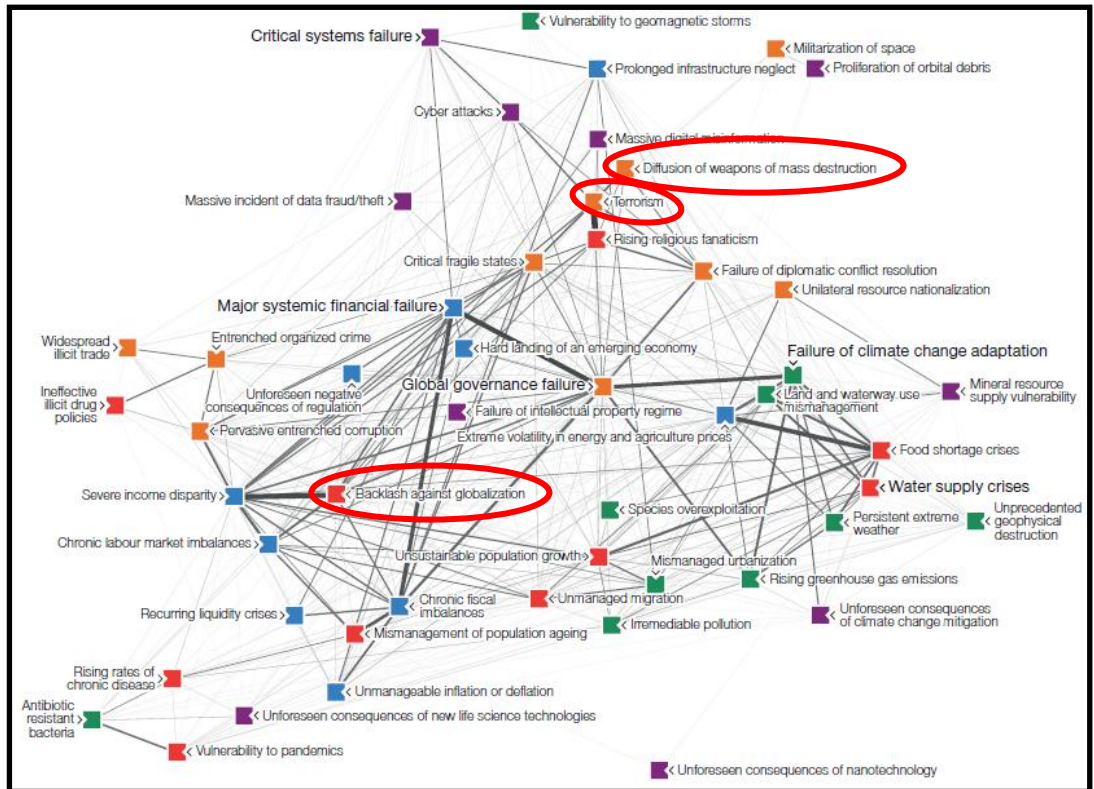
‘Karanlık Yüz’ ile küreselleşmenin aynı zamanda ulusların ve toplumların güçsüzlüğünü teşhir eden, ön plana ‘sahip olmayanlar’ın durumunu getiren, mahrum olanlar için ise dışarıda hareket etmeleri için artan fırsatlar sağlayan olumsuz tarafı kastedilmektedir. Bunları yaparken de küreselleşme, sahip olmayanlara yeni bir yol haritası çizme teşebbüsünde bulunur ve onların kavram ve fikirlerini teşvik eder. Bu sebeple küreselleşme, aynı zamanda potansiyel olumsuz etkileri olan küresel gereksinmelerin ‘en üst boyutu’ olarak da düşünülebilir.

Dünya Ekonomik Forum’u tarafından sponsor olunan “Küresel Risk 2013”²⁹ isimli çalışma, küreselleşmenin bahse konu karanlık yüzüne ilişkin tatmin edici bağlantılar sunmaktadır. Bu çalışmanın benzersiz bir yönü, giderek küreselleşen bir dünyada karşı karşıya kalınacak riskler arasındaki bağlantıyı tasvir eden grafiklerdir. Şekil-8’de hatların genişliği risk faktörleri arasındaki korelasyonun gücünü gösterir. Diğer bir ifadeyle koyu çizgiler yüksek korelasyon demektir. Örneğin, KİS’in yayılması, terörizm ile yüksek korelasyona sahip olarak tasvir edilmiştir. Bununla birlikte şekilde, teorik olarak maksimum 1.225 kombinasyon olasıdır ve bunlardan 529’u değişik bağlantıları göstermektedir. İlginç olan şudur ki, bu 529 bağlantıdan kombinasyonda en çok geçenler sıralamasında ‘Backlash Against Globalization

²⁹ Çalışmanın tamamına ulaşmak için Bkz., Kaynakça; Global Risk Report 2013 [web], 2013.

(Küreselleşmeye Karşı Tepki)’ ifadesi 79 bağlantı ile 2’inci sırada yer almaktadır. 1’inci sırada 90 bağlantı ile ‘terörizm’ seçeneğinin yer alması da bir başka kritik husustur.

DEF’nin sonuçları değerlendirildiğinde; ekonomi, çevre, jeopolitik, toplum ve teknoloji içeren bir dizi küreselleşme konusu hakkında güçlü endişeler içerdiği görülmektedir. Bu analizde; KİS’in yayılması, terörizm, küresel yönetim yetersizliği, küreselleşmeye karşı tepki, önemli sistemsel mali başarısızlık, su krizi ve iklim değişikliğine uyumsuzluk, çatışmalar ile ilgili önemli endişelerdir. Bu alanların tümü önemli küresel risk potansiyeline sahip ağır korelasyon göstermektedir. Bu iplik yumağı şeklindeki bağlantıların tasviri, çeşitli unsurların nasıl bir etkileşim içinde olduğunu anlamak için sadece öğretici değil, aynı zamanda her şeyin bir şekilde gerçekte birbiriyle ilişkili olduğu, büyük ölçüde birbiriyle bağlantılı ağ ortamını da tasvir etmek içindir. Bu kapsamda, söz konusu bağlantıların önemini vurgulamak adına kuruluşun 2007 değerlendirmesi Şekil-9’da sunulmuştur.

Şekil-8: Risk Bağlantı Haritası-2013
(World Economic Forum [web], 2013)

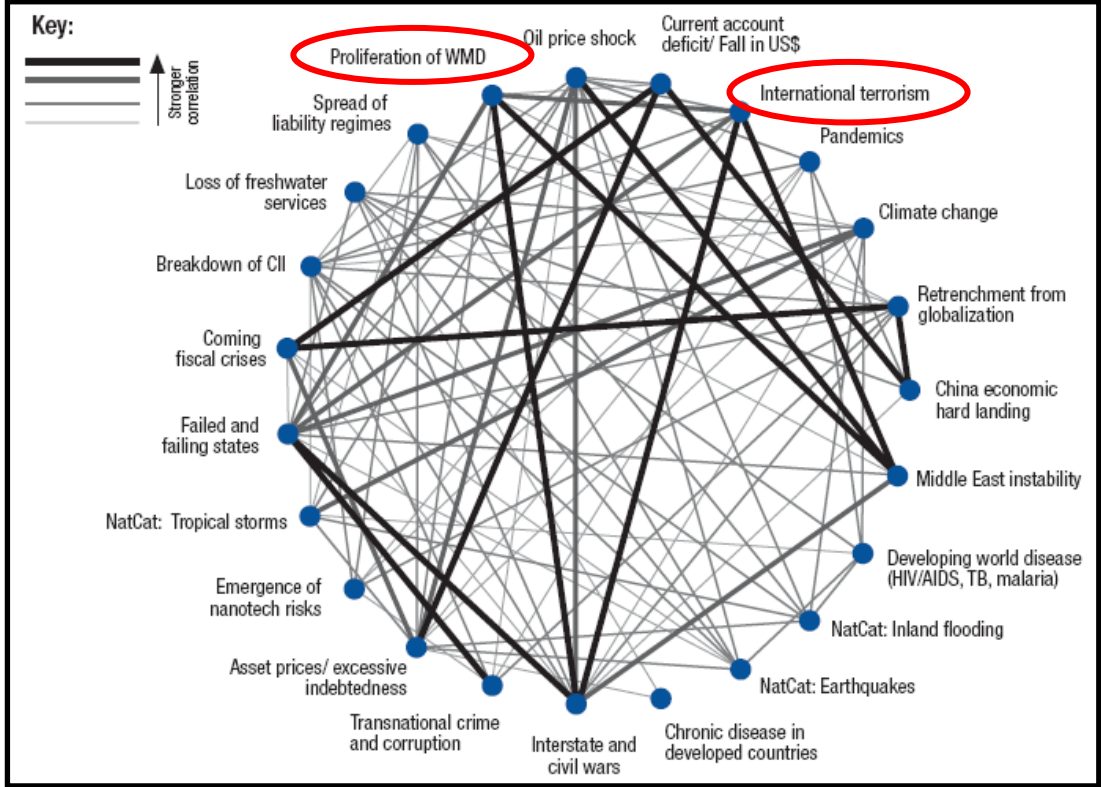
Ülkeler arasındaki ekonomik fark küreselleşmenin olumsuz etkisinin en çok algılanan yönüdür. Karşıtlarının en çok üzerinde durdukları ‘zengin ile fakir’ arasındaki bu fark, küreselleşmenin suçlandığı en temel noktadır. Diğer bir ifadeyle fakirler, aradaki uçurumun yoksullar daha da yoksullaştıkları için değil, zenginler onlardan daha hızlı zenginleştikleri için büyümekte olduğu iddiasındadırlar. Kofi Annan, “Yoksullar küreselleşmenin kurbanları değildir; fakat sadece bunun dışında kalmışlardır” (Gürel, 2008:25) diyerek bu hususu farklı bir bakış açısıyla vurgulamıştır. Keza Başeren’in de ortaya koyduğu üzere; geri kalmış ülkeler, zenginlerin onları geride bıraktıklarını ve bu yüzden gelişmelerini maddi olarak karşılamak zorunda olduklarını dile getirmektedir. Dünyada 2,6 milyar insanın (ki bu dünya nüfusunun %40’na tekabül etmektedir) günde 2\$’dan daha az kazandığı dikkate alındığında, ekonomik verilerin de benzer hususları işaret ettiği görülmektedir. Örneğin; 1900’lü yılların başında kişi başına düşen GSYİH’da en zengin ile en yoksul ülke arasındaki fark 22’ye 1 iken, 1970 yılına gelindiğinde bu fark 88’e 1 olmuştur. 2000 yılına gelindiğinde ise aradaki fark 267’ye 1’e çıkmıştır (Freeman, 2008:19). Günümüzde ise bu fark 278’e 1’dir.³⁰ Benzer şekilde gelişmekte olan ülkeler (23.812.034 milyon\$) ile gelişmiş ülkeler (43.309.565 milyon\$) arasındaki GSYİH farkı neredeyse iki kattır. Geçiş ekonomisine sahip ülkelerde ise bu oran yaklaşık 21’e 1’dir (Tablo-5). Dünya Bankasının tahminlerine göre, dünya nüfusunun neredeyse dörtte biri mutlak bir fakirlik içinde yaşamaktadır (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı İstatistik El Kitabı, 2012:412).

Dünyadaki gelir dağılımı da son derece dengesizdir. Zira zenginlerle yoksullar arasındaki yaşam ve gelir farklılığı, daha önce görülmemiş düzeye ulaşmıştır. 2010 yılı Küresel Zenginlik Raporu incelendiğinde, dünya nüfusunun %92’lik bir kısmının dünya gelirinden sadece %21 oranında yararlandığı, öte yandan %8’lik üst kısmının ise %79 gibi büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir.³¹

³⁰ 1980 yılında en zengin ülke ABD (kişi başına 5.070\$), en yoksul ülke de Bangladeş (kişi başına 57\$) idi. 2000 yılında ise en zengin ülke Lüksemburg (45.917\$), en yoksul ülke de Gine Bissau (161\$) idi. Günümüzde ise en zengin ülke Katar (kişi başına 102.800\$) olup en fakir ülke ise Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC-369\$) kabul edilmektedir. Dolayısıyla, 2013 yılında ortalama bir Katar vatandaşı ile ortalama bir KDC vatandaşı arasındaki oran 278’e 1 olmaktadır. Söz konusu analiz, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası verilerinden yararlanılarak yapılmıştır.

³¹ Dünyadaki gelir paylaşımına geçmişten de istatistikler verilecek olursa, dünyanın gelişmiş ülkeler dışında kalan kısmının geliri; 1970: %32, 1980: %29, 2000: %19 olarak gerçekleşmiş ve yine bu dönemde söz konusu ülkelerde nüfus sırasıyla; %80, %82 ve %84 seviyelerine çıkmıştır. 1970-2000 yılları arasında bu ülkelerin dünya

Benzetme yapılırsa, Londra'daki orta direk bir ailenin kazancı, Asya'daki kırsal bir ailenin kazancının onlarca mislidir. New York'lu bir avukatın bir saatte kazandığını kazanabilmek için Kongo'lu bir köylü aylarca çalışmak zorundadır. Amerikalılar her yıl hazır yemek ve süpermarketlere milyarlarca dolar para harcamaktadırlar ve bu meblağ çoğu ülkenin GSMH'ndan fazladır.

Şekil-9: Risk Bağlantı Haritası-2007
(World Economic Forum [web], 2013)

Dünyanın en zengin ülkelerinde yaşayan insanların gelir düzeyiyle en yoksul ülkelerinde yaşayan insanların gelir düzeyi arasındaki oran, yıllar geçtikçe katlanarak artmaktadır. 1980'li yıllarda, gelişmiş ülkelerin geliri – nüfuslarına oranla – dünyanın geriye kalan kısmından 11 kat daha fazlayken, 2000'li yıllarda bu fark yaklaşık 23 katına çıkmıştır. Dolayısıyla küreselleşme, yaklaşık yirmi yıl içinde dünyanın gelişmiş ülkeleriyle geriye kalan kısmı arasındaki eşitsizliği ikiye katlamıştır. Dünyanın bu iki kısmının ortalama geliri arasındaki oran olarak ölçülen bu eşitsizlik, küreselleşmeden önceki on yıl içinde yılda %2,4 oranında artarken,

gelirinden aldığı pay %30'lardan %20'nin altına gerilemiş ancak, bu zaman dilimi içerisinde bu yerlerde yaşayan insanların oranı da %80'den %84'e çıkmıştır (Freeman, 2008:62).

sonraki 20 yıl içinde yılda %3,9 oranında artmıştır (Freeman, 2008:63-64). Ekonomik küreselleşmenin olumsuz etkilerinin sonucunda şöyle bir çıkarıma ulaşmak kaçınılmaz olmaktadır: insanlar arasındaki ekonomik farklılıklar ne denli derinse, düşmanlıklar da o denli keskinleşir.

Tablo-5: Ülke Gruplarına Göre Nominal / Kişi Başına Düşen GSYH
(Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı İstatistik El Kitabı)

BÖLGE	1980	1990	2000	2005	2008	2009	2010	2011
Dünya	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyon Dolar)							
	11.883.1	22.233.8	32.286.8	45.744.8	61.232.8	57.960.1	63.064.0	69.712.0
	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Dolar)							
	2.679	4.207	5.293	7.057	9.119	8.532	9.178	9.998
Gelişen Ülkeler	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyon Dolar)							
	2.568.7	3.891.9	7.026.9	10.846.2	17.577.2	17.311.6	20.530.3	23.812.0
	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Dolar)							
	781	958	1.456	2.092	3.255	3.164	3.703	4.222
Geçiş Ülkeleri	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyon Dolar)							
	1.012.2	850.1	397.6	1.097.7	2.341.7	1.787.1	2.116.6	2.590.3
	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Dolar)							
	3.496	2.697	1.303	3.638	7.752	5.909	6.989	8.543
Gelişmiş Ülkeler	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyon Dolar)							
	8.302.2	17.491.9	24.862.2	33.800.8	41.313.9	38.861.4	40.417.1	43.309.6
	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Dolar)							
	9.700	19.308	25.705	33.948	40.771	38.138	39.456	42.071

Ekonomik boyutu incelerken ifade edildiği gibi küreselleşme, ülkelerin ekonomilerini birbirine daha bağımlı hale getirmiştir. Bu bağlantılılık bir ülkede veya bir bölgede ortaya çıkan bir krizin etkisinin öteki ülkeler ve bölgelere yayılma riskini artırmıştır. Bu şekilde yayılan kriz; o ülkelerin içinde yer aldıkları bölgeyi ve aynı zamanda bütün dünyayı olumsuz etkilenmiştir. 1990'daki Körfez krizi, 1997'deki Güneydoğu Asya krizi, 1998'deki Rusya krizi ve 2008 yılında ABD'deki küresel ekonomik kriz bu örneklerden bazılarıdır.

Küreselleşmenin ekonomik etkisinden sonra en çok sorgulanan tarafı, onun ulus devlete ve güvenliğine karşı yarattığı tehdittir. Sınır kavramının önemini kaybetmesi nedeniyle küreselleşmenin yarattığı dinamik ortam içinde ulusal güvenliğe (toprak bütünlüğü ve egemenlik) yönelik tehditler de farklılaşmıştır.³² Yıllık cirosu birçok ulus-devletin millî gelirini aşan çok uluslu şirketlerin varlığı da ülkelerin güvenliğine bir tehdit olarak denklemdeki yerini almıştır. Güvenlik algılamalarını tamamen değiştiren yeni güvenlik anlayışları ortaya çıkmış ve pek çok ülkenin güvenlik anlayışının merkezine ‘asimetrik tehdit’ yerleşmiştir. İlk başta terörizm olmak üzere; KİS’in yayılması, ayrılıkçı hareketler, etnik ve dini çatışmalar ve uluslararası organize suçlar bu asimetrik tehdidin en önemli parametreleri olarak belirmiştir. Sonuçta, kapsamı genişleyen ulusal güvenliğin etki ve ilgi alanı değişmiş, ülkeler farklı risklerle de başa çıkmak zorunda kalmıştır. İddia edildiği gibi küreselleşme öncesi sadece sınırların korunmasına yönelik ülkelerin askerî güvenlik anlayışı, artık ülkelerin çıkarları doğrultusunda sınır ötesine de müdahale yapmayı benimseyen stratejik bir güvenlik anlayışına bırakmıştır. Ülkelerin milli güç unsurlarının yapısında değişikliğe gidilmesini zorunlu hale getiren bu anlayış, bazı devletleri en azından ilk başta zor durumda bırakmıştır. Gerekli yapılanmasını tamamlayamayan ülkeler bahse konu tehditlerden bir veya birkaçına maruz kalmıştır.

Bu olumsuzluğun bir başka boyutu daha bulunmaktadır. Ülke güvenliğine yönelik otoritesini tam sağlayamayan ülkeler – küresel yoksulluk ile beraber - aynı zamanda KİS üzerindeki devlet otoritesini sağlayamazsa ya da bu boşluk daha kalıcı hâle gelirse, söz konusu silahların terör örgütlerinin eline rahatça geçmesi kaçınılmaz olacaktır. Küresel terör boyutuna ulaşacak böyle bir durumda ülkeler, ellerinde daha tehlikeli silahlarla operasyon yapabilme kabiliyetine ulaşacak olan terör örgütleriyle karşı karşıya kalabilir. Bu konudaki en güncel örnek, yaşanan iç çatışma sonucu Suriye’de oluşan ortamdır. Böyle bir ortamda, söz konusu silahların perakende satılan bir mal gibi pazarlara düşmesinin ve alelade bir şey gibi satılmasının etkileri korkunç olacaktır.

³² Söz konusu tehditler bir bütün halinde kategorik olarak şu şekilde sıralanabilir: 1) Etnik mücadele, yolsuzluk ya da dış müdahaleden gelen sebeplerle başarısız olan devletler; Büyük ölçüde insan hakları ihlali; Kontrol edilemeyen göç; Rövanşizm ve yeni emperyalizmin sebep olduğu bölgesel istikrarsızlıklar, 2) Dinî hareketlerin radikalleşmesi; Şiddetli etnisite potansiyelinin sebep olduğu etnik ve dinî çatışma, 3) Terör şebekeleri; Suç kartelleri; Uyuşturucu kaçakçılığı; Kara para aklamanın sebep olduğu uluslararası terörizm ve organize suçlar ve 4) Siber Savaş (Mosoiu, 2003:226-227).

Terör ve küreselleşme arasında birebir bir ilişki bulunmaktadır. Küreselleşmenin, sağladığı imkânlar ve oluşturduğu ortam nedeniyle terörizm üzerindeki olumsuz etkileri çok kapsamlı ve çok boyutludur (Çomak, 2008:8-17). Bu sebeptendir ki, hedefi ve mesajı ‘küreselleşen dünyanın sembolik merkezini’ vurmak olan 11 Eylül olayları, ülkelerin dikkatlerini terörizm ve KİS’in yaygınlaştırılmasına çevirtmiştir. Günümüzün terör hareketlerinin çoğu, küreselleşme eğilimine bir tepkidir. Diğer bir deyişle, bölümün başında ifade edildiği gibi, dünya üzerinde bir kısım toplum haksızlığa uğradığını düşünmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle gerçekleşen muazzam ve kontrol edilemez bilgi akışı iki tarafı da etkilemiş, varlıklı kişilerin nasıl bir yaşam sürdüğünü görmek az gelişmiş ülkelerde tatminsizlik ve nefret duygularının oluşmasına yol açmıştır (Gürel, 2008:105). Küreselleşmenin nimetleri sayesinde de bu duygular geniş kitlelere yayılabilmekte ve daha da ötesi benimsetilebilmektedir.

11 Eylül’de olduğu gibi Tokyo Metrosuna yapılan sarın gazı saldırıları gibi örnekler, terör örgütlerinin eylemlerinde kullandıkları yöntemlerde de farklılar olmaya başladığının kanıtıdır. Bu da devletleri, terörle mücadelede yeni yöntemler geliştirmeye sevk etmektedir. Dolayısıyla, küreselleşme ile birlikte teknolojinin sağladığı imkânlar ve büyük parasal destekle çeşitlenen ve artık uluslararası bir boyut kazandığı su götürmez bir gerçek olan terörizme karşı savaş daha da zorlaşmıştır. Terörizmin gelişimine istemeden de olsa önyak olan küreselleşme, özellikle internet yardımıyla terörizm yanlılarının ve iş birlikçilerinin artmasını da sağlamaktadır. Bununla birlikte internet, teröristlere KİS’in nasıl yapılacağına dair bilgileri sağlamada da büyük bir faktördür. Örneğin, arama motorlarından herhangi birine girilerek, biyolojik ve kimyasal silah yapmak için gerekli bilgiler elde edilebilir. Ayrıca, biyolojik zehirlerin nasıl üretilip dağıtılacağına dair bilgilerini veren özel basım el kitapları da bulunmaktadır.³³ Bu nedenle bazı uzmanlar tarafından bu dönem ‘tekno-terörist dönemi’ olarak da adlandırılmaktadır. Belirli çift kullanımlı hassas teknolojiler, özellikle de nükleer, kimyasal ve biyolojik silâh geliştirme ile ilgili olan teknolojiyi teröristler, devlet dışı silâhlı gruplar ve organize suç örgütleri daha ucuza

³³ Bu el kitaplarından biri “Bakteriyolojik Savaş: Kuzey Amerika’ya Karşı Büyük Bir Tehdit”, internette, okuyuculara biyolojik silah saldırısında hayatta kalmalarına yardımcı bir kitap olarak tanıtılmaktadır. Bu kitap aynı zamanda, biyolojik maddelerin üretimini anlatmakta ve ‘Teröristin Kullanabileceği Bakteriler’ konusunda bir bölümü de içermektedir. Kitabın orijinal metni için Bkz., Kaynakça; Bacteriological Warfare—A Major Threat to North America [web], 2013.

ve kolayca elde edebilmenin yolunu küreselleşme sayesinde bulmuşlardır. Sonuç olarak, küreselleşme sürecinde teknolojinin de katkısıyla yaygınlaşmaya başlayan KİS'in, terörist grupların ve diğer yasadışı kesimin eline geçmesi riski, çözülmesi gereken önemli bir güvenlik sorunu olarak uluslararası sistemin karşısında durmaktadır.

Küreselleşmenin yarattığı avantajlar sadece terörizmin değil, organize suçların da uluslararası boyut kazanmasına vesile olmuştur. Sınırların aşılmasının kolaylığı, iletişim imkânlarının artması ve siyasi coğrafyanın değişmesi, organize suç örgütlerinin ülke güvenliklerini tehdit etmesine neden olmuştur. Bu dönemde organize suç örgütlerinin terör örgütleri ile ilişkileri artmış, farklı maddî ve manevî temeller üzerinde oluşturulan bu örgütlerin çıkarları doğrultusunda birbirleri ile gerek ittifaklar kurarak, gerekse de birbirlerinin operasyonel taktiklerini kullanarak iş birliğine gittikleri görülmüştür. Terör Örgütleri ile Organize Suç Örgütleri arasındaki iş birliğini artıran küresel faktörler şu şekilde belirtilebilir³⁴:

1. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle diktatörlere ve terör örgütlerine verilen desteğin kesilmesi, terör örgütlerinin diktatörlükle yönetilen devletlerden finans desteği bulamamaları ve yeni finans kaynakları sağlama arayışına girmeleri,

2. Sınırların engellik vasfının azalması, serbest piyasa (Küresel Pazar) ekonomisinin genişlemesi ve paranın uluslararası alanda dolaşımının kolaylaşması,

3. Teknolojinin gelişmesiyle, kara paranın aklanmasının internet bankacılığı sayesinde kolaylaşması,

4. İnternet üzerinden her türlü (kriptolu, kriptosuz) haberleşme imkânının sınırsız hale gelmesi,

³⁴ Başeren, Sertaç Hami. Terörizm ve Şiddet Ders Notları, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 2009-2010.

Yukarıda genel hatlarıyla ifade edilen küreselleşmenin olumsuz etkilerinin sadece belirtilen alanlarla sınırlı kalmadığı ve de kalmayacağı açıktır. Başka bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, küreselleşmenin diğer olumsuz etkileri kısaca şu şekilde ifade edilebilir: emperyalizm algısının artması, devletlerin tekelleşmesi ve sömürgeleşmesi, çatışmaların artması, düzensizlik ve kaosun yükselmesi, öteki algısının keskinleşmesi, bilgi akışının kontrol dışına çıkması, sınırların ve toprak bütünlüğünün tehdit edilmesi ve güvenlik tehditlerinin çeşitlenmesi ve yoğunlaşmasıdır (Karabulut, 2011:104-108). Bu alanlardan bir diğeri olarak – tezin ilgi alanı kapsamında – küreselleşmenin olumsuz tesiri altında kalmış ve kalmaya da devam edecek olan ‘biyolojik etkilenme’ hususu da sayılabilir. İnsanlar gibi, bakteri ve virüsler de, daha fazla canlıyı farklı hastalıklarla ve daha da önemlisi toplumları, bağışıklık sistemleri ile mücadele etmelerinin mümkün olmadığı mikroorganizmalara maruz bırakacak şekilde, dünya etrafında hareket etmektedirler. Bunun sonucunda da ülkeler, hiç tanışmadığı hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin, küreselleşme sonucu ABD’de görülen en kötü salgın 1878 yılında ortaya çıkan ve yaklaşık 40.000 kişiyi etkileyen ‘Sarıhumma Salgını’dır.³⁵ Öte yandan, malların ve insanların dünya etrafındaki hareketi ve insani ortamların uygunluğu, hastalıkların evrimini de teşvik etmektedir. 1970’lerden bu yana 30’un üzerinde yeni hastalığın ortaya çıkması da bu sebeptir.

Kısaca, olumsuz etkilerinin yeni güvenlik tehditleri ortaya çıkardığı, olumlu etkilerinin ise mevcut tehditlerin boyutlarını artırdığı küreselleşmenin, gelecekteki bazı muhtemel küresel etki eğilimlerinden de söz etmek, bölümle ilgili kalan resmi tamamlamak adına önemli olacaktır. Konuyla ilgili, ABD Ulusal İstihbarat Konseyi ‘Küresel Geleceği Haritalandırmak’ isimli bir çalışma yapmış ve bu çalışmada dünya genelindeki sivil toplum uzmanları ile istişarelere dayalı olarak ‘2020 Projesi’³⁶ başlıklı bir rapor hazırlamıştır. Aşağıda bu çalışmadan bazı sonuçlar özetlenerek sunulmuştur (Mapping the Global Future [web]’den aktaran Gerstein, 2008:24-25):

³⁵ Bu salgın, oldukça yüksek şiddette virüslerle enfekte olmuş öldürücü Aedes Aegypti sivrisineklerinin Afrika’dan gemilerle taşınması ile başlamıştır. Gemiler Küba’da demirlemiş ve sonradan ABD’ye gidecek olan gemilere ve mürettebata sarıhumma virüslerini bulaştırmıştır. Gemilerin ABD’ye varışlarında karantina ve dekontaminasyondaki başarısızlık, enfekte olmuş mürettebatın, enfekte olmuş sivrisineklerle beraber ülkeye girmelerine sebep olmuştur. Sonuç bir felaket olmuş ve neredeyse Memphis, Tennessee’nin tüm halkı mahvolmuştur. Öyle ki salgın, 40.000 nüfuslu şehrin 5.000’ine zarar vermiş ve 15.000’ini de bu durdurulamaz gibi görünen hastalıktan kaçmak için yerlerinden etmiştir.

³⁶ Söz konusu çalışmanın tamamına erişmek için Bkz., Kaynakça; Mapping the Global Future [web].

1. Küreselleşme; dünya genelinde insanlar, hizmetler, eşyalar, para, teknoloji ve bilgi akışının genişlemesiyle yansıyan birbirine bağlılığın artışıdır ve 2020 dünyasında diğer tüm önemli trendlere çok büyük oranda şekil veren kapsayıcı bir mega-trend ve her yerde bulunan bir kuvvet olacaktır.

2. Dünya ekonomisinin etkileyici şekilde büyümeye devam etmesi muhtemeldir. Ekonominin 2020 yılında, 2000 yılından olduğundan %80 daha büyük olması öngörülmektedir ve ortalama gelir yaklaşık %50 daha yüksek olacaktır. Tabii ki de, konjonktürel iniş ve çıkışlar ve periyodik mali ya da diğer krizler olacaktır.

3. Küreselleşmenin yararları küresel olmayacaktır. Yükselen güçlerin, dünya sahnesinde kendi büyük güç statülerini savunmak için en iyi yol olan gelişen küresel pazarda sağladığı fırsatları istismar ettiği görülecektir.

4. Küreselleşmenin en büyük yararı, yeni teknolojileri benimseyebilen ve erişebilen ülkelere veya gruplara tahakkuk edecektir. Bir ulusun teknolojik başarı seviyesi genellikle yeni, küresel olarak kullanılabilir teknolojilere entegre olması ve uygulanması açısından tanımlanacaktır.

5. Nano-, biyo-, bilgi ve malzeme teknolojilerindeki gelişmeleri de içeren yüksek teknolojiye bir devrim beklenmektedir.

6. Daha fazla firma küresel olacak ve küresel arenada işlem yapanlar çok daha çeşitli olacaktır. Bu şirketler - geniş ve güncel çok uluslu kapsayan - herhangi bir devletin kontrolü dışında giderek artacak ve gelişen dünyadaki yaygın teknoloji dağıtımındaki, dünya ekonomisine daha fazla entegrasyondaki ve ekonomik ilerlemeyi teşvikteki değişikliğin kilit noktaları olacaktır.

7. Genişleyen bir küresel ekonomi, petrol gibi birçok hammadde talebini artıracaktır. Petrol tarafından sağlanan daha büyük bir paya sahip 1980-2000 yılları arasındaki %34 genişleme ile karşılaştırıldığında tüketilen toplam enerji, önümüzdeki 20 yıl içinde muhtemelen yaklaşık %50 oranında artacaktır.

Söz konusu eğilimlerin çoğu pozitif ya da en azından nötr olarak kabul edilebilir olması mümkün olmakla birlikte, bu ifadeler içinde yer alan bazı belirtiler sonuçta dengesizlikler, gerginlikler ve çatışmalara yol açan muhtemel sürtüşmelerin de habercisidir.³⁷ Söz konusu çalışma ayrıca, 2020 yılı için bazı tahminler de ortaya koymuştur (Mapping the Global Future [web]’den aktaran Gerstein, 2008:30-31):

1. Ulus-devlet küresel düzenin egemen birimi olmaya devam edecektir fakat ekonomik küreselleşme ve teknolojinin, özellikle de bilgi teknolojisinin, dağılımı hükümetler üzerinde büyük ve yeni gerginlikler yaratacaktır.
2. Dünyanın çoğu daha zenginleşirken küreselleşme, ekonomik, kültürel ve dolayısıyla siyasal havaleler üreterek statükoyu derinden sarsacaktır.
3. Zayıf hükümetler, geri kalmış ekonomiler ve dini aşırılık, bazı bölgelerde iç çatışma için mükemmel bir ortam oluşturmak adına uyumlaşacaktır.
4. Önceki yüzyıllarda yerel çatışmaların dünya savaşlarını ateşlemesinin aksine, önümüzdeki 15 yıl içerisinde büyük güç çatışmasının topyekun bir savaşa dönüşmesi ihtimali geçtiğimiz yüzyıldaki herhangi bir zamandan daha düşüktür.
5. Nükleer silaha sahip olmayan ülkeler – özellikle Ortadoğu’da ve Kuzeydoğu Asya’da – komşularının ve bölgesel rakiplerinin bu silahları [kendi caydırıcılık değerleri için] kullandıklarının açıkça belli olmasından dolayı kendileri de nükleer silahlarla uğraşmaya karar verebilirler.

³⁷ Küreselleşme üzerine İngiltere Savunma Bakanlığına bağlı Kalkınma, Konsept ve Doktrin Merkezi tarafından yapılan bir diğer çalışmada küreselleşmenin teşvik edeceği bağlantılılık ve etkileşim açıkça anlatılmakta, 2036 yılına kadar olan dönem içerisinde nelerin beklendiği faydalı bir şekilde sunulmaktadır. Söz konusu küreselleşme hakkındaki çalışmada ayrıca şunlar ifade edilmektedir: “Önümüzdeki 30 yıl boyunca, uğraşanların arasındaki fiziksel mesafeye bakılmaksızın yapılan işlem hacmi milyonlarca insanın günlük hayatını geliştirmeye, şekillendirmeye ve genişletmeye devam edecektir. Küreselleşmenin önemli bir özelliği; coğrafi olarak dağılmış müşteri ve tedarikçileri entegre edecek mal, hizmet ve işgücü piyasalarındaki uluslararasılaşmanın devamı olacaktır. Bu ekonomik büyümenin hızlandırılması için bir motor fakat aynı zamanda da bir risk kaynağı olacaktır. Çünkü yerel pazarlar daha geniş küresel ekonomide istikrarsızlaştırıcı dalgalanmalara giderek artan bir şekilde maruz kalır. Bu sonuçlar küresel toplumun çoğunun her zaman online olacağı yaygın bilgi ortamı ile sonuçlanan küresel telekomünikasyonun hızlı gelişimi ile kolaylaştırılacaktır. Ayrıca, piyasa güçleri tarafından yönetilen bir küresel ekonomide kazananlar ve kaybedenler olmaya devam edecektir, özellikle arz ve talebin bilhassa acımasız yasalarına tabi olan çalışma alanında. Yaşam, sonuç olarak, rekabetçi, dinamik ve akıcı olacaktır. Sosyal olarak, fiziksel dağılımı olan fakat ortak çıkarları paylaşan ve örgüt tarafından rekabet avantajı arayan üyelerini bağlayan, mevcudiyetleri büyük oranda sanal ve ilişkisiz olan siyasal, kültürel ve ekonomik örgütlenmenin kaybedenleri çoğalacaktır. Politik olarak, küreselleşme küreselleşen ekonomi içinde artan bir şekilde entegre olan devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık düzeylerini yükseltecektir.” Çalışmanın orijinal metnine ulaşmak için Bkz., Kaynakça; Strategic Trends Programme Global Strategic Trends – Out to 2040 [web], 2013).

3. GÜVENLİK KAVRAMSAL YAKLAŞIM

a. Tanımı

Kimi ülkelerin gündemini çok sık, kimilerinininkini ise daha az meşgul eden ama ülkemiz için hiçbir zaman gündemden düşmeyecek gibi görünen güvenlik kavramı, maruz kalınan iç ve dış tehditlere yönelik üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir olgudur. Zira devletler, yüzyıllar boyunca varlıklarını korumak ve sürdürmek için güvenlik kavramını - farklı biçimlerde de olsa – nihai ve temel hedef olarak algılamışlar ve en önemli öncelik olarak görmüşlerdir. ‘Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi’nin³⁸ alttan ikinci basamağında yer alan ve kaybedilme tehlikesi ile karşılaşıldığında önemi daha iyi anlaşılan güvenlik, bu anlamda da bir gereklilik olarak yaşamın içinde her daim var olan bir dinamiktir. Bununla birlikte, devletlerin uzunca bir süre güvenliğin sadece fiziki yönüyle ilgilenmiş olmaları ve dolayısıyla psikolojik boyutunu göz ardı etmiş olmaları da tarihsel bir gerçektir.

Buzan’ın “herhangi bir düzeyde ele alınarak izole edilemez” ve “az gelişmiş bir kavram”, Hobbes’ın “mutlak bir değer” ve Waltz’un “devletlerin en önemli hedefi” olarak nitelendirdiği güvenliğin kuramsal analizinin, Arnold Wolfers’in 1952 yılında Political Science Quarterly dergisinde yayımlanan “National Security As An Ambiguous Symbol (Belirsiz bir Sembol olarak Ulusal Güvenlik)”³⁹ adlı makalesi ile başladığı kabul edilir.⁴⁰ Öyle ki, Wolfers’a göre güvenlik; “Kazanılmış değerlere kasteden tehditlerin ya da bu tehditlerin varlığına dair korkuların bulunup bulunmaması” olarak tanımlanmış, kavramın ana unsurlarının belirlenmesinde “Hangi değerlere kasteden tehditlerin, hangi araçlarla, ne pahasına bertaraf edileceği” sorularının cevaplanması gerektiği ifade edilmiştir (Wolfers, 1952:481-502).

³⁸ Abraham Maslow’un 1943 yılındaki çalışmasına dayanan söz konusu teori için Bkz. Maslow, Abraham H. “A Theory of Human Motivation”, *Psychological Review*, 1943, L, 370-396.

³⁹ Makalenin orijinal metni için Bkz., Kaynakça; Wolfers, 1952:481-502.

⁴⁰ 2’nci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasına ve Soğuk Savaş döneminin ise başlangıcına tekabül eden bu tarihten itibaren güvenlik çalışmaları, genellikle yüksek politika olarak addedilen askerî güvenlik alanında yapılmıştır. Askerî olmayan ekonomik ve sosyal meseleler ise, ikincil politika (low politics) olarak değerlendirilmiştir.

Öte yandan Buzan'ın da kitabında yer verdiği ve literatürde genel kabul görmüş bir yaklaşım olan Wolfers'in güvenlik tanımı; "Objektif anlamda elde edilmiş değerlere yönelik bir tehdidin yokluğu, subjektif anlamda ise bu değerlere saldırı olabileceği korkusunun olmaması" halidir (Buzan, 1991:17 ve Wolfers, 1952:485). Bu kategorilendirmeden hareketle, devletlerin içinde bulunduğu uluslararası ortamın belirlediği objektif güvenlik, devletlerin sahip olduğu değerlere yönelmiş "herhangi bir tehlikenin olmadığı durumu"; psikolojik etkenler sonucu şekillenen subjektif güvenlik ise, devletlerin sahip oldukları değerlerin saldırıya uğrayabileceğine ilişkin "herhangi bir tehlike beklentisinin olmadığı yani korku yaşanmayan durumu" ifade etmektedir (Karabulut, 2011:10). Wolfers, subjektif güvenlik kavramının bu şekilde ele alınmasıyla, "devletlerin kazanmış oldukları değerlerin zarar görmesi ihtimalini ne zaman abarttıklarının, ne zaman da göz ardı ettiklerinin ortaya konulabileceğini" iddia etmektedir (Wolfers, 1952, 485). Hangi tür güvenliğin daha önemli olduğu tartışmalı olmakla birlikte, çalışmanın ilgi alanı kapsamında devletlerin ve/veya terör örgütlerinin biyolojik silahlara sahip olması ve bunları kullanması ya da kullanma tehdidinde bulunması, ülkelerin güvenlik endişelerini artıracak bir gerçektir.

Çok farklı yaklaşımların, yine çok farklı güvenlik tanımlarına sebep olduğu/olacağı ve bunun da herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir tanımın yapılmasını zorlaştırdığı açıktır. Diğer bir ifadeyle, güvenlik denkleminin içinde en önemli katsayıya sahip olduğu değerlendirilen devletlerle beraber, başka aktörlerin de (terör örgütleri, birey ve çevre gibi) yer almaya başlaması ve katsayılarını her geçen gün artırmaları güvenliğin tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu da güvenliğin muğlak ve bir o kadar da esnek bir yapıya sahip olmasına sebep olmaktadır. Bu çeşitliliği Dışişleri Bakanlığının tanımında da görmek mümkündür (DİB, [web], 2014):

"Güvenlik, 'kendini koruma' olgusuyla yakından ilgili bir kavram olup, tanımı itibarıyla üçe ayrılmaktadır: bir toplumun yaşamını devam ettirmesi; bir ulusun toprak bütünlüğünün korunması ve yine bir ulusun, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikleriyle şekillenen temel kimliğinin muhafaza edilmesi."

Statik bir yapıya sahip olmayan, günümüze gelinceye kadar pek çok değişkenlik göstermiş ve göreceli bir kavram olan güvenlik, Karabulut'un yaptığı tanıma korku olgusunun eklenmesiyle en genel biçimde şu şekilde tanımlanabilir; "Tehdit, tehlike ve korku durumunun minimum düzeyde olması" (Karabulut, 2011:7). Öte yandan, Büyük Türkçe Sözlükte güvenlik; "Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet" olarak tanımlanırken (Büyük Türkçe Sözlük, [web], 2014), John Mraz'a göre güvenlik; "Zarar verici tehlikelerden göreceli olarak uzak olmaktır" (Buzan, 1991:16). Kavrama politik bir yaklaşımla tanım getirme çabasında olan Mohammed Ayoob'a göre ise güvenlik; "Devletlerin sahip olduğu değerlere, ülkesel ve kurumsal yapıya ve rejime yönelik herhangi bir tehdidin olmaması durumudur" (Ayoob, 1994:15-16'dan aktaran Karabulut, 2001:9).

Tanımlarını daha da çoğaltmanın mümkün olduğu güvenlik olgusunu, bu noktadan itibaren kavramsal olarak temellendirmek ve açıklamak için farklı bakış açılarını yansıtan bilimsel yaklaşımlara yer vermenin faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Bu sebeple, aşağıdaki kısımlarda belli başlı yaklaşımların güvenlik açıklamaları ele alınmış ve müteakiben güvenlikteki değişim vurgulanmıştır. Böylelikle, biyolojik terörizmin geleneksel ve yeni güvenlik anlayışı (kuram ve uygulama olarak) kapsamındaki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

b. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Yaklaşımları

Güvenliğin kavramsal olarak ele alınmaya başlandığı 2'nci Dünya Savaşı sonrası dönemin hâkim yaklaşımı realizme göre, çatışma ve savaş bencil olan insanın doğasında vardır. İnsanın biyolojik yeteneklerinin ve özünde kötü doğasının vurgulandığı ve klasik realizmin önemli yaklaşımlarından olan bu argümanı, Jack Donnelly 'Biyolojik Realizm' olarak etiketlendirmektedir (Donnelly, 2000:12). Temelinde modern ulus-devlet sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen 1648 'Westfalya Barışı' yatan realist görüşe göre güvenlik, bir devletin sahip olmak istediği en önemli araçtır ve önemli olan devletin güvenliğidir. Diğer bir deyişle,

devlet egemenliği, güvenliğin temel meselesidir ve devlet güvenliği haricinde başka güvenlik alanı ve konusu bulunmamaktadır.

Hans Morgenthau'nun kurucusu ve Thomas Hobbes'un felsefik temalcisi olarak kabul edildiği realizme göre barış, savaşın olmadığı durumdur. Savaşların nasıl engelleneceği hususuna odaklanan realizm, her devletin kendi güvenliğini kedisinin sağlamasını öngörür. Bunun için karşı tarafın tümden ortadan kaldırılmasını bile hedef olarak görebilen realizmde, bir devletin gücünü artırmayı sayesinde elde ettiği mutlak kazancı, diğerinin mutlak kaybına yol amalıdır – ‘Sıfır Toplamlı Oyun’ – temel görüşü hkimdir (Dedeoğlu, 2008:55).

Uluslararası sistemin en güçlü aktörleri olarak kabul edilen devletlerin kapasitesi anlamına gelen ve onları güdüleyen en önemli faktör olan gücü, güvenliğin en hayat unsuru olarak kabul eden realizme göre güvenlik kaygılarını azaltmanın yolu, söz konusu gücü maksimize etmekten geçmektedir. Bu nedendir ki, iki kutuplu sistemde taraflar güvenliklerini sağlamak maksadıyla sürekli bir silahlanma yarışına girmişler ve KİS yoluyla birbirlerini defalarca yok edebilecek bir kapasiteye erişmişlerdir. Bu noktada, hem araç hem de amaç olan güvenlik, gücün toplanmasıdır. Diğer bir ifadeyle g, güvenliğe giden bir yoldur. Bu nedenle, ABD'nin dış politika davranışlarını irdeleyen ve hatta meşrulaştıran yaklaşım olarak da eleştirilen realizmin, özel vurgu yaptığı askerî kapasitelerin artırılması, en rasyonel dış politika davranışı olarak görülmektedir (Tanrısever, 2007:109).

Realistlerin kendi yaklaşımlarının doğruluğu adına kullandıkları, aslında kendilerini bu şekilde nitelendiren bir kesimin olmadığı ve bireylerin temelde rasyonel ve iyi olduklarını savunan idealist yaklaşıma göre (Karabulut, 2001:50);

“Uluslararası güvenliğin korunmasının en etkili yolu, uluslararası hukukun kurumsallaştırılması ve sağlam hukuksal normlar üzerine teşkil edilmiş ve uluslararası güvenliğin teminatı olan uluslararası örgütlerin kurulmasıdır”

İdealist düşünörlere göre 1'inci Dünya Savaşı'nın nedeni uluslararası düzenin olmamasıdır. Kolektif güvenliğe dayalı bir güvenlik sistemini benimseyen ve barış temasını bu sistemin merkezine yerleştiren idealistlerin bu yaklaşımı, iki dünya savaşı arası dönemde etkili olmuştur. Zira idealistler, sorunlara bütöncöl bir şekilde yaklaşmayı sağlayacağına inandıkları barış kavramının, aynı zamanda uluslararası bir kurum olarak görölen “savaş olgusuna odaklanmayı” (Karabulut, 2001:67) da gerçekleştireceğini varsaymaktaydı. Öte yandan, 1914-1918 sonrasında ABD ve İngiltere’de geliştirilmiş bir akım olan bu yaklaşımdan hareketle kurulmuş olan Milletler Cemiyeti’nin, 2’nci Dünya Savaşı’nı engelleyememiş olması, realistler için yaklaşımlarını savundukları önemli bir argüman olmuştur.

Realizmin bilimsel yöndeki eksikliğini gidermek amacıyla sistem kavramı üzerine yoğunlaşan Neorealist görüşe göre oldukça önemli bir konu olan güvenlik; anarşi ortamında bulunan devletin temel amacı olan hayatta kalabilmesini ve varlığını devam ettirebilmesini sağlayan en ulu amaçtır. Bunu Kenneth Waltz’un şu sözleriyle belirginleştirmek mümkündür (Waltz, 1979:126);

“Anarşi ortamında güvenlik en yüksek hedeftir. Devletler yalnızca varlıklarını sürdürmeyi garanti ettikleri takdirde refah, ekonomik kazanç ve güç gibi diğer hedeflerin peşinden güvenle gidebilirler.”

Temel varsayımlarından biri, tehditlerin dış kaynaklı olduğu argümanı olan neorealist görüşe göre güvenlik [veya güvensizlik], uluslararası sistemin sürekli ve ulusal çıkarların önemli olduğu ve devletlerin etkileşimlerinden meydana gelen anarşik yapının bir sonucudur. Bu yaklaşımın anahtar kelimelerinden olan anarşiden kastedilen; merkezi bir yönetimin olmaması ve bunun da uluslararası düzeyde ortaya çıkan çatışmaların sebebi olmasıdır. Bu nedenle, mutlak güvenlik yerine, göreceli güvenlik ön plandadır. Bu yaklaşımda da devletlerin, güvenliğin temel aktörü olarak kabul edilmesi sebebiyle, dış güvenlik odaklı ulusal güvenliğin ve uluslararası sistemin güvenliği çok önemlidir ve her devlet güvenliğini öncelikli olarak kendisi sağlamalıdır (Karabulut, 2011:60-63). Diğer bir deyişle güvenlik; “Devletlerin tek

tek uluslararası sistem içindeki güçlerine paralel olarak ortaya çıkan konumlarına göre geliştirdikleri bir tutumdur” (Tanrısever, 2007:115). Devletleri savunmaya nazaran daha çok saldırgan politikalar üretmeye yöneltten bu yaklaşımın en önemli yansıması – bir açıdan da zayıflığı – ise, ‘güvenlik ikilemi’ durumudur. “Daha çok anarşik sistemde birbirlerinin niyetleri hakkında her zaman en kötüsünü farz etmek zorunda olan birimlerin güç yarışı durumu” (Bilgiç, 2011:125) olarak tanımlanan güvenlik ikilemi, neorealistlere göre silahlanmanın temel nedenlerinden biridir.

Askerî boyuta ilave olarak ekonomik-politik güvenlik çalışmalarının da artık düşünölmeye başlandığı neorealizmde, devletlerin kendilerini en güvende hissedeceği durumun, dehşet dengesi üzerine kurulu caydırıcı iki kutuplu sistem olduğu kabul edilmektedir (Karabulut, 2011:63). Realistler gibi, dünyayı gördükleri gibi açıklama amacında olan ve uluslararası yapının sadece maddi imkân ve kabiliyetlerin dağılımından ibaret olduğunu ileri süren neorealistlerin (Baylis, 2008:79), devletlerin varlıklarını sürdürebilme kapasitesi olarak nitelediğı güvenlik kavramı, bu yaklaşıma göre de sıfır toplamı bir oyundur (Tanrısever, 2007:116-117).

John Locke’un (1632-1704) kurucusu olarak kabul edildiğı ve bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunduğı siyasal bir sistem olan liberalizm ise; devletin asıl işlevinin adaletle birlikte ‘güvenliğı sağlamak’ olduğunu savunur. Diğer bir ifadeyle, bireysel özgürlüklerin ve yaygın temsilin savunucusu olarak görölen liberalizmde, “devletin temel meşruiyet gerekçesini güvenlik sorunsalı oluşturur” (Beriş, 2010:94). Bu kapsamda, uluslararası çatışma yerine güvenliğı sağlanabilmesi için karşılıklı iş birliğı ve uzlaşmaya önem veren liberalizm, devlet tarafından işletilecek bir güvenlik mekanizmasını zorunlu görür. Güvenlik ve özgürlük arasında bir denge yakalamayı da amaçlayan liberal kuramda; diğer önemli hedef, bireysel özgürlüklerin zarar görmeden, devletin içte ve dışta güvenli bir ortam oluşturmasıdır (a.g.m., 93).

Bir iş birliğı meselesi olarak gördüğü güvenliğı, bireysel değil ortak toplumsal sorumluluk olarak değerlendirilmesi gerektiğine inanan liberalizm, bu

nedenle ortak güvenlik düşüncesine önem vermektedir. Realizm ve neorealizm yaklaşımlarının anahtar kavramlarından biri olan anarşinin, uluslararası ilişkileri yüksek seviyede düzenleyen rejimler ve uluslararası iş birliği sayesinde azaltılacağına inanan liberalizm, silahlanmanın ekonomiyi batırdığını ve dolayısıyla asıl güvenlik açığının bu noktadan ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bir çıkar mücadelesi olan ve politikanın kanseri olarak nitelenen savaşın, demokrasi ve serbest ticaret yoluyla önlenilebileceğine inanan liberalizmin, en önemli teorisi olan ve doğası gereği barışçıl olduğu kabul edilen demokratik devletlerin, birbirlerine karşı savaşmayacakları tezini ileri süren “Liberal Demokratik Barış Teorisi”nin hedefi kısaca şu şekilde belirtilebilir (Bozdağlıoğlu, 2007:158);

“....savaş insanların çıkarına değildir. Savaşlar saldırgan liderlerin veya belli bir amacı gerçekleştirmek isteyen devletlerin saldırgan davranışlarının bir sonucudur....dünyada tiranlıklar son bulduğu ve liberal demokrasi ve insan haklarına saygı geliştiği ölçüde uluslararası barış gerçekleştirilebilir.”

Özgürlük ve güvenliğin ters ilişkili olduğunu savunan eleştirel yaklaşıma göre ise, her şeyi güvenlik kapsamında değerlendirmemek gerekir. Aşırı güvenlik toplumu güvensizleştirir, güvenlik için önce insanın özgürleşmesi gerekir. Özgürleşme ise Ken Booth’un ifade ettiği gibi; “İnsanların birey ya da grup olarak özgürce yapmayı tercih ettikleri şeyleri yapmalarını engelleyen fiziki ve insani engellerden kurtulmalarıdır” (Booth, 1991:320). Bu noktadan hareketle güvenlik, “Bireyleri ve grupları normal koşullar altında yapabileceklerinden alıkoyan sosyal, fiziki, ekonomik, siyasi ve diğer kısıtlamalardan özgür kılmak olarak tanımlanan birey özgürleştirilmesiyle (human emancipation) sağlanabilir” (Baylis, 2008:81).

Güvenliği daha evrensel bir perspektifte ele alma çabası içerisinde olan ve sosyal bilimlerdeki pozitivist⁴¹ yaklaşımlara meydan okuyup alternatifler

⁴¹ Pozitivizm; bilimsel çalışmalar ve yöntemler kullanarak toplumun yapısını yeniden düzenlemeyi hedef edinen bir tutumdur. Diğer bir ifadeyle, doğa bilimlerinin metodolojisinin kullanılarak sosyal ve toplumsal olayların

sunarak, sosyal ve politik teoriyi yeniden kurgulamak amacını güden eleştirel teorisyenlerin, bu bağlamda odaklandığı diğer kavramlar; birey (yeni güvenlik anlayışının referans noktası), adalet ve değişimdir. Güvenlikle ilgili radikal bir yaklaşım sergileyen eleştirel kurama göre, analizin temelinde sadece devletler yer almamalı, devlet dışı aktörler de uluslararası sisteme entegre edilmelidir. Güvenlik tehditlerinin değişmesini, Soğuk Savaş sonrası dönemin farklı olmasına bağlayan eleştirel paradigmaya göre “Toplumların önündeki en önemli güvenlik engeli mevcut kurallar, normlar ve kurumlardır” (Karabulut, 2001:77). Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan eleştirel teorinin güvenlik tanımı kısaca; güvenliğin merkezine koyduğu “bireylerin, gereksiz yapısal zorlamadan kurtarılmasıdır” (a.g.e.). Böylelikle güvenlik, bir bireyin güvenlik kaygısı duymadan istediği ve yapabileceği her şeyi yapması ve gerçekleştirmesidir.

Sosyal düzenin dayanaklarına ilişkin bir kavram olan güvenliğin, söylemsel boyutunu incelemeye ağırlık veren eleştirel teorisyenlere göre, devletler arası güvenlik sorunlarına çözüm bulabilmek için “yeni bir güvenlik kültürü ve güvenlik ağlarının oluşturulması” gerekmektedir (Tanrıseven, 2007:120). Devletlerin ve askerî gücün güvenlik kapsamındaki önemini kabul eden eleştirel teori, bununla birlikte, güvenliğin daha derin (alternatif ve korunmaya daha muhtaç kişi ve grupları koruma) anlaşılmasını, daha geniş (tehditlerin ve güvenlik arzının çok kaynaklı olması) ve yoğun (kültürel farklılıklara ve evrensel değişime duyarlılık) olmasını savunur (Kardaş, 2007:145-146’dan aktaran Karabulut, 2011:78-79).

İnterdisipliner bir yaklaşım olan ve insan algısının dışında herhangi bir toplumsal ve siyasal gerçekliği kabul etmeyen konstrüktivist (yapılandırmacı) teoriye göre güvenlik, üretilen bir olgudur. Norm, kültür, kimlik ve değer gibi üretilen faktörlerin, güvenliğin asıl temelini oluşturduğunu savunan konstrüktivizm, bu çerçevede güvenliği; “İnsanlar arasında karşılıklı etkileşim sonucu kurulan kültür ve kolektif kimlik (ben ve öteki ya da dost ve düşman) kodlarının ürettiği kavramlar ve değerlendirmeler” (Karabulut, 2011:81) olarak tanımlamaktadır. 1980 ve 1990’lı

açıklanabileceğini öne süren pozitivism, olgular ile değerlerin kesin olarak ayrılması gerektiğini öne sürmektedir. Kısacası pozitivist yaklaşım, doğa bilimlerindeki yöntemlerin, sosyal bilimlere uygulanabileceği iddiasındadır.

yıllarda realizme alternatif olarak doğan ve o döneme kadarki düşünsel faktör eksikliğini giderme amacıyla olan bu sistematik kuramdaki güvenlik politikalarının oluşumundaki önemli kavramlardan biri olan ‘kimlik’in⁴² belirleyiciliğini vurgulamak açısından şu örnek önemlidir: zamanında biyolojik silah programı yürütmüş olan ABD, Suriye ve Irak’ın söz konusu silahlara sahip olmasını, hatta bunun ihtimalini bile, kendisinin Ortadoğu’daki çıkarlarına bir tehdit olarak görürken, aynı bölgedeki İsrail’in söz konusu silahlara sahip olmasının kendisine bir tehdit oluşturmayacağına inandığından bu hususu görmezden gelebilmektedir. İşte bu noktada ve bu sayede, devletlerin tehdit algısındaki farklar kolayca anlaşılmaktadır.

Güvenliği, yalnızca askerî terimlerle açıklamaya çalışan geleneksel yaklaşımlara karşı olan konstrüktivizm, uluslararası politikanın temel yapılarının maddi değil, ortak bilgi, maddi kaynak ve eylemlerden oluşan sosyal ilişkilerin ürünü olduğu iddiasındadır. Diğer bir ifadeyle konstrüktivizm, devletleri sosyal birer varlık, uluslararası alanı da sosyal bir ağ olarak kabul eder. Örneğin bir sosyal yapı olan ‘Güvenlik Topluluğu’nda paylaşılan bilgiler neticesinde devletler, savaşmadan da sorunlarını çözebilirler. Bu nedenle, devletlerin sahip olduğu maddi kapasitelerle ilgilenen neorealistlerin aksine, yapısalcılar söz konusu kapasitelere kimin sahip olduğuyla ilgilenir (Ertem, 2012:177-239).

Neorealistlerin, güç kavramını odak noktasına koyarak tanımlamaya çalıştığı güvenlik ikilemi kavramı; önüne geçmenin imkansız olmadığını savunan konstrüktivizmin önde gelen kuramcılarından Alexander Wendt tarafından ise şu şekilde tanımlanmıştır (Baylis, 2008:79);

“Devletlerin diğer devletlere karşı, onların niyetlerine yönelik en kötü varsayımları yapacak kadar güvensiz oldukları ve sonuçta çıkarlarını kendi kendine yetme çerçevesinde tanımladıkları özneler arası anlayıştan oluşan bir sosyal yapı”

⁴² Devletlerin sahip oldukları kimlik ve kapasitelerinin, paylaştıkları değerlerin ve ait oldukları sistemin yapısının, güvenlik algısına yansımalarıyla ilgili bir başka örnek de şudur: hem Kanada hem de Küba ile sınır komşusu olmasına rağmen ABD, Kanada ile müttefik, ancak Küba ile düşmandır.

Türkiye’de ise güvenlik kavramı ilk olarak 2’nci Dünya Savaşı sonrasında kullanılmaya başlanmıştır. 1961 Anayasası’nda Millî Güvenlik Kurulu (MGK)’nın oluşturulması, güvenlik kavramının devletin politik literatüründe de yer almasını sağlamıştır (Özcan, 2010:305-349). 09 Kasım 1983 tarihinde kabul edilen ve 11 Kasım 1983 tarihli 18218 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2945 Sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu’nun 2’nci maddesinde güvenlik şu şekilde tanımlanmıştır (MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu [web], 2014);

“Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması”

Küreselleşmenin yarattığı dinamik ortamın da etkisiyle ulusal ve uluslararası güvenliğe yönelik tehditlerin farklılaştığı ve bu durumun klasik güvenlik kavramını değiştirdiği değerlendirmesinde bulunan söz konusu kuruma göre, dünyanın ilgilenmesi gereken altı tehdit/risk grubu bulunmaktadır (Aydın ve diğerleri, 2012:144):

“Terörizm, ülkeler arası çatışma, iç savaş, soykırım ve diğer büyük çaplı şiddet olayları dâhil iç çatışma, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar, sınır aşan organize suçlar, açlık, bulaşıcı hastalık ve çevre sorunları dâhil ekonomik ve sosyal tehdit/riskler.”

c. Güvenliğin Değişimi

Karabulut'un kitabında savunduğu temel tezde de vurguladığı gibi “Güvenlik olgusu, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve küreselleşme sürecinin ivme kazanmasıyla birlikte, [devlet merkezli olan, çoğunlukla askerî kaygıları dikkate alan ve realizm ekseninde şekillenen] geleneksel güvenlik anlayışını aşan bir biçimde değişmeye başlamıştır” (Karabulut, 2011:1). Diğer bir ifadeyle, 1990’lı yıllardan

itibaren yeniden kavramsallaştırılmaya çalışan güvenlik kavramı, devletin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına yönelik olan askerî konuların ötesinde, insan ve devlet ve hatta gezegenin güvenliğini içerecek şekilde genişlemiştir.⁴³ Bunun sonucunda da, güvenliğin sadece askerî/istihbaratı yani maddi tehditlerin tespiti ve bertaraf edilmesinden ibaret olmadığını vurgulayan; terörizm, suç (örneğin biyolojik madde kaçakçılığı), göç ve KİS'in yayılması gibi tehditleri de aynı ölçüde tehlikeli gören, güvenlik politikasında sadece askerî savaşların önlenmesi gibi objektif hedefleri değil, aynı zamanda insanların refah ve mutluluğunun sağlanmasını da amaç olarak benimseyen subjektif boyutlu yeni bir güvenlik anlayışı oluşmuştur.

Böylelikle güvenlik, günümüzde çok boyutlu bir kavrama dönüşmüş, kapsamına; siyasi, ekonomik (hammadde ve gıda, pazarlara erişim, bilimsel bilgi ve teknoloji üretme, finansal istikrar), hukuki, sosyolojik, psikolojik, teknolojik, coğrafi ve çevresel (su, hava ve kara kirliliği) faktörler de dâhil olmuştur (Bilgin, 2010:79-80). Bu genişleme ve derinleşmeyi Buzan üç düzey (Birey Güvenliği, Ulusal Güvenlik ve Uluslararası Güvenlik) ve beş sektörde (Askerî Güvenlik, Politik/[Siyasal] Güvenlik, Toplumsal Güvenlik, Ekonomik Güvenlik ve Çevresel Güvenlik) ele alarak, güvenliğin geleneksel yaklaşımdan farklılaştığını kategorisel olarak ortaya koymuştur. Öte yandan, Soğuk Savaşın son döneminde kendini göstermeye başlayan bu değişim algısı, 1987 tarihli BM Silahsızlanma ve Kalkınma İlişkisi başlıklı raporda şu şekilde vurgulanmıştır (UN Report, [web], 1987);

“Güvenliğin yalnızca askerî boyutu yoktur, bunun yanında siyasi, ekonomik, sosyal, insani ve ekolojik boyutları da bulunmaktadır ve güvenliğe yönelik askerî olmayan tehditler küresel sorunlar içerisinde ön sıraları işgal etmektedir.”

BM'nin 1993 yılındaki bir raporunda; “Güvenlik kavramı: ulusal güvenlikten birey güvenliğine, silahlanmadan insani gelişime, ülke güvenliğinden

⁴³ Literatürde, bu yöndeki başlangıç kaynağı olarak, Barry Buzan'ın 1983 tarihinde yayınladığı “People, State and Fear” adlı kitabı kabul edilmektedir. Zira Buzan'a göre güvenlik, realistlerin ön plana çıkardığı güç ifadesinden farklı bir davranış motivasyonu ve idealistlerin odaklandığı barış olgusundan ise daha geniş bir perspektif kazandıracak kadar kapsamlı bir kavramdır. Bkz, Kaynakça; Buzan, 1983.

gıda ve çevre güvenliğine doğru değiştirilmelidir” (Karabulut, 2011:215) denmektedir. Benzer şekilde BM Kalkınma Programı, Soğuk Savaş’ın hemen akabinde güvenliğin yeni tipolojisini şu alt başlıklar altında belirlemiştir: ekonomik güvenlik, sağlık güvenliği, gıda güvenliği, kişisel güvenlik, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik ve politik güvenlik (UNDP, 1994:24). İlave olarak, 2000 yılında yapmış olduğu bir toplantıda BM’nin, “HIV virüsünü bir güvenlik tehdidi olarak tanımlaması, askerî olmayan bir güvenlik konusunu ilk kez ele alışdır” (a.g.e.: 2011:220).

Bir bütünlük arz eden ve güvenliğin insan için olduğunu varsayan bu yeni güvenlik anlayışı kapsamında oluşan yeni tehditler, “soft security (yumuşak güvenlik)” olarak ele alınmaktadır. Öte yandan, devletlerin sınırları dışından kaynaklanan askerî tehditler de, “hard security (sert güvenlik)” olarak nitelendirilmektedir. Kapsamından ve yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Nye’nin terörizmle mücadeleyle devam edilebilmesi açısından anahtar bir kavram olarak gördüğü yumuşak güvenlik yaklaşımı algısı, uluslararası toplumun anlayışında Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren yer etmeye başlamıştır.⁴⁴

Tarihsel gelişiminde teknolojinin, dinin, keşiflerin, reformların, devrimlerin, ideolojilerin (milliyetçilik ve komünizm gibi) ve silahlanma yarışının etkili olduğu güvenlik kavramının, günümüz itibariyle şekillenmesini sağlayan en önemli faktör kaçınılmaz olarak küreselleşmedir. Önceki kısımlarda genel hatlarıyla belirtilen küreselleşme; bilginin, hizmetlerin ve insanların sınır ötesi hareketini kolaylaştırdığı ve hatta hızlandırdığı gibi, terörizm ve silahların (KİS’e kolay erişim) yayılmasında da aynı etkiyi göstermiştir. Bunun yansıması da, küreselleşmenin etkisi ile askerî olmayan yeni ya da düşünülmeyen tehditlerin ortaya çıkması ve geleneksel tehditlerin bu etki altında kalarak dönüşmesidir. Bu kapsamda, salgın hastalıklar birinci çıkarıma, terörizm de ikincisine örnek teşkil edebilir.

⁴⁴ Karabulut, söz konusu katı ve yumuşak güvenlik ayrımlarına yönelik küreselleşmenin etkisine dair geçerli bir yorum yapmaktadır; “Küreselleşme süreci ile birlikte güvenliğe yönelik “katı” ve “yumuşak” ayrımlaşmalarının geçerliliğini yitirmeye başladığı söylenebilir. Zira, küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni tehditler hem askerî önlemleri hem de askerî olmayanları içeren ve geçmiş dönemlere nazaran daha komplike olan tehditlerdir” (Karabulut, 2011:30).

Çalışmanın odak noktası çevresinde değerlendirildiğinde, biyolojik terörizm de küreselleşme sürecinin etkisiyle uluslararası arenada etkisi her geçen gün daha fazla hissedilmeye başlayan bir tehdittir. Kaldı ki, bahse konu tehditlerin gelişmiş ülkeleri de kapsamı, güvenliğin genişlediğinin bir diğer göstergesidir. Diğer bir ifadeyle, artan bir ivme sergileyen küreselleşme neticesinde, devletlerin güvenlik kavramını farklı boyutlardan da dikkate alması gerektiği algısı oluşmuştur. Zira küreselleşme alt başlıklarında da belirtildiği gibi iletişim, bilgi ve savaş teknolojisindeki yenilikler ile terörizm, çevre sorunları ve kaçakçılık gibi ulusötesi nitelikteki tehditler, geleneksel güvenlik endişeleriyle yer değiştirmiştir. Böylelikle tehditler, “hem belirsizleşmiş, hem de çok yönlü hale gelmiştir” (Karabulut, 2011:225).

Kısacası nereden bakıldığına göre şekillenen bir kavram olan küreselleşmenin, yukarıda belirtilen boyutlarında yaşanan değişimler ve devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığı her geçen gün artırması, güvenlik sürecinin de değişmesine yol açmış ve bu nedenle küreselleşme, güvenlik dinamiğinin anlam ve/veya kapsam bakımından çok boyutlu değişmesini sağlayan önemli bir etken olmuştur. Karabulut’un belirttiği gibi “Küreselleşme ve güvenlik kavramları, artık birbirinden ayrı düşünülemeyecek olgular” (Karabulut, 2011:4) olmuştur. Öte yandan küreselleşmenin, uluslararası güvenlik üzerindeki etkisinin sadece yeni tehditler yaratmaktan ibaret olmadığını da kabul etmek gerekir.

Haliyle, güvenliği fiziksel zeminden ayıran küreselleşme (Cha, 2000: 395) süreciyle çeşitlenen, dönüşen ve bir kısmı ulusötesi nitelikte olan bu tarz tehditlere (terörizm ve KİS’in yayılması gibi) karşı geleneksel mücadele yöntemlerinin yetersiz kalacağı açıktır. Örneğin, geleneksel tehdit kategorisinde yer alan kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların yayılması hususu, yeni formatta devletlerin karşısına bir tehdit olarak çıkabilmektedir. Bu noktadan hareketle, askerî güce karşı mücadele yöntemlerini devre dışı bırakmadan, bütüncül bir yaklaşımla daha kapsamlı ve fonksiyonlu mücadele sistemlerinin oluşturulması ya da en azından yürütülen faaliyetlerin revize edilmesi gerektiği ortadadır. Bununla birlikte, konvansiyonel anlamdaki cephe savaşının ilk akla geldiği savaş olgusu, artık

terörizmle savaş ve siber savaş gibi yeni formlarla tamlanmaktadır. Bu da algıların değişmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu sebeple, söz konusu tehditlere karşı, askerî olmayan güvenlik stratejileri geliştirilmeli ve onlara özgü mücadele yöntemleri kullanılmalıdır.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde aktörlerin değişen algısı, derinleşen ve gelişen güvenliği yeniden tanımlamak zorunda kalmaları ve bu kapsamda yeni tedbirlere başvurmaları bu süreçte gelişen önemli değişikliklerdir. Ancak, pratik olarak hiçbir tehdit, tehlike veya bunlardan kaynaklanan korku halinin olamayacağı bir durumun mümkün olmadığı değerlendirildiğinde, devletlerin bu üç kavramdan kaynaklanan güvensizlik durumunu bertaraf etmek için gerekli kapasiteye sahip olması gerektiği aşîkârdır. Diğer bir deyişle devletler, ulusal güvenliğin en etkili unsurlarından olan ulusal gücü en üst seviyelerde tutabilecek politikalar geliştirmek zorundadır. Karabulut'a göre günümüzde ulusal güvenlik ancak; "Çok hızlı cevap veren , adapte olma yeteneği yüksek, esnek tam ve doğru bir bilgi gücüne sahip olmakla sağlanır" (Karabulut, 2011:173). Lamborn ve Lepgold ise, devletlerin bu kapasiteye sahip olmalarını objektif ve sübjektif güvenlik çerçevesinde beş temel faktöre bağlamışlardır (Lamborn ve Lepgold, 2003:225'den aktaran Karabulut, 2011:10-11):

1. Bir aktörün kendisine saldırılamayacağına dair güven duyması,
2. Herhangi bir saldırıyı caydırabilecek imkânlarla sahip olması,
3. Caydıramadığı bir saldırıyı bertaraf gücüne sahip olması,
4. Güvende olmayı diğer amaçlarına göre tercih etme oranları,
5. Diğer aktörlerin ne kadar güvende oldukları.

İKİNCİ BÖLÜM

BİYOLOJİK SİLAHLAR VE SÜPER TERÖRİZM

1. KİTLE İMHA SİLAHLARI

a. Tanımı

Tarih sahnesine girişi daha eskilere dayanan, gelişmesini 2'nci Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaş döneminde gerçekleştiren, sonuç bölümü ise belki de hiç gelmeyecekmiş gibi gözüken Kitle İmha Silahları (KİS); Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (KBRN) adı altında dört değişik formatı olan, ama konvansiyonel olmayan, silahlar veya onları taşımak ve fırlatmak için kullanılan her türlü ekipman (balistik füzeler⁴⁵, uçaklar, uzun menzilli toplar, mektup zarfları, vs.) için kullanılan ortak bir terimdir. Ülkemizde yakın döneme kadar 'NBC' kısaltmasıyla anılan bu ifade, NATO'nun aldığı karar sonrası 'KBRN' şeklinde ifade edilmeye başlanmıştır. Gerek yıkım potansiyelleri, gerekse de bu özelliğinden kaynaklanan caydırıcılık niteliğiyle konvansiyonel silahlardan kesin bir şekilde ayrılan KİS, her ne kadar aynı üst başlık altında toplansalar da, birbirlerinden de oldukça farklıdır. Daha çok muhteviyatlarında, yapım teçhizatlarında ve kullanım metotlarında kendini gösteren bu farklılığın, söz konusu silahların etkileri yönünden de benzer nitelikte olduğu Tablo-6'da açıkça görülmektedir.⁴⁶

Tablo-6: KİS'nin Etki Karşılaştırması
(Kitle İmha Silahları Raporu [web], 2013)

ÖZELLİK	NÜKLEER SİLAH	KİMYASAL SİLAH	BİYOLOJİK SİLAH
AĞIRLIK	1 Megaton	15 ton	10 ton
ETKİ ALANI	300 km ²	60 km ²	100 bin km ²
TAHRİP GÜCÜ	% 90 ölüm	% 50 ölüm	% 75 ölüm ya da % 50 ağır hasta
MALİYETİ	800\$ / km ²	600\$ / km ²	11\$ / km ²

⁴⁵ Örneğin, Cruise füzeleri, çok alçaktan düşük hızlarda uçabilmektedir. Bu özellikleri onları, kimyasal ve biyolojik maddelerin kullanılması için çok etkili bir araç yapmaktadır.

⁴⁶ Kitle İmha Silahları Raporu, 22 Ekim 2013, <<http://www.netpano.com/kitle-imha-silahlari-raporu/>>

Bahse konu silahların silah olup olmadıkları konusunda literatürdeki tartışmaları bir kenara bırakarak, etkileri üzerine odaklanmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Zira KİS'nin sadece bir kez kullanılması bile – saldırı sonrası olumsuz etkileriyle birlikte – binlerce hatta milyonlarca ölüme ve yaralanmaya sebep olabilir. Örneğin, her ne kadar KİS'nin karşılaştırmalı tahrip gücüne ilişkin çok çeşitli analizler yapılmış olsa da, bunlardan en çarpıcı olanı Hiroşima'ya atılan tek bir atom bombasının ilk etapta 70.000, sonrasında da 200.000'e yakın kişiyi öldürmesi, bir o kadar da kişiyi yaralamasıdır. Zira aynı etki, 2'nci Dünya Savaşı'nda 1000 sortinin üzerinde bombardıman uçağı harekâtı ile sağlanabilmiştir (Özgür, 2006:17). Nagasaki'ye atılan bombanın gücü ise yaklaşık 20 kiloton, yani 20.000 ton dinamitin (TNT'nin) patlamasına eşdeğerdir. Bir başka deyişle, her biri 10 ton yük taşıyan 2.000 adet kamyonun dinamitle doldurulup hepsinin aynı anda patlatılmasıdır (Kibaroglu, 2006:127). Geçen süre içerisinde, bu ilk atom bombalarından 6.500 kat daha güçlü silahların yapılabileceğinin ispatlandığını göz önüne alırsak (örneğin 1954 yılında SSCB'nin patlattığı termonükleer bomba), bu etkinin konvansiyonel silahlarınkinden ne kadar daha güçlü olduğu çok iyi anlaşılabilir.⁴⁷

b. Nükleer Silahlar

Otto Kahn tarafından bulunan, Enrico Fermi ve Leo Szilard tarafından geliştirilen, Albert Einstein tarafından da yıkıcılığı konusunda dikkat çekilen nükleer silahlar; hedeflerini yok etmek için fizyon veya füzyon ilkelerini kullanan silahlardır. Diğer bir ifadeyle nükleer silahlar; amacına uygun olarak başlık yüklemesi yapılabilen, ateşleme ve patlatma tertibatlarının kurulumu neticesinde nükleer reaksiyon oluşturarak enerji salınımı gerçekleştirebilen kabiliyetteki kurulu düzenekler olarak tanımlanmaktadır. Bu silahların etkisi, patlamanın olduğu yüksekliğe bağlı olup fiziksel enerjiden ortaya çıkar ve radyoaktivite formunda yayılır. Nükleer patlamanın olduğu yerde, 11 km çapındaki alanda, saatte 150-300 km hızla esen kasırgalar oluşur (KBRN Tehlikelerde Acil Yardım, 2011:63).

⁴⁷ 1 megaton (1.000.000 ton) ağırlığındaki hidrojen bombası, bir şehrin üzerinde patlatılırsa, yaklaşık 500.000 kişinin ölümüne, çok daha fazla kişinin de yaralanmasına sebep olabilir.

Korunma tedbirleri alınması neredeyse imkânsız olan nükleer silahlar, ilk defa 2'nci Dünya Savaşı sırasında plütonyumlu ve uranyumlu atom bombası olarak iki türde üretilmiştir. İlk kez 16 Temmuz 1945 yılında Alamogordo/ Amerika'da denenilen ve 09 Ağustos 1945 tarihinde de Nagazaki/Japonya'da kullanılan plütonyumlu atom bombası, yüz binlerce kişinin ölümüne neden olmuştur. Uranyumlu atom bombası ise denenmeden, 06 Ağustos 1945 yılında Hiroşima/ Japonya'da kullanılmış ve o da yüz binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur (Özgür, 2006:22). Bu tür silahların kullanılma sebebinin altında, olağanüstü etkisinin yanında, maliyet yönünden de avantajlı olması yatmaktadır. Zira nükleer silahlar, aynı etkiyi yaratmak için kullanılan konvansiyonel silahlardan %20 daha ucuza mal olmaktadır (Kıbaroğlu, 1996:20-27).

ABD'nin söz konusu nükleer denemelerinden (1945) sonra; SSCB 1949, İngiltere 1952, Fransa 1960 ve Çin 1964 yılında nükleer silaha sahip olmuştur. Yasal olarak 'Nükleer Silaha Sahip Ülkeler' hakkına da sahip olan bu devletlerin, barışın uğrayacağı tehditleri önlemek amacıyla olan BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması da ilginç bir tezatlık yaratmaktadır. Zira bu ülkelerin (SSCB'nin yerine aynı haklara onun halefi olan Rusya kavuşmuştur) dışındaki diğer devletlerin nükleer silah programı geliştirmeye ve yürütmeye uluslararası alanda yasal hakkı bulunmamaktadır. Söz konusu devletler bu yasal hakkı, 1968'de imzaya açılan ve 1970 yılında yürürlüğe giren ve 93 ülkenin imzacı, 190 ülkenin taraf olduğu 'Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması' ile elde etmişlerdir (Anlaşmada, 01 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer bir deneme yapmış olmak kaydı vardır, 9'uncu madde, 3'üncü paragraf).⁴⁸ Yukarıdaki nitelemenin yanında literatürde: Pakistan (1998) ve Hindistan (1974) 'Gayri Resmi Nükleer Güç'; İsrail (1970'ler) ve Kuzey Kore 'Şüpheli Ülke'; Arjantin, Brezilya, Güney Afrika, Cezayir, Tayvan, Güney Kore ve Libya 'Nükleer Güç Elde Etme Çabası İçinde Bulunmuş Ülkeler'; Japonya, Avustralya, Kanada, Almanya ise 'Nükleer Kapasite Sahibi Ülkeler' olarak bilinmektedir (Özgür, 2006:28-29).⁴⁹

⁴⁸ Söz konusu Anlaşma, Türkiye tarafından 28 Ocak 1969 tarihinde imzalanmış, 29 Mart 1979 tarihinde onaylanmış ve 10 Nisan 1979 tarihli ve 16605 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bkz., Kaynakça; Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun [web], 2013.

⁴⁹ Kuzey Kore ile birlikte bugün beş ülke, söz konusu Anlaşmaya taraf değildir: Hindistan, İsrail, Pakistan ve Güney Sudan. Bkz., Kaynakça; Kıbaroğlu, 2002:8.

c. Kimyasal Silahlar

Kimyasal silahlar; insanlar, hayvanlar ve bitkiler üzerine doğrudan toksik etkileri nedeniyle kullanılabilen katı, sıvı ya da gaz halindeki kimyasal maddeler (Kimyasal Silahlar [web], 2013) ve bunları atmada kullanılan her türlü mühimmat ve teçhizatdır. Bir başka tanıma göre (Kenar, 2002:3);⁵⁰

“Kişileri öldürmek veya yaralamak suretiyle saf dışı bırakmak, besin kaynaklarını yok etmek, besin stoklarını kirletmek, ekonomik öneme sahip unsurları işlemez hale getirmek, askerî ve sivil personeli koruyucu ekipman kullanmak zorunda bırakarak hareket kabiliyetlerini azaltmak, teröre ve paniğe sebep olmak amacıyla kullanılan yüksek zehirlenme potansiyeline sahip kimyasal maddelerdir.”

Alınan nefes ve deri teması yoluyla kana karışan bu maddeler, sinir sistemini adeta felç etmekte, geçici körlüğe, solunum güçlüğüne ve ölümlere ya da ciddi yaralanmalara sebep olabilmektedir. Psikolojik etkilerinin yanında, kolay üretilmeleri, uzun süre depolanabilmeleri, zehirli özellikleri, etkileme süreleri ve kalıcılıkları açısından tercih edilen bu silahlar; katı, sıvı, gaz veya aerosol halde püskürtücü aletler, spreylar, tanklar, toplar, mayınlar, torpidolar, roketler, uçak bombaları ve füzeler ile atılabilirler.

Gerçekte tarih sürecinde benzer formatta pek çok silah kullanılmış olmasına rağmen, bu tür silahların kabul edilen ilk kullanım dönemi 1’inci Dünya Savaşı yıllarıdır. Tanımından da anlaşılacağı üzere, toksik özelliklerini kullanarak düşman üzerinde fizyolojik etkiler oluşturmak amacıyla kullanılan kimyasal silahlar; 1’inci Dünya Savaşı’ndaki yıkıcı etkilerinin görülmesinden ve muhtemelen sonraki

Literatürde ayrıca; Kapalı Ülkeler, Sınırdaki Ülkeler ve Sınıra Yakın Ülkeler olarak bir başka kategorilendirme de yapılmaktadır. Birinci grupta; İsrail ve Kuzey Kore, ikinci grupta; Irak, İran, Tayvan, Japonya ve Güney Kore, üçüncü grupta; Mısır, Cezayir ve Suudi Arabistan bulunmaktadır. Bkz., Kaynakça; Chandler, 1998:26

⁵⁰ Benzer bir tanım için ayrıca Bkz., **Kimyasal Biyolojik Radyasyon ve Nükleer (KBRN) Tehlikelerde Acil Yardım**, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2011, s.25.

dönemlerde vahşete varacak tabloların yaşanabileceğinin anlaşılmış olmasından dolayı 1925 yılında ‘Cenevre Protokolü’ ile yasaklanmaya çalışılmıştır.⁵¹ Çalışılmıştır, çünkü gerek 1975 yılına kadar bu Protokolü imzalamayan ABD’nin tutumu, gerekse imzaladığı halde İtalya (Libya’da 1930), Japonya ve Çin’in söz konusu silahları kullanması, bu gayretin iyi niyetli bir çabadan öteye geçmesini sağlayamamıştır. İlave olarak, söz konusu silahlar önceki ve müteakip dönemde daha çok Orta Doğu’da kullanılmıştır (Kıbaroğlu, 1999:33): İngiltere tarafından Filistin ve Bağdat’ta (1920), İspanya tarafından Fas’ta (1923-1927), İtalya tarafından Libya’da (1930) ve Etopya’da (1935-1940), Mısır tarafından Yemen’de (1962-1967), İran-Irak Savaşı’nda (1980-1988) ve Suriye İç Savaşı’nda (15 Mart 2011’den itibaren devam eden). Bu kullanımlarda Cenevre Anlaşmasındaki açıklığın da etkili olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Zira Anlaşma, kimyasal silahların kullanılmasını yasaklarken, üretilmesini ve stoklanmasını yasaklamadığı gibi etkin bir denetleme mekanizmasına da sahip değildir.

Bir diğer yasal düzenleme ise tam adı ‘Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme’ olan ancak, literatürde kısaca ‘Kimyasal Silahlar Konvansiyonu (Sözleşmesi)’ olarak bilinen, 13 Ocak 1993 tarihinde Paris’te imzaya açılan ve 29 Nisan 1997’de yürürlüğe giren Anlaşmadır. 23 Kasım 2013 tarihi itibarıyla Anlaşmaya taraf olan ülke sayısı 190, imzacı olan ise 165’dir (Chemical Weapons Convention [web], 2013). Taraf olan ülkeler, belli bir program dâhilinde ellerinde bulunan kimyasal silahları imha etmeyi kabul etmişlerdir. Uluslararası kontrolün uygulanabildiği bu ilk silahsızlanma Anlaşmasının, 1’inci maddesini oluşturan ‘Genel Yükümlülükler’ başlığı altında; “Bu sözleşmeye taraf olan devletlerden her biri, hangi koşullar altında olursa olsun, hiçbir zaman: (a) Kimyasal silah geliştirmemeyi, üretmemeyi, bir başka şekilde elde etmemeyi, stoklamamayı ve elde tutmamayı veya doğrudan doğruya veya dolaylı yoldan bir başkasına kimyasal silah devretmemeyi; (b) Kimyasal silah kullanmamayı; (c) Kimyasal silah kullanımı amacıyla herhangi bir askerî hazırlık içinde yer almamayı; (d) Hiç kimseye, bu

⁵¹ “Boğucu, Zehirleyici ve Benzer Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Protokol” (daha genel bilinen adıyla “**Cenevre Protokolü**”), biyolojik ve kimyasal silahların kullanımını yasaklayan Anlaşmadır. Protokol, 17 Haziran 1925’te Cenevre’de imzalanmış ve 8 Şubat 1928’de yürürlüğe girmiştir. Bkz., s:156-166, 3’üncü Bölüm, Hukuksal Düzenlemeler kısmı.

Sözleşme çerçevesinde bir taraf devlete yasaklanmış bulunan herhangi bir faaliyetle iştirak etmekte yardımcı olmamayı, bu yönde cesaret vermemeyi veya teşvik etmemeyi taahhüt eder” denilmektedir.⁵² Buna rağmen, Suriye’nin 800 ton ağırlığında, 19 çeşit kimyasal maddeye sahip olduğu açıklanmıştır. İlave olarak 7,7 milyon lt sıvı sanayi atığının da birlikte değerlendirildiği bu muazzam rezervin imha edilmesine yönelik Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütü (KSYÖ) 40 milyon avro ayırmıştır (Rusya’nın Sesi [web], 2013).⁵³

En önemli özelliği yok edilememesi olan ve psikolojik etkisi yadsınamayan kimyasal silahların bilinen çeşitleri; hardal gazı (kimyasalların en fazla kullanılanı – kükürt klorür içerikli olup pek çok türevi vardır), levisit (arsenik türevi koyu renkte sardunya kokulu yağlı sıvılar halinde olan yakıcı bir kimyasal) ve sarin (renksiz ve kokusuz olup sıvı haldedir) gazıdır.⁵⁴ Mart 1988’de, Kuzey Irak’taki Halepçe’de kullanılan kimyasal silah neticesinde, 5.000 kadar sivil ölmüştür. 1995 yılında Aum Shinrikyo (yeni adı ‘Aleph’) adlı Japon terör örgütünün; Tokyo’nun çeşitli metro istasyonlarına sarin gazını yayarak, 19 kişinin ölümüne, 6 binden fazla kişinin de yaralanmasına neden olduğu olay, kitle boyutundaki ilk kimyasal terör saldırısıdır.⁵⁵ Öte yandan, teneffüs edildiğinde sarin gazından on kat, deri yoluyla nüfuz ettiğinde 300 kat daha zehirli olan ‘VX’ kullanımı ise, teröristlerin verdirdiği kaybı, bir defada birkaç bin kişiye çıkarabilir (Chandler, 1998:152).

c. Radyolojik Silahlar

Nükleer patlamaya yol açmadan, radyasyon yayarak kritik teçhizata hasar veren ve canlılar üzerinde radyolojik hastalıklara sebep olan silahlardır. Bir

⁵² Türkiye bahse konu Anlaşmayı, 14 Ocak 1993 tarihinde imzalamış, 12 Mayıs 1997 tarihinde ise onaylamıştır. Anlaşmanın orijinal metni için Bkz., <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanun/tbmmc080/kanuntbmmc080/kanuntbmmc08004238.pdf>

⁵³ Kimyasallar Envanteri ve Kontrolü Hakkında Yönetmelik Kapsamında Hazırlanan Birinci Öncelikli Kimyasallar Listesi için Bkz., ‘Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Kimyasallar Yönetimi Dairesi Başkanlığı’, <<http://www.crad.com.tr/UPLOAD/URUN/FILES/1.OncelikliKimyasallarListesi-04121022291.pdf>>

⁵⁴ Bilinen gazların en zehirlisi olup maruz kalındıktan birkaç dakika sonra ölüme yol açar. Almanlar tarafından bulunmuş olması ilginçtir. Tek bilinen savaş kullanımı 1980’lerdeki İran-İrak Savaşı’dır.

⁵⁵ Mısır 1960-1963 yılları arasında Yemen’de kimyasal silah kullanmış ve ortak düşman İsrail’e karşı caydırıcılık yaratması amacıyla kapasitesini Suriye ile paylaşmıştır. Bkz., Kaynakça; Kibaroglu, 2004:5.

başka ifadeyle, özel olarak içindeki radyoaktif maddenin (ön plana çıkanları cesium 137, iridyum 192 ve kobalt 60'dır) yarılanması sonucu ortaya çıkan radyasyonu yayarak, imha, hasar veya yaralanmaya sebep olacak her tür cihaz 'radyolojik silah' olarak tanımlanmaktadır. Patlama ve şok yerine, radyasyon ve kirletme yoluyla öldürme amacını güden radyolojik silahlar, küçük dozajlarda yüksek radyoaktivite fizyon malzemesi (uranyum-235, plütonyum-239) ya da fizyonik olmayan malzeme (uranyum-238, cesium-137 ve kobalt-60) içerir (Chandler, 1998:40).

İnfilak, püskürtme, serpmeye ve rüzgârla yayma usulleriyle radyoaktif parçacıkların dağılımını en üst düzeye çıkaracak şekilde tasarlanan bu silahlarda kullanılan radyoaktif maddeler; nükleer santrallerdeki nükleer silah programlarında kullanılan malzemelerden, sivil nükleer güç programlarındaki malzemelerden ve atıklardan, nükleer araştırma reaktörlerinde radyasyona maruz kalmış maddelerden, düşük seviye radyasyon yayan endüstriyel ve tıbbi atıklardan elde edilir. Alfa, beta, gama ve nötron ışının kullanılması neticesinde tehlike yaratan bu silahlar, 'kirli bomba' olarak adlandırılmakta ve tehdit algılamasının en altında yer aldığı varsayılmaktadır. Bu tür radyoaktif düzeneklerin; tıpta, sanayide, kontrol ve ölçü aparatlarında geniş bir şekilde kullanılması ve kontrollerinin etkin yapılmaması, terör örgütlerinin eline geçme olasılığını arttırmaktadır. Zira radyolojik silahların, çok küçük ebatlarda taşınabilecek olanları da üretilebilmektedir. Ülkelerin de bu tür silahları üretme eğiliminde olduğu bilinmektedir. Örneğin BM 1995 yılında Irak'ın radyolojik silah üretmeye çalıştığını belirlemiştir (Chandler, 1998:39).

Küresel Terörizm Veritabanı'na göre günümüze kadar 13 radyolojik saldırı olayı gerçekleşmiştir.⁵⁶ Bu saldırılar içinde yer almayan ancak bir radyolojik olayın potansiyel sonuçlarını gözler önüne sermesi açısından Gerçekler'in aktardığı şu vak'a önemlidir (Gerçekler, 2013:101):

⁵⁶ Bu saldırılardan 10 tanesinin Tokyo'da, 2000 yılının Haziran ayında gerçekleşmesi ve hepsinin de hükümete karşı yapılmış olması ilginçtir.

“Eylül 1987’de Brezilya şehri Goiania’da 9 gram sezyum-137 içeren bir tıbbi cihaz terkedilmiş bir kanser kliniğinden çalınmıştır. Sezyumu kaplayan koruyucu kapsülü delinen cihaz, bir hurdacıya satılmıştır. Bu radyoaktif madde ile 249 kişi kirlenmiş, 28 kişi radyasyon yanıkları için tedavi altına alınırken 5 kişi de hayatını kaybetmiştir. 3511 m³ hacmindeki radyoaktif atık toplatılmış ve geçici bir denetleme bölgesine taşınmıştır.”

Çeçen askerî lideri Basayev’in beş kasa radyoaktif malzemenin Rusya’ya gönderildiğini ve iki tanesinin patlayıcılarla donatıldığı tehdidini savurması, bu silahların varlığına dair bir başka örnek olaydır (Chandler, 1998:40).

ç. Biyolojik Silahlar

Henüz ilk ikisi kadar sık telaffuz edilmese ve dünya üzerinde bilindik olayları çok fazla olmasa da geniş kitlelere zarar verici, öldürücü veya sakat bırakıcı silahlar grubunda yer alan biyolojik silahlar; kolay ve ucuza elde edilmeleri, etkilerinin artıcı ve kalıcı olması, kullanım kolaylıkları ve kullanıldıklarının geç farkına varılması gibi özellikleri nedeniyle, diğer kitle imha silahlarından bariz bir şekilde ayrılmaktadır (Özgür, 2006:30). Çalışmanın kapsamı olan biyolojik terörizmin en önemli aracı biyolojik silahlara bu kısımda, diğer silahlara nazaran daha fazla yer ayrılmış ve tüm yönleriyle anlaşılması için detaylı bilgi verilmiştir.

(1) Tanımı

İki farklı kelimededen oluşan ‘biyolojik silah’ ifadesini tanımlayabilmek için, her ikisinin anlamlarının ayrı ayrı ele alınması, daha faydalı bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda, Latince bios (yaşam) kökünden türeyen biyoloji; “Yaşamı ve yaşayan canlıların yapısını, işlevini, gelişimini, kökenini, evrimini, yayılımını ve sınıflandırılmasını inceleyen bilim dalı”dır (Glossary [web], 2013). Silah ise; “Kullanıldığında uzaktan veya yakından canlıları öldürebilen, yaralayan,

etkisiz hale getiren, canlı organizmaları hasta eden, cansız varlıkları parçalayan, ortadan kaldıran ve yok eden araçların tümü” olarak tanımlanmaktadır (Biyolojik Silah Nedir? [web], 2009). Bu noktadan hareketle, Eylül 2001 tarihinde ABD’de şarbonlu mektup saldırıları ile dünya kamuoyunun dikkatinin yöneldiği biyolojik silahlar, Kenar tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır (Kenar, 2002:30);

“Fizyolojik ve biyolojik etkileri nedeniyle, canlı kitleleri öldürme, ağır yaralama ve kapasitelerini bozma amacıyla kullanılan mikroorganizmalar ile biyolojik olarak üretilen biyo-aktif maddeler ve yapay olarak üretilmiş biyolojik madde benzeri ajanlar [etkenler]dir.”

Daha geniş bir tanım olarak ise biyolojik silahlar Özgür tarafından şu şekilde tarif edilmektedir (Özgür, 2006:51);

“Yöneldiği hedefte bıraktıkları etkiler açısından, hastalığa neden olan mikroorganizmaların ve virüslerin enfekte etkisine sahip, nükleik asitler gibi kendilerini kopyalayarak çoğalabilen biyolojik yapıların, bulaşıcılık ve hastalık yapma yeteneklerine bağlı olan silahlar”

Başka bir ifadeyle biyolojik silah; “bakteri⁵⁷ ve virus⁵⁸ gibi canlı mikroorganizmaların ya da bunların toksinlerinin⁵⁹, hastalık ya da ölüm amaçlanarak ya da panik ve kaos yaratmak için sivil halk üzerinde kullanılmasıdır” (Bal, 2009 [web]:1). Söz konusu mikroorganizmaların (biyolojik ajan); insanlarda, hayvanlarda ve bitkilerde hastalık oluşturmaları veya ölümlere yol açması için, genetik olarak çeşitli etkenlere karşı güçlendirilmeleri ve böylece etkilerinin artırılması önemli özelliklerinden biridir. Bu tanımdan yola çıkarak, biyolojik silahların canlılara karşı

⁵⁷ Bakteriler; çekirdek, sitoplazma, plazma zarı ve hücre duvarından oluşan tek hücreli canlı organizmalardır. Bölünerek çoğalırlar ve organizmalar içinde çoğunluktadırlar. Tabiatta her yerde bulunabilen bakteriler, tüm mikroorganizmaların %65’ini oluşturur.

⁵⁸ Virüsler; DNA ya da RNA denilen genetik maddelerden oluşan ama canlı olmayan en basit mikroorganizma türüdür. Bakterilerden daha küçük olan virüsler, kendiliklerinden çoğalamayıp canlı hücrelere ihtiyaç duyarlar.

⁵⁹ Toksinler; bakteri, bitki, mantar veya hayvanlardan elde edilen doğal kökenli zehirlerdir.

hastalık oluşturmak üzere planlı bir şekilde kullanılmasına ‘biyolojik saldırı’, bu saldırıların terör örgütleri tarafından, Bal’ın belirttiği gibi, sivil halkı hedef alacak şekilde gerçekleştirilmesine ise ‘biyolojik terörizm (biyo-terör)’ denilmektedir. Daha geniş bir açıdan biyo-terör Yenen ve Doğanay tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır (Yenen ve Doğanay, 2008:95);

“Toplumda normal yaşamı durdurmak veya ideolojik bir avantaj kazanmak amacı ile biyolojik etkenlerin şahıslara, gruplara veya daha geniş nüfusa karşı korku yaratmak, hastalık oluşturmak veya hastalık oluşturma korkusu yaratmak amacıyla kullanılmasıdır.”

Kenar’ın tanımında üç çeşit etkenin (mikroorganizmalar⁶⁰, biyolojik olarak üretilen biyo-aktif maddeler⁶¹ ve yapay olarak üretilmiş biyolojik madde benzerleri⁶²) biyolojik silah olarak kullanılabileceği belirtilmektedir ki, bu ajanlar aynı zamanda biyolojik silahların türlerini de oluşturmaktadır. Her ne kadar pek çok mikrobiyolojik etken, potansiyel bir biyolojik silah ajanı da olsa, etkili bir şekilde kullanılabilecek potansiyel biyolojik silah etkenleri; bakteri, virüs, rickettsia⁶³, klamidy⁶⁴, mantar⁶⁵ ve toksin olarak da sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma içerisinde, özellikle terörizm maksatlı olarak kullanılma potansiyeline sahip ve bu kullanımları bilinen etkenler; şarbon, botulinum, salmonella, risin ve vebadır (Kenar, 2002:35-36).

Farklı olarak, Tablo-7’de sunulduğu gibi, Hastalıkları Kontrol ve Önleme Merkezi biyolojik silah etkenlerini; özelliklerine, etkilerine, yayılımlarına ve üretimlerine göre üç gruba ayırmaktadır (CDC [web], 2013). Belirtilen tablodaki en önemli grup, Kategori A’dır. Bu gruptaki etkenlerin ölüm ve hastalık oranları

⁶⁰ Hedef canlıya yerleşerek gelişen ve bu canlının ölümü veya etkisiz hale gelmesine sebep olan çok küçük canlılardır.

⁶¹ Çoğunlukla toksinlerden oluşan biyolojik maddelerdir.

⁶² İstenilen özellikteki canlılara zararlı olabilecek nitelikler kazandırılarak biyolojik maddelerin etkilerini taklit edebilen yapay maddelerdir.

⁶³ Metabolik enzimler taşıyan hücresel çok küçük mikroorganizmalardır.

⁶⁴ Zorunlu hücre içi parazitlerdir.

⁶⁵ Spor üretebilen ve havasız olarak büyüeyebilen canlılardır.

yüksektir ve kitlesel ölümlere yol açabilirler. Biyolojik silah etkenlerinin, silah olarak kullanılmaya başlanmasından beri, üzerinde en fazla çalışılmış olunanların yer aldığı bu kategorideki etkenler, gelecekte olası bir biyolojik saldırı durumunda kullanılma olasılığı en yüksek olanlardır. Bu etkenlerin kullanıldığı saldırıların ekonomik etkileri de inanılmaz boyuttadır. Örneğin, bir şarbon saldırısının ekonomik etkisi, etkilenen her 100.000 kişi için 478 milyon dolar ile 26 milyar dolar aralığında olabilmektedir (Spencer ve Scardaville, 2001:12).

Tablo-7: Kategorilerine göre Biyo-terör Etkenleri
(CDC [web], 2013)

KATEGORİ	ÖZELLİKLERİ	ETKEN (AJAN)
A	Ulusal güvenlik için risk oluşturan organizmalar içeren yüksek öncelikli etkenler: ➤ Kolaylıkla yayılabilir ya da kişiden kişiye bulaşabilir, ➤ Yüksek oranda ölüme neden olan ve önemli bir halk sağlığı etki potansiyeline sahip, ➤ Halk arasında panik ve toplumsal karışıklığa neden olabilen, ➤ Halk sağlığı açısından özel bir hazırlık gerektiren ajanlardır.	• Şarbon • Botulinum • Veba • Çiçek • Tularemi • Viral hemorajik ateş (Ebola, vs.)
B	İkinci öncelikteki etkenler: ➤ Yayılımları nispeten daha zor olan, ➤ Orta düzeyde hastalığa ve düşük oranda ölüme neden olan, ➤ Gelişmiş tanı kapasitesi ve hastalık gözetimi gerektiren ajanlardır.	• Bruselloz • Epsilon Toksini • Salmonella • Ruam • Q humması • Risin • Tifüs • Su güvenlik tehditleri (kolera)
C	Etkin tedavisi olmayan ve gelecekte kitle halinde yayılması mümkün olabilecek gelişmekte olan etkenler: ➤ Kullanılabilirlikleri, ➤ Üretim ve dağıtım kolaylıkları az olan, ➤ Yüksek oranda hastalık ve ölüm potansiyelleri ve önemli sağlık etkileri olan ajanlardır.	Sarıhumma, Nipah ve Hanta virüsü gibi gelişmekte olan bulaşıcı hastalıklar

Biyolojik silahlar literatürde, ‘Fakir Ülkelerin Kitle İmha

Silahı”⁶⁶ olarak nitelendirilmektedir. Bu silahların öldürücülük gücü o kadar artmıştır ki, alanın önde gelen bilim adamlarından ve SSCB’nin biyolojik uzmanı olan Ken Alibek, “Dünya üzerinde nükleer silahların yarattığı ölümcül etkilerden kat kat daha güçlü biyolojik silahlar üretilmiş durumdadır” (Özgür, 2006:125) diyerek bu konunun önemine dikkat çekmektedir. Yine kendisinin ifadesine göre, büyük ihtimalle bu silahlar Rusya Federasyonu ve onun eski cumhuriyetlerinin sınırlarının dışına çoktan çıkmıştır (Arda, 2008:64).

BM, WHO ve NATO gibi bazı uluslararası kuruluşlar ve Biyolojik Silahlar Konvansiyonunun (çalışmanın bir sonraki bölümünde ayrıntılarıyla ele alınacaktır) belirlemelerine göre, insanlara karşı biyolojik silah haline getirilebilme özelliğine sahip 43 adet mikroorganizma (15 bakteri, 24 virüs, 2 mantar ve 2 parazit) mevcuttur.⁶⁷ Ve bu mikroorganizmaların atılması, yayılması ve dağıtılmasında; uçak, insansız hava aracı, roket, füze, top, bomba, mayın, jeneratör vb. araçlar ile posta/kargo ya da haşarat/böcek ile yayma, havalandırma sistemine enjekte veya yiyecek/içeceklere sabotaj yöntemleri kullanılır. Diğer KİS’ndan çok daha önceleri tarih sahnesinde yerini alan bu silahların, öldürücü etkileri bakımından bir diğer karşılaştırması Tablo-8’de sunulmuştur.

Tablo-8: Kitle İmha Silahlarının Karşılaştırılması
(Anderson, 1999:6)

KİMYASAL	NÜKLEER
10 gram şarbon veya 1000 kg. sarin 3000–8000 ölüme neden olmaktadır.	100 kg. şarbon 1,5–3 milyon ölüme yol açmaktadır. Bir hidrojen bombası ise; 0,9–1,9 milyon ölüme neden olmaktadır.

Tüm bu bilgiler paralelinde, KBRN savunması yönünden gelişmiş olan birçok ülkenin üst düzey yöneticileri, stratejik gelişmelere bağlı olarak

⁶⁶ Terim ilk kez, Amerikan Ordusunda Yarbay rütbesine sahip Terry N. Mayer tarafından "The Biological Weapon: A Poor Nation's Weapon of Mass Destruction" isimli makalenin başlığında kullanılmıştır. Makalenin İngilizce orijinal metnine ulaşmak için Bkz., Kaynakça; Mayer [web], 1995.

⁶⁷ Bunlar içinde en büyük tehdit unsuru olarak; şarbon, çiçek ve veba hastalığı etkenleri ile botulinum toksini gösterilmektedir. Bkz., Kaynakça; Erdurmaz, 2003:43-44.

2000’li yılların “Bio-terör” yılları olacağını ifade etmektedir. Ayrıca, teröristlerin dağarcığına biyolojik silahların dâhil olmasına yönelik potansiyele bakıldığında, kendilerine göre her zamankinden daha yüce hedeflere ulaşmak için giderek çeşitlenen silah ve teknikleri kullanarak, daha geniş ve daha büyük saldırıların gelecekte gerçekleşebileceğini dair eğilimler, terör örgütlerinin söz konusu silahları kullanma ihtimallerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

(2) Özellikleri

Kimyasal ve nükleer silahlardan farklı özellikler gösteren ve insanların en savunmasız oldukları silahlar olarak kabul edilen biyolojik silahların, bazı akademisyenlerce kullanım riskinin her ne kadar düşük olduğu düşünülse de, yaratabilecekleri potansiyel etkinin büyüklüğü, onların göz ardı edilmemesini gerektirir. Bu sebeple; çalışmanın bu kısmında biyolojik silahların diğer silahlara üstünlük sağlayan özelliklerini incelemenin faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Zira bahse konu bu özellikler aynı zamanda terör örgütlerinin bu silahları tercih etme sebepleridir⁶⁸ (Karayılıanoğlu, 2009:6; Bal, 2009 [web]:1-2; Özgür, 2006:32-34; Ay, 2006:47-48; Alaxander ve Hoenig, 2001:13-14; NATO Handbook, 1996:186-187; Kenar, 2002:32-33).

(1) Biyolojik silah etkenleri sadece, canlı varlıklarda hastalık ve ölüm meydana getirirler. Diğer KİS gibi başkaca tahribat etkileri yoktur. Bu bir zafiyet olarak algılansa da, kullanana açığa çıkmama imkânı sağlamakta ve suçlunun bulunmasını son derece zor duruma sokmaktadır ki devletlerin ve de terör örgütlerinin en başat tercih sebebi de aslında budur (Özgür, 2006:34).

(2) Diğer KİS’e göre daha geniş alanlara nüfuz edebilme özelliğine sahip biyolojik silahların maliyeti çok düşüktür. Bu özelliğinden dolayı onlara ‘Fakir Ülkelerin Atom Bombası’ da denir. Dolayısıyla terör örgütlerinin elde edebileceği en ucuz ve en kolay KİS, biyolojik silahlardır. 1969’da gerçekleştirilen

⁶⁸ Söz konusu özellikler, çoğunlukla belirtilen kaynaklardan ve çalışma süresince incelenen diğer kaynaklardan derlenmiştir.

BM Uzmanlar Panelinde 1 km²'lik alanda konvansiyonel silah kullanımı 2.000 dolar (\$), nükleer silah kullanımı 800\$, kimyasal silah kullanımı 600\$, biyolojik silah kullanımı ise 1\$ maliyet getirmektedir (NATO Handbook, 1996:186). Çoğu kaynakta yer alan bu klasik istatistiğin, devletler ve terör örgütleri için günümüzdeki anlamı ise, az maliyetle daha fazla zararlı ve yıkıcı etkidir.

(3) Büyük miktarlarda biyolojik silahın; çok az miktarda etken kullanılarak, çok kısa sürede (1-2 gün ile 1-2 hafta) ve çok küçük tesislerde (20 m²'lik bir laboratuvar, bira mayası, protein temelli kültür, plastik giysiler ve gaz maskesi biyolojik silah üretimi için yeterlidir) üretilebilmesi mümkündür (Kenar, 2002:33). Devlet tarafından işletilen laboratuvarlara ihtiyaç duyulmadan; kimyasal sanayi tesisleri, özel laboratuvarlar, aşı ve yoğurt üretim tesisleri, bira ve inek yemi fabrikaları ve diğer sağlık tesisleri, aynı zamanda birer biyolojik silah tesisi olarak kullanılabilme imkân ve kabiliyetine sahiptir. Bu tesisler iki ya da üç amaçla birden kullanılabilir. Örneğin, İngiltere'de, 1990'lı yıllarda, aynı mayalanma cihazlarında, tesiste çalışan birisinin bile tespit etmesinin zor olduğu şarbon üretilebilmişti. Dolayısıyla, ilaç ve aşı endüstrisine sahip olmak, istenirse biyolojik silah üretmek için yeterlidir. Diğer bir deyişle, etki oranı yüksek biyolojik ajanları, silah haline getirmek için gereken araçların tamamını, diğer biyolojik materyalleri yasal yoldan ürettiyor gibi göstererek gizlice üretmek mümkündür (Ay, 2006:47).

(4) Son derece zehirli olan biyolojik silahlar; uygun ortamlarda hızla çoğalabilir, kalıcı hale gelebilir, değişik sürelerle farklı organ ve dokularda hasar ortaya çıkarabilir ve tüm koruyucu önlemleri etkisiz hale getirebilecek şekilde ortama uyum sağlayabilirler. Bu özellikleri ile de biyolojik silahlar, yeryüzündeki canlılara zarar veren en tehlikeli silahların başında gelmektedir (Biyolojik Silah Nedir? [web], 2009).

(5) Biyolojik silah olarak kullanılan etkenler, canlının vücudunda üreyecekleri için en ufak miktarı bile öldürücü olabilir. Örneğin, botulinum A tipi toksin, sarıdan 100.000 kez daha zehirlidir (Karayılanoğlu, 2009:6). Dolayısıyla, biyolojik silahlar küçük miktarlarda bile kullanılsalar, büyük

kitlelere etki edebilirler. Gerçekçi bir benzetmeyle, kullanıldıkça çoğalan başka bir silah yoktur! (Bal, 2009 [web], 1).

(6) Bulaşma riski kimyasal silaha göre daha az olan biyolojik silahların varlıkları, insanların sahip olduğu duyularla anlaşılmaz, açık alanda belirlenmeleri oldukça zordur ve zaman alıcıdır. Tespit edilmeleri daha gelişmiş teknikleri kapsamakla birlikte, bazılarının tespiti de neredeyse imkânsızdır. Aerosol haline getirilebilmeleri tercih edilme sebeplerinin başında gelmektedir (KBRN Tehlikelerde Acil Yardım, 2011:54).

(7) Kolay depolanabilen, kolay uygulanabilen, ancak çok pahalı korunabilen (Doğancı, 2009:42) biyolojik silahların, kimyasal silahlardan farklı bir özelliği de gecikmeli bir etkiye sahip olmalarıdır. Diğer bir deyişle bu silahların etkileri, ani olarak ortaya çıkmaz. Biyolojik silahın etkisi, teröristlerin tespit edilmeden kaçmalarına imkân sağlayan kuluçka süresine bağlı olarak birkaç günden birkaç aya kadar olan bir süreçte görülebilir (Karaylıanoğlu, 2009:6).

(8) Topraktan, hasta insan ve/veya hayvanlardan elde edilmesi ve üretilmesinin yanı sıra, dünyadaki kültür koleksiyon merkezlerinin herhangi birinden satın alınması (Alaxander ve Hoenig, 2001:13)⁶⁹ da mümkün olan biyolojik silah etkenlerinin milyarlarcası, sadece küçük bir paket oluşturur ve onları kullanmak isteyen kişi, hiçbir engele takılmadan istediği yere götürebilir (Bal, 2009 [web]:1). Diğer bir deyişle, bu silahların üretimini ve taşınmasını uluslararası kontrolden saklamak mümkündür. Saklanmaları, küçük hacimleri sayesinde çok kolaydır.

(9) Kullanıldıkları bölgelerde istenen yıkıcı veya zararlı etkinin zamanlamasının ayarlanabildiği biyolojik silahların, hedef kitlelere yönelik uygulanması da nispeten daha kolaydır. Örneğin, biyolojik silah etkenlerinin; alçaktan uçan bir uçaktan sanki tarım ilaçlaması yapıyormuşçasına toplumun üzerine püskürtülmesi, kalabalık merkezlerde bakteri içeren ampuller atılması (Bal, 2009

⁶⁹ Irak'ın Körfez Savaşı'nda sahip olduğu şarbon etkeninin, ABD'deki bir Kültür Koleksiyon Merkezi'nden (American Type Culture Collection, ATCC) satın alındığına dair güçlü kanıtlar vardır (Bal, 2009 [web]:1).

[web]:1), bazı bakterilerin ya da toksinlerin sulara karıştırılma gibi çok çeşitli şekillerde ortama yayılması mümkün olabilir. Yakın zamanda, mektupla gönderilebildiğine bile tüm dünya şahit olmuştur.

(10) Genetik mühendisliği⁷⁰ sayesinde, özellikleri değiştirilip daha etkili hale getirilebilen (Kenar, 2002:33) biyolojik etkenlerin yol açtığı bazı hastalıklar, insandan insana bulaşarak salgın yaratır ve böylece hedeflenenenden daha büyük bir kitle etkilenmiş olur. Bir biyolojik silah saldırısının yönetiminde karşılaşılan en temel endişe biyolojik silahların söz konusu insandan insana bulaşabilme özelliğidir (NATO Handbook, 1996:1-2).

(11) Güneş ışığına, kuruluğa ve ısıya dayanıklı olan (Serinken ve Kutlu, 2009:186) biyolojik silah maddeleri vücuda; solunum, sindirim bütünlüğü bozulmuş, deri ve üreme organları vasıtası ile girebildikleri için kullanıcısına, karşı taraf üzerinde, geniş bir yelpazede zararlı etki yaratma şansı sağlamaktadır. Ayrıca, bu silahlar gözle görünmedikleri, kokusuz ve tatsız oldukları, hastalık tabloları birbirine benzedikleri ve belli bir kuluçka süresi sonunda etkili oldukları için, bunlara maruz kalanlar, belirtiler ortaya çıkana kadar hedef/mağdur olduklarının farkına varamazlar ve bu arada olay mahallinin tespit edilmesinin zorluğu nedeniyle salgın önlenemeden yayılmış olur. Öte yandan halk, durumu doğal bir salgın olarak da değerlendirebilir.

(12) Biyolojik silah etkenleri, havayla geniş alanlara yayılarak etkilerini kullanıldıkları yerin dışındaki alanlarda da gösterirler. Bir başka deyişle, biyolojik silah etkenlerinin rüzgâr altı tehlike mesafeleri çok fazladır. Örneğin, sabit bir noktadan havaya serbestçe bırakılan bir biyolojik silah etkeni, uygun rüzgâr eşliğinde 500 km'ye kadar etkili olabilir. Somut bir örnek vermek gerekirse, 50 kg

⁷⁰ Özgür'ün kitabında belirttiği husus değiştirilmeden aynen aktarılmıştır. “Avustralyalı genetik mühendisleri, bir kaza sonucu, bağışıklık sistemlerini tamamen imha ederek farelerin kökünü kazıyan bir virüs ortaya çıkardılar. ‘Kıyamet Böceği’ ismini verdikleri öldürücü virüs, teröristlerin elinde, ideal katliam makinesi olma potansiyeli taşıyor... Araştırma ekibinde yer alan başkent Canberra'daki CSIRO Enstitüsü uzmanı Ron Jackson, ortaya çıkan virüsün “Dehşet verici bir şey” olduğunu söylemiş ve benzer bir olayın insanlarda görülen çiçek hastalığının virüsünün değiştirilmeye çalışılması sırasında yaşanabileceğinin altını çizmiştir. Aynı araştırmacı, “Bir aptalın çiçek virüsüne IL-4 geni aşılması sonucu ölümlerin inanılmaz derecede artacağını söylemek yanlış olmaz” diye belirtirken, Amerikalı bir uzman da, virüsün davranışlarını “İnanılmaz derecede kötü” diye nitelendirmiştir” (Özgür, 2006:57-58).

şarbonun, 2 km hat boyunca, 500.000 nüfuslu bir şehre, esen rüzgârın gidiş yönünde püskürtülmesi neticesinde; 20 km’den fazla bir alana yayılabileceği, yaklaşık 95.000 kişinin ölebileceği, 125.000 kişinin de mağdur olabileceği tespit edilmiştir (Riedel; 2004:404). Dolayısıyla, büyük bir alana yayılan hastalığın, çok sayıda yaralı ve ölüm ile birlikte, ciddi psikolojik stres de oluşturacağı tahmini zor olmayan bir gerçektir.

(13) ‘Ulaşılabilirlik’ niteliği sadece biyolojik silahlara özgüdür. Daha açık bir ifadeyle, insanları koruyan her türlü sığınak, nükleer ve kimyasal silahlara karşı belirli bir oranda güvenlik sağlarken, bu husus biyolojik silah etkenleri için geçerli değildir (Özgür, 2006:34)

(14) Çok sayıda biyolojik etkenin silah olarak kullanılabilmesi, her birinin değişik özelliklere sahip olması ve terör örgütlerinin hangisini kullanacağını bilmemesi, devletleri aldıkları tedbirlerde genellemeye sevk etmekte, bu da biyolojik savunmanın etkinliğini azaltmaktadır.

(15) Hedefteki ülkenin ziraat sektörüne ekonomik ve sosyal zarar verilebilecek olması da teröristlerin, biyolojik silah kullanma yönünde eğilim göstermelerine sebep olan unsurlardan birisidir.

(3) Erişim ve Kullanılma Yolları

Teröristler kendileri için bu kadar önemli olan biyolojik silahları, yukarıda belirtilen amaçları gerçekleştirmek maksadıyla nereden ve nasıl sağlamaktadırlar? Alaxander ve Hoenig, teröristlerin bu tarz bir kapasiteye sahip olabilmeleri için en az dört erişim yolu olduğunu belirtmektedir. (Alaxander ve Hoenig, 2001:13-14);

1. Biyolojik etkeni dünyadaki yaklaşık 1.500 tohum bankasından satın alma yolu,

2. Bu tür etkenleri, tedavi amaçlı üretildikleri toplum sağlığı hizmet laboratuvarlarından, hastanelerden ya da araştırma merkezlerinden çalabilme,

3. İstenilen etkeni doğal ortamından yetiştirerek ya da izole ederek temin edebilme,

4. Biyolojik ajanı kötü niyetli bir devletin veya hükümetin bilim adamından elde edebilme (Lâkin, en acı vereni de bu ajanları sponsor olan bir devletin vasıtasıyla elde etmeleridir).

Biyolojik etkenlerin silah olarak üretilebilmesi için bazı şartların oluşması gereklidir. Bu gereksinimleri en temel olanlarını Leitenberg şu şekilde sıralamaktadır (Leitenberg, 2005:46):

1. Hastalık yapan etkenin uygun türünün elde edilmesi,
2. Bu etkenlerin nasıl işleneceğinin bilinmesi,
3. Bu etkenlerin uygun özellikleri üretecek şekilde nasıl yetiştirileceğinin bilinmesi,
4. Bu etkenlerin nasıl depolanacağının ve düzgün üretim için nasıl çoğaltılacağının bilinmesi,
5. Bu etkenlerin nasıl yayılacağının bilinmesi.

Elde edilen bu silahların kullanılma yöntemleri de üç şekildedir:

(a) Aerosol (Damlacık) Yoluyla Yayılma

Aerosol yolla yayılan ajanlar (çapı 0.3-15 µm.), diğer yollarla yayılanlara nazaran daha geniş kitleleri etkiler (Kenar, 2002:33). Bu tarz hazırlanmış biyolojik silah maddeleri; roket, bomba, helikopter, güdümlü füze, vb. araçlarla atılabilirler. Bu yolla atılan ajanlar, canlının solunum sistemine girerse, genellikle şiddetli bir hastalık durumu veya yüksek ölüm oranına sebep olurlar (a.g.e.). Örneğin, 1 gr kadar botulinum toksininin aerosol yolla atılması sonucu, 1,5 milyon insanın ölümüne sebep olabileceği farzedilmektedir (Botulinum Toxin as a Biological Weapon [web], 2001:1059). Benzer şekilde, aerosol haline getirilmiş 50 kg'lık şarbonun, 2 km yükseklikte uçan bir uçaktan, 500 bin kişilik korumasız bir toplum üzerine atılırsa, uygun atmosferik şartlarda 20 km.'den fazla yayılabileceği ve 200 binin üstünde insanı etkileyebileceği ve hatta öldürebileceği varsayılmaktadır (WHO, 1970:98-109). Biyolojik silahlarla oluşan belli başlı hastalık etkenlerinin aerosol doz miktarları ve kuluçka süreleri Tablo-9'da belirtilmiştir.

Tablo-9: Biyolojik Silah Etkenlerinin Doz Miktarları ve Kuluçka Süreleri
(Kenar, 2002:33)

ETKEN	Enfektif Doz ⁷¹ (Aerosol)	Kuluçka Süresi
Şarbon	8.000-50.000 Spor	1-5 gün
Brusellozis	10-100 mikroorganizma	5-60 gün
Veba	100-500 mikroorganizma	23 gün
Çiçek	10-100 mikroorganizma	7-17 gün
Viral ateş	1-10 mikroorganizma	4-21 gün
Botulismus	0,001 mikrogram/kg	1-5 gün

(b) Gıda Yoluyla Bulaşma

Biyolojik silah ajanları bazı gıdalara ve suya katılarak (sabotaj yapılarak) kolaylıkla geniş kitleleri etkileyebilir. Bu yöntemdeki amaç,

⁷¹ Patojen bir mikroorganizmanın hastalığa neden olabilecek minimum sayısı.

enfeksiyonun sindirim yoluyla bulaştırılması ve böylelikle hastalığın doğrudan yayılmasıdır. Bu tür ajanların içme suyu ile olan etkileşimleri Tablo-10'da gösterilmiştir.

Tablo-10: Biyolojik Silah Etkenlerinin İçme Suyu ile Olan Etkileşimleri
(Kenar, 2002:34)

Etken	Su Yoluyla Geçiş	Suda Stabilitesi
Şarbon	Var	2 yıl (spor)
Brusellozis	Muhtemel	20-72 gün
Tularemia	Var	90 güne kadar
Kolera	Var	Oldukça uzun
Salmonella	Var	8 gün
Q humması	Muhtemel	Bilinmiyor
Botulinum Toksini	Var	Stabil

(c) Aracı (Vektör) Yoluyla Yayılma

Biyolojik silah ajanlarının hastalık bulaştırılmış doğal ve doğal olmayan konakçılar (sivrisinekler, karasinekler, keneler gibi) aracılığıyla deri yoluyla yayılmasıdır (Kenar, 2002:34). Bu canlı taşıyıcılara; hasta hayvanlardan, kan birikintilerinden veya suni olarak meydana getirilmiş biyolojik ajan kaynaklarından beslenmelerinin sağlanması yoluyla hastalık bulaştırılabilir ve çoğaltılabilirler (The Medical NBC Battlebook [web], 2000). Aracıların ilgili bölgeye bırakıldıktan sonra kontrol edilemediği bu yöntemle, insanlara bulaştırılabilen 80'den fazla öldürücü hastalık vardır (Biyolojik Silahlar [web], 2014).

Bu noktada akla şu soru gelebilir: toplumda görülen her salgın hastalık biyolojik silah kullanımına mı işaret eder? Olayın bir biyoloji terör saldırısı olabileceğini düşündüren bulgular nelerdir? Aslında, kullanılan biyolojik silahların etkisinin hemen gözlemlenememesi, dolayısıyla bir biyolojik silah saldırısının

farkına varılamaması, biyolojik silahı daha tehlikeli bir konuma getirmektedir. Bu nedenle, olağan olmayan bazı işaretler çok önemli olup biyo-terör saldırısı yönünden değerlendirilmelidir. Bu bulguların bazıları Kenar'ın değerlendirmesiyle şunlardır (Kenar, 2004:250);

(a) Benzer hastalık ve belirtilen gösteren çok sayıda hasta insan veya canlının bulunması,

(b) Çok büyük sayıda, o bölgede görülmesinin beklendiğinden fazla hastalık ve ölüm görülmesi,

(c) Alışlagelmişin dışında bir etkene bağlı olarak ortaya çıkmış tek bir vak'anın bulunması,

(ç) Coğrafi ve mevsimsel koşullarla uyumlu olmayan salgın hastalıkların ortaya çıkması,

(d) Değişik kaynaklardan izole edilmiş etkenlerde benzer genetik özelliklerin saptanması,

(e) Hızında açıklanamayan bir artış görülen bulaşıcı hastalığın bulunması,

(f) Hastalanmış insanların eş zamanlı olarak hastalıklarının ortaya çıkması,

(g) İnsanlardaki hastalığa eşlik edecek veya öncülük edecek şekilde hayvanlar arasında da ölümlerin ve hastalıkların görülmesi.

(4) Tarihçesi

(a) Küreselleşme Öncesi Dönem

Tarihi incelendiğinde, biyolojik etken kullanımının ‘silah’, bu olayların da ‘biyolojik savaş’ olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu yaklaşım nedeniyledir ki, biyo-terör kavramı ancak, 1990’lı yılların ortasından itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Zalman, 2010:1). Bu tarihten itibaren başta ABD olmak üzere dünya kamuoyu, devlet dışı aktörlerin ve haydut devletlerin (rogue states), söz konusu silahları nasıl kullanabileceği konusunda kafa yormaya başlamıştır.

Romalılar tarafından söylenen “Armīs bella non veneris geri (Savaşlar zehirle değil silahla yapılır)” (Özgür; 2006:85) sözüne rağmen, dünya tarihi biyolojik silahların en ilkelinden en gelişmişine kadar kullanıldığı örnek olaylarla doludur. Diğer bir deyişle, günümüzden 25.000 yıl öncesinde dahi varlığı bilinen biyolojik silahların, kullanımı çok eski tarihlere dayanmaktadır (Özgür, 2006:31). Örneğin ilk çağ insanları, bitki ve insanlardan elde edilen toksin bulaştırılmış okları kullanmışlar, dışkılardan elde ettikleri zehirli maddeleri su kaynaklarına bulaştırarak düşmanlarını öldürmeye çalışmışlardır (Introduction to Biological Weapons [web], 2013). Diğer taraftan, M.Ö. VI. yy’da Asurluların düşman kuyularını çavdarmahmuzu (çürümüş çavdardan oluşan bir tür mantar) ile, Antik Yunan Uygarlığı’nın Yedi Bilgesinden biri kabul edilen Atinalı Solon’un da M.Ö. 598’de kuşattığı Krissa kentinin su kaynaklarını, ishal yapıcı bir bitki olan helledor ile zehirledikleri bilinmektedir (Hüşan, 2010:4)

1346 yılında Tatar savaşçıları, Kırım Savaşı’nda Cenevizlileri mağlup etmek amacıyla, vebalı cesetleri mancınıklarla Kaffa (O dönemde Cenevizlilerin Karadeniz’i kontrol etmek için kullandıkları şehir, bugünkü Ukrayna’da Feodosia) şehrinin surlarından içeri atarak salgın oluşturmaya çalışmış ve böylece bir çeşit biyolojik silah kullanmıştır (Croddy, 2001:219). Bazı tarihçilere

göre (Gabriel de Mussis gibi), anılan olay, Avrupa’da XIV ve XV yy’larda yayılan ve yaklaşık 25 milyon insanın ölümüne neden olan veba salgınının en büyük tetikleyicisidir (Riedel, 2004:401). Benzer şekilde, 1422’deki Carolstein Savaşında Litvanyalı askerler, vebalı cesetleri arabalar dolusu dışkıyla karıştırıp kaleyi savunan birliklerin üzerine fırlatmışlardır. Kısa bir süre sonra, ölümcül ateşli salgın başlamış ve kale düşmüştür (a.g.m.). 1710’da da Rus birlikleri, kuşattıkları İsveç’e ait Reval Kalesine, vebalı cesetleri fırlatmışlar ve salgın oluşturarak şehrin düşmesini sağlamışlardır (Hüşan, 2010:4).

1763 yılındaki Pontiac Ayaklanması esnasında İngilizler (Kuzey Amerika’daki İngiliz Kuvvetlerinin Komutanı General Jeffrey Amherst komutasında), Fransızlarla iş birliği yapan Amerikan yerlilerine çiçek ve kızamık virüsleri bulaştırılmış battaniyeleri ‘iyi niyet gösterisi’ olarak dağıtmışlardır. General Amherst’in birliğinden Yüzbaşı Ecuyer, 24 Haziran 1763’de, Amerikan yerlilerine dostluk maskesi altında çiçek bulaştırılmış iki battaniye ve bir mendil hediye etmiştir. Bu yolla Ohio Nehri Vadisi’nde çıkan salgın, Carillon Kalesine yapılan saldırının İngilizler lehine sonuçlanmasına sebep olmuş, fakat birçok yerli, salgın nedeniyle hayatını kaybetmiş ve vatanlarından göç etmek zorunda kalmışlardır (Riedel, 2004:401). 15’inci yüzyılda, Pizarro’nun Latin Amerika’yı kolayca fethetmesinin, yerlilere çiçek bulaştırılmış giysiler armağan etmesine bağlandığı gibi (Hüşan, 2010:4), XIX yy’ın ortalarına kadar, Kızılderili nüfusunu azaltmanın en masrafsız yolu da bu olmuştur.

Napolyon, 1797’deki İtalya Seferi sırasında Mantua Şehri sakinlerini, bataklık ateşi hummasıyla hasta etmeyi denemiştir. 1860-1865 yılları arasındaki Amerikan İç Savaşında (The American Civil War [web], 2013) önemli görevler üstlenen Kuzeyli General Sherman hatıralarında; Güneyli Konfederasyon askerlerinin su havuzlarını, hayvan leşleri atarak zehirlediklerinden bahsetmektedir (Hüşan, 2010:4-5). KİS ait genel bir kronolojik liste EK-C’de sunulmuştur.

(b) Küreselleşme Sonrası Dönem

Almanya

Geçtiğimiz yüzyılda ülkelerin biyolojik silahlarla gerçekleştirdikleri olaylar azımsanamayacak kadar çoktur. Bu ülkelerden Almanya, 1914-1918 yılları arasındaki 1'inci Dünya Savaşı süresince gizli ve iddialı bir 'Biyolojik Silah Programı' yürütmüştür. Bu nedenle Almanya, aynı dönemde; İtalya'da kolera, Rusya'nın St.Petersburg şehrinde veba salgını yaymaya çalışmakla ve – Almanya tüm iddiaları reddetmiş olsa da – İngiltere'ye karşı biyolojik bomba atmakla suçlanmıştır (Riedel, 2004:401). 1915'de, Alman kökenli Amerikalı doktor Anton Dilger, Washington'daki evinde şarbon ve ruam kültürleri yetiştirerek, Alman Hükümetine vermekle suçlanmıştır. Biyolojik etkenler ve onları yetiştirmeye ve çoğaltmaya yarayan gereçlerin, Baltimore'daki Alman sempatizanı olan liman işçilerine verilerek, itilaf devletleri birliklerine gönderilen 3500 baş at, katır ve sığira hastalık bulaştırılmasını amaçlayan faaliyetlerin olduğuna dair raporlar bulunmaktadır.⁷² Bu yolla yüzlerce birliğin etkilendiği ve çok sayıda askerin de hastalandığı öne sürülmüştür. Aynı biyolojik etkenler, Rusya'ya ihraç edilen Romen koyunlarına bulaştırmak için de kullanılmıştır (Roffey ve diğerleri, 2002:451).

Japonya

Biyolojik silah programı 1932'de başladığı iddia edilen Japonya, özellikle 2'nci Dünya Savaşı dönemi içerisinde – spesifik olarak da 1939-1942 yılları arasında – insanlar üzerinde dehşet verici biyolojik silah deneyleri gerçekleştirmiştir (Biological Weapons Program – Japan [web], 2013). Japonya, 1938 yılında, biyolojik silah üretimi ve araştırmaları için özel bir askerî birim olan 'Ünite 731'i kurmuş ve komutanlığına da başından beri programın içinde yer alan Tabip Tuğgeneral Shiro İschii'yi getirmiştir (Unit 731 General Facts [web], 2013).

⁷² Detaylı bilgi için Bkz., Hugh-Jones M. "Wickham Steed and German Biological Warfare Research", **Intelligence and National Security**, VII, 1992, 379–402 ve Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). **The Problem of Chemical and Biological Warfare**, Humanities Press, New York, I, 1971.

Diğer taraftan, bu birimin faaliyetleri 1984 yılında bir parça açıklığa kavuşturuluncaya kadar (Yang, 2006:35), 2'nci Dünya Savaşı'nın en sıkı korunan sırları arasında yer almıştır. Mahkûmlar üzerinde deneyler yapan söz konusu Ünite, daha sonra Çin'deki Mançurya'ya taşınmış ve 1942 yılına kadar, 11 değişik Çin şehrinde saldırılarda bulunmuştur (Kenar ve Baysallar, 2010:46). Şarbon, veba, çiçek ve salmonelle gibi biyolojik etkenlerin bulaştırılmasıyla gerçekleştirilen bu saldırılar esnasında, binlerce Çinli'nin öldüğü tahmin edilmektedir (Biological Weapons Program – Japan [web], 2013). Örneğin, 1941 yılında Changteh kentine yapılan biyolojik silah saldırısı, yaklaşık 10.000 kişinin ölümüne neden olmuştur. Bu esnada 1700 Japon askerinin de ölmesi bir başka acı gerçektir (Riedel, 2004:402).

Japonya bu programında toplam 3.000 bilim adamı ve teknisyen, 150 bina ve beş uydu kamp kullanmıştır (Harris, 2004:484-487). Japonya'nın teslim olmasından (13 Ağustos 1945'te ABD Hiroşima'ya atom bombası attıktan ve Rusya Mançurya ve Kore'yi işgal ettikten sonra) hemen önce faaliyetlerine son verilen Ünitenin üyelerinden hiç biri yargılanmamıştır. Bu tutumda, savaş sonrası Amerikan yönetiminin söz konusu kişilere, deneylerinin ayrıntılarını açıklama karşılığında, soruşturma için dokunulmazlık vermesini içeren gizli bir anlaşmanın rolü de büyüktür (Unit 731 General Facts [web], 2013).

İngiltere

1940 yılında Savaş Kabinesinin onayıyla resmen saldırı amaçlı biyolojik silah programını başlatan İngiltere'nin bu girişimi, Porton'daki Kimyasal Savunma Deney İstasyonu bünyesinde yürütülmüştür (BW and BW Defence Fields Trials Conducted by the UK:1940-1979, 1999:1). 1947 yılında başlayan ve gelişmesini 1951 yılında tamamlayan bu çalışmalar, sınırlı sayıda çalışanla (en çok 45 kişi) ve basit bir mikrobiyoloji laboratuvarı ortamında yürütülmüş ve özellikle şarbon etkeni üzerinde yoğunlaşmıştır (A.g.e.:13-14). Bu dönemde İngilizler, şarbon bulaştırılmış 5 milyon sığır yemi üretmiş ancak hiç birini kullanamamıştır (Anthrax in Humans and Animals, 2008:28). İngilizlerin

programında dikkat çeken bir başka husus; biyolojik silah pilotu yetiştirme planlarının olmasıdır (Riedel, 2004:403).

İngilizler ayrıca, İskoçya açıklarındaki Gruinard Adası'nda şarbonla denemeler yapmış (1942 yılında dokuz ve 1943 yılında dört olmak üzere toplam 13 test) ve bu denemeler ada topraklarının 36 yıl boyunca şarbon sporlarıyla kirli kalmasına sebep olmuştur (Anthrax in Humans and Animals, 2008:13). Adanın temizlenmesine 1979 yılında başlanmış ve 280 ton formaldehit, 2.000 ton su kullanıldıktan ve 50 milyon pound harcandıktan sonra, 1986 yılında tam anlamıyla temizlenebilmiştir (Hüshan, 2010:6-7). Bunun yanı sıra, 1957 yılında programını sonlandırma ve stoklarını imha etme kararı alınca (Riedel, 2004:403) kadar İngiltere, Bahamalarda ve Lewis Adası'nda da söz konusu silahları geliştirmek adına denemeler yapmıştır (a.g.e.). Aynı yıl, Doğu Avrupa basını, İngiltere'nin Umman'da biyolojik silah kullandığını manşetlere taşımıştır (A.g.e.).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

1997 yılında Küba'nın, tarım alanlarına 'kazayla' biyolojik maddeler püskürtmekle suçladığı ABD, Japonya'nın biyolojik silah programını başlatmasından çok sonra, 1943 yılında, kendi biyolojik silah programını başlatmış ve silahlanması 1969 yılında tamamlamıştır.⁷³ ABD'nin böyle bir girişime başlamasının altında yatan sebep; 2'nci Dünya Savaşı sürecinde Almanya ve Japonya'nın bu tarz bir kapasiteye sahip olmasından duyulan şüphedir (Roffey ve diğerleri, 2002:451).

ABD'nin 1943 yılında Detrick Kampı'nda (Günümüzde burası; US Army Medical Research Institute of Infectious Diseases – Enfeksiyon

⁷³ “ABD Ordusu, 1950’li yılların başında, gerçek bir biyolojik silahın kullanılması halinde meteorolojik koşulların etkisini araştırmak ve biyolojik bir silahı taklit amacıyla, San Fransisco’ya ‘Serratia Marcescens’ (özellikle prematüre ve düşük doğum ağırlıklı yenidoğanlar için ölüme sebebiyet veren ciddi bir ajan) isimli bir bakteriyi yaymış ve bilindiği kadarıyla bir kişi bu nedenle yaşamını yitirmiştir. Bu deneme 1970 yılında The Washington Post Gazetesi tarafından yayımlanincaya kadar halktan gizlenmiştir” (Kenar, 2002:31).

Hastalıkları ABD Ordusu Tıbbi Araştırma Enstitüsü – olarak faaliyetlerine devam etmektedir) saldırıya yönelik biyolojik silah çalışması başlatması ve bu nedenle araştırma ve geliştirme tesisi kurması, onun bu alandaki başlangıcı olarak kabul edilir (Kılıç, 2006a:8). 1941 yılında ABD Ordusu Kimyasal Savaş Servisi’nin biyolojik silah programından sorumlu tutulmasını da başlangıç kabul eden görüşler vardır (David ve diğerleri, 1997:426). Buradaki üretim tesislerinde, botulinum toksini, şarbon ve brusella gibi etkenler ve bitki patojenleri üzerinde çalışılmıştır. ABD’nin bir diğer üretim merkezi, 1944’de Indiana’da Terra Haute bölgesinde kurulan tesistir (a.g.e.). Program 1950’ler ve 1960’larda en güçlü dönemine ulaşmış, asker ve sivil olmak üzere yaklaşık 4.000 çalışanı istihdam etmiştir (Timeline of Secret Government Projects [web], 2013). Kore Savaşı döneminde, 1954’de, Arkansas’daki Pine Bluff bölgesinde kurulan tesislerde de kitle halinde üretim gerçekleştirilmiş ve ayda 650 tonluk bir üretim kapasitesine ulaşılmıştır. (Hüşan, 2010:6).

ABD, Çin’in 1961 yılında Hong Kong’da bir kolera salgınına neden olduğu suçlamasına ve Temmuz 1964’de Sovyet Gazetesi Pravda’nın Kolombiya Ordusu ile birlikte Bolivya ve Kolombiya köylülerine karşı biyolojik silah kullandığı iddiasına maruz kalmıştır (Eitzen, 1997:419). 1969 yılına kadar biyolojik silah üretimi ve depolanmasını sürdüren ABD, aynı yıl, Vietnamlı gerillalara karşı bu silahları gerçek anlamda test etme imkânı da bulmuştur. Müteakiben Başkan Nixon, yaptığı açıklamada biyolojik silahların her türlü yöntemle kullanılmasından şartsız olarak vazgeçtiklerini duyurmuştur.⁷⁴ 25 Kasım 1969 ve 20 Şubat 1970 tarihlerinde alınan 35 ve 44 sayılı Millî Güvenlik Kararlarında⁷⁵, ABD’de, saldırı amaçlı biyolojik silah araştırmalarının ve üretimlerinin durdurulması ve biyolojik silah depolarının yok edilmesi zorunlu hale getirilmiştir⁷⁶ (Riedel, 2004:404).

⁷⁴ 25 Kasım 1969 tarihli Ulusal Güvenlik Konseyi Kararı’nın orijinal metni için Bkz., ‘National Security Decision Memorandum 35’, <<http://nixon.archives.gov/virtuallibrary/documents/nationalsecuritydecisionmemoanda.php>>, Ayrıca Bkz., ‘Biological Weapon’, <<http://www.fas.org/nuke/guide/usa/cbw/bw.htm>>

⁷⁵ Kararların orijinal metinleri için Bkz., ‘U.S. Department of State Archive, National Security Decision Memorandum 35’, <<http://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/e2/83596.htm>>; ‘National Security Decision Memorandum 44’, <<http://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/e2/83628.htm>>

⁷⁶ O dönemde ABD’nin elinde sahip olduğu tüm biyolojik silah depoları, Mayıs 1971 ile Şubat 1973 tarihleri arasında yok edilmiştir (Riedel, 2004:404).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)

Biyolojik silahlarla ilgili ilk açıklamalarını 1980 yılında yapan SSCB, biyolojik silah programına bu tarihten çok daha önce 1920'lerin ortasında başlamıştır. 1930 ve 1940'lı yıllar boyunca, söz konusu silahlarla yapılan araştırmalar, Moskova'dan 40 km uzaklıktaki Vlasikha'da kurulmuş olan bir tesiste, Kızıl Ordu Bakterioloji Enstitüsü tarafından yürütölmüştür (Kılıç, 2006b:86). Yakalanan Japon biyolojik silah programı çalışanlarından elde edilen bilgiler ve planlar ve Almanya'dan getirilen teknoloji ve teçhizat SSCB'nin bu araştırma da oldukça ileri gitmesini sağlamıştır (Riedel, 2004:402). ABD'nin Kore Savaşı sırasında biyolojik silah etkenlerini kendilerine karşı kullanacağına olan endişe, bu konuda Sovyetler için önemli bir güdü olmuştur (Roffey ve diğeri, 2002:452).

40-50 farklı tesiste sürdürölmüş olan Sovyet biyolojik silah programı, iki kurum üzerinden yürütölmüştür (Hüşan, 2010:8). Bunlardan birincisi doğrudan Savunma Bakanlığına bağı ve tüm saldırı ya da savunma amaçlı programları yürüten '15'inci Baş Müdürlük' (15th Main Directorate ya da öteki adıyla Post Office Box A-1968), ikincisi ise Sağık ve Tarım Bakanlıklarına bağı, çok sayıda araştırma kuruluşunu bünyesinde barındıran ve bir sivil örgütlenme olan 'Biopreparat'tır. 1980-1990 yılları arasında 60.000 bilim adamı ve teknisyeni istihdam eden söz konusu kuruluş, SSCB'nin biyolojik silah programının önde gelen ve uluslararası literatürde en çok bilinen kurumudur (Kılıç, 2006a:7-8). Bu bilgiden çıkarılacak sonuç; SSCB'nin sivil amaçla kurulmuş kurumlar içerisinde, askerî amaçlı biyolojik silah programlar yaptığı ve bunu uzunca bir süre örtölü bir şekilde sürdürebildiğidir (Hüşan, 2010:8).

SSCB, 10 Nisan 1972 tarihinde Biyolojik Silahlar Konvansiyonuna (BSK-BWC) taraf olmuş ve 26 Mart 1975'te de bu konvansiyonu onaylamıştır⁷⁷. SSCB bu tarihlerden sonra da biyolojik silah programları

⁷⁷ Konuyla ilgili BM veri tabanına ulaşmak için Bkz., 'Russian Federation: Signature of Biological Weapons Convention', <<http://disarmament.un.org/treaties/a/bwc/russianfederation/sig/london>> Diğeri tüm ölkelerin durumu için Bkz., 'Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of

yürütmüştür. Örneğin, ‘Ecology’ adıyla bilinen programda; hayvanlara ve bitkilere karşı biyolojik silahların nasıl geliştirilebileceği üzerinde çalışılmıştır (Zilinkas, 2006:49). ‘Ferment’ adıyla bilinen diğer bir programda ise; insanlara karşı kullanılabilen ve silah haline getirilmiş etkenlerin geliştirilmesine yoğunlaşmıştır (a.g.e.:50). Diğer devletlerin, sahip olduğu biyolojik silahlara karşı biyo-savunma çalışmaları da bulunan SSCB, açık hava alan denemelerini, Aral Denizindeki Vozrozhdeniye Adası’nda gerçekleştirmiştir (Hüşan, 2010:8-9). Ayda yüzlerce ton patojen üretme kapasitesine sahip Biopreparat tarafından yönetilen söz konusu programların, SSCB’nin dağılmasından sonra terör örgütlerince bir şekilde öğrenilmesinin ve uygulama aşamasına getirilmesinin, duyulan endişenin başlangıcı olduğunu vurgulamakta yarar vardır (Alibek, 1999:1-10). Bahse konu programlar; şarbon, çiçek, veba, tularemi, brusella, Q ateşi ve Ebola gibi çok sayıda hastalık etkenini başarılı bir şekilde biyolojik silah haline getirebilmiştir (a.g.e.).

SSCB 1975’de BSK’yı onayladığında “SSCB’nin hiçbir zaman saldırı amaçlı Biyolojik Silah Programına sahip olmadığını ve bu nedenle de imha edilmesi gereken stokları bulunmadığını” bildirmiştir (Hüşan, 2010:9). Fakat 1989 yılında eski bir SSCB biyolojik silah programı yetkilisi olan Vlademir Artemovic Pasechnik ve Kanatjan Alibekov (Ken Alibek) bunun doğru olmadığını açıklamalarıyla belirtmiş (Zilinskas, 2006:49); ancak yine de Başkan Gorbacov, SSCB’nin herhangi bir biyolojik silah programına sahip olmadığı konusunda ısrarını sürdürmüştür (Leitenberg, 2014:4). Ocak 1992 ayında, programın varlığını kabul eden Başkan Yeltsin, aynı zamanda programın sonlandırılması emrini vermiştir (Croddy, 2001:34).

ABD, SSCB biyolojik silah programlarında çalışmış bilim adamlarını istihdam etmek, kontrol altında tutmak ve kimi Sovyet biyolojik silah tesislerinin kapatılmasını sağlamak üzere, Nunn-Lugar Yasasını 1991’de çıkarmış (Nunn-Lugar Global Cooperation Initiative [web]) ve bu yasaya dayanarak ‘Eş

Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction’, <<http://disarmament.un.org/treaties/t/bwc>>

güdümlü Tehdit Azaltma Programı'nı yürürlüğe koymuştur⁷⁸ (Cooperative Reduction Program [web], 2013). Benzer amaçla, 27 Kasım 1992'de AB, ABD, Japonya ve Rusya tarafından Uluslararası Bilim ve Teknoloji Merkezi Programı oluşturulmuştur.⁷⁹ 28'i AB üyesi ülke, 12'si diğer üye ülkeler (Ermenistan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Japonya, Kazakistan, Kırgızistan, Norveç, Güney Kore, Rusya, Tacikistan, ABD) olmak üzere toplam 40 üyesi bulunan merkezin birinci hedefi; özellikle KİS ve bunları fırlatma vasıtalarıyla ilgili bilgisi ve yeteneği olan Rusya ve eski BDT bilim adamlarına, kabiliyetlerini barışçıl faaliyetlere yönlendirmek için fırsatlar sağlamaktır⁸⁰ (Science and Technology Center [web], 2014).

SSCB'nin biyolojik silah programı kapsamındaki en büyük tesisi Sverdlovsk Üretim Merkezi idi (şimdi Ukrayna'da Yekaterinburg şehrinde) (Karayılanoğlu ve diğerleri, 2006:166). Söz konu merkez, 60.000 çalışanı ile dünyada en fazla sayıda biyolojik silah araştırmacısı ve bilim adamını barındırmaktaydı. 02 Nisan 1979 tarihinde, merkeze ait 19 numaralı tesiste meydana gelen ölümcül kaza (Meselson, 1979:1202-1208), biyolojik silah tarihi açısından önemli bir kilometre taşı olmuştur. Zira şarbon sporlarının bulunduğu laboratuardan aerosol yoluyla yanlışlıkla atılan bakteriler, rüzgârın etkisiyle yayılmış ve binlerce sivilin akciğer şarbonuna yakalanmasına yol açmıştır (Doğancı, 2009:43). Resmi olarak 79 kişide hastalığın ortaya çıktığı ve bunlardan 69'unun öldüğü açıklansa da, gerçek ölü sayısının 200 ila 1.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir (Alibek, 1999:4). Çevredeki ve hatta 50 km uzaklıktaki pek çok çiftlik hayvanın da telef olduğu bu olay, şimdiye dek bilinen en büyük akciğer şarbonu salgınıdır⁸¹ (Doğancı, 2009:43). SSCB bu kazadan sonra araştırmalarını gözlerden uzak bir şehir olan Kazakistan'daki Stepnogorsk'de bulunan askerî bir tesiste sürdürmüş (Alibek, 1999:5-6), 1990 yılında bir başka tesiste, Sibirya'daki Vector⁸², çiçek etkenini biyolojik bir silah haline getirmeyi başarmıştır (Alibek, 1999:9).

⁷⁸ Detaylı bilgi için Bkz., 'Cooperative Reduction Program', <<http://web.archive.org/web/20070927215354/http://www.dtra.mil/oe/ctr/programs/>>

⁷⁹ Merkezin kuruluş Anlaşmasının orijinal metni için Bkz., 'Agreement Establishing an International Science and Technology Center', <http://www.istc.ru/istc/istc.nsf/va_WebPages/StatutoryDocuments/AgreeEstabEng>

⁸⁰ Detaylı bilgi için Bkz., 'International Science and Technology Center', <http://www.istc.ru/istc/istc.nsf/fa_MainPageMultiLang?OpenForm&lang=Eng>

⁸¹ Daha fazla bilgi için Bkz., Kaynakça; Walker ve Yampolska, 1994:1135-1141 ve Meselson, 1979:1202-1208.

⁸² 1985 yılında kurulan Vector, hâlen Rusya Federasyonu'nun Toplum Sağlığı ve Sosyal Gelişim Bakanlığı'na bağlı olarak "State Research Center of Virology and Biotchnology" adı altında faaliyet göstermektedir. Bkz., 'State Research Center of Virology and Biotechnology', <<http://www.vector.nsc.ru/DesktopDefault.aspx?lcid=9>>

Irak

Irak'ın biyolojik silah programına 1974 yılında Al Hazen Ibn Al Haitham Enstitüsü'nün kurulmasıyla başladığı iddia edilir (UN Compendium: The Biological Weapons Programme [web], 768). (Bunun yanı sıra, 1985-1986 yıllarında, şarbon ve botulinum zehiri geliştirmesini, Irak'ın biyolojik silah programının başlangıcı olarak kabul eden görüşler de mevcuttur). Biyolojik tehdit unsurlarının ön plana çıkartıldığı ve biyolojik savunma için büyük çabaların sarf edildiği 1991 Ağustos'unda sona eren Körfez Savaşı sonrasında, BM tarafından (687, 707 ve 715 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararları doğrultusunda) Irak'ın biyolojik silah kapasitesinin denetimi gerçekleştirilmiştir (UN Compendium: The Biological Weapons (BW) Programme [web], 790). Salman Pak (1991'de BM müfettişleri gelmeden iki hafta önce imha edilmiştir) ve Al Hakam (1996 baharında BM Özel Komisyonu tarafından imha edilmiştir) gibi kapsamlı araştırma tesislerine sahip olmuş olan Irak'ın hükümet temsilcileri; şarbon, botulinum toksini ve risin etkenlerine yönelik araştırmalar yürütülmüş olduğunu, BM Özel Komisyon Ekibi'nin temsilcilerine açıklamıştır (UN Compendium: The BW Programme [web], 813-814). Daha açık bir ifadeyle, 1980'li yılların ikinci yarısından, 1'inci Körfez Savaşı'nın başladığı tarihe kadar Irak, çeşitli etkenler içeren biyolojik silahlar geliştirmiş, hatta 200 bomba ve 25 balistik füze, Çöl Fırtınası Operasyonunda kullanılmak üzere sırasında bazı önemli noktalara sevk edilmiştir (Zilinkas, 1997:418).

Yukarıda sözü edilen iki ana tesisin haricinde, dört ana merkezi (Duara Ayak ve Ağız Hastalıkları Aşı Tesisi, Fudeliyah'taki Tarım ve Sulama Kaynakları Araştırma Merkezi, Taji Tek Hücreli Protein Tesisi ve Muthanna Devlet Kuruluşu) ve 3.000'e yakın depolama merkezi daha olan Irak'ın biyolojik silah programı, Bağdat Biyolojik Araştırma Merkezi'nden yönetiliyordu (UN Compendium: The Biological Weapons Programme [web], 935). Kendi beyanlarına göre Iraklılar, 6.000 litresi 50 bombaya ve Scud savaş başlığına yerleştirilmiş 8.500 litre konsantre şarbon üretilmiş, imal edilen 19.000 litre kadar konsantre botulinum zehrinin, 10.000 litre kadar 100 bombaya ve menzili uzatılmış Scud savaş

başlıklarına yerleştirilmiştir. Toplam 157 olan bu bombalardan yedi tanesi aflaoxin⁸³ ile doldurulmuştu (UN Compendium: The Biological Weapons Programme [web], 958). 1988’de Al Muthanna’da havadan atılan biyolojik bombalar deneyen Irak, 155 mm top mermilerini biyolojik silah olarak kullanmayı amaçlamıştı. Mayıs 1990’da botulinum zehiri ve aflatoksin yüklü 122 mm roketlerle bir takım testler de gerçekleştiren Irak’ın, Kuveyt’e girmeden hemen önce İsrail’e karşı askerî bir biyolojik program başlattığı da iddia olunan bir başka girişimdir (Cohen, 2001:43). Bunlara ilave olarak, Irak tarafından Aralık 1990’da hedefe, pilotsuz ya da uzaktan yönetilen bir uçaktan 2.000 litreye kadar şarbonu yayabilecek bir spreyci tankı geliştirme programı başlatılmış, denemeler sonucunda üç spreyci tankı hazırlanmıştır (Chandler, 1998:58).

Yakın komşumuzda, biyolojik silah konusunda bu tür gelişmelerin olması ve hâlen Irak’ta yaşanan iç karışıklık değerlendirildiğinde, söz konusu silahların ülkemize karşı terör amaçlı kullanılmasını düşündürecek pek çok sebep olduğu ortadadır. Somut bir örnek vermek gerekirse, Milli Güvenlik Kurulu’nun 31 Ocak 2003 tarihinde gerçekleştirdiği aylık olağan toplantısında; Irak konusundaki son gelişmeler değerlendirilmiş ve aşağıdaki şekilde açıklama yapılarak o dönem itibarıyla durumun önemi vurgulanmıştır (MGK [web], 2003):

“Türkiye, BMGK’nin 1441 sayılı kararı uyarınca Irak’ın kitle imha silahlarından arındırılması gereğine inanmaktadır. Bu amaçla, Irak yönetiminin Birleşmiş Milletler Silah Denetçilerinin faaliyetleri çerçevesinde şimdiye dek ortaya koyduğu iş birliğini aktif bir biçimde ve zaman yitirmeden sergilemesi önem taşımaktadır. Uluslararası toplumu tatmin edecek bilgi ve belgeleri süratle Birleşmiş Milletler ile paylaşması Irak’ın olduğu kadar yeni bir çatışma ortamının doğmasını istemeyen tüm bölge ülkelerinin de çıkarıdır.”

⁸³ Kûf mantarının ürettiği toksin.

Suriye

Sonraki bölümde ayrıntılarıyla inceleneceği üzere, biyolojik silahların kullanımını yasaklayan ilk Anlaşma, 1925 tarihli “Boğucu, Zehirleyici ve Benzer Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Protokol”, daha genel bilinen adıyla “Cenevre Protokolü”dür. Geçtiğimiz son üç yıl içerisinde, başta kimyasal silahlar olmak üzere, kendi halkı üzerinde konvansiyonel olmayan silahlar kullandığı yönünde eleştirilen Suriye ise, “imzalanmasının İsrail ile herhangi bir ilişki kurmayı ve de onu tanımayı gerektirmez” şeklinde bir çekince koyarak, Cenevre Protokolünü 17 Aralık 1968 tarihinde imzalamıştır (League of Nations Treaty Series, [web], 2014). Böylece Suriye, herhangi bir devlete karşı kimyasal veya biyolojik silahları kullanmayacağını resmen kabul etmiştir. Doğrudan biyolojik silahların yayılmasının önlenmesini hedef alan “Bakteriyolojik ve Toksin Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi ve Depolanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhası Sözleşmesi”, daha çok bilinen adıyla “Biyolojik Silahlar Konvansiyonu”nu ise Suriye, 14 Nisan 1972 tarihinde imzalamış, ancak henüz onayladığını bildirmemiştir (UN Office for Disarmament Affairs, [web], 2014). Bu nedenle de şüpheleri üzerinde toplamaktadır.

En uzun kara sınırına sahip olduğumuz Suriye’de biyolojik silahların varolduğu, kimyasal silahlara nazaran sınırlı da olsa bir takım saldırı amaçlı biyolojik silah programları yürütüldüğü ve temel biyo-teknoloji endüstrisine⁸⁴ sahip olduğu, Soğuk Savaş yıllarında ve sonrasında uzunca bir süre iddia edilmiştir (Croddy, 2001:45 ve Tucker, 2009a:38). İddia edilmiştir, çünkü 2012 yılının Temmuz ayında kendisi bizzat açıklayıncaya kadar, Suriye’nin söz konusu silahlara yönelik saldırı amaçlı bir program yürüttüğü, somut delillerden daha çok ihtimallere dayanan ABD kaynaklarında yer almaktadır. Örneğin; 1990 yılında, ABD Savunma Sekreteri Dick Cheney, Suriye’den, biyolojik Silah Programı ‘olan ya da olabilir’ 10 ülkeden birisi olarak söz etmiştir (Diab, 1997:106). ABD istihbarat yetkilileri 1991 ve 1992 yıllarında kongreye sundukları raporlarda Suriye’nin, saldırı

⁸⁴ Suriye, 1970 yılların başında SSCB’den biyolojik savunma aparatları satın almıştır. Benzer şekilde, 1980’lerin sonuna doğru Suriye, ilaç ve biyo-teknoloji sektörüne önemli kaynak yatırımı yapmış ve bu maksatla 12 adet ilaç fabrikası kurmuştur (Kelman, 2007:71).

amaçlı biyolojik silahlar üretme çabası içinde olduğuna inanıldığını belirtmiştir (Cordesman, 2008a:14). ABD Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma Ajansı'nın 1996 ve 1997 Yılları Uyum Raporları'nda "Suriye'nin saldırı amaçlı biyolojik savaş yeteneğini geliştirmekte olduğunun kuvvetle muhtemel olduğu vurgulanmıştır" (a.g.e.). 1997 tarihli bir Pentagon Raporu ise şöyle bir iddiada bulunmaktadır (Kelman, 2007:71):

Suriyelilerin, biyolojik savaş ile ilişkili önemli deneme ve silahsızlanma çalışmalarına başladığına inanılmasına rağmen, Suriye, muhtemelen, küçük çaplı biyolojik silah programına destek verecek yeterli biyo-teknolojik alt yapıya sahiptir"

İlave olarak, 2001-2004 yılları arasında yayımlanan CIA'nin "Yıllık KİS'nin Yayılması Raporları"nda Suriye'nin, saldırgan bir biyolojik silah yeteneği geliştirmekte olduğunun kuvvetle muhtemel olduğu belirtilmiştir (Cordesman, 2008a:14). Şubat 2006 yılında ABD Savunma İstihbarat Ajansının Başkanı yaptığı açıklamada; "Biz, aynı zamanda [sarin gazına ilave olarak], Suriye hükümetinin saldırgan bir biyolojik silah araştırma ve geliştirme programı yürüttüğüne inanmaktayız" demiştir (a.g.e.). Milli İstihbarat ABD Direktörlüğünün 2011 Raporunda, biyo-teknolojik sanayisi sayesinde Suriye'nin, biyolojik silah program geliştirme yeteneğine sahip olacağı belirtilmiştir (Pita, 2012:6)

1990'lı yıllarda İsrail kaynaklarının ise daha temkinli olduğu görülmektedir. Örneğin, o dönemin en önemli araştırma merkezlerinden Jaffee Center'in 1994 yılında yayımladığı yaylığında "Suriye'nin biyolojik programı hakkında çok fazla şey bilinmemektedir. Herhangi bir biyolojik ajanın Suriye tarafından silahlandırılmış olduğuna dair bir kanıt da yoktur" denmektedir. Bir yıl sonra da aynı görüşte olan merkez, Suriye'nin biyolojik silah kapasitesinin hala doğrulanmamış bir bilgi olarak tanımlamıştır (Diab, 1997:106).

Görüldüğü üzere, sadece ABD'nin, Suriye'nin saldırı amaçlı biyolojik silah programı yürüttüğüne dair iddiasını destekleyen bazı gizli bilgiler söz konusudur. İddiadan öteye geçememesi nedeniyle bahse konu bilgileri desteklemek ya da çürütmek 2012 yılına kadar mümkün olmamıştır. Bu çıkarımlar daha çok silahlanmasını tamamlamamış, gerçeklerle desteklenmemiş ve teknolojik analizden çok politik bir hedefin yansıması olarak algılanmıştır. Benzer şekilde Batı'nın da, Suriye'nin şarbon, botulinum ve risin ajanlarını silahlaştırdığına dair iddiaları sonuçsuz kalmıştır. Öte yandan, açık kaynaklarda da 1990'ların sonuna kadar böyle bir bilgi yoktur. Dahası, Suriye Silahlı Kuvvetleri'nin saldırgan amaçlı biyolojik silah kullanımını içeren herhangi bir tatbikatı da rapor edilmemiştir (Diab, 1997:106). Dolayısıyla, Suriye askerî doktrininde de böyle bir konseptin olmadığı ihtimali belirmeye başlamıştır.

Buna rağmen, Suriye'nin biyolojik silahlar konusunda kapsamlı bir araştırma içerisinde olduğu, hatta bir veya iki biyolojik harp tesisi inşa ettiği, bunlardan birinin Akdeniz sahillerine yakın bir bölgede, diğerinin ise yeraltında bulunduğu iddia edilmiştir (Çelebi, 2004:275). Söz konusu tesislerde; asker bilim adamlarıyla şarbon, botulinum ve diğer ajanlar için üretim yeteneğini geliştirdiği üzerinde durulmuş ve sahip olduğu ZAM yangın bombaları, PTAB-500 misket bombaları ve Scud Savaş başlıkları üzerinde (Cordesman, 2008a:14) biyolojik silahların denemesini, geliştirilmesini ve yayılmasını sağlayabildiği belirtilmiştir. Suriye'nin A, B ve C tipi patojen ve toksinlerine sahip olduğunu belirten Jill Dekker, bu kapsamda yürütülen biyolojik silah programının SSCB, Rusya, Kuzey Kore, İran ve eski Irak rejiminden izler taşıdığını ve programın, Şam'daki "Suriye Bilimsel Araştırma Konseyi" tarafından yine Şam'daki "Bilimsel Çalışmalar ve Araştırma Merkezi"nde yürütülmüş olduğunu vurgulamaktadır (Gordon, 2007).

Bahse konu silahlara sahip olduklarının ve bunu caydırıcı amaçlı kullanabileceklerinin ilk sinyalini Beşar Esad vermiştir. Öyle ki, 2004 yılındaki bir röportajı sırasında Esad; ülkesinin İsrail'in deklare edilmemiş nükleer silah kapasitesini dengeleme aracı olarak biyolojik ve kimyasal silah edinme hakkı olduğunu ima etmiştir (The Telegraph, 06 Ocak 2004):

“Biz [kısmen] işgal edilmiş ve zaman zaman İsrail’in saldırganlığına maruz kalan bir ülkeyiz. Kendimizi savunmak için bazı yollar aramamız doğaldır. Bu silahların, dünyanın herhangi bir yerinde ve herhangi bir zamanda elde edilmesi zor değildir.”

Yukarıda belirtilen tüm iddiaları desteklercesine, Suriye hükümeti ilk kez, 23 Temmuz 2012’de kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olduğunu ve herhangi bir yabancı saldırıyı püskürtmek maksadıyla bunları kullanacağını açıklamıştır. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Cihad Makdissi, yaptığı açıklamada⁸⁵ bu hususu şu şekilde belirtmiştir (Young, 2012);

“Bakanlık, Suriye Arap Cumhuriyeti’nin, Suriye’deki kriz sırasında gelişmeler ne olursa olsun, asla herhangi bir kimyasal veya bakteri silah kullanmayacağı yönündeki tutumunu bir kez daha teyit etmek istemektedir – ve ben tekrarlıyorum [bu silahlar] asla kullanılmayacaktır. Bu silahlar Suriye Askerî Kuvvetleri tarafından korunmakta ve saklanmaktadır ve onun doğrudan denetimi altındadır ve Suriye yabancı bir saldırıya karşı karşıya kalmadıkça asla kullanılmayacaktır.”

Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak, İHA konusundaki tecrübesini, msket bombaları ve kimyasal savaş başlığı deneyimleriyle birleştiren Suriye’nin, biyolojik silahların dağıtımında ve yayımında önemli bir kapasiteye sahip olabileceği belirtilebilir. Keza, stokları olduğu bilinen Kuzey Kore ve İran’ın da biyolojik silah geliştirme konusunda Suriye’ye yardım ettiği sanılmaktadır. Ülkenin kuzey kesiminde saklandığı iddia edilen bahse konu silahların (Young, 2012), Esad rejimine karşı olan güçlerin eline eninde sonunda düşebileceği ihtimali, başta Türkiye olmak üzere diğer tüm ülkelerin dikkate alması gereken önemli bir uyarıdır. Zira Suriye gibi siyasi olarak istikrarsız bir ülkede, kimyasal ve biyolojik silahların

⁸⁵ Bu açıklamadan sonra, James Clapper, ABD’nin Ulusal İstihbarat Direktörü, Mart 2013 tarihinde, Suriye’nin uzun süreli biyolojik savaş programının varlığını onaylamıştır (Aalst ve Guitta, 2013).

varlığı, bu tür silahların terör örgütlerinin eline geçmesinin ortamını doğurmaktadır. Düşünülebilecek en kötü senaryo, Suriyelilerin rejimin sona erdiği dönemlerde, söz konusu silahları terör örgütlerine aktarması olabilir. Bu, göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Özellikle, Suriye’de yaşanan son olaylar dikkate alındığında, söz konusu silahların güney bölgemizdeki perakende pazarlarda hâlihazırda satılmadığını kimse garanti edemez.

Güney Afrika Cumhuriyeti

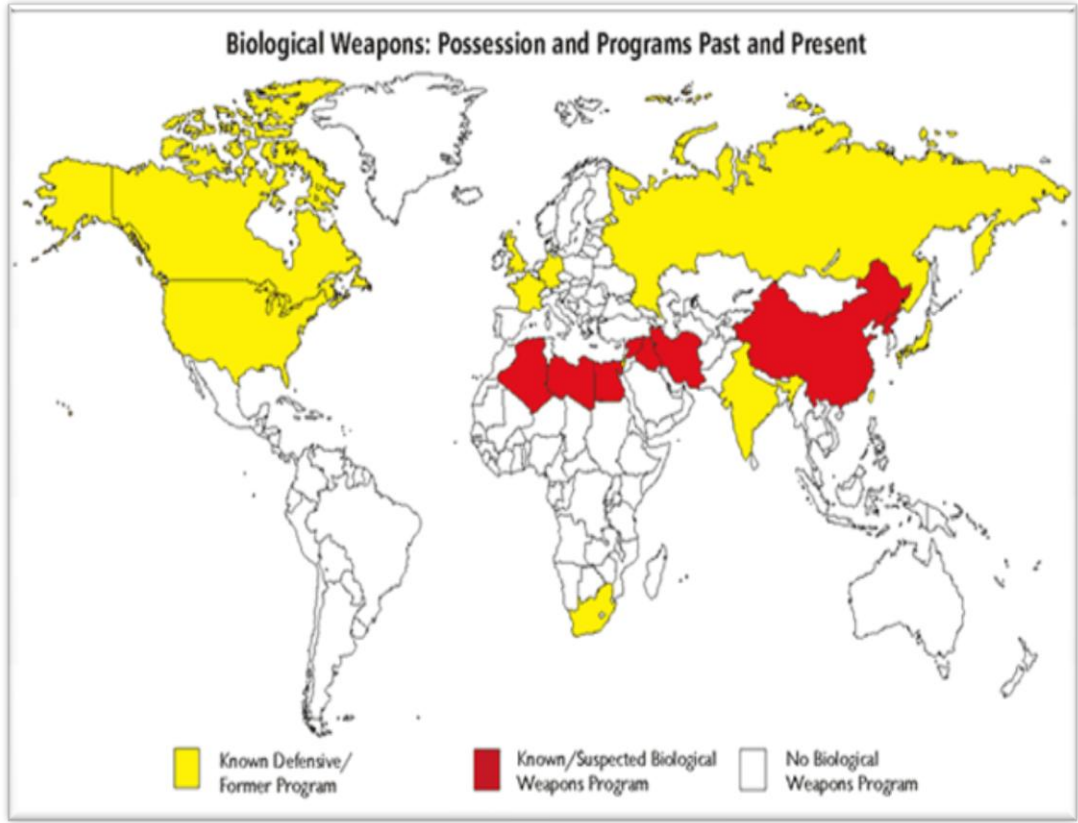
Gizli olarak biyolojik silah programı yürüten ülkelerden biri de Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC) olmuştur (Gould and Folb, 2000:10-23). GAC’nin bu çabası, 1970’li yılların ortasında, SSCB destekli Kübalı ve Angolalı silahlı birliklere karşı giriştiği askerî operasyonlarla başlamıştır (Gould and Folb, 2000:11). Başka bir deyişle, Güney Afrika Savunma Kuvvetlerini (GASK) savunma odaklı kendi kimyasal ve biyolojik silahlarını geliştirme çabasına iten husus, Kübalıların kimyasal ve biyolojik silah elde etmiş olmasından duydukları korku olmuştur. Bu nedenle, 1981 yılında Başbakan P.W. Botha, GASK’a düşmanlarına karşı saldırı amaçlı kullanmak maksadıyla, kimyasal ve biyolojik silah kapasitesinin artırılması emrini vermiştir (Tucker, 2009a:34). Botha, 1983 yılında ise çok gizli olan ‘Sahil Projesi’ programını başlatmıştır (Gould and Folb, 2000:13-16). Bu program sayesinde, Afrika Ulusal Kongresi’nin destekçileri ve politik liderlerine karşı kullanılmak ve seçilmiş siyahlara zarar vermek amacıyla öldürücü kimyasal ve biyolojik etkenler geliştirilmiştir (A.g.m.:12-13). Kurbanların giysilerine uygulanan zehirler, şarbonlu sigara ve çikolatalar, zehirli saçmalarla vurulmuş baston ve şemsiyeler uygulamalardan bir kaçıdır (Croddy, 2001:58). Bu saldırı programını gizlemek ve gerekli malzemeyi elde etmek için paravan şirketler bile kurulmuştur: Delta G Scientific, Roodeplaat Research Laboratories, Protechnic ve Infladel bu şirketlerden bir kaçıdır (Tucker, 2009a:34).

(c) Güncel Durumun Değerlendirmesi

Biyolojik silah programına hâlen devam ettiğine inanılan bazı ülkeler vardır: Çin, Hindistan, İran, Kuzey Kore⁸⁶ ve Pakistan. Yakın zamana kadar Libya ve Irak'ın da benzer projeler izlediği varsayılmaktaydı (Spencer ve Scardaville, 2001:3). Bu ülkelerden Çin, biyolojik silah programına 1950'li yıllarda (Croddy, 2002:26) başlamış olup 1984 yılında BSK'nu imzalayınca (UN Office for Disarmament Affairs - China [web], 2013) kadar sürdürmüştür (Croddy, 2002:16-47). Bu tarihten sonra herhangi bir saldırı amaçlı araştırma yapmadığını iddia etse de Çin'in, hâlihazırda sahip olduğu alt yapıyla bunun gerçekçi olmadığına inanılmaktadır (Spencer ve Scardaville, 2001:9). Keza Hindistan, çok sayıda nitelikli bilim adamına, tehlikeli patojenleri araştırma ve geliştirme için çok sayıda uygun biyolojik ve ilaç üretim tesislerine sahiptir (Cordesman, 2001:74). İran'ın biyolojik silah programı ise, İran-Irak Savaşı ile başlamış (Cordesman, 2008:5) ve Rusya'dan aldığı takviyelerle geliştirilmiştir. Hâlen İran'ın büyüyen bir biyoteknoloji endüstrisi, deneyimli bir ilaç sektörü ve tüm bunları içeren kapsamlı bir altyapısı olduğundan, saldırı amaçlı bir biyolojik silah programı takip ettiğinden şüphelenilmektedir.

Her ne kadar 1987 yılında BSK'ya (UN Office for Disarmament Affairs – Republic of Korea [web], 2013) üye olsa da Kuzey Kore'nin, 1960'lı yıllardan itibaren benzer bir silah programı yürütmekte ve şarbon, kolera ve veba gibi biyolojik ajanları silaha dönüştürme kabiliyeti olduğuna inanılmaktadır (Cordesman, 2001:75). Sınırlı ve dışa bağımlı olduğu bilinse de 1974 yılında BSK'yi onaylayan Pakistan'ın (UN Office for Disarmament Affairs - Pakistan [web], 2013) biyolojik silah üretmek için yeterli alt yapısının ve kapasitesinin olduğu bilinmektedir (Cordesman, 2001:75). Bunların haricinde ABD, biyolojik silah üretmediğini iddia etmekte (Riedel, 2004:403), sadece biyolojik silahlarla ilgili uluslararası konvansiyonlardaki boşluklara dayanarak savunma amaçlı araştırmalarını sürdürdüğünü belirtmektedir. Rusya'nın ise, biyolojik silah stokunun yok edildiği düşünülmektedir (Tucker, 1999:6). Geçmişte ve günümüzde biyolojik silaha sahip olan ülkeler Şekil-10'daki harita üzerine gösterilmiştir.

⁸⁶ ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 2010 yılındaki raporuna göre İran ve Kuzey Kore, aktif biyolojik silah programını devam ettiriyor olabilir.

Şekil-10: Geçmişte ve Günümüzde Biyolojik Silaha Sahip Olan Ülkeler
(Spencer ve Scardaville, 2001:10)

2. KİTLE İMHA TEHLİKESİ

“Çoğumuzun en büyük kâbusu, bu terör karteli içindeki terör örgütlerinin Kitle İmha Silahlarını elde etmeleridir.”

Hillary CLINTON⁸⁷

Rusya Federal Güvenlik Komitesi (FSB) Başkanı Aleksandr Bortnikov, 2009 yılında İrkutsk şehrindeki uluslararası güvenlik toplantısında yaptığı bir açıklamada; son dönemde uluslararası terör örgütlerinin daha aktif hale geldiklerini ve eylemlerinde kitle imha silahları kullanmayı hedeflediklerini, bu amaçla KİS’e sahip olmak için çalışmalar yaptığını belirtmiştir (Rusya Online Haber [web], 1999).

⁸⁷ ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, söz konusu açıklamayı, Şubat 2010 yılında CNN’e verdiği bir röportaj sırasında kullanmıştır. Bkz., Kaynakça; Clinton Fears Terrorists with WMD, [web], 2010.

Böyle bir açıklamanın, uluslararası kamuoyunca KİS'nin yayılmasından birinci derecede sorumlu tutulan SSCB'nin halefi olan bir ülkeden gelmesi ilginçtir. Zira KİS'nin terör örgütlerinin eline geçme endişesinin sebebi ya da diğer bir ifadeyle KİS'nin devletlerin kontrolü dışında da kullanılabilir olmasından kaynaklanan güvenlik sorununun başlangıcı, SSCB'nin dağılması ve geride kontrolsüzce bıraktığı muazzam ama envanteri belli olmayan stoğudur.⁸⁸ Zira, Yeni Rusya'nın eski Atom Enerji Bakanı, Viktor Mikhailov'un, SSCB'nin halefi olan Rusya Federasyonu'nun elinde 30.000 artı eksi 5.000 adet nükleer başlık olduğu şeklinde açıklamalar yapması bu belirsizliğin bir diğer ifadesidir (Kıbaroğlu, 2004:15). Bununla birlikte, Rusya Eski Başkanı Boris Yeltsin'in ulusal güvenlik danışmanı, eski Sovyet generali ve güvenlik konseyi sekreteri Alexander Lebed, Mayıs 1997'de, ABD Kongre üyeleri ile yaptığı özel toplantıda, 84 adet 1 kilotonluk Sovyet çanta tipi nükleer silahın kayıp olduğunu açıklamıştır (Gerçekler, 2013:95-97).⁸⁹ Diğer taraftan, 1991 yılında ABD Güvenlik Bakanı Dick Cheney, 'Meet the Press' Gazetesi'ne verdiği demeçte; SSCB nükleer silahlarına %99 kontrol garantisi verse bile, 250 nükleer silahın kontrolsüz kaldığını belirtmiştir (Rustemova, 2006:127).

Tüm bu açıklamalardan sonra, ABD Başkanı Obama'nın; "Nükleer terörizm, bugün ABD'nin karşılaştığı en önemli ulusal güvenlik tehdididir" (The Washington Post, 16 Temmuz 2008) değerlendirmesini yapması beklenen bir açıklamadır. 1997 ve 2005 yılları arasında üç dönem UAEA eski Başkanı ve Nobel Barış Ödülü sahibi El-Baradei'nin "Nükleer terörizm, bugün dünyanın karşılaştığı en ciddi tehlikedir" yorumu ise daha kapsamlı bir gerçektir. Bu argümana inanan bir başka yetkili kişi ise, BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan'dır (Allison, 2010:16);

⁸⁸ Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin ve ABD'nin ürettiği toplam nükleer silah sayısı bir ara 126.000'e ulaşmıştır. Belli bir dönemde kullanılabilir durumda SSCB'nin elinde 40.000'in üzerinde, ABD ve NATO cephesinde ise 30.000'in üzerinde nükleer başlık mevcut olmuştur. Bu nükleer başlıklardan 15-20.000'inin 10.000 km.lik menzile sahip füzelerden atılabileceği değerlendirilecek olursa – ki bu SSCB'den ABD'yi, ABD'den de SSCB'ni vurabilecek mesafedir – 'dehşet'in dengesi daha iyi anlaşılabilir. Bkz., Kaynakça; Kıbaroğlu, 2006:122.

⁸⁹ General Lebed, aynı yılın Eylül ayında Columbia Broadcasting System adlı radyo kanalının '60 dakika' programında yayınlanan bir röportajında; "Silahlı Kuvvetlerin elindeki yüzden fazla bavul boyutundaki nükleer silahın nerede olduğunu tespit etmeye kalkıştığında sadece 48 tanesini bulabildiğini iddia etmiştir." Bkz., Kaynakça; Chandler, 1998:29.

“Nükleer bir terör saldırısı herhangi bir yerde olabilir; Londra, Delhi veya New York ve bu saldırı, sadece hedeflenen bölgede büyük çaplı can ve mal kaybına ve yıkıma neden olmayacak aynı zamanda dünya ekonomisini bozacak ve gelişmekte olan ülkelerde ikincil bir etki yaratarak milyonlarca insanı yoksulluğa mahkûm edecektir.”

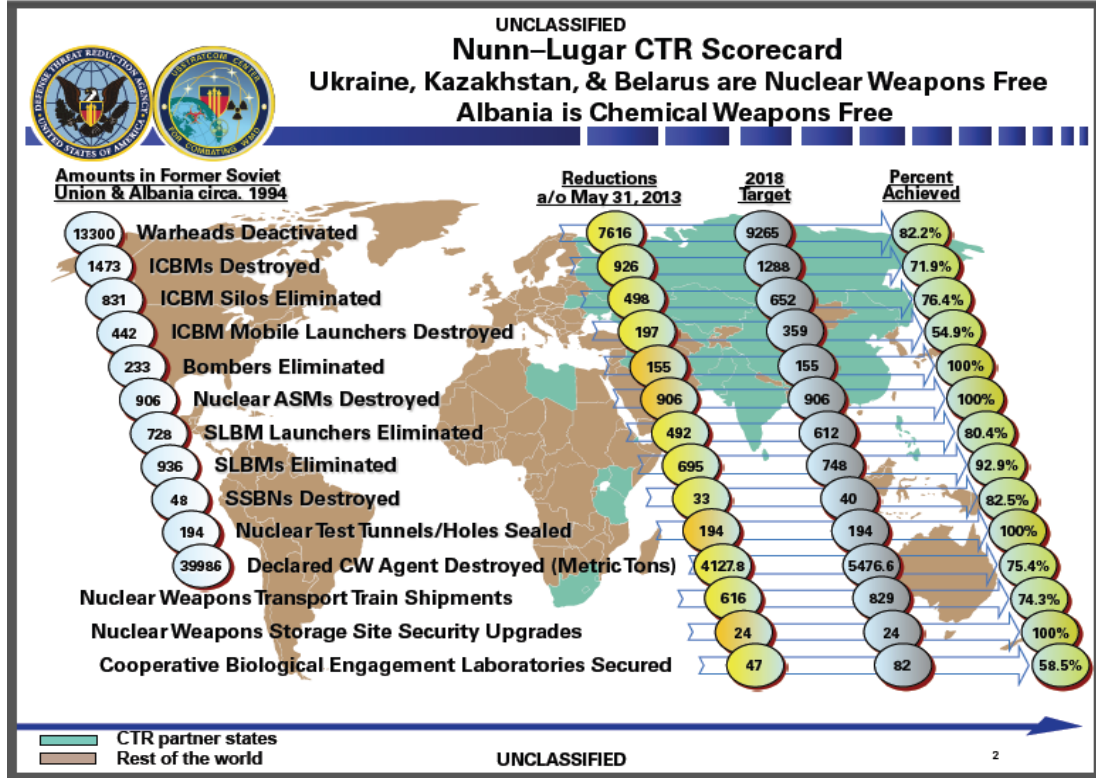
Küreselleşmenin yarattığı akış serbestisi sayesinde teröristlerin daha rahat hareket edebildiğinin farkına varıldığı (Karabulut, 2011:182) 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’de kurulan ‘KİS Terörizmi ve Yayılmanın Önlenmesi Komisyonu’; “2014 yılı sonunda dünyanın herhangi bir yerinde nükleer veya biyolojik bir terör saldırısının meydana gelmesi ihtimali her zamankinden çok daha fazladır” (Allison, 2010:18) çıkarımında bulunarak daha spesifik bir öngörü ortaya koymuştur.

Bu olumsuz tabloya, SSCB’nden ayrılan devletlerin kendi iç yapılanmalarını oluşturamamaları, dolayısıyla bu tür maddelerin gerek ithali, gerekse de ihracatı ile ilgili gümrük kontrol sistemlerini tesis edememiş olmaları eklenince, terör örgütlerinin kontrolsüz kalan söz konusu stratejik silahlar için gerekli olan maddeleri elde etmeleri çok kolaylaşmıştır. Sektördeki tecrübeli bilim adamlarının da bu kapsamda terör örgütlerinin veya mafyanın bünyesinde yer almasının ortamı doğmuştur. Örneğin, Çin 1991 ve 1993 yılları arasında 3.000 Rus bilim adamı ve mühendise teklifte bulunmuş, bunlardan 1000’i (300’ü uzun vadeli kalmak üzere) teklifi kabul etmiştir (Chandler, 1998:85). Bu bağlamda, Orta Doğu, Uzak Doğu, Güney Asya, Basra Körfezi ve Kuzey Afrika’nın tehdit riski yüksek olan bölgeler olarak değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Zira aralarında İran, Irak, Libya ve Kuzey Kore’nin bulunduğu bir takım ülkeler, SSCB’nin dağılmasından sonra onun elinde bulunan KİS’e ve yapımında kullanılan malzeme, teknoloji ve bilgiye sahip olmak amacıyla girişimlerde bulunmuştur (Kıbaroğlu, 2006:124). Devletlerin bile sahip olmak için yararlandığı bu otorite boşluğundan, terör örgütlerinin yararlanmaması için hiçbir sebep yoktur. Bu noktadan hareketle kitle imha terörü kısaca; “Terör örgütlerinin siyasi ve/veya diğer amaçları uğruna, KİS’i, insanları toplu şekilde öldürmek, ekolojik zarar vermek, psikolojik etkileşim yaratmak için kullanması veya kullanma tehdidi içeren eylemleri gerçekleştirmesidir” şeklinde tanımlanabilir.

Yukarıda ifade edilmeye çalışılan büyük tehlikenin farkında olan ABD, söz konusu güvenlik açığını kapatmak için harekete geçmiştir. Geniş çapta bir şeylerin yapılmasının gerekliliğine inanan ABD'nin iki senatörü, Sam Nunn ve Richard Lugar, 1992 yılında destekledikleri bir kanunla 'Ortak Tehdit Azaltma Programı'nın hayata geçmesini sağlamışlardır (Bu sebeple program, literatürde daha çok Nunn-Lugar Programı olarak bilinir). Eski SSCB devletlerindeki (Rusya, Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Belarus, Özbekistan ve Kazakistan) KİS'nı ve onlarla ilişkili olan her türlü alt yapıyı güvenlik altına almak ve gerekirse yok etmek amacıyla olan söz konusu program, boşa çıkan bilim adamları ve uzmanları için de - sadece oturup gazete okumaları şeklinde bir benzetme de yapılır – hatırı sayılır bir bütçe ayırmıştır (10 milyar \$). Amaç, bu kişilerin büyük paralar karşılığında İran ve Kuzey Kore gibi ülkelere gitmelerini önlemektir. SSCB'deki kontrolsüz ve güvensiz KİS'in silah tüccarlarının eline geçmesinden duyulan endişenin bir tezahürü olan bu programın dört hedefi vardır (Cooperative Threat Reduction Program [web], 2013):

1. Eski SSCB'nin KİS'nı ve ilişkili tüm alt yapıyı yok etmek,
2. KİS'nı ve ilgili teknoloji ve materyali emniyet altına almak,
3. Şeffaflığı artırmak ve yönetimin yüksek standartlığını teşvik,
4. Yayılmasını önlemek için savunma ve askerî iş birliğine destek,

Şekil-11'de (Nunn-Lugar Skor Tabelası [web], 2013) Nunn-Lugar Programının 31 Mayıs 2013 tarihine kadar gerçekleştirdiği işlemler yer almaktadır. Hedeflerinden çoğunda %50'yi geçen program, 2018 yılına kadar adı geçen ülkelerdeki tüm KİS'nı ve altyapısını kontrol altına almayı ya da pasif hale getirmeyi amaçlamaktadır. Görüldüğü gibi bu başarılarından en düşük seviyede (%58,5) olan konulardan biri 'Biyolojik Laboratuvarların Güvenliği' konusudur. Yine de programın, Kazakistan'daki biyolojik ajanların Rusya'ya nakledilmesinde oynadığı rol önemlidir.

Şekil-11: Nunn-Lugar Programının Skor Tabelası
(Nunn-Lugar Skor Tabelası [web], 2013)

Terörist örgütlerin KİS'na sahip olmak niyetlerini açıkça ifade ettiği zamanlar da olmuştur. Örneğin, 1998 yılında yaptığı bir bildiride Usame Bin Ladin; “Müslümanların, [düşmanların] Müslümanlara zarar verilmesini engelleyecek silahları denememelerinin onlar için bir günah olabileceğini” belirtmiştir.⁹⁰ Aynı şekilde, El-Kaide'nin Irak liderlerinden Abu Ayyub al-Masri de, 2006 yılının Eylül ayında yaptığı açıklamada; “Nükleer uzmanlar ve patlayıcı mühendisleri gibi seçkin özellikleri olan üst düzey uzmanların” kendileriyle birlikte çalışmasını önermiştir (Associated Press, 29 Eylül 2006). Bu son açıklamanın dayanak noktası olarak; 2003 yılında verilmiş bir Fetva'nın olduğunu vurgulamak konunun bir diğer boyutuna dikkat çekecektir: “Düşmanı yenmek adına KİS kullanımı, Kur'ana uygundur ve kabul edilebilir” (Roberts, 2008:10).

İlave olarak küreselleşme, başta teknolojik etkileri olmak üzere, terör

⁹⁰ Ladin, söz konusu ifadeyi, 11 Ocak 1999 tarihinde TIME Dergisi için Rahimullah Yusufzai'ye verdiği röportaj sırasında söylemiştir. Röportajın orijinal metni için Bkz., Kaynakça; Yusufzai [web], 1999.

örgütlerine hem bu tür silahların nasıl bir şey olduğunu, ne gibi etkileri olduğunu, nerelerde hangi şartlar altında kullanılmasının çok daha büyük tesir yapacağı konusunda gerekli girdileri sağlamak ve algı oluşturmakta, hem de bu tür silahların – nükleer olanları da dâhil – nasıl yapılabildiğini şematik olarak adım adım göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, KİS'nin nasıl yapılacağına dair bilgileri sağlamada internet büyük bir faktör olmuştur. Arama motorlarından herhangi birine girilerek, kimyasal ve biyolojik silah yapmak için gerekli bilgiler elde edilebilir. Ayrıca, biyolojik silahların nasıl üretilip dağıtılacağına dair bilgilerini veren basılmış el kitapları da bulunmaktadır.⁹¹ Bu özelliği ile küreselleşme, terör örgütlerinin kapasiteleri üzerinde bir kuvvet çarpanı etkisi yapmıştır. Öte yandan Çin ve Rusya'nın dünyanın en önemli KİS, Kuzey Kore'nin de balistik füze satıcısı olduğu çoğu kaynakta vurgulanmaktadır.⁹²

Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı şekliyle KİS'nin yayılması sorunu sadece devletlerle ilgili değil ele geçirmeleri ve/veya kullanmaları durumunda, terör örgütleri tarafından çok ciddi ve içeriği bilinenden farklı bir terörizm tehdidi yaratabilecek ortamın hâlihazırda oluşması nedeniyle de önemlidir. Tahmin edilen senaryoların gerçekleşmesi durumunda, bugüne kadar yaşanan acılar ve karşılaşılan zararlardan çok daha korkunçlarının yaşanması olasıdır. Bu hususun ciddiye alınmamasının, olasılığının çok düşük görülmesinin ve ihmal edilmesinin de tehdidin boyutlarını artırdığı kesindir. Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanmasından dört yıl sonra yapılan bir araştırmada, her dört kişiden üçünün teröristlerin bir Amerikan şehrine karşı nükleer, biyolojik ya da kimyasal silahlar kullanabileceğini düşünmesine rağmen, bazı çevreler hala aşağıda belirtilen istatistik değerlerine inanarak KİS tehdidini görmezden gelmektedirler (Desai [web], 2013). KBRN silahı üretmek/yapmak için gerekli malzemelere ve diğer kıstaslara ulaşmadaki zorluk, toplumları bu tarz bir terörist eylem gerçekleşmeyeceği düşüncesine itmemelidir.

⁹¹ Bu el kitaplarından biri “Bakteriyolojik Savaş: Kuzey Amerika'ya Karşı Büyük Bir Tehdit”, internette, okuyuculara biyolojik silah saldırısında hayatta kalmalarına yardımcı bir kitap olarak tanıtılmaktadır. Bu kitap aynı zamanda, biyolojik maddelerin üretimini anlatmakta ve “Teröristin Kullanabileceği Bakteriler” konusunda bir bölümü de içermektedir. Kitabın orijinal metni için Bkz., Kaynakça; Bacteriological Warfare—A Major Threat to North America [web], 2013.

⁹² Bu kaynaklardan biri, R.W. Chandler. **The New Face of War (Savaşın Yeni Yüzü)**, Amcoda Press, 1998.

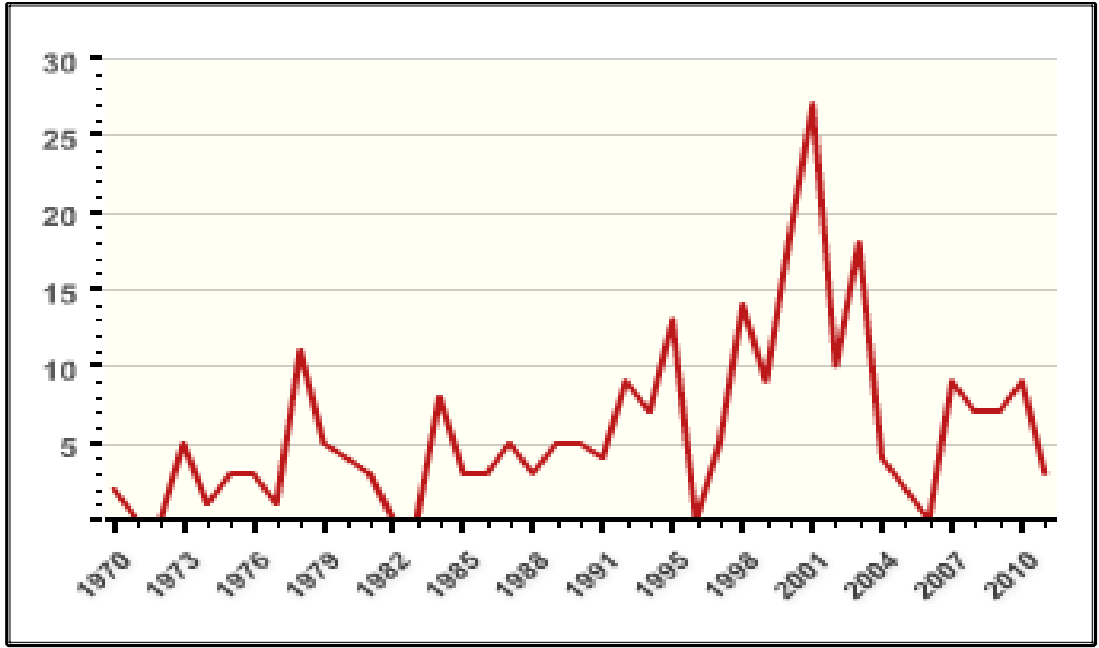
- Kalp hastalığından ölme riski, terörizmden ölme riskinden 17.600 kat daha fazladır.
- Kanserden ölme riski, terörizmden ölme riskinden 2.571 kat daha fazladır.
- Uçak kazasından ölme riski, terörist pilotlu bir uçakta ölme riskinden 11.000 kat daha fazladır.
- Araba kazasında ölme riski, terörizmden ölme riskinden 1,048 kat daha fazladır.

Hal böyle olunca Soğuk Savaş'ın en büyük caydırıcılık unsuru olan ve Churchill tarafından "Dehşet Dengesi'nin en önemli belirleyicisi olarak nitelenen KİS'nin yaratacağı terörizm tehdidi görmezden gelinmiştir. Örneğin, sonraki bölümün başında belirtilen konuşmasındaki fikre ulaşıncaya kadar Jenkins; "Teröristlerin binlerce insanı öldürmek niyetinde olmadığını" 1975 ve 1985 yıllarında yaptığı iki açıklamayla vurgulamıştır. Rakamlar ise tam tersine işaret etmeye başlamıştır. Zira 1970-2011 yılları arasında yaklaşık 245 adet KBRN olayı rapor edilmiştir. Nükleer olayın hiç kaydedilmediği bu dönemde⁹³; 200 olayla kimyasal silahlarla gerçekleştirilen eylemler, 32 olayla biyolojik ve 12 olayla da radyolojik silahlarla yapılan terör hareketleri yer almaktadır. Azımsanamayacak miktarda olan bu olaylar, en çok 2001 yılında görülmüş olup, binin üzerinde ölüme ve çok daha fazla insanın da yaralanmasına sebep olmuştur. Şekil-12'de KİS ile gerçekleştirilen eylemlerin yıllara göre dağılımı sunulmuştur (Global Terrorism Database [web], 2013).

2013 yılının başına kadar 'Ulaşım ve Kalkınma Politikası Enstitüsü'ne

⁹³ Öte yandan, Rustemova, 23 Kasım 1995'te Rusya'da Çeçen ayrılıkçıların gerçekleştirdiği eylemi (Moskova İzmaylovskiy Parkı'na radyoaktif izotop Cs-137 ve dinamit içeren atom bombası yerleştirerek şehri bombalamak) bugüne kadar kayda geçen tek nükleer terörizm girişimi olarak değerlendirmektedir. Bomba, eylemciler tarafından patlatılmadan yerli televizyon kanalına bildirilmiştir. Bu eylem, Rusya'daki Çeçen ayrılıkçıların nükleer silahlara ulaşabildiklerinin ve onları eylemlerinde kullanabileceklerinin somut bir göstergesidir. Bkz., Kaynakça; Rustemova, 2006:127.

kayıtlı 120 ülke, nükleer ve diğer radyoaktif maddelerle ilgili 2331 olayı rapor etmiştir. Bu sayıdan 419'u izinsiz bulundurma ve ilgili suç faaliyetleri, 615'i çalıntı veya kayıp, 1244'ü diğer yetkisiz faaliyetler ve olaylar, 69'u ise kategorisi belli olmayan vaka olarak bildirilmiştir (IAEA....[web], 2013). Kontrol dışı gerçekleşen bu olayların sayısı gerçekten ürkütücüdür. 6 adet nükleer silahın ise hâlen bulunamamış olması, bu vahameti daha da artırmaktadır (Broken Arrows [web], 2013).

Şekil-12: Yıllara Göre KİS Eylemleri
(Global Terrorism Database [web], 2013)

Daha bu satırlar yazılırken bile İstanbul Zeytinburnu'nda hırsızlar tarafından bir inşaat şantiyesinden radyoaktif kaynak bulunduran yoğunluk-nem ölçüm cihazının⁹⁴ çalındığı haberi bildirildi (Hürriyet [web], 2013). Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK), radyoaktif kaynaklar bulunduran cihaza ilgisiz ve yetkisiz kişiler tarafından müdahale edilmesi halinde çevre alanlarda meydana gelebilecek radyasyon riskinden dolayı uyarılarda bulundu. Cihazın 22 Eylül 2013'te çalınmış olmasına rağmen, 21 Ekim'de TAEK'in resmi sayfasında duyurulması, 21 Kasım 2013 günü ise basında açıklanması – 2 ay kadar bir gecikmeyle – bir güvenlik zafiyeti ya da yukarıda belirtilen algının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

⁹⁴ Cs-137 ve Am-241/Be radyoaktif kaynaklar bulunduran Troxler marka, 3440 model ve 16293 seri numaralı yoğunluk-nem ölçüm cihazı.

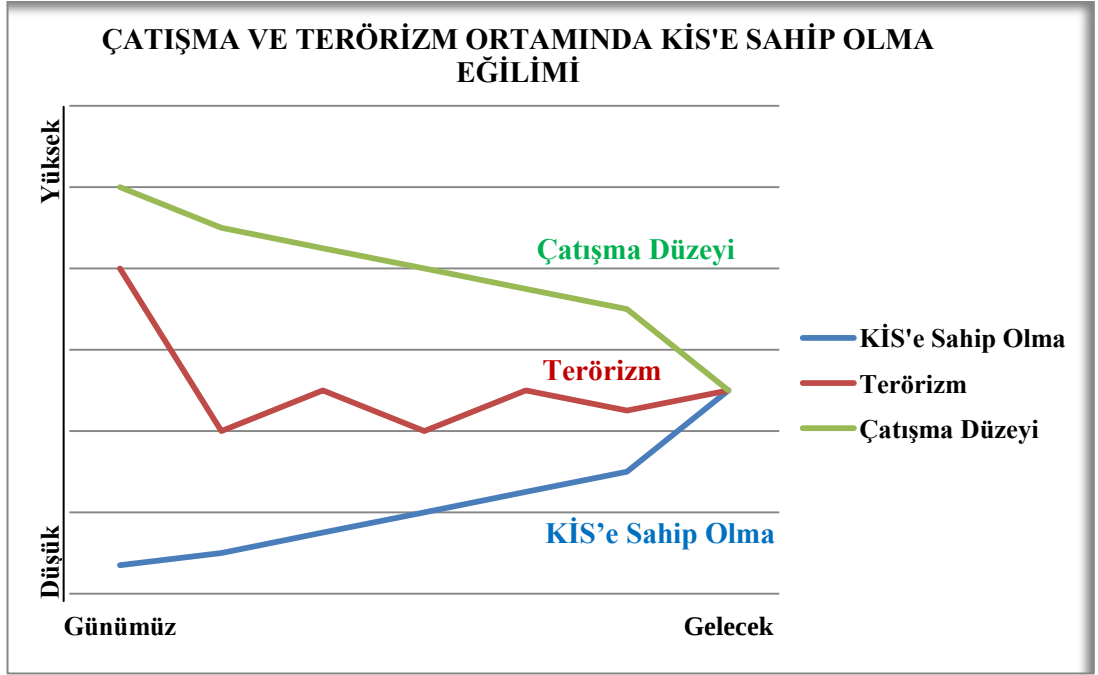
Günümüz terör örgütlerinin küreselleşmenin nimetlerinden yararlanarak her alanda teknolojiyi kullanabildikleri ve bünyelerinde çok çeşitli uzman ve bilim adamları barındırdıkları bilinen bir gerçektir. Örneğin, yukarıdaki kısımlarda belirtilen ve başlıca hedefi ilk olarak Japonya'yı, daha sonrasında ise dünyayı ele geçirmek olan Aum Shinrikyo Terör Örgütünün Tokyo'da düzenlediği saldırı esnasında; Japonya'da 9.000, dünyada ise 40.000 civarında mensubu olduğu ve bunların içerisinde birçok milletten bilim adamları, uzmanlar, teknisyenler, iş adamları ve bürokratların bulunduğu tespit edilmiştir. Çeşitli girişimlerde bulunan örgüt, hâlen faaliyetlerini sürdürmektedir.

El Kaide'nin de benzer bir oluşum içerisinde olduğu ve tehlikeli kimyasal madde ve toksinler elde etmek için girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu girişimin çıkış noktalarından birisi, 02 Mayıs 2011 tarihinde ABD'nin sınır ötesi bir operasyonla öldürdüğü El Kaide terör örgütü eski lideri Usame Bin Laden'in, yukarıda belirtildiği gibi, 1998 yılında KİS elde edilmesinin bir 'dini görev' olduğu şeklindeki açıklamasıdır. Bu motivasyona paralel olarak, Afganistan'da El Kaide tarafından desteklenen eğitim kamplarında terör örgüt üyelerine; internet, bilimsel ve teknolojik kaynaklar ve konferanslar ile kimyasal, biyolojik, nükleer ve radyolojik silahlarla ilgili bilgiler verilmiştir. El Kaide'nin Afganistan'daki bürosunda bulunan belgelerinde, nükleer silah üretimi için sanılandan daha ciddi projeleri olduğu belirlenmiş ve bu maksatla örgüt üyeleri birçok kez nükleer silah üretiminde kullanılan maddelere ulaşmak için girişimlerde bulunmuştur.⁹⁵

Benzeri teşebbüslerin önemine dikkat çeken Graham Allison; "Teröristlerin 100 kg zenginleştirilmiş uranyum ele geçirmeleri halinde, bunu bir nükleer bombaya dönüştürmeleri bir yıldan daha az bir zaman alacaktır" yargısında bulunmaktadır (Allison, 2010:21). Şekil-13'de çatışma ortamının geleceğinde, terörizmin kullanılması ve KİS'na sahip olma eğilimleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Görüldüğü gibi yakın gelecekte KİS'nın terör amaçlı kullanılması öngörülmektedir (Chandler, 1998:144). Bu amaçtaki beklentiler ise; toplu ölüm ve yaralanmalar, acil yardım

⁹⁵ "Rusya İstihbarat Servisi, 1998 yılında Bin Laden'in yönettiği Pakistanlı terörist örgüte, nükleer silah üretiminde kullanılan belirlenemeyen miktarda uranyum satmaya çalışan bir grup teröristin yakalandığını belirtmiştir." Bkz., Kaynakça; Rustemova, 2006:128.

sistemlerine (hastane ve benzeri sağlık kuruluşları) aşırı yüklenmeler, normal yaşamın alt üst olması, panik ve şaşkınlık, önemli tesislerin kapatılması hükümete ve devlete güvenin kaybolması olarak özetlenebilir.

Şekil-13: Çatışma ve Terörizm Ortamında KİS'e Sahip Olma Eğilimi
(Chandler, 1998:144)

Konunun bir de terörist açısından bakılması gereken psikolojik boyutu da vardır. Terörist, varlığını terör eylemleriyle devam ettirir. Terörist, içinde bulunduğu psikolojik durumdan (yoğun anksiyete gibi) kendini kurtarabilmek için, sonucunda hiçbir sıkıntı ve suçluluk duygusu yaşamadığı ve kişiliğinde ona büyük acılar yaratan boşluklarını doldurduğu [ya da öyle zannettiği] patolojik bir yol olan terör eylemi yapmak zorunda hisseder. Bu sayede ve seçtikleri bu yolla kendilerinin bir varlık olduğunu ve bir işe yaradıkları hissini yaşarlar ve kimliklerinin bütünlüğünü korurlar. Kimliklerini kaybetmemek adına da kısa süreli aralıklarla eylem gerçekleştirirler (Çevik, 2010:108). Bu psikolojide olan bir kişinin ya da örgütün çok fazla insanın ölümüyle sonuçlanacak bir terör eylemini gerçekleştirmesinden ne alıkoyabilir? Terör örgütlerini, KİS'i kullandırmaya varacak kadar etkili olan motivasyon veya bu

tarz bir hareketin arkasındaki güdü nedir? Ya da bu motif geçekten de terör örgütlerini KİS ile eylem gerçekleştirmesine yöneltebilir mi?

Küresel terörizmde en önemli güdülerden biri dini inançtır. Din olgusu içindeki ‘inanç’ güdüsüyle hareket eden teröristler için (Aum Shinrikyo terör örgütü mensupları, dünyanın sonunun, ABD’nin Japonya ile girişeceği Üçüncü Dünya Savaşı ile geleceğine inanmaktadır) gerçekleştirdikleri eylemler, diğerleri için terör hareketi olsa da, kendileri için bir nevi ibadet ve manevi destek unsurudur. Kısaca, onlara göre bu eylemler terör hareketi değildir ve dünyanın geri kalanı bunu anlamamaktadır (Bu inancın bir de mistik boyutu vardır). Kibaroglu’nun ‘ümme’ olgusuyla açıklamaya çalıştığı bu manevi güdü, bütün farklı terör örgütlerinin, bu tür eylemler gerçekleştirme konusundaki motivasyonları dikkate alındığında ‘inanç’ motifiyle eşleşmektedir. Terör örgütlerinin bir şekilde sahip oldukları ‘inanç’ olgusu, hangi çeşitte ve seviyede olursa olsun onları, KİS’i kullanmaktan alıkoyan ahlaki ve siyasi sınırlamaları terk etmelerini sağlamaktadır. Dahası, bu tarz bir örgüt henüz deşifre olmamış ve edindiği tüm birikimi kullanabilecek seviyeye ulaşmışsa, o zaman dünyayı nasıl bir senaryonun beklediğini tahmin etmek zor değildir ama ürkütücüdür.

Terörist örgütlerin KİS kullanması ihtimali denkleminde bir diğer önemli değişken, örgütlerin yaşam süresi ile ilgilidir. 2008 yılında yapılan bir çalışmada, terör gruplarının nasıl sona erdiği analiz edilmiştir. Dünya genelinde varlığı sona ermiş 268 terörist grubun; %43’ü siyasi, %40’ı polis, %10’u zafer ve %7’si ise askerî nedenlerle sona ermiştir (Gerstein, 2008:65). Çalışmanın bir diğer sonucuna göre, dini açıdan güdülenmiş terörist grupların diğerlerine oranla yok olma ihtimalinin az olduğu ancak, bunun yanında hedeflerini nadiren gerçekleştirdikleridir. Grubun büyüklüğü de grubun kaderini etkileyen önemli bir unsurdur. Üye sayısı 10.000’den fazla olan gruplar, %25 daha başarılı, üye sayısı 1000’in altında olanlarda ise bu başarı ihtimali çok nadirdir. Öte yandan, üst gelirli ülkelerdeki terörist grupların solcu veya milliyetçi olma olasılığı çok daha fazladır ve din tarafından güdülenme ihtimalleri de çok düşüktür. Çalışmaya dair bir başka sonuç da, 1968’den beri aktif olan toplam 648 grubun, 244’ünün 2006 yılında hala varlığını sürdürmesi, 404’ünün

ise sona ermesidir. Sona eren bu 404 gruptan, 136'sı (%28) parçalanma nedeniyle sona ermiştir (Gerstein, 2008:65).

Endişe duyulması gereken konu, devlet destekli terörizm kavramı içinde KİS'nin kullanılması değil, terör gruplarının bu silahları bir şekilde elde etmeleri, hatta üretmeleri ve en nihayetinde de kullanmalarına dayanan ürkütücü terör eylemleri senaryolarıdır. Fırsatın bir kere bile ele geçmesi, sonunda hangi güdü (dinsel, ideolojik, psikolojik) ya da çıkar unsuruyla hareket ederlerse etsinler, terör örgütlerinin KİS ile gerçekleştirecekleri her eylem, masum pek çok insanın ölümüne yol açacaktır. Terör örgütlerinin organize suç örgütleri ile yakın iş birliği içinde oldukları düşünülürse, bu tür silahları veya maddeleri elde etmeleri bir adım daha kolaylaşmıştır. Diğer taraftan, nükleer tesislere ya da kimya/biyoloji laboratuvarlarına gerçekleştirilecek bir saldırı veya düzenlenecek bir sabotaj, kitle imha terörünün bir diğer boyutunu gözler önüne serecektir. Bu bağlamda, kontrolsüz küreselleşme sürecinin ürünü olan devlet-dışı aktörler – özellikle de terör örgütleri – uluslararası güvenliği tehdit eden en önemli unsurdur.

Sonuç olarak, KİS ile terörist eylemler gerçekleştirme olasılığı her geçen gün 1'e (%100) yaklaşmaktadır. Bu artan olasılık beraberinde büyük endişeleri de getirmektedir. Örneğin, Ersin Onulduran'ın aktardığına göre; “Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA)'nın Direktörü olan George Tenet'in geceleri uykusunu kaçıran endişesi, kirli bir nükleer bombanın yani belki de küçük ama nükleer bir düzeneğin Manhattan'ın ortasında bir kamyonetin arkasında patlatılması ihtimali ve neden olacağı kayıplardır.” Kendisi de kaçınılmaz olan nükleer ve biyolojik saldırılardan korkmaktadır (Onulduran, 2010:158). Gerek silah tüccarlarının, gerekse de doğrudan terör örgütlerinin eline geçmesi veya onlar tarafından üretilmesi neticesinde KİS'nin kullanılmasının çok büyük yıkımlara yol açabileceği artık göz ardı edilmemelidir.

Bir sonraki bölümde KİS terörünün bir alt unsuru olan biyolojik terörizm tüm yönleriyle incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİYOLOJİK TERÖRİZM

2009 yılının ikinci yarısında Türkiye gündemindeki önemli konulardan birisi de H1N1 virüsü, ya da halk arasındaki adıyla ‘Domuz Gribi Virüsü’, oldu.⁹⁶ Toplumun neredeyse tamamında bir telaş ve panik hali hakim oldu. İnsanlar her öksürdüğünde ya da her ateşi çıktığında domuz gribi şüphesiyle doktorlara gitti. Vücutlarına bilmediği bir mikrobun enjekte edilmesinin endişesini yaşayan bireyler, bu korkuyla aşı yaptırap yaptırmama konusunda bile kararsız kaldı.

Yukarıda vurgulanan telaş, panik, endişe ve korku algısı; terör ve terörizm ile yakından ilgili kavramlardır.

Öte yandan, toplumdaki herkes, tanıdığı bir doktora, hemşire bir arkadaşına ya da bir sağlık çalışanına konu ile ilgili fikir sormaya başlamıştı. İnternet üzerinden çeşitli ve ürkütücü komplo teorileri üretiliyordu. Bahse konu aşının biyolojik silah olduğu yönündeki söylemler de ayyuka çıkmıştı. Değerlendirildiğinde, bir virüs bu kadar büyük bir güvensizlik ortamı yaratabiliyorsa, insanlar bunun gibi 43 adet daha etkenin [şimdilik], bundan daha fazla terör etkisi yaratabileceğini bilseler ne yaparlardı? Nasıl bir etki ve baskı altında kalırlardı?

Bu bölüm, biyolojik terörizmi toplum üzerindeki etkileri bağlamında inceleyecektir. Biyolojik silahların terörizm algısı içindeki yeri bölümün ana temasını, söz konusu silahların terör amaçlı kullanıldıklarında ya da kullanılma tehdidinde bulunulduğunda, toplumlar üzerinde ağır ve uzun süreli bir etki yarattığı ve bu etkiyle birlikte kullanım alanlarının genişliğinin terör örgütlerine yeni ufuklar

⁹⁶ Sağlık Bakanlığı; 14 Aralık 2009 tarihli açıklamasında, domuz gribinden hayatını kaybedenlerin sayısını 415 olarak açıklamıştır. Domuz Gribinden 62 Kişi Daha Öldü. 12 Haziran 2011 tarihinde **Hürriyet** gazetesinin 14 Aralık 2009 tarihli <<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/13200383.asp?gid=229>> adresinden alınmıştır.

açtığı hususu da tezini oluşturacaktır. Bu tezin sınanmasında da ağırlıklı olarak konuyla ilgili yapılmış uluslararası anketlerden yararlanılacaktır. Öncelikli olarak terörizm kavramı hakkında genel bir literatür bilgisi vermenin, biyolojik terörizmin kavranmasında faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

1. TERÖRİZM KAVRAMSAL YAKLAŞIM

“Son 30 yıl içerisinde,..., teröristler kurbanlarının sayısını inanılmaz oranda artırdılar. 1970’li yıllarda, en kanlı terör olayları onlarla ifade edilen ölümlerle sonuçlanıyordu. 1990’larda ise yüzlerce insan öldürüldü ve terör olayları arttı. 2001 yılında, bu sayı binlere ulaştı ve biz bugün, on binlerce kişinin ölebileceği senaryolardan korkmaktayız.” [Yazar Çevirisi]

Brian JENKINS⁹⁷

‘Terör’ ya da ‘terörizm’ kelimesi, gerek yazılı gerekse de görsel ve işitsel basında hemen hemen hergün bir şekilde yer almaktadır. Bunun nedeni; “son yıllarda barış, güvenlik ve istikrar ortamını en çok ve en güçlü şekilde tehdit eden unsurun terörizm” (Kıbaroğlu, 2006:119) olduğu gerçeğinin idrak edilmesinden kaynaklanmaktadır. Konunun içinde olsun ya da olmasın çoğu devletin, devlet-dışı organizasyonların ve uluslararası kuruluşların, 21’inci yüzyıldaki güvenlik önceliklerinin başında, daha yıkıcı ve küresel hale gelmiş olan terörizm gelmektedir. Diğer bir ifadeyle günümüzde, hemen hemen her ülkenin güvenlik politikalarına yönelik dokümanlarında bir şekilde, Pentagon’un “Uzun Savaş” olarak nitelediği, terörizm tehdidinden söz edilmektedir. Değerlendirildiğinde aşırı milliyetçilik, radikal fanatizm ve diğer güdülerden dolayı meydana gelen terör eylemlerinin, barış ortamına zarar vermesi nedeniyle güvenlik algılamalarında baş sırayı aldığı görülmektedir. Bu nedenle, içeriği biyo-terörizm olan böyle bir çalışmayı ele alırken, bu tarz bir eylemin ana çerçevesini oluşturan temel aktörü – terörizmi – kavramak çok önemlidir. Terörizmin kendi sınırları ötesinde kalmasını garanti edebilen ya da terörizmle savaşı kendi başına kazanabileceğini iddia eden ülke var mıdır?

⁹⁷ Brian Jenkins bu açıklamayı, 2001 yılında George Mason Üniversitesi’ndeki **Biyo-savunma** ders müfredatının bir parçası olarak verdiği brifingde yapmıştır (Gerstein, 2008:41).

Terörizm, yukarıda belirtildiği gibi, sadece güvenlik amaçlı birimlerin değil, akademik camianın da üzerinde en fazla yoğunlaştığı ve hatta birbiri ardına eserler üretmeye başladığı bir alan olmuştur. Öyle ki, 1940-1959 yılları arasında terörizmle ilgili sadece 9 adet kitap yayınlanmışken, 1960-1979 yılları arasında bu sayı 220, 1980-1999 yılları arasında ise 1152'dir. Kırılma noktasını ya da diğer bir ifadeyle miladını 11 Eylül saldırılarının belirlediği günümüz terörizm sürecinde – 2000 yılı ve sonrasında – ise 10 binden fazla kitap yazılmıştır (Desai [web], 2013). Bu da göstermektedir ki, tüm değişkenleri farklı katsayılar almaya başlayan terörizm denkleminde, yeni değişkenlerin de eklenmesi neticesinde, eşitliğin öbür tarafında, insanlık için hiç de olumlu olmayan sonuçların doğması kaçınılmazdır ve şartlar insanları sorunu analiz etmeye ve çözüm bulmaya zorlamaktadır.

Bu noktada birkaç hususu belirtmek ileriki kısımlara dair beklentileri belirlemek adına faydalı olacaktır. İlk olarak bu kısım, terörizm üzerine kesin ve kapsamlı bir çalışma değildir, olması da beklenemez. Zira günümüze kadar ciltler dolusu çalışmalara konu olmuş terörizmin, her yönüyle tek bir kısımda analiz edilmesi imkânsızdır. Bu bölümde, terörizmden genel hatlarıyla bahsedilmesindeki amaç, biyo-terörizm üzerine sonraki kısımlarda yapılacak analizler için bir bakış açısı sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle bu kısımda terörizm, biyolojik terörizme derinlik kazandırmak maksadıyla temel ve özel olarak incelenecektir. İkinci olarak, çalışmanın içinde terör gruplarına yönelik bir değerlendirme çabası içinde olunmayacak, daha ziyade terör ve terörizmle ilgili olan genel literatür, temel olması açısından gözden geçirilecektir. Üçüncüsü, bu kısmın hedefi; günümüz terörizm kavramına yaklaşımdaki sorunlara geniş bir anlayış sağlamaktır. Bu hedefler doğrultusunda kısmın varsayımı; terörizmin ciddi bir dönüşüm sergilemeye başladığı, bu nedenle uluslararası toplumun, 'kimyasal terörizm' ve 'nükleer terörizm' gibi geleneksel olmayan yeni terörizm tehlikeleriyle karşı karşıya kaldığı ve 'biyolojik terörizm (biyo-terör)'in de bunlardan biri olduğudur.

a. Tanımı

Etimolojik kökenleri itibariyle Latince olan terör ve terörizm

kelimeleri, korkudan titreme ya da titremeye neden olma anlamına gelen ‘terrere’ sözcüğünden türemiştir (Başeren, 2006:7). Terörizmle ilgili bazı Türkçe kaynaklar incelendiğinde⁹⁸, Arapça kökenli olan ‘Tedhiş’ sözcüğünün aynı anlamda kullanıldığı görülür (Örneğin ‘Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’).⁹⁹ Aynı anlamdaki sözcük, Fransızcada ‘terreur’, İngilizcede ‘terror’ kelimeleri ile karşılık bulmaktadır.

Kökenleri itibariyle aynı olsalar da, bilinenin aksine terör ve terörizm kelimeleri anlam olarak farklıdırlar. Zira terör bir eylem biçimiyken, terörizm bir sistemdir (Caşın, 2008:37). Daha açık bir ifadeyle terör; insanları yıldırma ve sindirmek yoluyla onlara belli bir düşünce ve/veya davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit etme eylemidir. Bu eylemin içinde – dikkat edileceği gibi – büyük çaplı korku ve fertlerde yılgınlık yaratan bir durum söz konusudur. Bu eylem, tek bir fiille gerçekleşebileceği gibi, rastgele bir kitle şiddet hareketiyle de vuku bulabilir. Terörün en çarpıcı özelliği; çoğu zaman denetim dışı olması, buna karşılık organize ya da sistematik olmayışıdır (Başeren, 2006:8). Öte yandan terörizmin belirgin özellikleri ise; en başta siyasiliği, sonrasında da örgütlülüğü, sistemliliği, sürekliliği ve stratejiktir.

Martha Crenshaw’ın “bir siyasi ifade tarzı”, Lenin’in “şiddet aracılığıyla politikanın devamı” olarak nitelediği terörizm konusunu incelerken karşılaşılan en önemli sorun, üzerinde mutabık kalınan bir tanımının olmamasıdır. Bu sorunu vurgulamak adına, alanın önde gelen akademisyenlerinden Alex Schmid’in yaşadığı bir süreçten bahsetmek çarpıcı olacaktır: Schmid, ‘Siyasi Terörizm: Bir Araştırma Rehberi’¹⁰⁰ kitabının ilk baskısında terimin kabul edilebilir

⁹⁸ Bu kaynaklardan biri; Yarbay Bekir Fikri tarafından yazılan ve 2008 yılında TTT Vakfı Yayınları tarafından tekrar basılan **Grebene & Balkanlarda Tedhiş ve Gerilla** kitabıdır. Ömer Rıza Doğrul’un, Yeni Zamanlar Yayınları’ndan 2004 yılında çıkardığı **İsrail: Tedhiş, İstila ve Harp Kaynağı** kitabı da bir başka örnektir.

⁹⁹ Sözleşme; 27 Ocak 1977 tarihinde Strasbourg’da imzalanmış ve 11’inci maddesine uygun olarak 4 Ağustos 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 27 Ocak 1977 tarihinde imzalamış ve 27 Ekim 1980 tarihinde onaylamıştır. 2327 Sayılı Onay Kanunu, 28 Ekim 1980 ve 17145 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

¹⁰⁰ Schmid, P.Alex. **Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature**, Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1984.

ve uygun tanımını bulmak amacıyla binden fazla tasvirine yer vermiştir.¹⁰¹ Dört yıl sonra kitabın ikinci baskısında araştırmasının hedefine yaklaşmadığını, düzeltilen cildin ilk cümlelerinde şöyle ifade etmiştir: “Yeterli ve tam bir tanım için araştırmalar hala devam etmektedir” (Caşın, 2008:141).

Terörün sonraki kısımda¹⁰² belirtilecek olan kıvrımlı tarihi göz önüne alındığında, onun mutlak bir tanımının yapılmasının zorluğu¹⁰³ ve bu nedenle hem Türkiye’de hem de uluslararası alanda büyük bir tartışma kaynağı olması belki ilk başta anlamsız, aslında biraz da şaşırtıcı gelebilir. Öte yandan terörizmin müşterek bir tanımının yapılabilmesi, devletlerin terörizmle mücadelede işini çok kolaylaştıracağı bir gerçektir. Bu noktada vurgulanması gereken bir diğer bakış açısı ise; terörizmle mücadelede sektörel esasta yapılan sözleşmelerin, hemen hemen tüm terörizm fiillerini kapsamasıdır. Diğer bir deyişle, bu sözleşmeler dışında bir terörizm fiili kalmamıştır. Bu durum, terörizmin müşterek tanımının önemini ortadan kaldırıyormuş gibi görünse de, ‘Problem Çözme Teknikleri’ derslerinde vurgulandığı gibi bu sürecin ilk aşaması yine de ‘Problemin Tanımlanması’dır. Bu aşamadan sonra çözüm alternatifleri üretilebilir. Terörizm için ise bu husus, etkili bir uluslararası karşı tedbirler ve stratejiler üretmek için önemlidir. Aynı görüşü paylaşan Başeren, devletlerin ortak bir terörizm tanımı yapmasıyla terörizmle mücadelede sorununun aşılabileceğini işaret etmektedir (Başeren, 2001:200). Diğer bir deyişle, uluslararası alanda tutarsız politikalar üretmemek – böylelikle zaman kaybetmemek – ve terörizme karşı uluslararası anlaşmaları ifade etmek veya uygulamak için terörizmin genel geçer kabul görmüş bir tanımına ihtiyaç vardır.

Terörizmin tanımı üzerinde neden mutabakat sağlanamadığı paradoksuna girmeden (bir devlet için terörist olan kişilerin, diğer devlet için

¹⁰¹ Schmid, yapmış olduğu bir başka çalışmada, sadece 1936 ve 1981 yılları arasında terörizmin 109 ayrı tanımının yapıldığını ifade etmektedir.

¹⁰² Bkz., s:134-138, Terörizmin Tarihi kısmı.

¹⁰³ Terörizmin bir tanımının olduğunu iddia eden akademisyenler de mevcuttur. Örneğin Büyükelçi Rıza Türmen; “Terörizmin bir tanımı vardır, terörizmin tanımına getirilecek istisnalar üzerinde bir anlaşma yoktur. Birçok devlet bazı suçların bu tanımın içine sokulmamasını ve bu tanıma istisna olarak kabul edilmesini istemektedir” şeklinde bir analiz yapmaktadır. Bkz., Kaynakça; Türmen, 2008:80.

Öte yandan literatürde, zaman kaybı olarak gördükleri terörizmin tanımlama çabalarını, yapılmamasının daha iyi ve daha uygun olduğunu iddia eden görüşlere de rastlamak mümkündür.

özgürlük savaşçısı olması¹⁰⁴) aşağıda bazı terörizm tanımlarına yer vermek, analize katkı sağlaması açısından yararlı olacaktır.

Günümüz algısına yakın bir terörizm tanımlaması ilk defa, 1930 yılındaki Bürüksel Ceza Hukukunu Birleştirme Konferansında yapılmıştır: “Terörizm; müşterek tehlike yaratabilecek nitelikte herhangi bir aracın kasten kullanılmasıdır” (Caşın, 2008:147). 1934 yılındaki Madrid Konferansında terörizm; “Sosyal düzeni yıkmak amacıyla, ne suretle olursa olsun halkı dehşet içine sürükleyecek araçları kullanan kimse cezalandırılacaktır...Böylece milletlerarası hukuka aykırı bir cürüm sıfatıyla tedhişçilik [terörizm] bir tür anarşizm suçunu oluşturur...” şeklinde nitelendirilmiştir (a.g.e.). 1937 tarihli ‘Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 1’inci maddesinin 2’nci fıkrasında ise terörizm; “Bir devlete yönlendirilen ve belli kişilerin ya da kişi gruplarının veya genel kamuoyunun zihninde terör hali yaratmaları hedeflenen ya da hesaplanan suç eylemleri” olarak tanımlanmıştır¹⁰⁵ (Saraçlı, 2007:1053).

Yukarıdaki paragrafta tanımlanmasına dair ilk teşebbüslerinden örnekler verilen terörizm, günümüzde ise – özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra – daha kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Örneğin; TDK’nın Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğüne baktığımızda terörizm; “Siyasal bir hedefe ulaşmak amacıyla devlete, halka veya bireylere karşı şiddet eylemlerine başvurma” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁶ Diğer taraftan Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, arkasındaki saikler

¹⁰⁴ “Birisinin Teröristi, Diğerinin Özgürlük Savaşçısı mı?” adlı makalesinde Boaz Ganor, bu tanım sorununu ele almaktadır. Ganor; devrimciler, anarşistler ve özgürlük savaşçıları arasındaki ilişkileri ve onların rollerinin gerilla savaşı ve terörizm için uygunluğunu ayrıntılı bir şekilde tartışmaktadır. Analizinde, sivillerin ya da savaşçı olmayanların hedef alınmasının ikisi arasındaki ayırt edici bir özellik olduğu sonucuna varmaktadır. Bkz., Kaynakça; Ganor, 2002:287-304.

Terörizm uzmanı olan Brian Jenkins ise; özgürlük savaşçısı ile terörist arasındaki farkın kurban ya da faile sempati duyulup duyulmamasına dayandığını teorize etmektedir. Ona göre; “Eğer birisi saldırının kurbanını belirliyorsa o zaman o saldırı bir terörizmdir, fakat eğer failini belirleyebiliyorsa o zaman değildir.” Böyle bir öznel bakış açısıyla, terörizmin tanımını yapmanın zor olması aslında hiç de şaşırtıcı değildir. Bkz., Kaynakça; Jenkins, 1980:10.

Terörizmi gerilla savaşı ve savaştan ayıran en önemli özellik, terör fiilinin sembolik olmasıdır. Bunun yanı sıra, “Teröristlerin genel amacı şiddeti sivillere ve sivil hedeflere yöneltmektir; gerilla savaşçısının genel amacı ise şiddeti askerî hedeflere yöneltmektir. Askerî hedeflere terörist saldırılar istisnadır; kural değildir. Oysa askerî hedeflere gerilla saldırıları kuraldır; istisna değildir.” Bkz., Kaynakça; Taşdemir, 2006:32.

¹⁰⁵ Taşdemir de kitabında (tezinde) benzer tanımlı yapmaktadır. Burada daha güncel olduğu değerlendirilen Saraçlı’nın tanımına yer verilmiştir. Bkz., Kaynakça; Saraçlı, 2007:1049-1078.

¹⁰⁶ Aynı sözlük (TDK Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü [web]) terörü; “Yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkmak, korkutma, tedhiş” olarak da nitelendirmektedir.

veya harekete geçme biçimi üzerinde bir uzlaşıma varılmamışsa da, pek çok analistin korku-tahrik unsurunun hem yatay hem de dikey açıdan hayati önem taşıdığını kabul ettiğı şeklinde nitelendirdiğı terörizmi; “Siyasi hedeflere varabilmek için sistematik bir şekilde şiddet kullanımı veya kullanılacağı tehdididir” biçiminde tanımlamaktadır (Evans ve Newnham, 2007:598).

Terörizmle ilgili pek çok karar almış olmasına rağmen, terimle ilgili henüz bir tanımı bulunmayan BM, 17 Mart 2005 tarihinde gerçekleştirdiğı bir panelde terörizmi; “Herhangi bir faaliyeti yapması ya da yapmaması için bir toplumu korkutmak veya bir hükümeti ya da uluslararası rgt zorlamak amacıyla sivillere veya savaşmayanlara ciddi bedensel zararlar vermek veya ölümlerine sebep olmak niyetiyle gerçekleştirilen her türlü eylem” (The UN and The Fight Against Terrorism, 2005:8 ve 30) olarak tanımlamıştır. Resmiyeti olmayan bu tanım aslında, BMGK’nun anılan tarihten 5 ay önce – 08 Ekim 2004 – aldığı aşağıda belirtilen 1566 sayılı kararla benzerlikler göstermektedir (Resolution 1566 [UNweb], 2013):

“Sivillere karşı olanlar da dâhil olarak, kamuda veya bir insan topluluğunda veya belirli kişilerde huzursuzluk yaratmak, toplumu tehdit etmek, ya da hükümeti veya uluslararası bir organizasyonu bir şeye yapma veya yapmama konusunda baskı altına almak amacıyla yaralama, öldürme ya da rehine alma gibi suç eylemleri”

Literatürde, bir terörizm tanımının olmadığı ifade edilse de NATO, 2008 yılında yayımladığı ‘Terimler ve Tanımlar Sözlüğü’nde terörizmi; “Siyasi, dini ve ideolojik hedefleri gerçekleştirmek için hükümetleri veya toplumları zorlamak ya da gözdağı vermek amacıyla bireylere veya mklere karşı yasadışı şiddet ya da güç kullanımı ya da tehdidi” olarak tanımlamıştır (NATO.... Sözlüğü [web], 2013). Benzer şekilde AB’nin hukuki ve resmi amaçlar için terörizm tanımı ise, 13 Haziran 2002 tarihli ‘Terörizmle Mücadele Kararı’ çerçevesinde değerdendirilebilir (AB’nin Terörizmle Mücadele Kararı [web], 2002). Anılan Karar’ın 1’inci maddesinde, terör suuna ait eylemler üzerinden ortak bir konsept oluşturma çabası yatmaktadır. Karardan yararlanarak ıkarılan AB’nin terörizm tanımı ise şu şekildedir:

“Bir ülkenin halkını ciddi şekilde korkutmak veya sindirmek, bir hükümeti ya da bir uluslararası kuruluşu bir şey yapmaya veya yapmamaya zorlamak ve bir ülkenin ya da uluslararası kuruluşun politik, sosyal, ekonomik, anayasal temel yapısını yıkmak veya işlemez hale getirmek amacı ile bir ülkeyi ya da uluslararası bir organizasyonu ciddi zarara uğratan kasıtlı eylemleri¹⁰⁷ yapmaktır.”

Türkiye’de ise en kapsamlı ve resmi tanım, 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun¹⁰⁸ 1’inci maddesinde yer almaktadır:

“Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”

Kimi akademisyenlerce “Psikolojik Silah”¹⁰⁹, kimilerince “Enformasyon Yöntemi”¹¹⁰, kimileri tarafından “Cezai Şiddet Davranışı”¹¹¹, kimilerine göre de “Siyasal Savaş”¹¹² ve “Yeni Bir Savaş Türü”¹¹³ olarak nitelenen terörizmin, çalışma esnasında karşılaşılan en kapsamlı tanımı Anderson ve Stephan tarafından yapılandır (Anderson ve Stephan, 2003:3-4):

¹⁰⁷ Bu eylemler: “a) Bir insanın ölümüne sebebiyet verme, b) Bir insanın bedensel bütünlüğüne zarar verme, c) Adam kaçırma ya da rehin alma, ç) Kamuya ait mülkiyette ya da özel mülkiyette altyapı sistemlerinden bilgi sistemine kadar insan hayatını tehlikeye sokacak şekilde aşırı kayba yol açma veya büyük ekonomik zarar verme, d) Uçak, gemi veya diğer taşımacılık araçlarını kaçırma, e) Silah, patlayıcı, kimyasal, nükleer veya biyolojik her türlü silah üretme, geliştirme, elde etme, taşıma veya kullanma, f) İnsan hayatını tehlikeye sokacak patlama, sel veya yangına sebep olma veya tehlikeli maddeleri yayma, g) İnsan hayatını tehlikeye sokacak şekilde su, enerji veya diğer doğal kaynaklara müdahale etme veya şeklini bozma, h) Bu eylemleri yapma tehdidinde” bulunmadır. Bkz., Kaynakça; Avrupa Birliğinin Terörizmle Mücadele Kararı [web], 2002 ve Özcan, 2005:39.

¹⁰⁸ Söz konusu Kanun; 12 Nisan 1991 tarihinde kabul edilmiş ve aynı gün Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bkz., Kaynakça; 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu [web], 2013.

¹⁰⁹ Bkz., Kaynakça; Jenkins, 1974:4.

¹¹⁰ Bkz., Kaynakça; Hoeber, 1982:289.

¹¹¹ Bkz., Kaynakça; Kirkpatrick, 1984:56.

¹¹² Bkz., Kaynakça; Goren, 1984:14.

¹¹³ Bkz., Kaynakça; Sloan, 1978.

“Terörizm; siyasal hedeflere ulaşmak için toplumun demokratik ikna ve eylem yolu ile barışçıl davranışına karşı hukukun üstünlüğü ve devlet otoritesini tanımayan güçsüzlüklerini gizlemek için demokratik otoriteleri kitlelerden kopararak halka karşı şiddet kullanmaya yöneltmeyi amaçlayan, kendi güç ve doktrinleri ile sağlayamadıkları halk desteğini ve ayaklanmasını sağlamak için tarihi görevlerinin olduğuna inandırılmış çeşitli unsurlardan oluşan ve uluslararası destek gören örgütlerin, tahripkâr silahlarla donanmış olarak gelişmiş taktikler kullanan, insanlığı hakir gören, ahlaki hiçbir temeli bulunmayan, siyasal hedeflere ulaşmak için insan hayatını hiçe sayan, masum insanları hedef alan ve hiçbir savaş kuralı tanımayan, geleneksel politik suçlardan farklı metodik, örgütlü, sistematik, öldürme, kaçırma, korkutma ve tahrip eylemleridir.”

Bir diğer geniş kapsamlı tanım ise; İKÖ’nün Temmuz 1999 tarihinde, Burkino Faos’daki 26’ncı Dışişleri Bakanları Oturumunda kabul ettiği ‘Uluslararası Terörizmle Mücadele Sözleşmesi’nde yer alan terörizm tanımıdır (İslam Konferansı Örgütü Uluslararası Terörizmle Mücadele Sözleşmesi [web], 1999):

“Terörizm, saik ve kastına bakılmaksızın halkı terörize etmek veya ona zarar verme tehdidinde bulunmak veya halkın yaşamları, onurları, özgürlükleri, güvenlikleri veya haklarını tehlikeye atmak veya çevreyi, bir kamu hizmetini veya kamu veya özel mülkü zarara maruz bırakma veya onları işgal etme veya onlara el koyma veya bir ulusal kaynağı veya uluslararası hizmetleri tehlikeye atma, ya da bağımsız devletlerin istikrar, ülke bütünlüğü, siyasal birliği veya egemenliklerini tehdit etme amacıyla bir bireysel veya toplu suç planını gerçekleştirmek için işlenen her türlü şiddet eylemi ile bu tür eylem tehdidinde bulunmadır.”

Brian Jenkins’in “bir tiyatro” olarak nitelediği ve amacının izleyicinin üzerinde yaratacağı duygusallık olduğunu ifade ettiği terörizmin, üzerinde mutabık kalınan evrensel bir tanımı olmasa da, gerçekleşen terör eylemlerinin ortak bazı öğelerinin olduğu disiplinde kabul edilen bir gerçektir. Tablo-11’de bir dizi tanımsal unsur kullanılarak terörizmle ilişkili özellikler ve nitelikler ortaya konulmaya

çalışılmıştır. Analizin ilk sütununda yer alan anket, Schmid ve Jongman tarafından 1988 yılında yapılmış olup 109 terörizm tanımından çıkarılan 22 unsurdan oluşur (Schmid ve Jongman, 1988:4-5). İkinci sütundaki Weinberg ve arkadaşlarının anketi ise, üç dergiden toplanan 55 makaledeki 73 tanımın incelenmesiyle 2002 yılında oluşmuştur (Weinberg ve diğerleri, 2004:777-794). Sonuç olarak bu şekildeki analiz, terimin karmaşıklığını vurgulamakta ve neden uluslararası kabul görmüş bir tanım geliştirmenin bir sorun¹¹⁴ olduğu konusunda da fikir vermektedir.

Tablo-11: Terörün Tanımsal Unsurlarının Frekansları
(Schmid, 1988; Weinberg ve diğerleri, 2002)

NU.	UNSUR	SCHMID & JONGMAN	WEINBERG&PEDAHZUR & HIRSCH-HOEFLER
		SIKLIK %	SIKLIK %
1	Şiddet, Kuvvet	83,5	71
2	Siyasi	65	60
3	Korku, Terör Vurgusu	51	22
4	Tehdit	47	41
5	Psikolojik Etki ve Öngörülen Reaksiyon	41,5	5,5
6	Kurban-Hedef Farklılaşması	37,5	25
7	Amaçlı, Planlı, Sistematik, Organize Hareketler	32	11
8	Savaş Stratejisi, Taktiği ve Metodu	30,5	31,5
9	İnsani Sınırlara Uymadan, Normal Dışı, Kanun İhlali	30	0
10	Baskı, Gasp, Emre İtaat	28	5,5
11	Umumi Menfaat	21,5	18
12	Keyfilik, Kişisel Olmayan, Rastgelelik, Gelişi Güzellik	21	0
13	Sivil Kurbanlar, Savaşmayanlar, Tarafsızlar ve Yabancılar	17,5	22
14	Gözdağı Verme	17	11
15	Kurbanların Masumiyetinin Vurgulanması	15,5	10
16	Fail; Grup, Akım, Örgüt	14	29
17	Sembolik Menfaatler, Diğerlerine Örnek Olma	13,5	5,5
18	Şiddetin Hesaplanamazlığı, Öngörülemezliği, Beklenilmezliği	9	1
19	Gizli, Örtülü Karakteristik	9	7
20	Şiddetin Tekrarlılığı, Serilik veya Mücadele Özelliği	7	0
21	Suç	6	5,5
22	Üçüncü Kişiler Üzerinden Yapılan Talepler	4	1

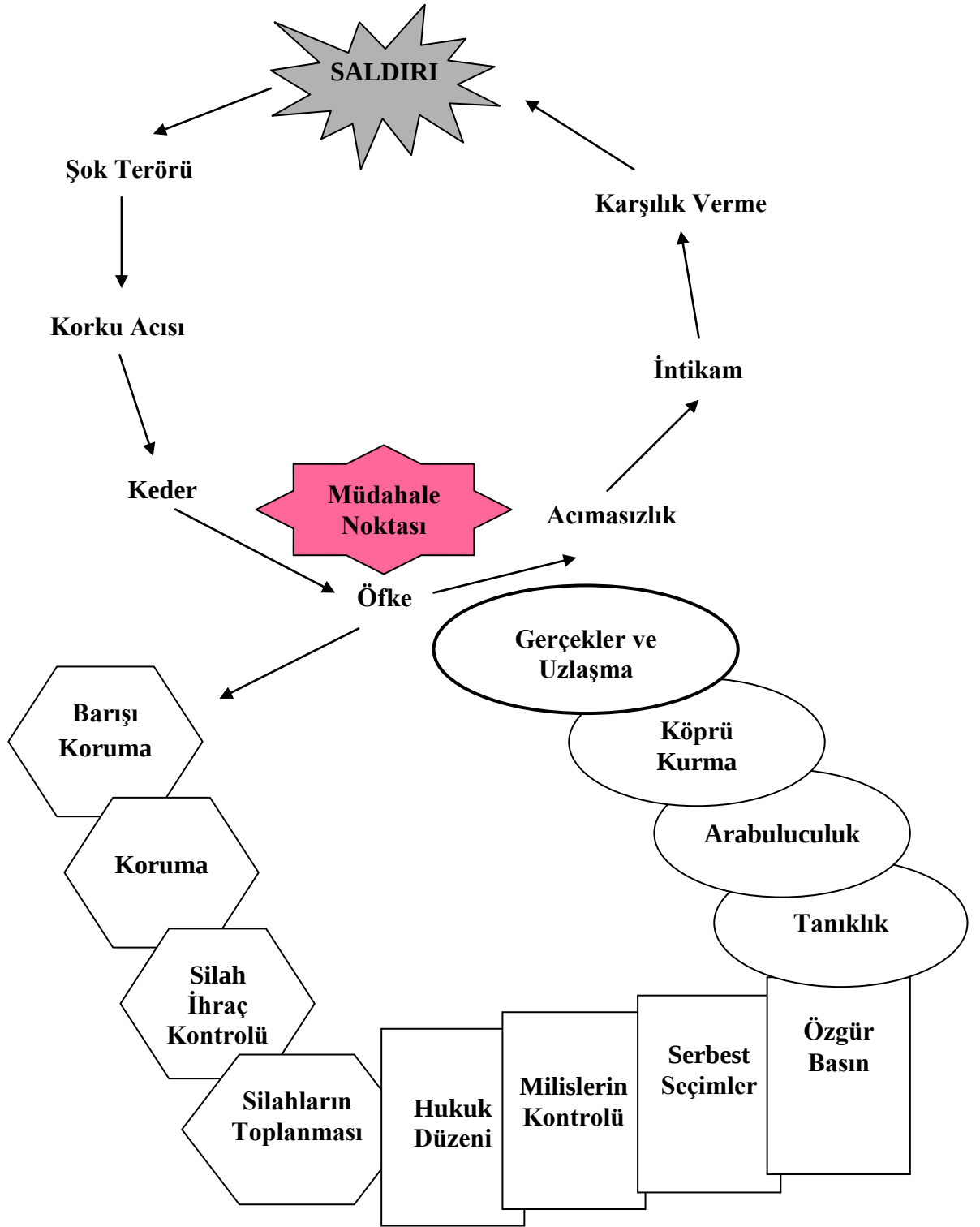
¹¹⁴ Bu tanım eksikliğinin negatif etkilerinden biri de; gerilla, isyancı ve terörist gibi terimlerin bugün toplum içinde neredeyse birbirinin yerine kullanılır hale gelmesidir.

Her iki ankette dikkat çekici noktalar vardır. Bunlardan en önemlisi yararlanılan tanımlardaki en sık tekrarlanan unsurun; şiddet (%83,5 ve %71) olduğudur. Buradan hareketle şiddetin, terörizmin olmazsa olmaz unsuru olduğu ya da şiddetsiz terörizm olmaz yargılarına varmak yanlış olmayacaktır. Benzer şekilde, şiddete başvurmayı reddeden bir kişi de terörist değildir. Gandhi'nin XX yy'ın ilk yarısına damga vuran Hindistan'da oturma eylemi yaparak uyguladığı pasif direnişi, bu bağlamda terörizm olarak nitelemek doğru değildir. Kendisinin; “Uğrunda ölmeyi göze alacağım birçok dava var ama uğrunda öldüreceğim hiçbir dava yoktur”¹¹⁵ sözü bunun en büyük kanıtıdır (Altunel, 2011:456).

Terörizmdeki şiddet kavramını analiz eden bir araştırmadan da burada bahsetmeni uygun olacağı değerlendirilmiştir. 11 Eylül saldırılarından bir yıl sonra, Eylül 2002'de, Oxford Araştırma Grubu (OAG) farklı bölgesel çatışmalarda (Filistin-İsrail ve eski Yugoslavya, vs.) ortaya çıktığını öne sürdükleri ‘Klasik Şiddet Döngüsü’nün yedi aşamasını (Şekil-14) belirlemiştir.

Söz konusu bu aşamalar, gerçekleşen terör eyleminden sonra başlamaktadır: terör eylemi ‘terör şokuna’ yol açmakta, daha sonra ‘acıdan korku duymaya’ ve oradan da ‘keder’ ve ‘öfkeye’ dönüşerek ‘sertliğe’ neden olmaktadır; bu da ‘intikama’ ve ‘misillemeye’ yol açmakta; bu döngü başka bir şiddet hareketi ile devam edip durmaktadır. OAG’nin belirlediği bir diğer husus da, bu şiddet döngüsünün nasıl kırılabilirliğine dairdir. Öyle ki, eğer döngüye ‘öfke’ aşamasında müdahale edilebilirse bu duygu intikam ve misillemeye dönüşmeden engellenebilecektir (Mazari, 2006:230-233). Konuyla ilgili dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta da, terör örgütlerinin ürettikleri şiddet ile itibar kazanma algısına kapılmış olmalarının, onların her geçen gün daha fazla şiddete başvurmalarına sebep olduğudur. Öte yandan güvenliği için şiddete başvuran devlet de, söz konusu boyutun küreselleşmesine ister istemez katkı sağlamaktadır. (Karabulut, 2011:16).

¹¹⁵ Gandhi, söz konusu sözü; hayat felsefesini ve görüşlerini açıkladığı **Doğrulukla Olan Deneyimlerimin Öyküsü** adlı otobiyografisinde belirtmiştir.

Şekil-14: Şiddet Döngüsü ve Değiştirilmesi
(Rogers ve Elworthy, 2002)

Çalışma esnasında karşılaşılan diğer tanımların tam bir listesi, hem terörizmin tanım sayısı hakkında, hem de aralarındaki benzerlik ya da farklılıkları

(farklılıklar oldukça küçük olsa da, önemlidirler) göstermek adına EK-Ç’de sunulmuştur. Şunu belirtmekte yarar vardır ki, bu çalışma terörizmin üzerinde mutabık kalınmış uluslararası bir tanımının olmadığını ve oluşturmak gibi bir çabanın içerisine girmenin de kapsam dışında olduğunu kabul etmektedir.

b. Tipolojisi

Mark Laity’nin asıl esasının ‘akıl oyunları oynamak’ olduğunu vurguladığı terörizmin, tipolojisi üzerine literatürde yapılmış çok çeşitli çalışmalar vardır. Örneğin, Alex Schmidt siyasal terörizmin; isyancı terörizm (sol/sağ, dini, milliyetçi ve ayrılıkçı, tek amaçlı), darbeci terörizm, devlet terörizmi ve devlet destekli terörizm olarak dört ayrı kategoride ele alınabileceğini iddia etmektedir (Schmidt, 2004:398). Gus Martin ise kavramı; devlet terörizmi, muhalif terörizm, dini terörizm, sol/sağ terörizmi, suç terörizmi ve uluslararası terörizm olarak 6 türde sınıflandırmaktadır (Sevinç, 2011:90). Taşdemir ise terimi; ulusal/ülke içi terörizm, devlet terörizmi, ulusötesi/transnasyonal terörizm ve uluslararası terörizm olarak dört kategoride gruplandırmaktadır (Taşdemir, 2006:34-45). Yine başka bir uzman, Alexander Spenser, terörizmin – aralarındaki önemli farkın gelişigüzel şiddet kullanımı ile ilgili olduğunu iddia ettiği – eski ve yeni terör olarak iki kategoriye ayrıldığını belirtmektedir.¹¹⁶ İstanbul doğumlu bir İngiliz akademisyen olan Andrew Mango terörizmin; ideolojik, dini ve etnik olmak üç türü olduğunu ancak, bunların iç içe geçmiş durumda olduğunu belirtir (Mango, 2008:18).

Tanımında olduğu gibi, terörizmin ortak bir tipolojisinden de bahsetmek mümkün değildir. Terim, çok çeşitli değişkenlere bağlı olarak farklılıklar göstermesi nedeniyle değişik şekillerde tasnif edilebilmektedir. Buradan hareketle, çalışmanın amacı açısından terörizmin tipolojisini; – bir parça değiştirilerek de olsa – Bruce Hoffman’ın 2006 yılında tanımladığı sınıflandırma şeklinde analiz etmek

¹¹⁶ Eski terörizmde failler; meşruiyet iddialarını azalttığı ve onları destekçilerinden uzaklaştırdığı, böylece yeni üyelere ve mali desteğe erişimlerini engellediği için gelişigüzel şiddet kullanımıyla yüzleşmekten kaçınmışlardır. Buna karşılık yeni terör, aşırı şekilde gelişigüzel şiddet kullanmak için bir isteklilik göstermektedir. Bir başka fark ise; yeni terörün dini fanatizm ile bağlantılı olarak görülmesi, eski terörizm ise büyük ölçüde laik olmasıdır. Bkz., Kaynakça; Spencer, 2006:7-10.

faydalı olacaktır: devlet/devlet-destekli/devlete karşı terörizm, uluslararası terörizm ve uluslararası terörizm. Aralarında ayırt edici keskin çizgilerin olmadığı söz konusu terörizm türleri; bölgesel olarak farklılıklar göstermekle birlikte özellikle, gerçekleştirilen saldırıların sayısı, oluşturdukları kayıplar, uyguladıkları taktikler ve seçtikleri hedefler bakımından da birbirinden ayrılmaktadırlar. Örneğin, dini motifli terörist örgütler daha çok intihar saldırılarını tercih etmektedirler. Öte yandan tüm terör türlerinde; siyasi bir amaç, devlet otoritesinin reddi, dış/mali destek ve şiddet gibi ortak özellikler bulunmaktadır.

(1) Devlet Terörizmi, Devlet Destekli ve Devlete Karşı Terörizm

İster etken olsun isterse de edilgen, temel aktörün devlet olduğu terörizm türüdür. Üç değişik tarzda gerçekleşen bu tür terör eylemleri 1960'lı yıllardan itibaren 'Aşağıdan Yukarıya ve Yukarıdan Aşağıya Terörizm' betimlemeleriyle tanımlanmaya başlamıştır.

(a) Devlet Terörizmi (Yukarıdan Aşağıya Terörizm)

Daha çok diktatörlüklerde görülen devlet terörizmi; iktidar sahiplerinin rejimi idame ettirmek, iktidarlarını muhafaza edebilmek ve/veya paylaşmamak için kendi vatandaşlarına özellikle de muhalefetteki kişi ve gruplara karşı başvurdukları terörizmdir. Diğer bir kapsamda, "Bir devletin kendi kurumları vasıtasıyla, kendi ülke sınırları içinde, kendi vatandaşlarına karşı uyguladığı kapsamlı, yaygın ve sistematik şiddet eylemleridir" (Başeren, 2002:187). Söz konusu boyutuyla ülke içi terörizm olarak da nitelendirilebilecek bu tür terörizmi uygulayan devletler, hukuk dışılığı kanunlaştırarak (bu durumu iç hukukunda hukukileştirerek) eylemlerini (soykırım, insanlığa karşı suç, savaş suçu ve işkence) devlet politikasının bir parçası olarak gerçekleştirirler. Doğal olarak da bu tarz hareketler Uluslararası İnsani hukuk ve İnsan Hakları Hukukunun ihlalidir.

Irki, dini ve siyasi görüşleri nedeniyle bu tür baskıcı terörizmi uygulayan devletlerin örnekleri, geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısında çokça görülmüş olup liderlerinin adıyla anılmaktadırlar. Örneğin, SSCB’de Stalin, Almanya’da Hitler ve İtalya’da Mussolini politik amaçları uğruna devlet terörizmini uygulamaktan çekinmemişlerdir. Öte yandan; Afganistan’daki Taliban Hareketi, Suriye’deki Hama Şehri katliamı, İsraililerin Filistinlilere karşı sergilediği şiddet politikası, Bulgaristan’ın Türklere karşı ırkçı baskısı, Irak’taki Halepçe katliamı, Sırpların Boşnak ve Kosovalılara karşı yürüttüğü asimilasyon politikası ise hafızalarda hala izleri taze olan örneklerdir (Doğan, 2007:37). Bununla birlikte, Fransız İhtilali sürecinde gerçekleşen eylemler, Batı Dünyası’nın en kanlı devlet terörü olaylarından biridir. Zira bir nevi ‘erdem’ olarak yansıtılan bu eylemlerde; yaklaşık 17 bin kişinin giyotinle başı kesilmiştir (Yalçın, 2006:106).

(b) Devlet Destekli Terörizm

Bazı akademisyenler tarafından ‘Devlet Sponsorlu¹¹⁷ Terörizm’ olarak da ifade edilen ve NATO’nun en önemli güvenlik riski olarak nitelendirdiği bu tür terörizm hareketlerinin aktörü; terörizmi dış politikasının bir aracı olarak benimsemiş bir devletin açık ya da örtülü desteği (terör eylemlerinin aktif planlanması, yönlendirilmesi ve kontrolü) ile hareket eden devlet dışı örgüttür. Destek sağlayan ülkenin, diğer ülke üzerinde stratejik hedefleri vardır ancak, öte yandan da konvansiyonel silahlı güçleri yeterli değildir. Etkin olamamaktan kaynaklanan böyle bir riski göğüsleyemeyeceğine karar veren söz konusu devlet, eylemleri üstlenmeden, kendi kurduğu ya da önceden var olan bir terör örgütüne onun varlığını ciddi ölçüde etkileyecek lojistik (silah, patlayıcı, teçhizat, eğitim, finansman, istihbarat, güvenli bölge, iletişim, ulaşım vb.), ideolojik, askerî ve operasyonel destek sağlar ama örgütün üzerinde fiili kontrole sahip değildir. Böylelikle örgütü yönlendirerek politik amaçları doğrultusunda hedefler tayin eder.

¹¹⁷ Devlet sponsorluğu aslında üzerinde ekstra olarak düşünülmesi gereken bir konudur. Terörizmin modern dönemi, devlet desteği alan ve zaman zaman devletlerin vekilleri gibi davranan Hizbullah gibi bir dizi terör örgütüne tanık olmuştur. Her ne kadar sürekli olmasa da ve günün şartlarına göre değişse de Hizbullah; Suriye, Lübnan ve İran gibi birkaç devletten destek sağlamıştır. Bu devletlerin ortak arzusu, İsrail’i yıkmak ve/veya yıkılışını görmektir. 1983 yılında, 241 personelin öldüğü ABD’nin Lübnan’daki Deniz Kuvvetleri Kışlasına yapılan intihar saldırısı, Hizbullah’ın bir eylemidir. Bkz., Kaynakça; Gerstein, 2008:46.

Soğuk Savaş döneminin uygun ortamını – iki kutupluluk – oluşturduğu bu terörizm türünde ilk akla gelen devletler SSCB ve İran’dır.¹¹⁸ Libya, devlet-destekli terörizm ile bağdaştırılan bir başka ülke idi. Bu algı, 2007 yılında terörizmden vazgeçmesi ve 1989 yılında 259 yolcunun ve 11 personelin ölümüyle sonuçlanan uçak (Pan Am 103- Lockerbie, İskoçya) bombalaması gibi, geçmişteki bazı terör eylemlerini tazmin etme niyetini belirtmesiyle değişmiştir. Daha kanlı ve yıkıcı şiddet eylemlerine sahne olan söz konusu dönemin son on yılında gerçekleştirilen devlet destekli terörist saldırılar, diğer saldırılardan sekiz kat daha öldürücü olmuştur (Taşdemir, 2006:50). Kendisi de Afganistan’daki Sovyet yayılmasına karşı bu tür destek sağlamış olan ABD tarafından, en aktif sponsor devlet olarak nitelenen İran’ın hala yer aldığı ‘terörist ülkeler’ listesindeki diğer devletler Küba, Sudan ve Suriye’dir¹¹⁹ (State Sponsors of Terrorism [web], 2013).

“Gizli/yeni bir savaş biçimi”, “düşük yoğunlukta bir savaş”, “bir saldırı ve/veya dolaylı saldırı” ve “bir silahlı saldırı ve/veya dolaylı silahlı saldırı” (Taşdemir, 2006:262) olarak da nitelenen Devlet Destekli Terörizm, kuvvetli olanlar başta olmak üzere tüm düşmanlarla başa çıkmanın en risksiz aracı olmuştur. Böyle bir süreçte, destekleyen devletin saldırgan olarak nitelendirilmesinin hukuki bir gerekçesi yoktur, bu da doğal olarak uluslararası bir yaptırım gücünün olmamasının rahatlığını sağlamakta ve zararlar karşılık görme riskini ortadan kaldırmaktadır. Böylesine avantajlı bir ortamda çıkarlarını korumak isteyen destekleyen devletin, terörizmi en güvenilir silah olarak görmesi kötü niyetli bir akılcılıktır. Sonuçta, devletin sağladığı her türlü destek, terörist örgütlerin operasyonel kabiliyetlerini ve kapasitelerini artıran çok önemli bir kuvvet çarpanıdır.

(c) Devlete Karşı (Aşağıdan Yukarıya–İhtilalci) Terörizm

Devletteki iktidarı, devletin yürürlükteki anayasasından

¹¹⁸ Özellikle, İranlı militan öğrencilerin 4 Kasım 1979’da Tahran’daki ABD Büyükelçiliği’ni basması, 90 elçilik çalışanından 52’sini 444 gün boyunca rehin tutması, bu tür terörizmin en çarpıcı örneklerinden biridir. Zira İran’daki hükümetin desteği olmadan eylemin bu kadar uzun sürmesinin imkânı yoktur.

¹¹⁹ 1978’den beri ülke dışına devrim ihraç etme çabasında olan İran 19 Ocak 1984, Küba 1 Mart 1982, Sudan 12 Ağustos 1993 ve Suriye 29 Aralık 1979 tarihinden beri ‘Terörist Ülke’ olarak addedilmektedir. Bu ülkelere ilave olarak, 11 Eylül 2001’deki miladi saldırılardan hemen sonra yapılan değerlendirmede yer alan üç devletin (Irak, Kuzey Kore ve Libya) listeden çıkarıldığı görülmektedir. Bkz., Kaynakça; State Sponsors of Terrorism [web]).

öngörülenden daha farklı bir biçimde ele geçirmeye ve devletin iç istikrarını bozmaya yönelik şiddet eylemlerinin uygulandığı terörizm hareketidir. Bu çeşit terörizm, kurulu düzene karşı kurulu düzenin dışında mücadele anlamındadır. Diğer bir deyişle, sistem dışında sisteme karşı mücadele edenlerin başvurduğu bir stratejidir (Jenkins, 1974:2). Bu mücadelede terörist örgütlerin hedefleri; maddi ve manevi her yönüyle devletler ve ona bağlı topluluklardır.

Bu tür terörizmde amaç; halk ile devleti karşı karşıya getirmektir. Eğer bu gerçekleşirse ‘Şiddet Sarmalı’ (devletin terörizmi bastırmak için sert tedbirler alması, halkın da devlete karşı tepkisini artırması ve bu döngünün sonsuz şekilde devam edeceğini belirten teorik ifade) ortaya çıkar. Devlete karşı böyle bir ayaklanma durumunda da terörist örgüt amacına ulaşmış olur. Paul Wilkinson’un ‘İhtilalci Terörizm’ olarak nitelediği bu terörizme örnek, SSCB’de Narodnaya Volya tarafından iktidarı ele geçirmek maksadıyla gerçekleştirilen terör eylemleri ve Avrupa’da SSCB’den destek alan bazı terör örgütleri verilebilir. Örneğin; Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Ayrılıkçı Bask Örgütü (Bask Vatanı ve Özgürlük – Euskadi Ta Askatasuna), Tamil Kaplanları, Korsikalı Milliyetçiler, Porto Rikolu Ayrılıkçılar, IRA¹²⁰ ve Türkiye’de PKK’dır (Robinson, 2007).

Söz konusu örgütler, siyasi iktidarın hâkim olduğu ve ortak paylaşılan politik, ekonomik ve sosyal kaynaklara kendilerinin sınırlı eriştiklerini iddia ederek, hareketlerini meşrulaştırma çabası içindedirler. Hatta daha da ileriye giderek; kendi bölgelerinde kültürel ve dilsel özerklik ile eğitimin, medyanın ve diğer kültürel enstitülerin kendileri tarafından yönetilmelerini talep etmektedirler. Güçlerini daha çok kaynak tahsisine ve yeni üye sayısı artırmaya ayıran bu terörist gruplar – çatışmalarını gerilla savaşı koşullarına çevirebilen yetenekleri nedeniyle – kendilerine askerî, polis ve sivilleri hedef olarak seçmektedirler.

¹²⁰ 1969 yılında Kuzey İrlanda’da İngiliz yönetimine karşı başlattığı silahlı mücadelesini 28 Temmuz 2005 yılında sonlandıran örgüt (IRA), geride 3600 kurban bırakmıştır.

(2) Uluslarötesi Terörizm

Bir önceki kısımda analiz edilen terörizm türünde temel aktör olan ‘devlet’in tamamen devre dışı olduğu, yani devlet dışı aktörlerin (uluslararası örgütler, uluslararası örgütlenmeler, çok uluslu şirketler, ulus altı-etik-gruplar) bir ya da birden fazla ülkede gerçekleştirdikleri terörizm amaçlı şiddet hareketlerine ‘uluslarötesi (transnasyonal) terörizm’ denilmektedir. Diğer bir deyişle uluslarötesi terörizm; herhangi bir şekilde devletin bir müdahalesi olmaksızın, devlet dışı aktörler tarafından siyasi amaçlar için gerçekleştirilen eylemlerdir (Taşdemir, 2006:36).

Söz konusu terörizm türünün, daha özgür olması ve daha fazla etkileme imkanına sahip olmasına rağmen, günümüzdeki konjonktür dikkate alındığında desteksiz yapılabilmesi çok zordur. Bu nedenle de, 1980’lerden itibaren bu tür terörizm, literatürde çok az yer bulmuştur. Terör eylemlerinde devletlerin oynadığı rolün ön plana çıkması neticesinde, devlet destekli uluslararası terörizm daha önemli hale gelmiştir.

(3) Uluslararası Terörizm

Soğuk Savaş sonrası hem yoğunluk hem de eylem alanı bakımından yükselişe geçen ve toplum güvenliğine yönelik en önemli tehdit olarak nitelendirilen uluslararası terörizm, esasen dünya siyaset sahnesinde görece yeni bir kavramdır. 1934 yılında Yugoslavya Kralı Alexander’ın ve 1937 yılında Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthov’un öldürülmeleri üzerine Milletler Cemiyeti ilk defa uluslararası terörizmin tanımını yapmayı istemişse de İkinci Dünya Savaşı ortamında bu mümkün olmamıştır (Çaycı, 1989:187). Uluslararası Hukukun değerleriyle yakından bağdaşık olan ve uluslarötesi terörün doğal genişlemesinden oluşan uluslararası terörizm, bir hukuk profesörü – Sadi Çaycı – tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bir yabancı ülke veya kuruluşun desteği ile yürütülen ve/veya yabancı ülke vatandaşlarına, kurumlarına ya da hükümetlerine karşı yöneltilen

terörizm (Çaycı, 1989:8).” Yine bir başka hukuk profesörü – Sertaç Hami Başeren – ise kavramı kısaca; “Herhangi bir boyutu (faili, milliyeti, suçu, planlayıcıları, yeri, sonuçları, vb.) ile ulusal sınırları aşan terörizmdir. Diğer bir deyişle Başeren, bir örgütün şiddet içeren politik amaçlı eylemleri, uluslararası toplumun tamamı için bir tehdit oluşturuyorsa, ‘uluslararası terörizm’¹²¹ olarak nitelendirilmelidir”¹²² demektedir. Bu husus aynı zamanda, El Kaide terörizminin uluslararası terörizm olarak değerlendirilmesinin de gerekçesidir. Sonuç olarak uluslararası terörizm; devletin desteği, sponsorluğu veya kontrolü altında, bireyler veya gruplar tarafından gerçekleştirilen terörist eylemlerdir (Taşdemir, 2006:36).

Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus; uluslararası terörizm kapsamında üç ila 10 kişiden oluşan terörist hücrelerinin nasıl organize olduklarıdır. ABD Ordusu’nun Eğitim ve Doktrin Komutanlığı, Ağustos 2007 yılında yayınlamış olduğu “21’inci Yüzyılda Terörizmin Askerî Kılavuzu”nda teröristlerin hücre yapılanmasının dört ayrı seviyede olduğunu belirtmektedir: liderleri olan piramit organizasyon yapısı, operasyonel kadro, aktif destekçiler ve pasif destekçiler¹²³ (A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century, 2007:3-4). Bu dört seviye belirgin olarak tasvir edilirken, gerçekte bu seviyeler arasındaki farklılık bu kadar kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış değildir, yani seviyeler arası geçiş mümkündür. Örneğin, bir sempatizan belirli bir eylem için aktif destekçi gibi daha etken bir rol üstlenerek destek sağlayabilir, ancak daha sonra bahse konu eylemin hemen akabinde sempatizan veya pasif destekçi rolüne geri dönebilir.

Yapılan bu kapsamlı analiz çalışması sonrasında, kendi tasnifimizi ortaya koymanın teze derinlik kazandıracakı kıymetlendirilmektedir. Bu nedenle ve

¹²¹ Avrupa Konseyi 1973’ten itibaren uluslararası terörizmi bir suç olarak tavin etmiş ve 1977’de ‘Terörün Önlenmesi Hakkında Avrupa Sözleşmesi’ imzalanmıştır. Müteakiben, 1983 Madrid Belgesi’nde, 1989 Viyana İzleme Belgesi’nde, 1990 İnsan Boyutu konulu Kopenhag Toplantısı Belgesi’nde, 1990 Paris Şart’ında, 1992 Helsinki Belgesi’nde, 1994 Budapeşte Belgesi’nde ve 1996 Lizbon Belgesi’nde terörizm çeşitli boyutlarda irdelenmiştir. Bkz., Kaynakça; Arıboğan, 2006:129.

¹²² Başeren, Sertaç H. Terörizm ve Şiddet Ders Notları, Ankara Üniversitesi SBF, 2009-2010.

¹²³ Bu yapıda liderler, rehberlik yapar ve yönlendirir. Operasyonel kadro, gerçek saldırılardan mali destek ve istihbarat toplamaya kadar tüm personel fonksiyonlarını içerecek faaliyetlerin yönetilmesinden ve kontrol edilmesinden aktif olarak sorumludur. Aktif destekçiler; güvenli evler, mali katkılar, tıbbi yardım, istihbarat ve gözetim gibi alanlarda somut destek sağlar. Bazı açılardan onlar, yarı-zamanlı terörist olarak düşünülebilir. Son olarak pasif destekçiler, davaya sempati duyan fakat terör faaliyetleri içinde aktif olarak bulunmayı taahhüt etmeyen bireyler ya da gruplardır. A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century, 2007:3-4.

yukarıdaki kategorilendirme ışığında terörizm; “Kurumsal Terörizm” ve Örgütsel Terörizm” olarak ikiye ayrılabilir. Kurumsal Terörizm; devlet tarafından gerçekleştirilen ya da ağırlığını devletin oluşturduğu terörizm faaliyetleri olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle, devletin ön planda olduğu bu terörizm türü, devlet ve devlet destekli terörizm tiplerinin özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Öte yandan Örgütsel Terörizm ise; terör örgütlerinin bir fiil gerçekleştirdiği eylemleri kapsamaktadır. Devletin sponsorluğunun ve de desteğinin bu terörizm türünde örgütlerin ağırlığını değiştirmedığı, sadece destek verdiği değerlendirildiğinde örgütsel ve kurumsal terörizm türlerinin iç içe geçmiş olabileceği yargısına da varılabilir. Her iki terörizm türünde uluslararasılık özelliğinin mevcut olabileceği de tanımlardan çıkarılabilecek önemli sonuçlardan biridir.

Bahse konu tasnifler değerlendirildiğinde, biyolojik terörizmin uluslararası terörizm kapsamı içinde yer aldığı aşikârdır. Her ne kadar diğer türlerden de belli başlı bazı özellikleri bünyesinde barındırsa da biyo-terör tam anlamıyla uluslararasılaşma özelliği gösteren bir terör türüdür. Zira hükümetlere karşı yöneltilen biyolojik terörizm, yabancı bir devlet veya kuruluşun desteği olmadan yürütülemez. Bu yönüyle de ulusal sınırları aştığı için uluslararası bir terörizm çeşididir. Öte yandan biyolojik silahların kullanımı, uluslararası toplumun tamamı için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu olumsuz özelliği de onun söz konusu tasnif içinde yer alması için önemli bir gerekçedir.

c. Tarihi

Bir terimi anlamaya ya da tanımlamaya çalışırken tarihini incelemek pek çok açıdan onun daha iyi kavranılması için yararlı olabilir. Zira bir kaos olan ve her geçen gün değişen bir çehreye bürünen terörizm yeni bir olgu değildir, onun da bir geçmişi vardır ve onu doğru analiz edebilmek için disiplinler arası bir yaklaşım gerekir. Süreç içerisinde değişen bir çehreye büründüğünü de kabul etmek gerekir. Bu çıkarımdan hareketle, ilk defa 1798’da yayınlanan Le Dictionnaire de l’Académie

Françoise'nin¹²⁴ ekinde yer almış olan ancak, tarihin ilk dönemlerinden beri toplumları ve ülkeleri tehdit eden terörizmin, aşağıdaki kısımlarda tarihinden genel hatlarıyla bahsedilecektir.

Literatürde çoğunlukla kabul edildiği üzere bilinen en eski terör olayı Habil'in, kardeşi Kabil tarafından öldürülmesidir. [Bu perspektifte aslında terörün insanlık tarihi ile başladığını vurgulamaya dair zorlamalar olduğunu da kabul etmek gerekir]. Tarihteki bilinen en sansasyonel terör olayı ise; Caesar'ın M.Ö. 44 yılında, aralarında oğlu Bürütüs'ün de bulunduğu bir grup tarafından öldürülmesidir. Bu ölümün arkasında, Caesar'ın siyasal tutumundan hoşnut olmayan Cumhuriyetçiler ve Soyluların, Roma'da Cumhuriyeti kurma amaçları olduğu kaydedilir. İslam tarihi içerisinde Müslümanların terör benzeri bir şiddet eylemine maruz kaldıkları ilk olaylar; Hz.Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin öldürülmeleridir (Caşın, 2008:225).

Akademisyenlerce, örgütsel anlamda tarihteki en eski terör grubu olarak 'Zealots'lar kabul edilmektedir. M.S. 1'inci yy'da eski Filistin'de dinsel bir tarikat olarak faaliyet gösteren bu örgüt, etnik terörizm tarzı bir yapılanma ile Romalı işgalcilere ve Yahudi yönetimlere karşı saldırılar düzenlemişlerdir. Bu saldırılar – tarihte ilk kez – terör hareketi olarak kabul edilmiş ve bu nedenle yaklaşık iki bin kişi çarpmıha gerilmiştir (Demirel, 2007:21). Zealots'ların ardından onun bir alt grubu olarak nitelendirilen 'Sicari'ler¹²⁵, yine Filistin'de ve yine Romalılara karşı şiddet eylemleri kullanarak ortaya çıkmıştır (Caşın, 2008:228-231). Musevi kökenli, çok iyi teşkilatlanmış ve aşırı tutucu dini bir mezhep olan Sicarilerin tarihteki en önemli özellikleri, ilk kez intihar saldırılarında bulunan örgüt olmasıdır. Yaklaşık bin yıl (7'nci ve 17'inci yüzyıllar arası) gibi uzun bir süre varlığını devam ettirebilmiş bir diğer terör hareketi ise, Hindistan'da faaliyet göstermiş 'Thug' adlı dini bir gruptur. Kurbanları genelde yerli Hintli olan Thuglar, 1860 yılında İngilizler tarafından ortadan kaldırılmıştır (Çakmak, 2008:17-18).

¹²⁴ Bkz., Kaynakça; Le Dictionnaire de l'Académie Française, 1798:3186.

¹²⁵ Örgüt adını, 'Sica' isimli bir tür kısa kılıçtan almıştır. Giysilerinin altına saklayarak eylemlerinde kullandıkları bu kılıç ile genellikle gündüz ve kalabalık ortamlarda saldırmışlardır. Sicariler kurbanlarını; Yahudilerin, tefecilerin ve kamu görevlilerinin arasından seçmekteydiler, hatta arşivleri de yok ederek borçların geri ödenmesini de önlemişlerdir. Bkz., Kaynakça; Caşın, 2008:229.

Suikastçı (assassin) kelimesine iz bırakacak kadar tarihte önemli terör olayları gerçekleştirmiş olan ‘Haşhaşiler’, bir diğer önemli terör örgütüdür. Dini terörizmin ilk temsilcileri olarak kabul edilen ve önceleri İran’da üstlenmiş, daha sonra da Suriye’de yayılmış olan ve İslamiyetin Şii mezhebine mensup olan Haşhaşiler, Moğollar tarafından ortadan kaldırılncaya kadar, 11’inci ve 12’nci yüzyıllar arasında Batılılara, Haçlı Ordularına ama daha da önemlisi gerçek İslamı bozmakla suçladıkları Müslüman devlet yöneticilerine ve liderlere karşı eylemler düzenlemişlerdir (Caşın, 2008:233). Militanlarına ‘Fedayin’ adı verilen örgütün en önemli lideri Hasan Sabbah’tır. Öte yandan, profesyonel anlamdaki terör örgütlerinin ilkinin Afrika’da bir kabile olan ‘Kabalalar’ olduğu iddia edilmektedir. Doğan çocuklarını küçük yaştan itibaren birer savaşı olarak yetiştiren bu kabilenin, eylemlerini siyasi ya da etnik amaçları için değil maddi kazanç sağlamak ve hayatta kalmak amacıyla gerçekleştirdiği belirtilmektedir (Demirel, 2007:22).

Sonraki yıllarda pek çok kayda değer terörizm eylemi gerçekleşmiş ve sayısız terör örgütü kurulmuştur. Modern siyasal terörizm kavramının tarihini 1793-1794 yılları arasında gerçekleşen ‘Fransız Devrimi’yle başlatmak yanlış bir analiz olmayacaktır. Zira bu dönemde, kutsal değerlerin ilk defa motivasyon unsuru olmadığı ve sonraki terörizm hareketleri için model olan bir siyasal terörizm ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere, 1789 ayaklanmalarının ardından düzeni yeniden kurmak için gerçekleşen ‘Halk Hareketi’ni tanımlamada kullanılan ve aslında pozitif bir algıyı çağrıştıran ‘*regime de la terreur* (terör rejimi)’ terimi, o dönem sürecinde kurulan devrimci devlet tarafından kullanılan bir yönetim enstrümanı olmuştur. Diğer bir deyişle terim, yeni rejimin halk düşmanı olarak kabul ettiği karşı devrimcileri ve diğer muhalifleri korkutarak, yeni hükümetin gücünü pekiştirmek için tasarlanmıştır.¹²⁶ Bu başlangıç döneminde terör rejiminin hareketleri – ki Great Terror, La Grande Terreur ve Büyük Terör olarak da adlandırılır – organize, bilinçli ve sistematiktir (Hoffman, 2006:3-4). Fransız devriminin liderlerinden olan Maximilien Robespierre’nin terörizm yorumu dönemin (Jakobenler dönemi) terim üzerindeki anlayışını özetlemek açısından çarpıcıdır; “Devrim zamanında popüler hükümetin idamesi hem doğruluk hem de terördür; terörsüz doğruluk kötüdür,

¹²⁶ Buradaki ironi; terörizmin temellerinin ‘Fransız Devrimi’ne kadar götürülerek ‘erdem ve demokrasi’nin idealleriyle yakından uyumlu hale getirilmesidir.

doğruluksuz terör acizdir. Adaletsiz terör hiçbir şeydir: Bu nedenle terör doğruluğun bir devamıdır” (Yalman [web], 2013).

Küreselleşmede olduğu gibi Sanayi Devrimi, terörizm için de yeni bir dönemin kapılarını açmıştır. Marksizm ve Komünizm gibi yeni ideolojilerin yaratıldığı bu dönemin sosyo-ekonomik değişiklikleri ‘19’uncu yüzyıl kapitalizminin yabancılaşma ve sömürü koşullarını’ doğuran yeni bir terör çeşidine yol açmıştır. Bu yeni tip terör, devlet karşıtı/ihtilalci terörizm çeşidine benzemektedir. 1857 yılında, bu çeşit terörizmin liderlerinden ve Bourbon yönetimine karşı başarısız bir isyan gerçekleştirmiş Carlo Pisane şiddetin; “Sadece dikkat çekmek, tanıtım ya da bir neden için değil, aynı zamanda bilgilendirme, eğitme ve sonuçta da kitleleri devrimin arkasından sürüklemek için gerekli” olduğuna inanmış ve inandırmıştır (Hoffman, 2006:4-5). Dönemin öne çıkan terör örgütü Amerika’daki ‘Ku Klux Klan’dır. 1950 ve 1960’larda yeniden canlandığı, günümüzde yerel bazda faaliyet bile gösterdiği iddia edilen örgüt, Amerikan İç Savaşı (1861-1865) sonrasında siyahî halkın kazanmaya başladığı haklara, özgürlüklere ve zenci-beyaz eşitliğine karşı çıkmıştır (.....Ku Klux Klan? [web], 2011). SSCB’de ise, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) adlı örgüt, Çarlık karşıtı önemli eylemlerde bulunmuştur. Osmanlı’nın bu dönemde uğraşmak zorunda kaldığı en ünlü terör örgütü, ‘Inner Macedonian Revolutionary Organization (İç Makedonya Devrimci Örgütü)’dür¹²⁷ (Çakmak, 2008:20).

Terör örgütlerine, diğer pek çok katkılarının yanı sıra, esas ve en önemli katkısı 2’nci Dünya Savaşı sonrasında oluşan ortam sağlamıştır. Doğu ve Batı Blokları adı altında dünyanın almış olduğu iki kutuplu sistem, blokların istikrarını ve çıkarlarını bozmak amacıyla olan terör örgütlerinin meşruiyet arayışlarının en önemli enstrümanı olmuştur. SSCB, devlet destekli terörizmin en önemli örneklerini ortaya koyduğu bu dönemde, Marksist-Leninst ve diğer sol örgütler Batı’ya karşı kıskırtmış, istikrar bozucu terör örgütlerine (Almanya’da Baader-Meinhof, Fransa’da Doğrudan Eylem, İspanya’da ETA ve Türkiye’de Dev-Sol, vs.) sponsor olmuştur.¹²⁸

¹²⁷ Söz konusu örgüt; bugünkü Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan devletinin sınırlarından oluşan bölgede bağımsızlık için terör eylemlerinde bulunmuştur.

¹²⁸ Bu dönemde SSCB’nin terörle mücadele konusunda ortaya koyduğu tutumlar, bazı ilklere de sahne olmuştur. Örneğin, 30 Eylül 1985’te Beyrut’ta dört Sovyet diplomatın Sünni Müslümanlar tarafından kaçırılıp birinin

Günümüzde pek çok uzman arasında terörizmin, 11 Eylül öncesi ve sonrası diye ikiye ayrıldığına dair yaygın bir görüş mevcuttur. Yazılanların yanı sıra politik liderlerin söylemleri de bu ayrımı açıkça göstermektedir. Küreselleşmenin karanlık yüzünün en net görülebildiği ilk olay olan 11 Eylül saldırılarından hemen sonra Başkan Bush: “Bu yeni bir tür beladır....[ve biz] dünyayı zalimlerden kurtaracağız”¹²⁹ (Remarks by the President upon Arrival [web], 2001) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Hemen akabinde de “Bizim terörle savaşımız El-Kaide ile başlar ama orada bitmez” (The Washington Post, 20 Eylül 2001) şeklinde bir bildirimde daha bulunmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrasında dile getirilen bu tür açıklamaların, terörist örgütlere yardım ve yataklık yapan ülkelere karşı kendini koruma politikası olarak ifade edilen ‘Bush Doktrini’nin bir tezahürü olduğu vurgulamak yanlış olmayacaktır. Kendisine göre meşru olan bu zeminden hareketle ABD’nin, 2001 yılında Afganistan’ı işgal ettiğini de unutmamak gerekir.

Terörizmin bu şekilde bir tarihsel değerlendirmesinin yapılmasındaki amaç, biyolojik terörizmin şu anda hangi döneme tekabül ettiğinin vurgulanmasıdır. Anlaşılabileceği üzere biyo-terör, hâlen etkileri devam eden küresel terörizm dönemi içerisinde yer almakta ve onun tüm özelliklerini her yönüyle göstermektedir.

2. BİYOLOJİK TERÖRİZM KAVRAMSAL YAKLAŞIM

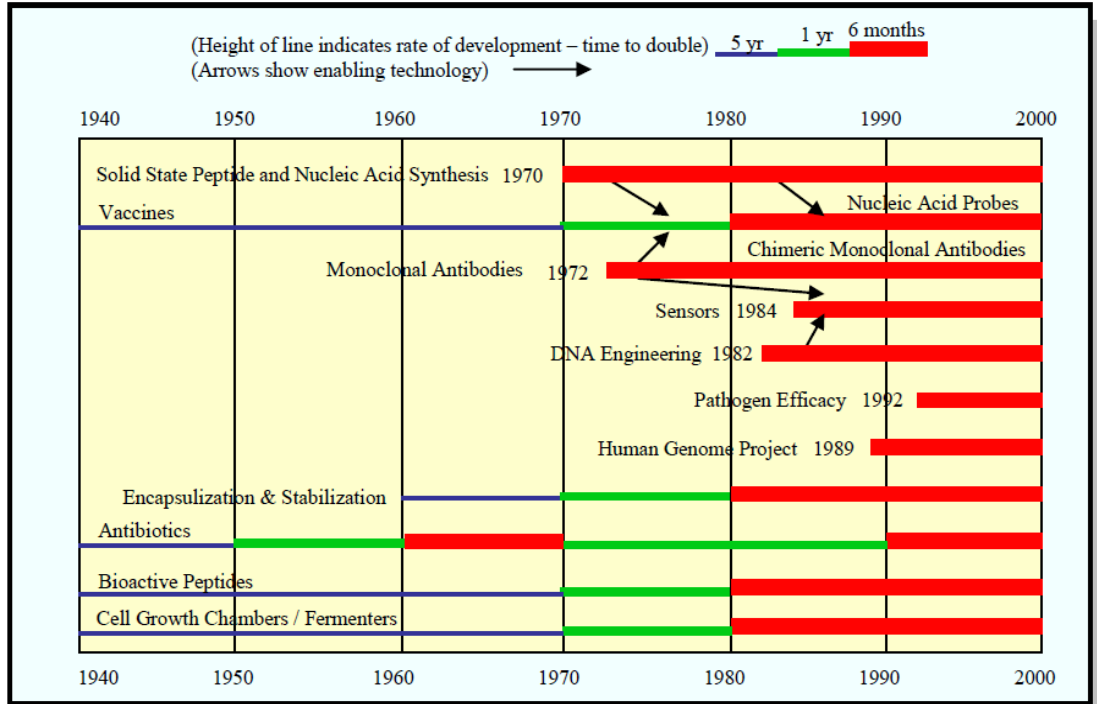
İlk bölümde bahsedilen küreselleşmenin olumlu ve olumsuz etkileri¹³⁰ pek çok alana yansımış ve çok çeşitli sahalarda kendini göstermiştir. İlk kez 1919 yılında Macar bir mühendis (Karl Ereky) tarafından kullanılan biyo-teknoloji de bu alanların, ilk sırada olanlarından (Biotechnology - New Directions in Medicine, 2006:8). Öyle ki, “Bilgi Çağını geride bıraktık, artık biyo-teknoloji çağındayız” gibi iddialı çıkarımlar bile mevcuttur (Gerstein, 2008:84). Tabii ki böyle bir iddia, öznel bir bakış açısını sergilemektedir ancak, kabul edilmesi gereken gerçek; geçtiğimiz dönemde bilgi ve kapasitesini bu kadar önemli seviyede yükselten başka bir bilimsel

öldürülmesi üzerine, Ruslar da teröristlerin aile fertlerini kaçırmak onları sakatlamış, bunun üzerine teröristler Rus diplomatları bırakmışlardır. Bkz., Kaynakça; Çakmak, 2008:23.

¹²⁹ Başkan Bush bu konuşmasını 16 Eylül 2001 yılında Beyaz Saray’da yapmıştır.

¹³⁰ Bkz., 1’inci Bölüm, 2’inci Kısım, s:32-50.

alanın daha olmadığıdır. Örneğin, biyo-teknolojideki gelişmeler, 1940-1970 yılları arasında her beş yılda bir ikiye katlanmıştır. 1970-1980 yılları arasında ise bu gelişme oranı beş katına çıkmıştır. 19'uncu yüzyılın son 20 yılında ise bu gelişme, her altı ayda bir ikiye katlanarak, yani yılda %400'lük bir artışla devam etmiştir (a.g.e.:86). Söz konusu gelişmeler Şekil-15'de gösterilmiştir. Vurgulanması gereken husus; insan hayatını uzatmak, insanların fiziksel yaşam kapasitesini artırmak ve insanları hastalıklardan korumak adına yapılan bu çalışmaların, günümüzde insan neslini tehdit edebilecek istenmeyen gelişmelere de maalesef ki imkân vermiştir.

Şekil-15: Biyo-teknoloji Gelişim Süreci, 1940-2000
(Gerstein, 2008:86)

Biyo-teknolojideki gelişim, biyolojik silahların ve de dolayısıyla muhtemel bir biyolojik terör saldırısının potansiyelinin hızlanmasına hizmet etmektedir. Zira moleküler biyoloji ve genetik bilimlerindeki gelişmeler; tarım, hayvancılık ve insan sağlığı ile ilgili önemli gelişmeler gösterirken, bu alanlardaki gelişmelerin yeni tür biyolojik silahların yapımında da kullanılabileceği göz önüne alınması gerekir. Açıkçası, biyo-teknoloji; insanlar, hayvanlar ve bitkiler için olumlu amaçlar için kullanılabildiği gibi, zarar verecek olumsuz gayeler için de kullanılabilir. Bu nedenle,

ikili kullanım (dual-use) problemi olarak da bilinen bu husus, çeşitli sorunları içerisinde barındıran bir özellik arz etmektedir (Yenen ve Doğanay, 2008:106).

Artan gelişme oranı ve sahip olduğu kapasitesi sayesinde biyo-teknoloji, günümüzde daha etkilidir. Dahası, ülkelere giriş için kontrol tedbirlerinin eksikliği ve yetersizliği neticesinde ve coğrafi dağınıklığın sağladığı avantaj sayesinde biyo-teknoloji, şimdi daha kullanışlıdır ve yaygındır. Bazı etkenlerin, çiçek gibi, gen dizelerini bile internette bulmak mümkündür. Büyüyen alt yapı, insan kaynakları ve yeni uygulamalarla artan pazar etkisi bu alana daha fazla aşına olunmasını sağlamıştır. Biyo-teknoloji ile ilgili yaşanan gelişmeler merkezi olmayan ve yayılmış bir görünüm arz etmektedir. Bu alanda aktör olarak devletler yine önemlidir fakat baskın ve dominant olmaktan uzaktırlar. Bu da terör örgütleri için uygun bir alan yaratmaktadır (Epstein, 2010:20). İkinci bölümde belirtilen sebeplerden¹³¹ ötürü de terör örgütlerinde KİS'e sahip olma güdüsü ve bunun ortamı oluşmuştur. Ülkemize yakın çevrelerde son zamanda gerçekleşen olayları değerlendirdiğimizde; terör örgütleri tarafından KİS'in, özellikle de kimyasal ve biyolojik silahların kullanılma olasılığının bulunduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu tür silahların bulunduğumuz coğrafyada üretilmediği ve depolanabildiği artık su götürmez bir gerçektir. Gerek komşu ülkelerin gerekse de terör örgütlerinin bu tür imkân ve kabiliyetlerini geliştirme çabaları ülkemiz aleyhine potansiyel bir tehdit olmaktadır.

Söz konusu bu tehdide somut bir örnek vermek gerekirse; Dünya Sağlık Örgütü'nce, 5 milyon nüfusa sahip bir şehir üzerine uçakla 50 kg. şarbon aerosol halinde atıldığında, 250.000 kişinin şarbon hastalığına yakalanacağı ve bunlardan 100.000'inin eğer tedavi edilmezse öleceği hesaplanmıştır (WHO, 1970:98-99). En önemli ve kullanımı en olası potansiyel biyolojik silahlar, şarbon, çiçek¹³², veba, tularemi, hemorajik ateş etkenleri ve botulizm toksinidir. Bu silahların ortaya çıktıklarındaki ölüm oranları genelde çok yüksektir (CDC [web], 2013).

¹³¹ Bkz. s:77-81.

¹³² Yüksek yıkım gücünden dolayı çiçek virüsünün tüm stokları dünyada güvenlik derecesi en yüksek (BSL-4) olan iki laboratuvarda yasal olarak saklanmaktadır: ABD'nin Georgia eyaletindeki Atlanta Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi (CDC) ve Rusya Federasyonundaki Novosibirsk bölgesindeki Koltsovo şehrindeki Eyalet Viroloji ve Korunma Araştırma Merkezi'dir.

Biyo-terör; teorik ve pratik yönleriyle, tarihiyle ve savunma yöntemleriyle çok boyutlu ve disiplinler arası bir alan olarak günümüzde önemi gittikçe artan bir bilim dalı olma yolunda hızla ilerlemektedir. Zira NATO'nun bile XXI yy'ın problemi olarak gördüğü biyo-teknolojideki gelişmeler, hem muazzam ilerlemeler sağlamakta, hem de bazı sorunlar yaratmaktadır. Biyo-terör saldırısının hedefi propaganda yapmak ve böylece hükümetin güvenilirliğini sekteye uğratmak ise, az ama etkili bir biyolojik silah kullanımı bile dikkate alınması gereken önemli bir tehdittir. Biyo-terörün diğer terör çeşitlerinden farklılıkları Tablo-12'de sunulmuştur.

Potansiyel bir biyo-terör saldırısı; küreselleşme, güvenlik, terörizm ve biyo-teknoloji arasındaki, belirlenen kritik bağ ile doğrudan ilgilidir. Bu ilişkilerin bir sonucu, terör örgütlerinin, kendi amaçlarını desteklemek adına biyolojik silahları geliştirmek ve kullanmak için kapasitelerinin arttığına işaret etmektedir. Öte yandan, üzerinde fikir birliğine varılan önemli bir nokta; biyolojik silahları kullanma meyli en olası terör örgütleri, aşırı dini veya ideolojik bir dünya görüşü olanlardır. Söz konusu terör örgütleri, geleneksel olanların yanında, politik isteklerini kabul ettirmek adına bu yeni taktikleri uygulamayı göze alabilecek motivasyondadırlar.

Tablo-12: Biyo-terörün Diğer Terör Çeşitlerinden Farklılıkları
(Stein ve diğerleri, 2004:414)

ÖZELLİK	BİYO-TERÖR	DİĞER TERÖR TÜRLERİ
Saldırı sonuçlarının etki hızı	Gecikmeli ve/vaya uzatılmış	Derhal
Saldırı bölgesi	Bilinmez	Belirli
Saldırı bilgisi, sınırları veya kapsamı	Kapsam veya sınırlar bilinmez	Genellikle iyi anlaşılır
Etkilenmiş hastaların nakliyesi	Coğrafi olarak dağınık, özellikle insandan insana bulaşan hastalık durumlarında	Genellikle konsantre bir bölgede
İlk müdahaleyi yapan	Doktorlar, hemşireler ve toplum sağlığı görevlileri	Polis, itfaiye ve diğer acil durum birimleri
Çevrenin ve mağdurların temizlenmesi	Coğrafi olarak dağınık	Sınırlı çevre
İzolasyon/Karantina	Bulaşıcı hastalıklarda zorunlu	Genellikle ihtiyaç yoktur
Tıbbi müdahale	Antibiyotikler ve aşılar	Travma, ilk yardım, panzehir

Eğer biyo-terörün gelecekte gerçekleşme ihtimalini analiz etmek istiyorsak, aşağıda sorulan üç kritik sorunun cevabı bu çıkarım için en faydalı yoldur:

1. Devlet-dışı aktörler biyolojik silah üretebilirler ve dağıtabilirler mi?

Modern biyo-teknolojideki gelişmeler, devlet-dışı aktörlere biyolojik bir saldırı yapabilmesi için kapasite sağlayabilmektedir. Biyo-teknolojideki hızlı gelişmeler, bu aktörlere gelecekte çok daha güçlü biyolojik silahlar üretmek için imkân sağlayacaklardır.

2. Terör örgütlerinin biyolojik silah kullanmaya niyetleri var mı?

Bu sorunun cevabı evettir. Zira, tarihten örnekler, Aum Shinrikyo ve El-Kaide'nin girişimleri bu niyeti desteklemektedir. İleride başkaca ve daha donanımlı terör örgütlerinin çok daha etkili biyo-terör saldırıları gerçekleştirmeyeceğini ya da gerçekleştirme tehdidinde bulunmayacağını kimse garanti edemez. Ayrıca, terör örgütlerinin biyolojik silahların nasıl yapıldığını gösteren web siteleri ve videoları bulunmaktadır.

3. Biyolojik silahları kullanmak amaçlanan etkileri sağlar mı?

Biyolojik felaket tehdidi gittikçe büyüyen gerçek bir tehdittir. Bu dünyada, yeteneği ve kapasitesiyle biyolojik silah kullanabilecek kişiler olduğu unutulmamalıdır.

a. Terör Örgütlerinin Biyolojik Silah Girişimleri

Teröristler tarafından biyolojik silah kullanımına dair tarihteki ilk örneklerden biri, Meksika Devrimi sırasında, 1910 yılında, Meksika federal askerlerine karşı savaşan ayrılıkçı bir grup olan Pancho Villa Gerillalarıdır (Atlas, 1999:474). Söz konusu grup, hazırlamış olduğu 'kültürlü botulinum toksini'ni federal

askerlerin üzerine atmıştır (Salerno, 2004:36). Bu olayın sonrasında konuyla ilgili herhangi bir hastalık rapor edilmemiştir. Benzer bir terör faaliyeti, 1964-1966 yılları arasında, Japonya'da, bakteriyoloji konusunda uzman bir doktor olan Mitsuru Suzuki'nin gerçekleştirdiği eylemlerdir (Martin ve diğerleri, 2007:15). O dönemki kırım sistemine karşı duyulan düşmanlıktan kaynaklanan intikam alma hedefiyle gerçekleştirilen söz konusu eylemlerde, gıda kaynaklarına bulaştırılmış salmonella gibi biyolojik etkenler kullanılmış, 200-400 arası kişi hastalanmış ve dört kişi de ölmüştür (a.g.m.) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına gelen isimsiz bir ihbarla başlayan resmi soruşturma sonucunda (Carus, 1998:62-63), Suzuki suçlanmış ama ölümlerden dolayı herhangi bir mahkûmiyet almamıştır.

1984 yılı Eylül ayında, ABD Oregon'da 4 ayrı restoranda yemek yiyen 751 kişi zehirlenmiştir (Carus, 1998:50). Bu olaydan, o bölgede bulunan ve Oregon'un yerlileri ile çatışma içinde olan Hintli bir dini tarikatın, Ragenetler, sorumlu olduğu ortaya çıkarılmıştır (Martin ve diğerleri, 2007:12). Örgüt üyeleri bu eylemi; çiftliklerinde ürettikleri salmonella bakterilerini o bölgedeki dört restoranın salata barlarına yayarak gerçekleştirmiştir (Cordesman, 2001:26). Amacı; yerel seçimlerde, rakip seçmenlerin seçimlere katılmasını engelleyerek seçimin kazanılması olan söz konusu saldırı sonucunda 751 vaka (441 kadın, 310 erkek) tespit edilmiş ve bunlardan 45'i hastaneye kaldırılmıştır (Riedel, 2004:405). Aslında bu olay içinde büyük endişeler barındıran temel bazı unsurlara sahiptir. Öyle ki, saldırıyı gerçekleştiren grup, olayda ya da sonraki saldırılarda kullanılmak üzere gerekli biyolojik etkenleri yasal yollarla elde edebilmiştir (Carus, 1998:50-51). İkincisi, küçük ölçekli biyolojik bir saldırı gerçekleştirebilecek kadar önemli miktardaki materyali bir araya getirebilmişlerdir (Török ve diğerleri, 1997:393-395). Üçüncüsü, çok az uzmanlıkla faaliyeti gerçekleştirebilmişlerdir (a.g.m.). Dördüncüsü, mütevazı miktarda ekipmanla basit bir biyolojik silah üretim süreci takip edebilmişlerdir (a.g.m.). Beşincisi, saldırının kendisi ve hazırlıkları üyelerden birisinin bir yıl sonraki itirafına kadar hiç fark edilememiştir (a.g.m.).

Aynı yıl içerisinde Fransız polisi, Alman Kızıl Ordu örgütüne yönelik olarak yaptığı operasyonlarda çeşitli hücre evlerinde biyolojik silah üretimi ile ilgili

bol miktarda doküman ele geçirmiştir (Mayer, 1995:10-11). Aynı hücre evlerinin banyo küvetlerinde de kullanılmak üzere hazır bekleyen çeşitli biyolojik madde ve silahlara da el konulmuştur (a.g.m.).

Aum Shinrikyo (Kıyamet Günü) adlı Japon bir dini örgüt, 1991 ile 1994 yılları arasında Tokyo’da, biyolojik terör eylemleri gerçekleştirmeye çalışmıştır. Japon hükümetinin kontrolünü ele geçirmeyi hedefleyen örgüt, en dikkat çekici olayını, 1993 yılında aerosol haldeki binlerce litre şarbonu Tokyo şehir merkezinde dokuz farklı yerdeki binaların çatılarından serbest bırakarak gerçekleştirmiştir (Smithson, 2000:78). Amaçları, kehaneti yerine getirmek adına on binlerce düşman sandıkları insanı öldürmek ve böylece dünyayı kurtarmak olan grup, 1992 yılında 40 kadar doktor ve hemşire üyesi ile ‘Ebola’ kurbanlarına yardım etmek için Afrika/Zaire’ye gitmiştir. Asıl hedefleri ebola virüsünü elde etmek ve onu kendi amaçları için kullanmak olan grup, öldürücü biyolojik etkenleri elde edemeyeceğini anlayınca, sarin gazını üretmeye ve kullanmaya başlamıştır (Clinehens, 2000:8).

1995 yılında Tokyo metrosuna gerçekleştirdiği bahse konu saldırılarla adını duyuran Aum Shinrikyo Terör Örgütü, aslında hiçbir zaman biyolojik, kimyasal ve nükleer silah elde etme yönünde gösterdiği çabalarını inkâr etmemiştir. Hatta, söz konusu kitle imha terörüne yönelik büyük bir kompleks inşa etmiş (Clinehens, 2000:8), bu tesiste teknisyenler çalıştırarak alt yapısını oluşturma çabalarına başlamıştır (Hubback, 1996:12). Örgüt, bahse konu tesiste botulinum ve şarbon üretmeyi başarmış (Danzig ve diğerler, 2011) ve bunu Başkent Tokyo’da denemiştir (Smithson, 2000:75-80). Üç biyolojik ve üç kimyasal olmak üzere toplam altı öne çıkan saldırı gerçekleştiren örgüt (Clinehens, 2000:11-17), 27 Haziran 1994’te Motsumoto’da ve 20 Mart 1995’te Tokyo Metrosu’nda gerçekleştirdiği kimyasal saldırılarla halk arasında korku ve paniğe yol açmıştır. Anılan saldırılarda; 19 kişi ölmüş, 1.183’ün üzerinde kişi gaza maruz kalmış ve 4.586 kişi de psikolojik olarak etkilenmiştir (Chronology of Aum Shinrikyo’s CBW Activities, 2001).

EL-Kaide Terör Örgütü, yukarıda belirtilen motivasyon unsurlarına

paralel olarak, 1990'lı yılların sonuna doğru, botulinum ve salmonella toksinlerini üretmek için gerekli materyallere sahip olmuş (Salama ve Hansell, 2005:619), ancak daha sonra çok güçlü etkisi olduğunu keşfettiği şarbon üretimine başlamıştır (Larssen, 2010:7). Mart 2003 tarihinde Pakistan'da ele geçirilen ve Barton Gellman tarafından The Washington Post'ta yayımlanan belgeler (Washington Post, 23 Mart 2003) de bu iddiaları desteklemektedir.¹³³ Örgütün, 1998 yılının Temmuz ayında eski Yugoslavya'da üç adet kimyasal-biyolojik silah fabrikası satın alma ve Ukraynalı kimyacı ve biyologları kendi üyelerine eğitim vermesi için kiralama girişiminin olduğu da rapor edilmektedir (Gerstein, 2008:145).

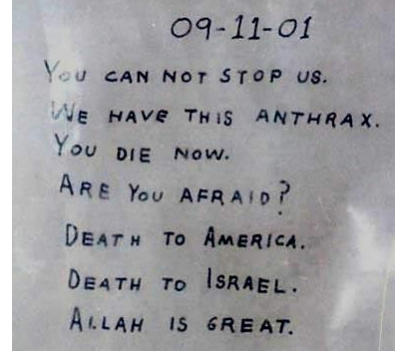
Örgüt, 1999 yılının başında benzer amaçla, daha önce Pakistan Bilim ve Endüstri Araştırma Konseyi'nde çalışan gıda patoloğu ve veteriner Rauf Ahmed'e sorumluluk vermiştir (Larssen, 2010:14). Ahmed, Khandahar'da küçük bir laboratuvar kurmuş ve öldürücü keskinlikte şarbon üretimine başlamıştır (Tenet, 2007:278). 2001 yılının ilk aylarında ise örgüt, Yazid Sufaat adında bir başka bilim adamını işe almıştır (Larssen, 2010:14). Sufaat, daha önce Malezya Ordusu'nda görev yapmış ve Kaliforniya Devlet Üniversitesi'nde biyoloji eğitimi almıştır (a.g.e.). İlave olarak El-Kaide, zirai ilaçlama uçaklarının, ürettiği biyolojik silahları nüfusu kalabalık yerlere yaymak amacıyla kullanışlı olduğu kanaatine varmış ve bu maksatla da girişimlerde bulunmuştur (Tenet, 2007:278). Örneğin, ABD'de yaşayan ve örgüt üyesi olan Zacarias Moussaoui, Minnesota'daki ilaçlama uçakları için pilot eğitimi veren bir kursta ehliyet almak üzereyken yakalanmıştır (Tucker, 2009b:152).

Moussaoui'nin yakalanması akıllara El-Kaide'nin bu tür uçakları kullanarak şarbonu insanlar üzerine yayacağı fikrini akla getirmektedir. Gerek Sufaat'ın 2001 yılında Malezya'ya girme teşebbüsünde bulunurken, gerekse Ahmed'in Pakistan yetkilileri tarafından yakalanması, EL-Kaide'nin bu tarz çalışmalara ara vermesine sebep olmuştur (Tucker, 2009b:152). Fakat 11 Eylül 2001 saldırılarının tam da bu yıla denk gelmesi ve arkasından şarbonlu mektuplarla biyolojik terör saldırıları gerçekleştirilmesi düşündürücüdür. Zira, örgütün önde

¹³³ Yazının orijinal metni için Bkz., Barton Gellman. 'Al Qaeda Near Biological, Chemical Arms Production', Washington Post, 23 Mart 2003 <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/06/09/AR2006060900918.htm>>1

gelen KİS stratejisti, Mustafa Setmariam Nasar'ın yaptığı açıklama bunu destekler niteliktedir; "11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren uçaklarda kitle imha silahlarının bulunmamasından dolayı üzgünüm" (Kellman, 2007:74).

Tüm bu girişimlerden anlaşılacağı üzere, biyolojik silahlar ile en basit terör eylemlerini bile artık gerçekleştirebilecek bilgi ortamı oluşmuştur ve biyolojik silahlar bu tür eylemlerin başlıca aracı olabilmektedir. Örneğin bazı yazarlar ve bilim adamları tarafından 'bugüne kadar gerçekleştirilmiş en etkili biyolojik terör olayı' olarak nitelendirilen ve ABD'de 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra gerçekleştirilen 'şarbon terörü' bunlardan biridir. ABD'de 2001 yılında posta

Şekil-16: Eski Senatör Tom Daschle'ye 2001 yılında gönderilen şarbonlu mektup

sistemi kullanılarak basın merkezlerine ve bazı senatörlere şarbon içeren mektuplar gönderilmesiyle meydana gelen saldırılar, 11 Eylül 2001'deki kitlesel terör anlamındaki en ciddi ve Amerikan topraklarına 1941'deki Pearl Harbor baskınından sonra gerçekleştirilmiş en etkili saldırılardan tam bir hafta sonra, 18 Eylül'de başlamış ve birkaç hafta sürmüştür (Anthrax in America, 2002:1). Bu süreçte, ABD Yargıtay ve Kongresinin bir bölümü kapatılmış, posta işlemlerinde büyük gecikmeler yaşanmış, Posta Servisi 5 milyar dolar zarara uğramış ve temizleme süreci 30 milyon doların üzerinde bir bedele mal olmuştur (Heyman, 2010). Şekil 16'da eski Senatör Tom Daschle'ye gönderilen şarbonlu mektup görülmektedir.

Öte yandan, 16 Nisan 2013'te, ABD başkanı Obama ve iki Senatöre (ABC News; 2013), müteakiben Mayıs 2013 ayı sonunda, New York Belediye Başkanına, onun grubuna ve yine Başkan Obama'ya risin bulaştırılmış mektuplar gönderilmiştir. Sonuncularının üzerinde "Bu mektupta olanlar senin için planladıklarımızın yanında hiçbir şey, benim silahımı almadan önce beni ve ailemi öldürmen gerekecek. Evime gelen herkes alnından vurulacak. Silahlanma benim en doğal hakkımdır" yazılmıştır (Dienst ve Prokupecz [web], 2013).

Bu çerçevede, söz konusu terör örgütlerinin biyolojik bir terör eylemi gerçekleştirdiğinde ya da gerçekleştirme tehdidinde bulunduğu toplamların vereceği tepki ve de davranışları nasıl olacaktır? Tezin ana temasını oluşturan bu husus, bir sonraki kısımda uluslararası anketlerle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3. BİYOLOJİK TERÖRÜN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yukarıda belirtilen ifadeleri içeren tanıma bir kere daha yer verecek olursak (Yenen ve Doğanay, 2008:95);

“Biyolojik terörizm, toplumda normal yaşamı durdurmak veya ideolojik bir avantaj kazanmak amacı ile biyolojik etkenlerin şahıslara, gruplara veya daha geniş nüfusa karşı korku yaratmak, hastalık oluşturmak veya hastalık oluşturma korkusu yaratmak amacıyla kullanılmasıdır.”

Anlaşılaçağı üzere yeni bir multidisipliner bilim konusu olarak öne çıkmaya başlayan biyo-terörde hedef; toplumlar, amaç yani istenen etki; korku yaratmaktır. Terörizmin birinci hedeflerinden olan korkuyla etkilemek yaklaşımı, bu terör çeşidinde de ön plandadır. Hal böyle olunca, terör grupları adlarını ve güçlerini geniş kitlelere duyurma imkânı bulmakta, politik hedeflerinin ve ideolojilerinin yayılmasını sağlamakta ve böylelikle isteklerine ulaşmaları için pazarlık yapabilmek kabiliyetine kavuşmaktadırlar (Yenen ve Doğanay, 2008:96).

2’nci bölümde özellikleri belirtilen biyolojik silahların¹³⁴, terör örgütlerince kullanılmalarının bazı beklentilere erişebilmek amacı güttüğünü ifade etmekte fayda vardır. Karayılanoğlu’nun vurguladığı bu beklentiler özetle (Karayılanoğlu, 2009:2);

a. Panik ve şaşkınlık,

¹³⁴ Bkz. s:77-81.

b. Hükümete ve devlete güvenin kaybı,

c. Acil yardım sisteminde (hastane ve benzeri sağlık kuruluşlarına aşırı yüklenmeler) ortaya çıkacak zafiyetlerin, koordine ve organizasyonda görülecek bozuklukların, sorumlu kurumlara olan güveni sarsması, normal yaşamın alt üst olması ve dolayısıyla olayın daha vahim bir görüntü kazanması,

d. Önemli tesislerin kapatılması, ülkenin üretim ve iş kaybının doğması,

e. Toplu ölüm ve yaralanmalardır.

Devletler tarafından başta caydırıcılık olmak üzere çeşitli amaçlarla geliştirilip üretilen biyolojik silahlar, bazen bir savaş bazen de bir terör aracı olarak hemen her dönemde kullanılmıştır. Tezin odak noktası olan terörizm açısından bu kullanım dikkate alındığında; günümüze kadar gerçekleşen bir takım terör olaylarında, biyolojik silah özelliği kazandırılmış etkenlerin/mikroorganizmaların kullanıldığı görülmektedir. Biyolojik silahlar ile en basit terör eylemlerini bile artık gerçekleştirebilecek bilgi ortamı oluşmuştur ve biyolojik silahlar bu tür eylemlerin başlıca aracı olabilmektedir. Örneğin ‘bugüne kadar gerçekleştirilmiş en etkili biyolojik terör olayı’ olarak nitelendirilen ve ABD’de 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra gerçekleştirilen ‘şarbon (anthrax) terörü’ bunlardan biridir.

ABD’de 2001 yılında meydana gelen mektuplu şarbon (anthrax) saldırıları, 11 Eylül 2001 saldırılarından tam bir hafta sonra, 18 Eylül 2001 tarihinde başlamış ve birkaç hafta sürmüştür. FBI tarafından soruşturma kapsamında “Amerithrax” olarak da nitelendirilen söz konusu saldırılar sonucunda 5 kişi yaşamını yitirmiş ve 17 kişi de şarbondan etkilenmiştir. Söz konusu olay, sadece ABD’yi değil, aynı zamanda medya yoluyla olaydan etkilenen bütün dünyayı da sarsmıştır. Sadece tıbbi olarak rakamlandırılan bu etkilenmelerin aslında psikolojik olarak çok ama çok daha fazla olduğunu aşağıdaki ‘Harvard Halk Sağlığı Okulu’ anketi belirtmektedir. Anılan

saldırılarıyla birlikte (şarbon sporlarıyla kirletilmiş mektup ve posta paketleri) ABD’de, biyoterörizm kaynaklı ciddi bir anlayış hâkim olmaya başlamıştır. Zira anılan saldırılardan sonra ABD, 1997 yılında 137 milyon dolar olan biyolojik savunma bütçesini yaklaşık 6 milyar dolara çıkarmıştır (Hall, 2010:29). Bir başka ilginç istatistik ise 2001 yılında sadece 418 milyon dolar olan askerî olmayan biyo-savunma harcamalarının 18’e katlanarak 2005 yılında 7,6 milyar dolara ulaşmasıdır (Gerstein, 2008:197). ABD, 2001-2011 yılları arasında biyo-savunmaya 65 milyar dolardan fazla harcamıştır (Bio-response Report Card [web], 2011).

Söz konusu anket, biyo-terörün rapor edildiği üç şehirdeki şarbon olaylarının, anılan şehirlerde yaşayan insanların endişelerini ve davranışlarındaki değişiklikleri istatistikî olarak ortaya koymaktadır. 29 Kasım–03 Aralık 2001 tarihleri arasında yapılan ve ilk defa 17 Aralık 2001 tarihinde – 11 Eylül saldırılarından yaklaşık 3 ay sonra – yayınlanan bahse konu anketin (Blendon ve diğerleri, 2001:1-2) en önemli bulgusu; anılan üç metropoldeki insanların, söz konusu saldırılardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilendiğidir. İşte bu nokta, biyolojik bir maddeyi silah olarak kullananın, dünya devletlerinden birisi değil de, terörist güçlerin olması nedeniyle farklı anlamlar ifade etmektedir. Anketin diğer bulguları aşağıda sıralanmıştır:

1. Şarbona maruz kalma, bu sebeple teste tabi tutulma veya şarbon ya da şüpheli şarbon nedeniyle işyerinin kapatılması durumu:

a. Washington’da: %21 b. Trenton/Princeton’da: %19

2. Şarbondan etkilenenler arasında, eve veya işyerine gelen bir mektubu açarak şarbona maruz kalacağına dair duyulan endişe durumu:

a. Washington’da: %43 b. Trenton/Princeton’da: %51

3. Kendisinin ya da yakın aile bireylerinden birinin, sonraki 12 ay içinde herhangi bir zamanda şarbona maruz kalabileceği korkusu:

a. Washington’da: %26 b. Trenton/Princeton’da: %35

4. Mektup açarken birtakım önlemler almak (elleri yıkamak, eldiven giymek ya da hiç açmamak):

a. Washington'da: %47 b. Trenton/Princeton'da: %58

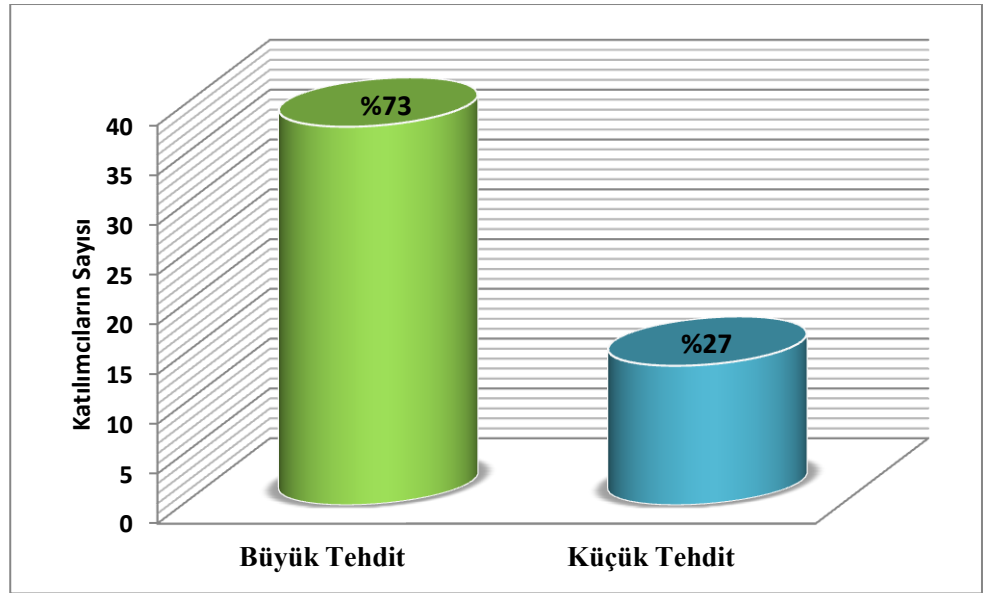
2000 yılında FBI, sadece 257 KİS olayı ile meşgul olmuş olurken, Ekim 2001 ile Nisan 2002 tarihleri arasında ise 8.000 fazla soruşturma açmıştır (Heyman, 2010:79-80). Bahse konu olayla ilgili 17 FBI ajanı ve 10 posta müfettişi görevlendirilmiştir (A.g.e). Toplamda yedi yıl süren, altı kıtaya sıçrayan, 9.100'den fazla tanığın dinlendiği soruşturmalarda; 6.000 mahkeme celbi gönderilmiş ve sadece başkent Washington'dan 10.000'in üzerinde örnek toplanmıştır (a.g.e.). Konuyla ilgili bir başka dikkat çekici nokta ise; bu karışık süreçte – Ekim ve Kasım 2001 – içinde şarbon olduğu iddia edilen 750'den fazla sahte mektubun dünya genelinde gönderilmesidir. Bu sahte mektupların, 550'den fazlası Tanrı'nın Ordusu adlı tek bir grup tarafından ABD'deki kürtaj kliniklerine gönderilmiştir (Gerstein, 2008:146).

Tıbbi müdahale sırasında 1.000'den fazla doktorun görevlendirildiği söz konusu saldırılar sonucunda; yaklaşık 40.000 kişi de maruziyet sonrası korunmaya (post-exposure prophylaxis) ihtiyaç duymuştur (Heyman, 2010:80). ABD Hastalıkları Kontrol ve Önleme Merkezi, aynı ihtiyaçla yabancı ülkelerden 30.000'den fazla kişinin toplam 280 tavsiye talebine cevap vermiştir (a.g.m.). Bu olay, bütün dünyada istenilen biyo-terör korkusunun yayılmasına sebep olmuştur. Saldırıları sonrasında, hâkim olmaya başlayan biyoterörizm kaynaklı ciddi anlayışın (Atlas, 2002:177-182) bir yansıması olarak ABD, 2001 yılının başında 2002 yılı için belirlediği 1,4 milyar dolar savunma bütçesini, Eylül 2001'de gerçekleştirilen saldırılardan sonra, 2003 yılı için Şubat 2002'de 4,5 milyar dolar, diğer bir deyişle %320 artırarak 5,9 milyar dolara çıkarmıştır (Defending Against Biological Terrorism [web], 2013). 11 Eylül saldırılarından önce, terörizmi birinci ulusal sorun olarak gören ABD halkının yüzdesi sadece %1 iken, bu sayının Ekim 2001 yılında %46 gibi inanılmaz bir çıkış gösterdiği görülmüştür. İki yıl içinde yapılan bir başka ankette ise; Amerikalıların %82'sinin uluslararası terörizmi ve %75'nin de KİS'i kritik birer tehdit olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır (Guerra, 2004:2).

11 Eylül 2001 de ABD de yapılan şarbonlu mektup saldırılarından sonraki dönemde Türkiye’de vatandaşların ve polislerin şüpheli buldukları 300’e yakın değişik malzemenin Ankara’daki Refik Saydam Hıfzısıhha Kurumunda incelendiği (Hüşan, 2010:110) ancak hiçbirinde biyolojik silah etkeninin izine rastlanmadığı ülkemizdeki panik ve korkuyu yansıtmaya açısından önemlidir.

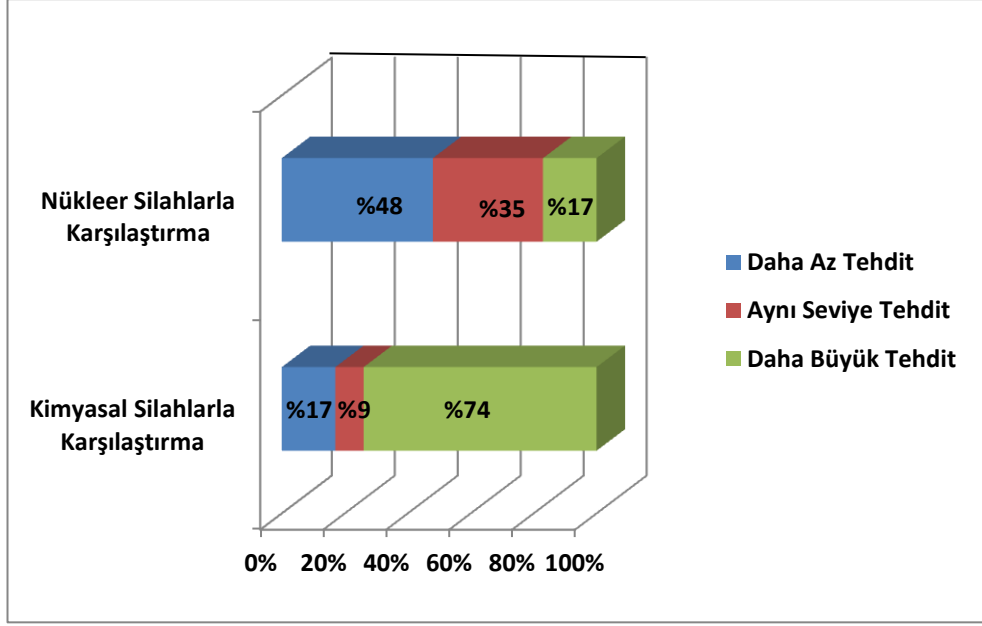
Tezin ana varsayımını destekler nitelikteki bir başka çalışma; 25 Ekim–15 Kasım 2006 tarihleri arasında, 52 üst düzey ABD hükümet yetkilisi ve milletvekili, eski üst düzey yetkililer ve sivil toplum uzmanları arasında “Biyolojik Silah Tehdidi ve Silahsızlanma Seçenekleri” üzerine düzenlenen ankettir. Bu anketin önemli bulguları ve şemaları aşağıdadır (Csis Report [web], 2006):

a. Biyolojik silahlar, kimyasal silahlardan daha büyük, artan ve çok önemli bir tehdittir. Küçük bir kesime göre de nükleer silah tehdidinden daha büyük ya da en azından ona eşit bir tehdittir (Csis Report, 2006, iii) (Şekil 17, 18 ve 19).

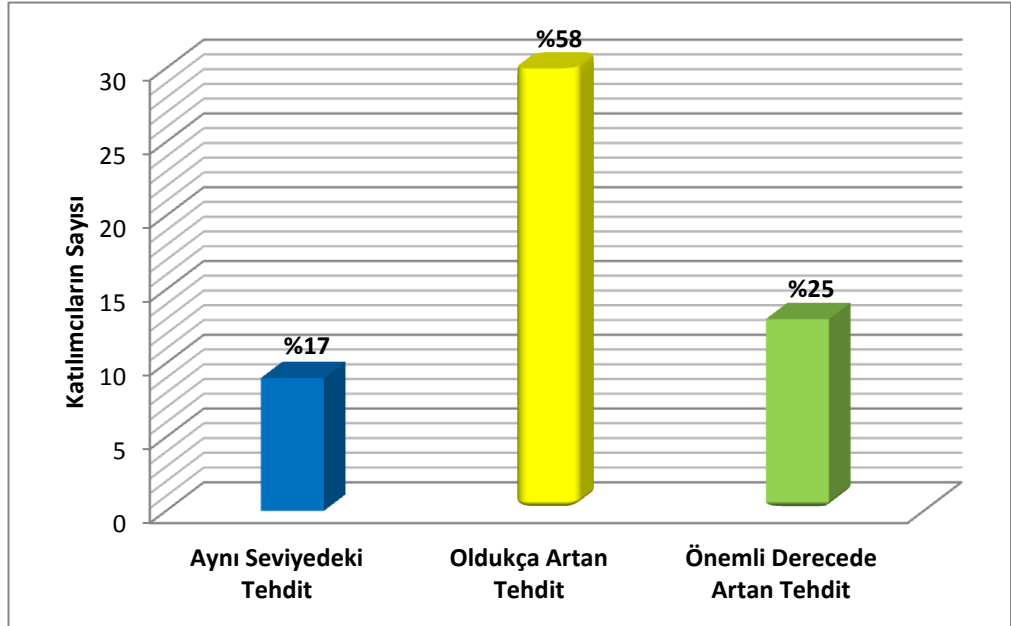
* Katılımcılara ‘Fikrim Yok’ seçeneği de sunulmuştur ama hiçbiri bu seçeneği seçmemiştir.

Şekil-17: Biyolojik Silah Tehdidinin Değerlendirilmesi
(Csis Report, 2006, 11)

* Katılımcılara 'Fikrim Yok' seçeneği de sunulmuştur ama hiçbiri bu seçeneği seçmemiştir.

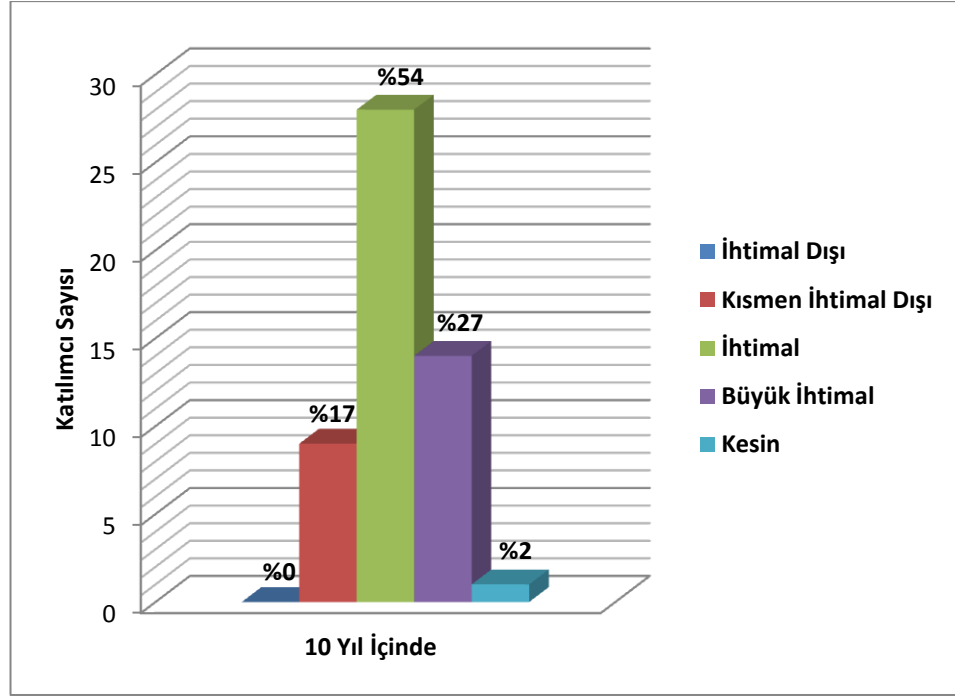
Şekil-18: KİS Tehdidinin Karşılaştırılması
(Csis Report, 2006, 12)

* Katılımcılara 'Oldukça Azalan Tehdit', 'Önemli Derecede Azalan Tehdit' ve 'Fikrim Yok' seçenekleri de sunulmuştur ama hiç biri bu seçenekleri seçmemiştir.

Şekil-19: Biyolojik Silah Tehdidinin Durumu
(Csis Report, 2006, 14)

b. On yıl içinde önemli bir biyolojik terör saldırısının gerçekleşme ihtimali büyük bir olasılıktır. (Csis Report, 2006, iii) (Şekil-20)

* Katılımcılara 'Fikrim Yok' seçeneği de sunulmuştur ama hiçbiri bu seçeneği seçmemiştir.

Şekil-20: On Yıl İçinde Bir Biyolojik Terör Saldırısı İhtimali
(Csis Report, 2006, 19)

c. Biyolojik silahların kullanılmasına dair en olası senaryoların başında, hükümete olan kamu güvenini zayıflatmak için devletler ya da teröristler tarafından aralıklı olarak gerçekleştirilecek küçük ölçekli biyolojik saldırılar gelmektedir (Csis Report, 2006, iii) (Tablo-13).

ç. Biyolojik silahların yayılmasının önlenmesine yönelik en faydalı olduğuna inanılan politika seçenekleri; çok yanlı biyo-güvenlik ve biyo-emniyet önlemleridir. Katılımcılar %100'e yakın bir oranda bu tarz sert güvenlik önlemlerine destek vermiştir (Csis Report, 2006, iii).

Biyolojik terörün toplum üzerindeki etkisini vurgulamak açısından, Aum Shinrikyo'nun faaliyetlerinin Japon toplumu üzerinde nasıl bir etki yarattığından da bahsetmek destekleyici olacaktır.

Tablo-13: Biyolojik Silahların Kullanılmasına Dair Olası Senaryolar
(Csis Report, 2006, 20)

İhtimali En Yüksek Olarak Görülen Senaryolar	Yüzde
Yerel, devlet ya da milli iktidarlara olan kamu güvenini zayıflatmak için, devlet ya da teröristler tarafından aralıklı olarak küçük ölçekli biyolojik saldırılar gerçekleştirilmesi	%75
Bazı aktörlerin ya da bireylerin biyolojik silahlar üretmesi ve kullanması	%71
İkinci Sırada Yer Alan Senaryolar	Yüzde
Teröristlerin sıfırdan biyolojik silah edinimi	%60
Klasik biyolojik silahların devlet düzeyinde edinimi (örneğin; şarbon, botulinum toksini, vs.)	%58
Malzeme veya teknik bilgi ile ilgili devlet yardımı alındıktan sonra biyolojik silahların teröristlerce edinimi	%54
Üçüncü Sırada Yer Alan Senaryolar	Yüzde
Mümkün olduğunca çok insanı öldürmek için sivil topluma yönelik devlet ya da terörist saldırıları	%48
Tarıma ve/veya hayvancılığa yönelik ağır zayıatlar vermek amacıyla devlet veya teröristlerce gerçekleştirilen saldırılar	%42
Gelişmiş teknolojileri kullanarak hastalıkları, mevcut tedavilere karşı daha dirençli, öldürücü ve bulaşıcı hale getirmek için yeni biyolojik ajanların devlet düzeyinde edinimi	%38

* Katılımcılara ‘Fikrim Yok’ ve ‘Yukarıdakilerin Hiçbiri’ seçenekleri de sunulmuştur ama hiçbiri bu seçenekleri seçmemiştir.

Önceki kısımda¹³⁵ ayrıntılarıyla açıklanan söz konusu saldırıdan hemen sonra, 9 Nisan 1995 tarihinde yapılan seçimlerde, Tokyo ve Osaka Belediye Başkanlığını “Bağımsızlar” kazanmıştır. Bu seçimlerde oy kullanan seçmenlerin düşüncelerinde, Sosyalist Başbakan Murayama’ya siyasi bir yargılama göndermek yattığı değerlendirilmektedir. Söz konusu saldırıyla ilgili olarak çeşitli kaynaklardan derlenen anketlerin ve istatistikî çalışmaların sonuçları aşağıda sunulmuştur:

a. 17 Mayıs 1995 tarihinde Japon halkının görüşüne yönelik yapılan ankette; o dönemki Murayama Hükümeti’nin oylarında, Mart ayında yapılan ankete

¹³⁵ Bkz., s:144.

göre %4,6 düşüş olduğu saptanmıştır. Buna karşılık hükümeti onaylamayanların oranı %4,2 artarak %50 gibi bir rakama ulaşmıştır ki bu, Japonya'daki Koalisyonun Haziran 1994'te kurulduğundan beriki en yüksek rakamdır (Purver, 1995:10).

b. Söz konusu 4.500 kişinin tamamı kendilerini gaza maruz kalmış gibi düşündükleri için psikolojik travma geçirmişlerdir (Beaton ve Murphy, 2002:11).

c. Associated Press'in 1998 yılındaki raporuna göre, söz konusu grubun %50'si – aradan 3 yıl geçmiş olmasına rağmen – kendilerini hala psikolojik ve mental olarak maluliyet durumunda hissetmektedir (Beaton ve Murphy, 2002:11).

ç. Japonya Milli Polis Teşkilatının 1999 yılında 1247 mağdurdan topladığı anket bilgilerine göre (Eifried, 2001:493);

(1) Mağdurların %72'si sinirlerini yatıştırmak için uyku ilacı ya da alkol kullanmakta,

(2) %57'si saldırıyı ve korkuyu tekrar yaşıyormuşçasına flashback (geriye dönüş)'ler görmekte,

d. Tokyo'daki St. Luke's Hastanesi'nde olayla ilgili tedavi gören 610 hastadan 6 ay sonra toplanan anket bilgilerinde (Zalman, 2010:4); %32'si korktuğunu, %29'u uyuyamadığını, %16'sı depresyon'da olduğunu, %16'sı kızgın olduğunu, bir diğer %16'sı sürekli kabuslar (büyük canavarlar ve üzerine düşen büyük kayalar) gördüğünü ve %10'u da metro sistemini kullanmaktan korktuğunu beyan etmiştir. Tıpta 'Post-Travmatik Stres Bozukluğu' olarak adlandırılan anılan endişe durumunun uzun bir süre sürdüğüne ilişkin fikir birliği mevcuttur (a.g.e.:3).

e. Saldırıdan sonraki gün metrodaki yolcu sayısı %30 azalmıştır. Metro yetkilileri 11,1 milyon dolar harcayarak 150 istasyona yeni güvenlik kameraları yerleştirmiştir (Purver, 1995).

Söz konusu anketlerden çıkarılacak sonuç; konvansiyonel olmayan ve toplum tarafından çok da bilinmeyen biyolojik ve kimyasal silahların kullanılmasının toplum üzerindeki psikolojik etkisinin ağır ve uzun süreli olacağı ve bunun panik duygusunun hızla yayılmasına sebep olacağıdır. Böylelikle yerel otoritelerin kapasitelerinin tükendiğini görmek ve hükümete karşı olan güveni sarsmak, bu tür silahları kullanma eğiliminde olan teröristler açısından çok daha cezbedici olarak algılanacaktır.

4. HUKUKSAL DÜZENLEMELER

a. Cenevre Protokolü¹³⁶:

‘Boğucu, Zehirleyici ve Benzer Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Protokol’ (daha genel bilinen adıyla Cenevre Protokolü), biyolojik ve kimyasal silahların kullanımını yasaklayan anlaşmadır. Protokol, 17 Haziran 1925'te Cenevre'de imzalanmış ve 8 Şubat 1928'de yürürlüğe girmiştir (League of Nations Treaty Series, 2013).

Ağırlığını, kimyasal harp maddelerinin kullanılmasının yasaklanmasına dair maddelerin oluşturduğu Protokolü'nün 3'üncü maddesi, biyolojik maddelerin de taraflarca kullanılmamasına yöneliktir:

“Ali Akid Taraflar zikri geçen men'i istimal muahedelerine henüz iştirak etmemiş oldukları takdirde bu memnuiyeti tanıdıklarını bu men'i istimalin bakteriyolojik harp vasıtalarına da teşmili kabul ve işbu beyanat hükmiyle yekdiğerine karşı bağlı olduklarını beyan ederler.”

¹³⁶ Protokolün orijinal metni için Bkz., League of Nations Treaty Series, “Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare”, <<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280167ca8>>, Protokolün orijinal Türkçe metnine ulaşmak için Bkz. “4 Mayıs 1925 Tarihinde Cenevre'de İctima Eden Beynelmilel Konferansta Kabul Olunan (Muhnik-Müsemmin veya Buna Mümasil Gazların ve Bakteriyolojik Vesaitin Harpte İstimalinin Men'i) Hakkındaki Protokolün Tasdikine Dair Kanun”, <http://www.askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/gaz_ve_bakteriyolojik_silahin_harpte_yasaklanmasi.pdf>

1975 yılına kadar bahse konu protokolü onaylamayan ABD ve daha pek çok ülke anılan protokole çekince koymuştur. Çekincelerinde belirttikleri husus; “İlk kullanan ülke olmayacakları ancak, kendilerine karşı söz konusu araçların kullanılması durumunda aynı cinsten misilleme yapma hakkını saklı tuttıkları şeklindedir.” (Ay, 2006:107) Diğer bir ifadeyle; “Birçok ülke ön koşul olarak Cenevre Protokolü’ne taraf olduklarında, kullanmama yükümlülüğünün sadece sözleşmeye taraf olan diğer ülkeler arasında olması ve yasaklanmış silahların kendilerine karşı kullanılması durumunda bu yükümlülüklerin ortadan kalkması talebinde bulunmuştur” (Cenevre Protokolü [web], 2013).

b. Biyolojik ve Zehirli Silahlar Konvansiyonu¹³⁷

1960’ların sonuna doğru, uluslararası toplumda ve uzmanlarda biyolojik silahlara yönelik endişeler hat safhaya ulaşmıştır. Bunda söz konusu silahların; öngörülemezliği, hastalık yapma riski, ayırım gözetmeyen doğası ve kontrol önlemlerinin eksikliği önemli rol oynamıştır. İlave olarak, ulusal bazda çok çeşitli biyolojik silah programlarına ait bilgilerin açığa çıkması ve 1925 yılında imzalanan Cenevre Protokolü’nün biyolojik silahların üretilmesi, yayılması ve kullanılması konusunda yeterince etkili olamaması (Aslan, 2010:88), bu endişelerin artmasına sebep olmuş ve uluslararası kamuoyunu daha güncel bir konvansiyon hazırlamaya yöneltmiştir. Bunun üzerine Temmuz 1969’da İngiltere, BM Silahsızlanma Komitesine biyolojik silahların üretilmesini, geliştirilmesini ve depolanmasını yasaklayan bir öneri sunmuştur.¹³⁸ Öneri ayrıca, kontrol ve denetimler için alınması gereken önlemlerin yanı sıra, ihlal durumunda takip edilecek prosedürleri de kapsamaktaydı. İngilizlerin hemen arkasından, Eylül 1969’da, SSCB liderliğindeki Varşova Paktı da BM’e benzer ama denetim hükümlerini içermeyen bir öneri sunmuştur. 2 ay sonra da, Kasım 1969’da, DSÖ, biyolojik savaş etkenlerinin kullanımının olası sonuçları ile ilgili bir rapor yayınlamıştır (Riedel, 2004:404).

¹³⁷ Protokolün orijinal metni için Bkz., United Nations Treaty Series, ‘On The Prohibition of The Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction’, <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201015/v1015.pdf>> Protokolün orijinal Türkçe metni ve ilgili kısımda yer alacak maddeleri için Bkz., ‘Bakteriyolojik (Biyolojik) Ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Yapımı Ve Stoklanması Yasaklanması Ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme’, <<http://www.msb.gov.tr/asad/default.php?page=SCH14>>

¹³⁸ Söz konusu önerinin orijinal hali için Bkz., ‘A Chronology of Events Relating to Chemical & Biological Warfare’, 1969, <<http://www.cbw-events.org.uk>>

Bu çerçevede; ‘Bakteriyolojik ve Toksin Silahların Geliştirmesi, Üretilmesi ve Depolanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhası Sözleşmesi’, daha çok bilinen adıyla ‘Biyolojik Silahlar Konvansiyonu (BSK)’, 16 Mart 1971 tarihinde BM Genel Kurulunda kabul edilmiş, 10 Nisan 1972’de aynı anda Washington, Moskova ve Londra’da imzaya açılmış ve 26 Mart 1975’te yürürlüğe girmiştir (United Nations Treaty Series, 2013) ¹³⁹. Biyolojik silah stoklarının yok edilmesi ve yayılmasının önlenmesinin hazırlanmasında en büyük etkeni oluşturduğu Konvansiyon ile biyolojik silahların geliştirilmesi, üretimi, transferi ve depolanmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Günümüz itibari ile imzacı devlet sayısı 171, onaylayan devlet sayısı ise, 155’dir. İmzalamayan sadece 23 devletin kaldığı söz konusu Konvansiyonu Türkiye, 10 Nisan 1972’de imzalamış ve 25 Ekim 1974’de onaylamıştır (BTWC [web], 2013).

Dünyadaki ilk çok uluslu silahsızlanma Anlaşması olarak nitelendirilen söz konusu Konvansiyonun 1’inci maddesine göre imzacı devletler;

“Menşei ve üretim yöntemi ve çeşitleri ne olursa olsun, her türlü mikroplu etkenler veya toksinlerin veya diğer biyolojik elemanların önleyici, koruyucu ve diğer barışçı gayeler için gerekli olmayan miktarlarda, bu çeşit etken ve toksinlerin dostça olmayan amaçlarla veya silahlı çatışmalarda kullanılmasına yarayan silah, teçhizat ve atış araçlarının, asla ve hiçbir surette geliştirmemeyi, yapmamayı, stoklamamayı veya şu veya bu şekilde ele geçirmemeyi veya elde bulundurmamayı yükümlenmektedirler.”

Konvansiyonun 2’nci maddesinde ise; “Her türlü biyolojik silah, madde ve bunları atma vasıtalarının, konvansiyonun yürürlüğe girmesinden dokuz ay sonra, imha edilmeye başlaması gerekmektedir” denilmektedir. Söz konusu Konvansiyon, imha işlemleri sırasında da toplumun ve çevrenin korunması için gerekli bütün önlemlerin alınmasını, devletlerin sorumluluğuna vermektedir.

¹³⁹ Protokolün orijinal Türkçe metni için Bkz., Kaynakça; Bakteriyolojik (Biyolojik) Ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Yapımı Ve Stoklanması Yasaklanması Ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme [web], 2013.

Biyolojik silah, madde ve atma vasıtalarının devletler ve/veya uluslararası kuruluşlar arasında el değiştirmesini engellemesi Konvansiyonun önemli getirilerinden biridir. Ne yazık ki bu bağlamda konvansiyonun etkili bir denetim mekanizması yoktur. Bu durum da, engelleme girişimlerinin önünün tam olarak kesilememesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak, tıpkı 1925 yılında imzalanmış Cenevre Protokolü gibi, BSK da, bahse konu silahsızlanmanın uygulanması için sıkı denetimler ve kontrol ilkeleri ve de dolayısıyla protokole bağlılık sağlamamaktadır. Ayrıca, ihlallerle nasıl başa çıkılacağına ve uygulamanın nasıl olacağına dair hükümleri de içermemektedir. Bununla birlikte, ‘Savunma Araştırma’sının tanımı ve iyi niyetli araştırmalar için gerekli olan biyolojik etkenlerin miktarları hakkında çözüme kavuşturulmamış muallâk noktalar vardır.

Öte yandan Konvansiyon’un 6’ncı maddesi; “Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet, diğer bir taraf devletin işbu Sözleşmenin hükümlerinden doğan yükümlülükleri ihlâl eder şekilde hareket ettiğini görürse Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine şikâyetle bulunabilir.” diyerek buna bir nebze çözüm sunmaktadır. Fakat bahse konu madde kendi içinde önemli bir ilginçlik barındırmaktadır. Zira aynı maddeye göre, şikâyetle bulunan devletten somut deliller istenmektedir. 1’inci kısımda belirtilen özelliklerinden dolayı, silahlanma faaliyetinde kullanıldığını ispatlamanın bile zaten zor olduğu biyolojik silahlar için, devletlerin somut deliller elde edebilmesi hemen hemen imkânsızdır. Bu da bahse konu şikâyet sürecini ilginç bir hale getirmektedir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin, önerilen denetimleri veto yetkisinin olması da söz konusu hükmü zayıflatan bir başka kritik noktadır. İşte bu nedenlerle, Konvansiyonda kabul edilmiş hususların uygulanıp uygulanmadığının kontrolü için, bugüne kadar beş yılda bir yapılan yedi adet ‘Gözden Geçirme Konferansı (GGK)’ toplanmıştır. Sonuncusu 05-22 Aralık 2011 tarihleri arasında Cenevre’de gerçekleştirilmiştir (7’inci Gözden Geçirme Konferansı [web], 2013).

Bununla birlikte, 1995 yılından başlayarak anlaşma ile ilgili faaliyetleri denetim altına almak ve zorlayıcı bildiri hükümleri içeren BSK'ye ek bir protokol ile ilgili müzakere etmek için üye ülkelerden oluşan bir 'Ad Hoc Grup' altı buçuk yıl çalışmıştır. Görüşmeler ABD yüzünden 2001 yılında sona ermiştir. Taslak protokolü reddeden ABD'nin sebebi, biyo-teknolojik gelişmelerdeki suçluların yakalanmasının zorluğu olmuştur. İşte bundan sonra BSK'yı güçlendirmek adına yapılan çalışmalar, ulusal seviyedeki önlemlerin uygulanmasına odaklanmıştır. Kısacası, biyo-terörün engellenmesine yönelmiştir (Tucker, 2009a:30).

Her şeye rağmen konvansiyonun bazı hedeflere ulaştığını düşünen araştırmacılar da vardır. Konvansiyonun başarılı olduğuna inanılan dört unsur şunlardır: "Genel silahsızlanma açısından birkaç terörist ülke haricinde biyolojik silahların dünya üzerinden silinmesi; taraf ülkelerin güç birliği oluşturmaları; BM'nin denetleme, bildirme ve yok etme faaliyetleri; uluslararası güven artırıcı önlemler açısından siyasal, bilimsel ve teknolojik yardımlaşma (Doğancı, 2009:41).

c. Avustralya Grubu (AG)

Katılımcılarca, gayri resmi bir yapıda oluşturulan bu grubun kuruluşuna; 1984 yılında, BM'in, Irak'ın 1925 Cenevre Protokolünü ihlal ederek İran'a karşı kimyasal silah kullandığını tespit etmesi vesile olmuştur. Söz konusu olay, uluslararası kamuoyunda gerek kınama, gerekse ihraç ürünü kimyasal ve biyolojik maddeler üzerinde sıkı kontroller uygulamak gerektiği şeklinde önemli tepkilere sebep olmuştur. Bu tür önlemlerin uluslararası iş birliği çerçevesinde alınması gerekliliğini vurgulayan Avustralya, konuya ilişkin olarak bir toplantı davetinde bulunmuştur. Grubun temelini ise; 1985 yılı Haziran ayında Brüksel'de yapılan toplantıya katılan 15 devlet ve Avrupa Topluluğu temsilcileri atmıştır. Türkiye'nin 2000 yılında üyeliğine kabul edildiği AG'nin günümüz itibariyle üye devlet sayısı Avrupa Komisyonu ile birlikte 42'dir (Avustralya Grup [web], 2014).

Amacı, ihracat kontrollerinin uyumlaştırılması yoluyla, biyolojik ve kimyasal silahların gelişimine katkısı olmayan ihracat hareketlerine karşı uluslararası hukuk ve normlara göre önlemler almak olan AG'nun, kurucu anlaşması bulunmamaktadır. Bundan dolayı da katılımcıların yasal olarak bağlayıcı yükümlülükleri bulunmamaktadır. Grup içinde gerçekleştirilen koordinasyon ile Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ve Biyolojik Silahlar Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeleri için Avustralya Grubu katılımcılarına mümkün olan en geniş ölçüde yardımcı olunur. Bu haliyle organizasyon, söz konusu anlaşmaları takviye edici bir nitelik taşımaktadır (Avustralya Grup [web], 2014).

Bugüne kadar AG, 63 adet kimyasal maddenin ihracatı hakkında gerekli lisans çalışmalarını tamamlamıştır. Ayrıca katılımcılar aşağıda belirtilen materyallerin ihracatı için de çok özel lisansa sahip olmalıdırlar. Tüm bunlara rağmen, grubun 1993 yılının Aralık ayında yaptığı açıklamada da belirttiği gibi; “Kimyasalların, mikroorganizmaların ve bu tür ekipmanların üzerindeki ihracat kontrolleri, kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasını önlemede uzun vadede tam bir engel olamayacaktır.” (Toth, 1999:230).

- (1) Çift kullanımlı kimyasal tesisler, ilgili ekipman ve teknoloji,
- (2) Bitki etkenleri (patojen),
- (3) Hayvan etkenleri,
- (4) Biyolojik etkenleri,
- (5) Çift kullanımlı biyolojik ekipman ve ilgili teknoloji.

AG'nin üye devletlerinin tamamı Kimyasal Silahlar Anlaşması ile Biyolojik Silahlar Anlaşmasını imzalamıştır. Grubun üyeleri, Biyolojik Silahlar Anlaşmasının 2001 yılındaki 5'inci Gözden Geçirme Konferansından itibaren söz konusu Konferanslara ve üzerinde mutabık kalınan güven artırıcı önlemlere aktif katılım sağlamaktadır. Grup, yılda bir kez toplanmakta, alınabilecek önlemleri

tartışmakta ve buna ilişkin olarak kararlar almaktadır. Kararların hukuki bağlayıcılığı yoktur. Gönüllülük esasına göre oluşturulan bu grubun kararları, üye devletler tarafından birer prensip olarak benimsemekte ve icraata geçirilmektedir.

Grup son yıllık genel toplantısını 07 Haziran 2013 tarihinde Paris’te yapmıştır. Söz konusu toplantıda; Suriye’deki silahların Ortadoğu’nun istikrarı için büyük bir tehlike ve küresel silahsızlanma normları açısından ise önemli bir sorun olduğunun vurgusu yapılmıştır. Öte yandan, kimyasal silahların hangi şartlar altında olursa olsun kullanılmasının kabul edilemez olduğu ve bu nedenle Suriye’de BM’nin kimyasal silahları soruşturmaya yönelik destek verdiklerini açıklamıştır. Ayrıca, Suriye’nin sahip olduğu kimyasal silahların depolanmasının güvenli bir şekilde gerçekleştirildiğine dair güvence vermesini talep eden söz konusu grup, dünya ülkelerini biyolojik ve kimyasal silah olarak kullanılabilme özelliğindeki materyallerin Suriye’ye çift kullanıma yönelik ihracatını bir kere daha gözden geçirme uyarısında bulunmuştur (Australia Group [web], 2014). Sonuç olarak AG’na üye devletler, sahip oldukları endüstrilerin kimyasal ve biyolojik silah yapımına hizmet etmemesi gerektiği konusunda ortak iradelerini ortaya koymakta ve üye olmayan devletlerle olan ihracatlarında da bu hususu göz önünde bulundurma konusunda hemfikir olduklarını beyan etmektedirler.

ç. Diğer Yasal Düzenlemeler¹⁴⁰

(1) NATO 321 Numaralı Kararı

NATO, 2002 yılında 321 numaralı “Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer Silahlar ile Terörizm” kararını almıştır. Bu karar ile NATO, 18 alanda uluslararası güvenliği geliştirmek için harekete geçmeyi kararlaştırmıştır. 11 Eylül saldırılarının, farklı hedeflere sahip olan terörist grupların varlığını bir kere

¹⁴⁰ KİS ile ilgili olan diğer anlaşmalar, kuruluşlar ve rejimler EK-D’de sunulmuştur.

daha ortaya koyduğunu ifade eden kararın biyolojik terör ve silahlarla ilgili öne çıkan maddeleri şunlardır.¹⁴¹

Toplam dokuz maddeden (9'uncu maddenin 18 fıkrası vardır) oluşan kararın 3'üncü maddesinde; El-Kaide gibi terörist unsurların saldırılarında kullanmak üzere biyolojik silahlarla aktif olarak çok yakından ilgilendiği ve sahip olduğu özellikle belirtilmiştir. Hemen akabindeki 4'üncü maddede de; 2001 yılında ABD'ye yapılan antrax saldırısının bunun kanıtı olduğu açıklanmıştır. Öyle ki; bu saldırı sonucunda biyolojik terörizm ile yeni bir boyuta girildiği kabul edilmiştir.

Sonraki iki maddede; biyoteknoloji konusundaki gelişmelerden ve terör örgütlerinin biyolojik ajanları dünyanın herhangi bir tarafındaki zayıf bir ülkeden temin edebileceğine dikkat çekilmiştir. Elde edilecek olan bu teknoloji de eski Sovyetler Birliği'nde yürütülmekte olan programlardan gelmektedir. Sonraki maddelerde Biyolojik ve Zehirli Silahlar Konvansiyonuna üye olan ülke sayısının artırılması ve Konvansiyonun yükümlülüklerinin güçlendirilmesi için alınması gereken tedbirler sıralanmıştır.

(2) BM 1540 Numaralı Kararı

Bir diğer yasal düzenleme ise; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 28 Nisan 2004 yılında 4956'ncı oturumunda KİS'in yayılmasının önlenmesi alanında aldığı 1540 numaralı karardır.¹⁴² Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasının uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği vurgusuyla başlayan kararda KİS'in yayılmasına karşı önlemlerle ilgili küresel bir alt sınır belirlenmiş ve bütün devletlerden bu önlemleri uygulamaları istenmiştir. Söz konusu karar, devletlerin “biyolojik silahların yayılmasını suç olarak addetmelerini, ihraç

¹⁴¹ Kararın bundan sonraki maddeleri için Bkz., 'Resolution 321 on Terrorism with Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Weapons', <<http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=284>>

¹⁴² 'UN Security Council Resolution 1540', Adopted by the Security Council at its 4956th meeting, on 28 April 2004, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf?OpenElement>>

edilen maddeler üzerinde sıkı kontroller uygulamalarını ve sınırları içindeki tüm hassas maddeleri güvenlik altına almalarını” şart koşmaktadır. 12 nokta içeren bu karar, tüm devletlere aşağıdaki sorumlulukları vermektedir (Silahların Yayılması ve Kalkınma – Bağılantılar Açığı Çıkıyor):

a. Devlet dışı aktörlerin KİS’ı ve bunları atma vasıtalarını üretme, sahip olma, satın alma, geliştirme, nakletme veya kullanımını yasaklayan etkili yasaların çıkartılması ve bunların uygulanması;

b. Etkili fiziki önlemler geliştirilmesi ve uygulanması;

c. Yasa dışı silah trafiğini ele alan sınır kontrolleri ve polis gücü geliştirilmesi,

ç. Ulusal ihracat ve transit geçiş kontrollerini uygulamak

Öte yandan, Hükümet Dışı Örgütlere (HDÖ-NGOs) karşı alınması gereken tedbirlere de vurgu yapan bahse konu kararda; “HDÖ’in terörist saldırı amacıyla biyolojik silahların ticaretini yapmasının, sahip olmasının, geliştirmesinin, nakletmesinin ve en nihayetinde de kullanmasının önlenmesi maksadıyla etkili ve zorlayıcı kanunlar kabul edilmelidir” denilmektedir. KİS’nın yaratacağı bir felaketi önlemek amacıyla, tüm BM üyesi devletlere güvenlik ve kalkınma ile ilgili konular arasında bağılantılar oluşturma olanağını da sunan anılan kararın diğeri maddelerinde; nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasının önlenmesi için alınması gereken tüm tedbirler konusunda karar alındığı belirtilse de; bu düzenlemenin de sadece tavsiye niteliğinden öteye geçemediğı görölmektedir. Zira ne ABD ne de uluslararası toplum bu kararı çok yönlü bir direktif olmaktan çıkarıp yayılmaya karşı etkili bir araç haline getirememiştir.

Yukarıda belirtilen üç ana hukuki düzenlemenin yanı sıra ikili ya da

çoklu anlaşmalar veya mutabakat muhtıraları da her hangi bir biyolojik terör saldırısına karşı önemli bir kaynak düzenleme olabilmektedir. Örneğin; Mayıs 2007 yılında ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya; kimyasal, biyolojik ve radyolojik savunma hususunda aralarında bir muhtıra imzalamışlardır. Bu muhtıra ile kimyasal, biyolojik ve radyolojik savunma eğitimi, araştırma, geliştirme, gözetleme ve doktrin konularında daha büyük iş birliği yapma yoluyla kapasitelerini geliştirmeyi amaçlamışlardır (Bagley, 2008:123).

Bu tarihten daha önce ise; 1992 yılında ABD, İngiltere ve RF bir takım önlemler içeren bir anlaşmaya imza atmıştır (Kelly, 2002:93-110). Bu anlaşmada ele alınan konular; RF'nin askerî olmayan biyolojik alanlarının ziyareti, örnekler alma ve personelle röportaj yapma konularını kapsamaktaydı (madde 1, 3 ve 5). Mütakabiliyet esasları çerçevesinde; ABD ve İngiltere'nin tesislerini de ziyaret etmeyi amaçlayan bu önlemler şunlardır (Kelly, The Trilateral Agreement, 2002):

1. Askerî biyolojik tesisleri karşılıklı ziyaret, (ABD ve İngiltere 1992-1993 yılları arasında Rus tesislerine üç ziyaret gerçekleştirmiş, Ruslar ise 1994 yılından itibaren ABD'yi ziyarete başlamışlardır. Daha sonra modellerdeki ve anlayıştaki farklılıktan dolayı bu ziyaretler kesilmiştir),

2. Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'na ülkelerin uyup uymadığını gözlemek amacıyla potansiyel önlemlerin ve bu önlemleri test edebilecek potansiyel modellerin yeniden gözden geçirilmesi,

3. Belirtilen amaçlarla uyum içerisinde olmayan fazla kapasite ve özellikli ekipmanların olup olmadığının belirlenmesi için her üç ülkede de bulunan biyolojik tesislerin fiziksel altyapılarının incelenmesi,

4. Biyolojik savunmanın geliştirilmesi hususundaki iş birliğini göz önünde tutma,

5. Hâlihazırda dönüştürülmüş tesisleri de içerecek şekilde biyolojik silah tesislerinin dönüşümünü incelemek ve iş birliğinin gelişmesine yardımcı olmak için gerekli yolların araştırılması,

6. BM'e yapılan açıklamalar içerisinde detaylı olarak kayıt altına alınmamış geçmiş saldırı programlarını içerecek gizli ve karşılıklı olarak bilgilerin değişimini göz önünde bulundurmak,

7. Gelişim faaliyetlerini ve biyolojik araştırmaları tanımlayan periyodik raporları meclislere ve seçmenlere sağlama,

8. Biyolojik tesislerdeki bilim adamlarının uzun vadedeki değişimlerini teşvik etmek.

Biyolojik terörün bu bölümde belirtilmeye çalışılan tüm boyutları, devletleri güvenlikleri konusunda bir kere daha düşünmeye zorlamaktadır. Türkiye açısından hiç de inkâr edilebilecek bir durumda olmayan biyolojik terör tehdidine karşılık bugüne kadar neler yapıldığı ve bundan sonra neler yapılması gerektiği konusu bir sonraki bölümde analiz edilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BIYO-TERÖR SAVUNMA SİSTEMİ

“Ulusal Güvenlik açısından 20’nci yüzyıl fiziğin yüzyılı olarak anılacak, fakat 21’inci yüzyıl biyolojinin yüzyılı olarak hatırlanacaktır.”

Dr. George Poste¹⁴³

Soğuk Savaş döneminin dehşet senaryoları artık rafa kaldırılmış olsa da, dünya gündemini farklı sorunların meşgul ettiği bir gerçektir. Zira artan sayıda süregelen bölgesel çatışmalar ve devlet-dışı aktörlerin, terör örgütlerinin ve aşırı (extremist) grupların çeşitli eylemleri, devletleri güvenlik konusunda her daim dikkatli olmaya zorlamaktadır. Yayılmasının önlenmesine dair dünya genelinde gerçekleştirilen tüm girişimlere rağmen, caydırıcılık özelliğini koruyan ve etki yeteneğini her geçen gün artıran KİS’in, geliştirilmesinin devam ettiğine dair yeterince kanıt bulunmaktadır. Bu tür silahlardan biri olan biyolojik silahlar, onlarla gerçekleştirilecek saldırılar veya gerçekleşmesi ihtimali bulunan tehditler, devletlerin dikkatini yöneltmesi gereken önemli güvenlik konuları arasındadır. Küreselleşmenin getirdikleri ve biyo-teknolojideki inanılmaz gelişmeler ile terör örgütlerinin yapılanması, bu tarz bir saldırının potansiyelini artıran unsurlardır.

Biyolojik silahlar, günümüzde millî ve uluslararası güvenliğe ciddi bir tehdit teşkil etmektedir. NATO tarafından da terör amaçlı saldırılar için çok uygun olduğu vurgulanan biyolojik silahların küçük çapta bile olsa kullanılması toplumda kayıplara ve çeşitli hasarlara sebebiyet vererek hükümetin etkinliğini azaltabilecek politik ve psikolojik etkiler oluşturabilir. Biyolojik terörizmin, son yıllarda biyo-teknolojinin gelişmesi ve yukarıdaki sözün algısı sebebiyle büyüyen bir tehdit ve hatta “Terörlerin Terörü” (Roberts, 2010:117) olarak değerlendirilmesinin nedeni bu özelliiktir.

¹⁴³ ABD Savunma Bilim Kurulu üyesi.

Yıllardır terörizmle mücadele eden ülkemizde de benzer bir algı söz konusudur. Millî Güvenlik Kurulu’nun, 21 Ekim 2008 tarihinde yaptığı olağan toplantısında terörizmle mücadele konusunda aşağıdaki şekilde açıklama yapılmış ve “bu amaçla, terörle mücadelede koordinasyonu güçlendirmek üzere yeni bir kurumsal yapılanmaya gidilmesi” benimsenmiştir (MGK [web], 2008);

“Tehdidin demokrasi ve hukukun üstünlüğü temelinde bertaraf edileceği ve terörizmle mücadelenin devletimizin tüm kurumlarının etkin iş birliği ve milletimizin güven ve desteği ile her koşulda sürdürüleceği...”

Komşu devletlerin ve terör örgütlerinin, biyolojik silahları üretme ve atma vasıtalarına sahip olmalarına yönelik girişimleri, imkân ve kabiliyetleri ve bunları geliştirme çabalarının ülkemiz için potansiyel bir tehdit olduğu üçüncü bölümde vurgulanmıştır. Buradan hareketle, hâlihazırda ülkemizde varolan KBRN savunma sistemini biyo-terör açısından analiz etmek zorunluluğu hâsıl olmaktadır. Zira tüm yurt genelinde böyle bir saldırı ile karşılaşıldığında, geçerli savunma sistemi gerekli önlemleri sağlayabilmekte ve yeterli faaliyetleri gerçekleştirebilmekte midir? Bu bölümde; mevcut savunma sistemi her yönüyle analiz edilecek, eksiklikleri ortaya konulmaya çalışılacak, diğer aktörlerin savunma sistemlerinden örnekler verilecek ve en sonunda da küresel güvenlik ortamı içinde Türkiye için güncel bir model savunma sistemi öne sürülecektir. Bunu yaparken de, bu tür bir savunma sisteminin hangi birimler arasında organize olarak gerçekleştirilebileceği ve koordinasyonun nasıl oluşturulabileceği sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır. Bir biyo-terör saldırısı karşısında, söz konusu sistemin uygulanabilirliği bölümün en büyük hedeflerinden biridir. Zira savunulan husus, devletlerin kendi güvenliklerini kendilerinin sağlamak zorunda oldukları ve kendi ulusal savunmasını geliştirmesi gerektiğidir. Bu noktadan hareketle, öncelikle ulusal güvenlik kavramı hakkında teorik bilgi vermenin, biyolojik bir saldırı karşısında alınması gereken tedbirleri içeren savunma sisteminin teorik yapısını oluşturacağı düşünülmüş ve bölümün ilk kısmında kısaca bu terim açıklanmaya çalışılmıştır.

1. ULUSAL GÜVENLİK

Her devletin kendi şartları içinde değerlendirmesi¹⁴⁴ ve tanımlanması gerektiğine inanılan ulusal güvenlik kavramının, günümüzde anlaşıldığı şekliyle ortaya çıkışı ve evrensel bir boyut kazanması, 2'inci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir (Sheehan, 2005:6). Bu algılamının altında yatan sebep ise, realizm ağırlıklı geleneksel anlayışın bu dönemde hâkim olmaya başlaması ya da ön plana çıkmasıdır. Başka bir ifadeyle, Soğuk Savaş yıllarındaki iki kutuplu dönemde ulusal güvenlik, güç rekabetinin/mücadelesinin yaşandığı anarşik uluslararası yapı tarafından, devletlerin çıkarları ve ideolojileri ekseninde belirleniyordu. Zira, geleneksel bakış açısıyla değerlendirildiğinde, bu devlet eksenli güvenlik kavramından, ulusal güvenlik kavramı anlaşılmaktaydı. Diğer bir ifadeyle, zincirleme üç kavram (güvenlik – ulusal güvenlik – askerî güvenlik) söz konusu algının en önemli kıstaslarını meydana getirmekteydi. Çünkü güç kavramıyla bağdaştırılan güvenlik, ulusal güvenliğe hep askerî çerçeveden bakılmasına sebep olmuştu. Her iki Dünya Savaşı da bu güç mücadelesinin en somut örnekleri olarak tarihteki yerini almıştır.

İlk defa Machivelli (1469–1527) tarafından kullanılan ulusal güvenlik kavramı (Karabulut, 2011:20), güvenliğin kavramsal analizini başlatmış olan Arnold Wolfers tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bir ulusun az ya da çok sahip olduğu ve daha büyük veya az oranda sahip olma gayesinde olduğu bir değer” (Wolfers, 1952:484). Klasik anlamda ve tehdit bazlı kavramı değerlendiren Koçer’e göre ise ulusal güvenlik kavramı; “Devletin varlığını sürdürebilmesi için ulusal ve uluslararası ortamda kendisine yönelen tehditleri nasıl algıladığı ve yanıtladığını ifade etmektedir” (Koçer, 2002:124). Diğer bir ifadeyle, devletin bekasını sağlayacak her türlü yaklaşım güvenlik kapsamına dâhildir. Politik açıdan kavramı değerlendiren Frank Trager’e göre ise ulusal güvenlik; “Hükümetlerin ulusal çıkarlarına yönelik ulusal ve uluslararası saldırılara karşı devleti korumaya dönük politikalarıdır”

¹⁴⁴ Örneğin; İngiltere tarafından 2013 yılının sonunda açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisinde; teröristler tarafından gerçekleştirilecek kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer saldırılar da dâhil olmak üzere, uluslararası terörizmin İngiltere’nin ulusal güvenliğini ve çıkarlarını tehdit eden birinci sıradaki güvenlik riski olduğu vurgulanmıştır (National Security Strategy of The UK, 2013:2). Benzer şekilde ABD tarafından, KİS’in yayılmasının önlenmesi için gereken tedbirlerin alınması ulusal güvenlik hedefleri arasında gösterilmektedir.

(Karabulut, 2011:21). Ulusal güvenliği bir denklem yardımıyla ifade etmek gerekirse, onun “devletlerin zararlı tehditlerden uzak kalma özgürlüğüne” eşit olduğu belirtilebilir. Bu denklemdeki tehdit bazındaki en önemli unsurlar; devletin fiziki güvenliği, toprak bütünlüğü, milli egemenliği¹⁴⁵ ve değerleri ve istikrarıdır (a.g.e.).

Bellamy ve McDonald’ın zaman ve mekâna bağımlı olduğunu vurguladığı (Bellamy ve McDonald, 2004: 309) ve toplumsal ve siyasi olarak kurgulanan kavramın uluslararası toplumca tanınmasını sağlayan kaynak, 2’inci Dünya Savaşı sonrasında ABD Başkanı Truman tarafından 26 Temmuz 1947 tarihinde imzalanarak kanunlaşan “National Security Act” (Ulusal Güvenlik Yasası) başlıklı yasadır.¹⁴⁶ Dışişleri Bakanlığı ise ulusal güvenliğin sahip olması gereken unsurları şu şekilde belirtmiştir (DİB, [web], 2014):

“Bir devletin dış politika kararlarının alınmasında belirleyici faktörlerden biri olan ulusal güvenlik kavramı, Bu hedefe ulaşılmasında, ülkelerin toprak bütünlüğünün korunması, kolektif savunma ve kriz yönetim operasyonlarına katkıda bulunulması (barışı koruma, insani yardım ve polis görevleri vb.), Kitle İmha Silahlarının (KİS) ve bunların fırlatma vasıtalarının yayılmasının önlenmesi, silahsızlanmanın teşvik edilmesi gibi unsurlar önemini korumaktadır.”

Sağlamak için devletler tarafından çeşitli stratejilere (Yaşa ve Yaşat, Güçlüye Entegre Olmak, Tarafsızlık, Sorumluluk Teslimi, Güç Dengesi ve Hegemonya) başvuru ve dinamik bir özellik taşıyan ulusal güvenlik kavramında temel amaç; alınan tedbirlerin KİS de dâhil her türlü tehlikeyi bertaraf edebilmesidir. Bunun için de devletler, ulusal güvenlik politikalarını¹⁴⁷ esnek oluşturmali, sadece belli konulara yönelmemeli (Karabulut, 2011:22-23) ve caydırıcılık kapasitesini

¹⁴⁵ Ulusal egemenlik açısından değerlendirildiğinde ulusal güvenlik tanımı Karabulut tarafından şu şekilde yapılmaktadır: “Bir devletin hükümeti, insanları ve ülkesi ile bölünmez bir bütün olarak korunması yani kendi topraklarında tek egemen gücün kendisi olmasıdır” (Karabulut, 2011:21-22).

¹⁴⁶ Söz konusu yasanın orijinal metnine ulaşmak için Bkz., ‘National Security Act of 1947’, <<http://www.intelligence.senate.gov/pdfs/nsact1947.pdf>>

¹⁴⁷ Politik ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda belirlenmiş hedeflere ulaşmak amacıyla devlet organlarının eşgüdümünü sağlayarak devletin sahip olduğu olanakları seferber etmeye yönelik geliştirilen siyasal ulusal güvenlik politikası denir (Birdişli, 2011:41).

artırmak için girişimlerde bulunmalıdır. Küreselleşme neticesinde yaşanan değişimin ve tehdit algılamalarındaki gelişmelerin/çeşitlenmelerin de hesaba katılmasının gerekli olduğu söz konusu politikalarda, dikkate alınması gereken diğer konular; sınırların muğlâklaştığı ve de dolayısıyla iç/dış ayrımının ortadan kalktığı, uluslararası yapının bozulduğu ve kimlik konularının ağırlık kazandığıdır. Bu çerçevede, biyolojik terörizm gibi daha yıkıcı sonuçlar doğuracak bir tehdit ulusal güvenlik kapsamı içinde değerlendirilmelidir.

Tüm bu değerlendirmelerden sonra biyolojik silahlar, bekasını sürdürmek zorunda olan Türkiye'nin ulusal güvenliği için hangi ölçüde terör tehdidi oluşturmaktadır ve bu tehdide karşı hangi savunma tedbirleri düşünülmüş ve nasıl bir yapılanmaya gidilmiştir? Tüm bu soruların cevapları sonraki kısımlarda analiz edilmeye çalışılacaktır.

2. TÜRKİYE'DE BİYOLOJİK SAVUNMA (BİYO-SAVUNMA)

a. Tanım Sorunu

Biyolojik emniyet (biyo-emniyet) ve biyolojik güvenlik (biyo-güvenlik), biyo-savunma sistemini tartışırken ele alınması gereken iki önemli olgudur. Konunun incelenmesi esnasında karşılaşılan literatürdeki önemli çelişkilerden bir tanesi, İngilizce 'safety' ve 'security' kelimelerinden kaynaklanan emniyet ve güvenlik kavramlarının karıştırılmasıdır. Her ne kadar güvenlik kavramının, emniyet kavramından daha geniş ve onu da kapsayan bir kavram olduğu kabul edilse de, çalışma açısından her iki kavramın tanımlarının ayrı ayrı belirtilmesinde fayda vardır. Bu çerçevede biyo-emniyet; laboratuvar uygulama ve prosedürlerinin kombinasyonunu, laboratuvar olanaklarını ve bulaşıcı mikroorganizmalar ile çalışırken kullanılan güvenlik ekipmanlarını kapsamaktadır. Diğer bir deyişle biyo-emniyet (Ceyhan, 2006:609);

“İnsanlar için potansiyel tehlike içeren materyal, mikroorganizma veya onların genetik ya da toksik bileşenleri ile yapılan çalışmaların, insan ve çevre için güvenli şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla laboratuvar alt yapı, tasarım, ekipman, teknik ve uygulamalarının en uygun kombinasyonu” olarak açıklanabilir.

Biyo-güvenlik ise, 5977 sayılı Biyogüvenlik Kanunu’nda¹⁴⁸ belirtildiği şekilde; “İnsan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliği korumak için GDO ve ürünleri ile ilgili faaliyetlerin güvenli bir şekilde yapılmasını” ifade eder (Biyogüvenlik Kanunu, Madde 2). Özetle, biyo-teknolojik çalışmaların, doğayı ve insan yaşamını etkilememesi için ülkelerce yasal denetim altına alınması işlemlerine ‘biyo-güvenlik’ denilmektedir. 12-23 Şubat 2001 tarihleri arasında Cenevre’de gerçekleştirilen Biyolojik Silahlar Anlaşması Taraf Devletler Plansızlar Grubu Toplantısı 22’inci Oturumunda¹⁴⁹ ise biyo-güvenlik şu şekilde tanımlanmıştır (Sonuç Raporu, 2001:17 ve Sunshine Project, 2004:5);

“Düşmanca amaçlar için veya silahlı çatışmada, mikrobik veya biyolojik ajanların veya toksinlerin herhangi bir kullanımının etkisini belirlemek ve/veya saptamak üzere ve/veya insanlar, hayvanlar veya bitkiler üzerindeki biyolojik ve toksin silahların etkisini azaltmak için tasarlanmış, araştırma ve geliştirme, üretim ve depolama, deneme ve değerlendirme [unsurlarını] içeren program ve/veya faaliyetler”

Bölümle doğrudan ilgili olan biyo-savunma ise; biyolojik silahların toplumlara karşı kullanılması, kullanılma tehdidinde bulunulması veya bu tür silahların yayılma riskinden kaynaklanan etkilerin azaltılması veya giderilmesi için alınması gereken tüm önlemlerdir. Biyo-savunmanın amacı; terör örgütlerinin veya düşmanca niyetlerle hareket eden tüm aktörlerin, biyolojik silahları kullanma tehdidini ve saldırılarını karşılayarak, bertaraf edebilecek seviyede uygun teçhizat,

¹⁴⁸ Söz konusu Kanun, 18 Mart 2010 tarihinde kabul edilmiş ve 26 Mart 2010 tarihli 27533 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

¹⁴⁹ Söz konusu Oturumun Sonuç Raporu’na ulaşmak için Bkz., ‘Ad Hoc Group Of The States Parties To The Convention On The Prohibition Of The Development, Production And Stockpiling Of Bacteriological (Biological) And Toxin Weapons And On Their Destruction’, Twenty-Second Session, Geneva, 12 - 23 Şubat 2001, <<http://www.opbw.org/ahg/docs/rolling%20text%20and%20annexes.pdf>>

malzeme ve eğitimli insan gücünü sağlamak, ilgili personeli savunma tedbirlerini etkili bir şekilde uygulayabilecek seviyede eğiterek yetiştirmek ve böylelikle caydırıcılık sağlamaktır. Dolayısıyla, biyo-terörün karşılığı ne biyo-emniyet ne de biyo-güvenliktir. Her iki kavramın da rolü olmakla birlikte, biyolojik terörizmin tam karşılığı biyolojik savunmadır. Çünkü savunma, “olası bir saldırı ya da tehdidi engelleme ya da ortaya çıkabilecek olası zararları en aza indirme adına alınan önlemlerdir” (Karabulut, 2011:17).

b. Afet ve Acil Durum (AFAD) Yönetim Başkanlığı

Ülkemizde biyolojik savunma konusunda yetkili kurum; 29 Mayıs 2009 tarihinde kabul edilen ve 17 Haziran 2009 tarihli 27261 sayılı resmî gazetede yayımlanan, 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun¹⁵⁰ ile Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum (AFAD) Yönetim Başkanlığı’dır. Başbakanlığa bağlı olması nedeniyle biyolojik savunma konusunda en yetkili kurum, bu makam; en yetkili kişi de, dolayısıyla Başbakandır. Yeni bir yapılanmaya olan ihtiyaçtan dolayı; İçişleri Bakanlığı’na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlığa bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kapatılarak, anılan Kanunun Geçici 2’inci Maddesi uyarınca Başbakanlığa bağlı AFAD Yönetimi Başkanlığı kurulmuş ve tüm yetki ve sorumluluklar tek bir çatı altında toplanmıştır. Diğer bir deyişle, söz konusu Başkanlığın sorumluluğu şu şekilde belirlenmiştir (AFAD Kanunu, madde 1/2):

“Afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve zarar azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve bu konularda politikaların üretilmesi ve uygulanması”

¹⁵⁰ Söz konusu Kanun’un orijinal metnine ulaşmak için Bkz., ‘Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun’, <<http://www.afad.gov.tr>>

Bu kapsamda anılan Başkanlığın Sivil Savunma Dairesi Başkanlığı, ortaya çıkacak KBRN tehlikelerine karşı alınacak önlemleri ve yapılacak çalışmaları tespit ederken başkanlık, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar arasında koordinatörlük görevini icra etmekle yükümlüdür. Benzer şekilde il bazında da; İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri; tespit, teşhis ve arındırma faaliyetlerini yürütürken konu ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinatörlük görevini icra eder (AFAD [web], 2014).

Teşkilat şeması Şekil-21’de sunulan AFAD; yurt içinde veya dışında meydana gelip ülkemizi etkileyebilecek olan kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehdit ve tehlikelere karşı halkın sağlığının ve çevrenin korunması, can ve mal kaybının en aza indirilmesi için gerekli tedbirlerin aldırılması amacıyla ilgili bakanlık, kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşları, valilikler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile sivil asker iş birliği çerçevesinde TSK’nın tehlike öncesi, tehlike sırası ve sonrasına ilişkin görev ve sorumluluklarının belirlenmesi amacıyla, ‘Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer Tehlikelere Dair Görev Yönetmeliği’ni çıkarmıştır. Söz konusu Yönetmelik¹⁵¹, 03 Mayıs 2012 tarihli ve 28281 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

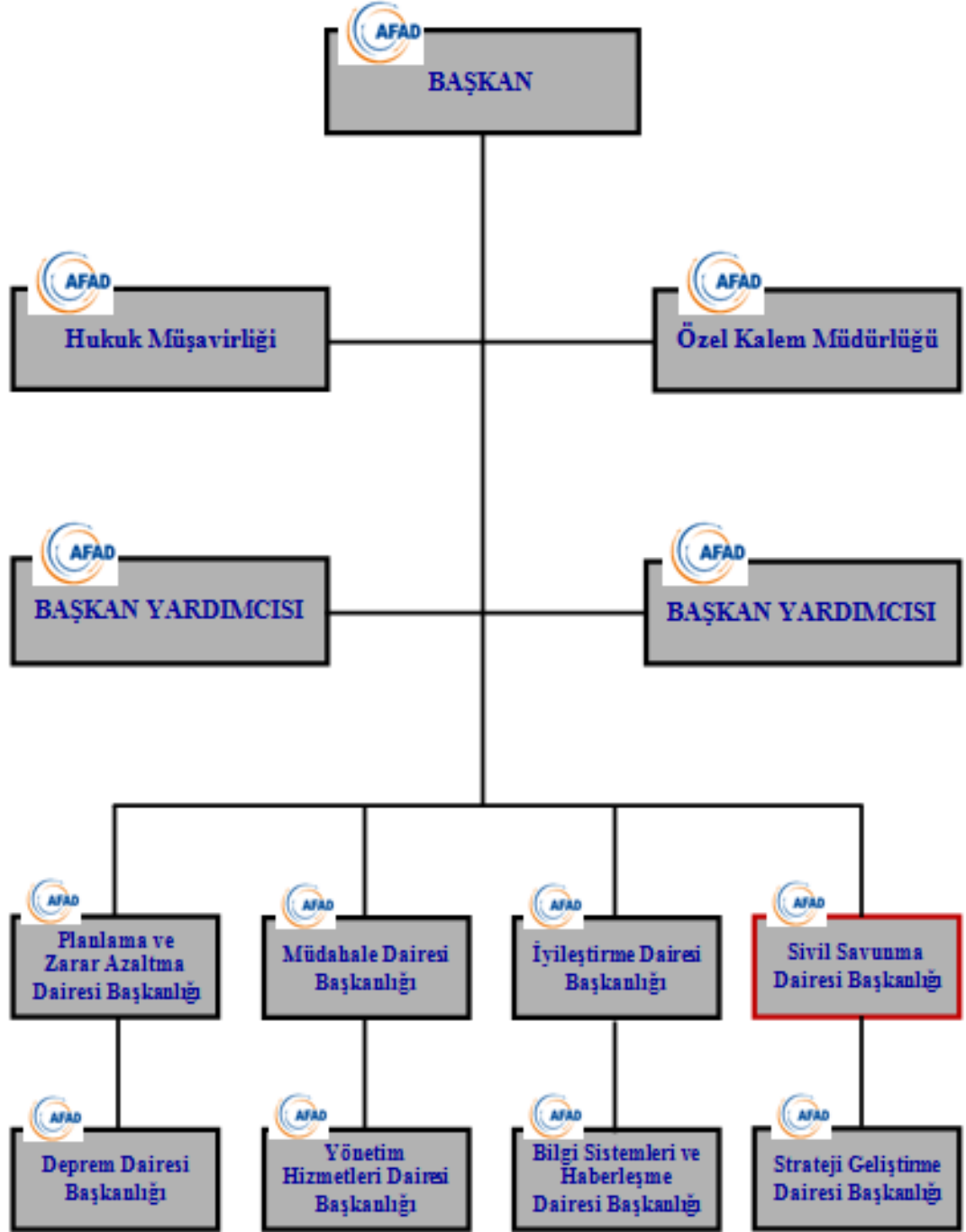
‘Ulusal KBRN Risk Analizi’nin yapılmasını takip ve koordine etmekten de sorumlu olan söz konusu Başkanlık, bu görevini; Genelkurmay Başkanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji, Çevre ve Şehircilik, Dışişleri, Gıda, Tarım ve Hayvancılık, Gümrük ve Ticaret, İçişleri, Orman ve Su İşleri, Sağlık Bakanlıkları, TAEK Başkanlığı ve valilikler ile koordineli olarak yürütmektedir. Bahse konu Başkanlığın diğer görevleri aşağıda sunulmuştur [Madde 5 (2)]:

1. KBRN tehlikelerine karşı alınacak önlemler ve yapılacak çalışmaları ilgili kurum ve kuruluşlarla koordineli olarak belirler.

2. Tehdit veya tehlikenin ülke genelini veya birden fazla ilin

¹⁵¹ Yönetmeliğin orijinal metni için Bkz., ‘Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer Tehlikelere Dair Görev Yönetmeliği’, <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120503-3.htm>>

bulunduğu bölgeyi etkilemesi durumunda, ilgili afet ve acil durum yönetimi merkezleri ile Genelkurmay Başkanlığı, bakanlıklar, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar, valilikler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyonu sağlar, gerekli hallerde bölgeye ilgili kurumlardan veya Başkanlıktan bölge koordinatörü görevlendirir.

Şekil-21: AFAD Teşkilat Şeması
(AFAD [web], 2014)

3. KBRN ekipman ve diğ er malzemelerinin teknik özelliklerini, ilgili kuruluşların görüşleri doğrultusunda belirler, teknolojik gelişmeleri takip eder ve talepte bulunan kurumlara bilgi desteği sağlar.

4. Tehlike haberlerinin ilgili valiliklere ve halka duyurulması için gerekli olan Haber Alma ve Yayma,  kaz ve Alarm Sistemi ile KBRN  kaz ve Rapor Verme sistemlerini kurar ve faal halde bulundurur.

5. Sanayi ve nüfusun yoğun olduğu yerler ile stratejik önemi bulunan bölge ve şehirlerde, belirlenecek alanlarda radyasyon doz ve şiddetini ölçen, kimyasal kirlenmeyi tespit eden sensor, erken uyarı ve alarm sistem veya cihazlarının kurulması ve bu cihazlardan alınacak tehlike haberlerinin afet ve acil durum merkezlerine iletilmesi hususunda ilgili bakanlıklar, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ile valilikler arasında koordinasyonu sağlar.

6. KBRN tehdit ve tehlikelerine yönelik Başkanlığa doğrudan yapılabilen ihbar ve bildirimlerin değerlendirilmesi ve müdahalede bulunması için ilgili valiliklere direktif verir.

7. R zg r altında tehlike sınırları içinde kalabilecek bölgelerin gerektiğinde boşaltılması veya tahliye edilmesi iş ve işlemlerini koordine eder.

8. KBRN konularıyla ilgili genel ve özel kurslar düzenler, sertifikalı eğitici eğitimleri verilmesini sağlar.

9. KBRN teçhizat ve donanımın yerli imkânlarla üretilmesi amacıyla, ihtiyaç sahibi kurumlar ile araştırma, geliştirme ve üretim yapan kurum ve kuruluşlar arasında gerekli iş birliği ve koordinasyonu sağlar.

Söz konusu Yönetmeliğin, önde gelen diğer kurumlara yüklediği görevler aşağıdaki paragraflarda sunulmuştur. Bu kurumlardan Genelkurmay Başkanlığının görev ve sorumlulukları aşağıdadır [Madde 5 (3)]:

1. KBRN maddelerinin tespiti, kurtarma, numune alma ve arındırma faaliyetlerinin yürütülmesiyle ilgili olarak, askerî makamlardan yardım talebinde bulunulması durumunda, askerî KBRN ekiplerinin olay yeri koordinatörünün belirleyeceği bölgede görevlendirilmesini sağlar.

2. KBRN risk analizlerinin çıkarılması hususunda askerî makamlardan talep edilen bilgilerin verilmesini sağlar.

3. KBRN silah ve maddeleri veya bu nitelikteki tehlikeli atıklarla yapılabilecek kaçakçılık, terör ve sabotaj eylemlerine ilişkin duyum, ihbar ve istihbarati bilgilerin Başkanlığa ve ilgili valiliğe bildirilmesini sağlar.

4. Türk Silahlı Kuvvetleri KBRN Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı ile Başkanlık arasında KBRN konuları ile ilgili eğitici personelin yetiştirilmesi ve bilgi değişimi hususlarında, karşılıklı yardım ve iş birliğinin geliştirilmesini sağlar.

Biyolojik savunmayla ilgili bir diğer önemli kurumun – Sağlık Bakanlığının – yönetmelik kapsamındaki görev ve sorumlulukları ise şu şekildedir [Madde 5, (14)]:

1. KBRN tehdit ve tehlikelerine karşı ilk yardım ve ambulans servislerinin, acil tıbbi müdahale ekiplerinin, seyyar hastanelerin kurulmasını sağlar.

2. KBRN tehlikelerinden etkilenenler için illerde belirleyeceği hastanelerde müdahale kliniklerinin ve arındırma ünitelerinin kurulmasını sağlar.

3. Başkanlık ve valiliklerle koordineli olarak, görevli personelin KBRN tehdit ve tehlikelerine karşı eğitilmesini sağlar.

4. Biyolojik tehdit ve tehlike durumunda sıcak, ılık ve soğuk bölge sınırlarının belirlenmesinde ekiplere bilgi desteği sağlar.

5. Valiliklerce gönderilen kimyasal ve biyolojik numunelerin analizlerinin yapılmasını sağlar.

6. Olay bölgesinden kontrolsüz olarak hastanelere gelebilecek kişilerin arındırılması için il bazında belirlenecek hastanelerde gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlar.

7. KBRN tehlikelerinden etkilenen hasta ve yaralıların tedavi edilmelerini sağlar.

8. Kara, deniz ve hava hudut kapıları ile karasularımızda bulaşıcı ve salgın hastalık riski taşıyan şüpheli kişi ve maddelerle ilgili gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar.

9. KBRN tehdit ve tehlikelerine karşı halkın hijyen ve arındırma kurallarına uyması, gıda maddelerinin saklanması ve korunması hususunda bilgilendirme faaliyetlerinin yürütülmesini sağlar.

10. KBRN tehdit ve tehlikelerine karşı bağışıklık sisteminin geliştirilmesi amacıyla aşı üretir, önleyici ve tedavi edici ürün veya ilaçları önceden temin eder, stoklar ve ihtiyaç bölgelerine sevk edilmesini sağlar.

İlgili Yönetmeliğin biyolojik savunmanın sahadaki uygulayıcısı olan Valiliklere yüklediği görev ve sorumluluklar ise şunlardır ([Madde 5 (19)]:

1. KBRN tehdit ve tehlikelerine karşı tespit, teşhis ve arındırma hizmetlerini, il afet ve acil durum müdürlüğü koordinatörlüğünde il bünyesindeki kamu ve özel kurum ve kuruluşlarla yürütür.

2. Afet ve Acil Durum Planında KBRN tehdit ve tehlikelerine karşı yürütülecek görevlere yer verilmesini sağlar.

3. İl bazında KBRN tehdit ve tehlikeleriyle ilgili olarak;

a. KİS'e yönelik risk analizinin çıkarılması için garnizon komutanlıkları, il emniyet müdürlükleri, il jandarma komutanlıkları, sahil güvenlik bölge komutanlıkları ve gümrük muhafaza başmüdürlüklerinden,

b. İl sınırları içinde veya komşu il sınırları içinde olup, tedbir gerektiren kimyasal veya biyolojik içerikli tehdit veya tehlike yaratabilecek üretim, depolama, laboratuvar ve atık tesisi ve benzeri işletmelere yönelik risk analizlerinin çıkarılması için garnizon komutanlıkları ile ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluşlarından,

c. Nükleer ve radyolojik tehdit veya tehlike yaratabilecek madde, kaynak, tesis ve laboratuarlara yönelik risk analizlerinin çıkarılması için Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Başkanlığından alınacak bilgi ve verilerin, il afet ve acil durum müdürlüklerince toplanarak ilin risk analizinin çıkarılmasını sağlar.

4. İl sınırları içinde KBRN tehlikesinin halka duyurulmasını ve gerekli önlemlerin aldırılmasını sağlar.

5. KBRN tehdit ve tehlikelerini değerlendirerek, ilk müdahale ekiplerinin göreve sevk edilmesini sağlar.

6. Olay bölgesindeki müdahale faaliyetlerinin yönlendirilmesi için bir olay yeri koordinatörü görevlendirir.

7. Görevliler dışındaki korunmasız kişilerin tehlikeye maruz kalmaması için genel kolluk kuvvetleri tarafından olay bölgesinde güvenlik çemberi oluşturulmasını sağlar.

8. Tehdidin büyüklüğüne ve risk durumuna göre Başkanlıktan ve diğer illerden yardım talep eder.

9. Adli tahkikat gerektiren olaylarda Cumhuriyet Savcısına bilgi verilmesini sağlar.

10. Tehlikenin kaynağını oluşturan maddelerin tespit ve teşhisi için; kimyasal tehdit ve tehlike durumunda il çevre ve şehircilik müdürlüğü ekiplerince, biyolojik tehlike durumunda il sağlık müdürlüğü ekiplerince, nükleer ve radyolojik tehlike durumunda TAEK Başkanlığı ekiplerince numuneler alınarak bu ekiplerce yeterli korunma önlemleri ve uygun taşıma koşulları altında laboratuarlara sevk edilmesini sağlar.

11. Kimyasal ve biyolojik numune analizlerinin il halk sağlığı, kamu ve özel kurum ve kuruluş, üniversite laboratuvarları veya Sağlık Bakanlığınca belirlenen laboratuarlarda yaptırılmasını sağlar.

12. Nükleer ve radyolojik numune analizlerinin TAEK Başkanlığı araştırma ve inceleme laboratuvarlarında yaptırılmasını sağlar.

13. Kirli bölgeden kurtarılan kişiler ile araç gereç ve malzemelerin il afet ve acil durum müdürlüğü ve itfaiye KBRN ekipleri tarafından arındırılmasını sağlar.

14. İlgili makamların, medyanın ve halkın olay hakkında bilgilendirilmesini sağlar.

15. Olaylardan etkilenen hasta ve yaralıların il sağlık müdürlüğünce belirlenen hastane veya sağlık merkezlerinde tedavi ve bakımlarının yapılmasını sağlar.

16. Tehlikenin meydana gelmesine neden olan kimyasal ve biyolojik madde ve kaynaklar ile atık ve işlevi biten numunelerin, il çevre ve şehircilik müdürlüğü ekiplerince imha edilmesi veya ettirilmesini sağlar.

17. Tehlikenin meydana gelmesine neden olan nükleer ve radyolojik madde ve kaynaklar ile sahipsiz atıkların, TAEKurumu Başkanlığı ekipleri tarafından kontrol altına alınmasını sağlar.

18. Tehlike durumunun kontrol altına alınmasını müteakip sıcak bölgedeki;

a. Yerleşim bölgelerindeki bina ve alanların itfaiye teşkilleri tarafından arındırılmasını,

b. Tarım alanları ve su havzalarının arındırılma çalışmalarının il gıda, tarım ve hayvancılık müdürlükleri ile orman ve su işleri bölge müdürlükleri tarafından yapılmasını sağlar.

19. Tehdit veya tehlikenin türüne göre, il sağlık müdürlüklerinin koordinatörlüğünde il afet ve acil durum müdürlükleri ile iş birliği içinde, yöre halkı için gerekli olabilecek önleyici ve tedavi edici aşı ve ilaçların temini ve dağıtımını sağlar.

20. Tehlikeli bölgelerdeki halkın, yöreyi emniyetli bir şekilde boşaltması veya tahliyesi için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar.

21. Kirlenme ihtimali bulunan açık su kaynaklarının, meraların ve tarım arazilerinin kullanılmaması için orman ve su işleri bölge müdürlüğü, il çevre ve şehircilik müdürlüğü, il gıda, tarım ve hayvancılık müdürlüğü tarafından gerekli tedbirlerin alınmasını sağlar.

22. İyileştirme ve kalıcı etkilerin araştırılması ve normal yaşama dönülmesi için il afet ve acil durum müdürlüğü koordinesinde ilgili kurum ve kuruluşlarla çalışmaların başlatılmasını sağlar.

İçişleri Bakanlığının görev ve sorumlulukları ise [Madde 5 (10)]:

1. KBRN tehdit ve tehlikelerine yönelik bilgi toplama ve istihbarat faaliyetlerinin, önleyici ve caydırıcı tedbirlerin, şüpheliler ile kaçakçılığın men ve takibi faaliyetlerinin ilgili kolluk kuvvetlerince yürütülmesini, operasyonel faaliyetlerde veya riskli görülen durumlarda ilk müdahale ekiplerine ve ilgili makamlara bilgi verilmesini sağlar.

2. Kimyasal, biyolojik ve radyolojik maddelerin bulundurulduğu, kullanıldığı veya nakledildiği yerler ile ulusal ve uluslararası karayolu ağlarının bulunduğu bölgelerde KBRN konularında eğitilmiş ve donanımlı personelden trafik, güvenlik kontrol ve çevre emniyet ekiplerinin kurulmasını sağlar ve gerekli hallerde bu ekipleri göreve sevk eder.

3. Tahliye veya boşaltma kararı alınan bölgelerde, belediye ve güvenlik kuvvetleri imkânlarıyla halka gerekli duyuru ve yönlendirme işlemlerinin yapılmasını, panik ve kargaşanın önlenmesini, halkın güvenli ve emin bölgelere taşınmasını sağlar.

4. KBRN tehdit ve tehlikesi nedeniyle, diğer ülkelerden yurdumuza yönelik muhtemel nüfus hareketlerine karşı gerekli tedbirleri alır.

5. İlgili kurumlarla iş birliği içinde KBRN silah ve maddeleriyle bu nitelikteki tehlikeli atıkların ve çift kullanımlı malzemelerin yurda kaçak giriş ve çıkışlarının engellenmesini, bu tür faaliyette bulunan şahıs veya grupların izlenmesini ve önleyici tedbirlerin alınmasını sağlar.

6. Stratejik açıdan önemli ve nüfusun yoğun olduğu şehirler ile tehlikeli endüstriyel maddeleri üreten sanayi tesislerinin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde, valiliklerin talebi doğrultusunda, itfaiye birimleri bünyesinde tespit, kurtarma ve arındırma faaliyetlerini yürütmek üzere KBRN Timlerinin kurulmasını sağlar.

7. KBRN olayları nedeniyle meydana gelen ölüm ve kayıplarla ilgili nüfus hareketlerini takip eder.¹⁵²

Bu Yönetmelikte ve kurumların kendi özel mevzuatında belirtilen KBRN görevlerinin yerine getirilmesi için; ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlarca ‘Kimyasal Biyolojik Radyolojik ve Nükleer Tehlikelere İlişkin Görev Yönergesi’ hazırlanmalıdır. Değişen şartlara göre güncelliğinin sağlanması gereken Yönerge, merkezde kurumların en üst amirlerince, illerde ise valilerce onaylanarak yürürlüğe konulur. Yönetmeliğin içinde yer alan bazı eksiklikler bir sonraki kısımda sunulmuştur.

Kurum ve kuruluşlar ile üniversiteler, bu Yönetmelikte kendilerine verilen görevlerle ilgili ihtiyaç duyacakları harcamalar için bütçelerine gerekli ödeneği koymaktan sorumludur. Zira KBRN tehlikesi içeren acil durumlarda ihtiyaç

¹⁵² Söz konusu Yönetmelikte yer alan diğer kurumların görev ve sorumlulukları için Bkz., ‘Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer Tehlikelere Dair Görev Yönetmeliği’, madde 5.

duyulacak malzemelerin alımı ve yapılacak harcamalar 06 Mart 2011 tarihli ve 27866 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliği’nin¹⁵³ 9’uncu maddesinde belirtilmiştir: özel hesaptan karşılanabilecek harcama çeşitleri içerisinde kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehlikelere karşı alınacak tedbirler ve yapılacak faaliyetlere ilişkin giderler bulunmaktadır.

(1) AFAD Yönetmeliğinin Değerlendirilmesi

Öncelikle KBRN kapsamında olan bu yönetmelikte; KBRN’nin riski, analizi, tehdit ve tehlikeleri ile açılımı yer almasına rağmen tanımı yoktur. Benzer şekilde pek çok tanımın içinde yer almasına rağmen, yanlış değerlendirmelere mahal vermemek için mutlaka olması gereken KİS’in tanımı da Yönetmelikte bulunmamakta, sadece açılımı yer almaktadır. Yönetmelikte; Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığına, valiliklere ve sivil toplum kuruluşlarına İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri ile koordine görevi verilmiş, ancak ne bu koordine görevi, ne de yönetmelikte yer alan müdürlüğe ait diğer görevler açık ve net belirlenmemiş ve ekip kurma görevi verilmemiştir. Her şeyden önce bu müdürlüklerin görev ve sorumluluklarını içeren bir madde bulunmamaktadır. Yönetmelikteki diğer vurgulanması gereken konular şunlardır:

(a) Yönetmelikte bahsi geçen tüm bakanlıkların ve kuruluşların tedbirlerin asıl uygulanacağı yer olan il bazında eğitimli ve donanımlı personel ve yeterli teçhizat istihdamını sağlaması açıklığa kavuşturmalı, muallâk bir husus bırakılmamalı ya da birimler arası farklı uygulamalara mahal verilmemelidir [Madde 5 (6) (b) ve 5 (10) (b)].

(b) Neden sadece nükleer ve radyolojik tehdit ve tehlike durumuyla ilgili erken uyarı sistemlerinin kurulması ve kimyasal kirlenmeyi tespit eden sensorlar öngörülmüştür? Biyolojik bir tehdit için erken uyarı sisteminin belirlenmesi ve kurulması hususunun da yönetmelikte yer alması gerekir [Madde 5

¹⁵³ Yönetmeliğin orijinal metni için Bkz., ‘Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliği’, <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110306-1.htm>>

(2) (e) ve 5 (16) (f)]. Diğer bir ifadeyle, biyolojik silah ilk kullanıldığında ya da hastalığı daha kuluçku döneminde tespit edebilecek biyo-sensörler geliştirilmeli ve planlanmalıdır.

(c) ‘Büyük Endüstriyel Kazaların Kontrolü Hakkında Yönetmelik’¹⁵⁴ ile birbirini tamamlayan bahse konu Yönetmelik, birimlerin görevini bilimsel analizlerle yapabilmesine imkân sağlayacak millî bir ilişkili veri tabanının nasıl oluşturulacağını, kullanılacağını ve sorumlularını içermelidir [Madde 5 (6) (d)].

(ç) Biyo-terör tehdidine yönelik ve bu maksatla kullanılacak silahların etken maddelerin ülkeye girişlerinde ve ülke genelinde hareketlerini takip edecek bir bilgisayar sistemine/programına yönetmelikte yer verilmesi sağlanmalıdır. Zira Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığının görev ve sorumlulukları altında olabilecek bu tür bir görev ile anılan etkenlerin ilgili tesislerdeki çift kullanım süreci de kontrol edilebilir [Madde 5 (15)].

(d) İçişleri Bakanlığınca kurulacak KBRN Timleri ile AFAD personelinin görev ve sorumlulukları ayrıştırılmalı ve net olarak ifade edilmelidir. Gayret sarfının önlenmesi ya da diğer bir ifadeyle gayret birliğinin sağlanması amacıyla bu tür bir teşkilat planlamasına ihtiyaç vardır [Madde 5 (10) (e)].

(e) Yönetmelikte geçen Olay Yeri Koordinatörü’nün tanımını yapan, uzmanlık alanını ve yetkilerini belirleyen ve görev/sorumluluklarını içeren bir paragrafın yer alması gereklidir [Madde 5 (19) (e)].

(f) Sağlık Bakanlığına verilen kimyasal analiz görevinin bir kere daha değerlendirilmesi gerektiği kıymetlendirilmektedir. Bu tür bir tehdit esnasında, daha çok tıbbi müdahalelere yönelmesi gereken Sağlık Bakanlığı

¹⁵⁴ Söz konusu Yönetmeliğin orijinal metni için Bkz., ‘Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmelik’, <<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.19193&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Kaza>>

birimlerinin, kimyasal analiz yerine tıbbi analize kanalize edilmesinin daha doğru olacağı değerlendirilmektedir. Gerekirse, sadece bu konuda uzman bölgesel kimyasal analiz laboratuvarları kurulmalı ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde görev yapması için teşkilatlandırılmalıdır [Madde 5 (14) (d)].

(g) Laboratuvarların yeteneklerine göre görevlendirilmesi konusu bir kere daha değerlendirilmelidir. Bu tür bir tehdit durumunda, uzmanlık alanlarına göre analizler yapılması, önlemlerin bir an önce hayata geçmesini sağlayacaktır [Madde 5 (19) (ı) ve 5 (9) (d)].

(h) Tahliye esnasında alınması gerekli tedbirler daha kapsamlı ve yönlendirici olacak şekilde Yönetmelikte yer almalı, her birime bu hususla ilgili mutlaka görev verilmelidir [Madde 5 (2) (g), 5 (10) (c), 5 (19) (p) ve 5 (20) (b) ve].

(i) Biyolojik etkenlerin numunesini alma, nakil ve analiz ile müdahale görev ve yetkileri, Sağlık Bakanlığı ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı arasında açıklığa kavuşturulmalıdır. Tekrarların önlenmesi ve çabaların boşa gitmemesi için bu tür bir görev paylaşımına ihtiyaç olduğu unutulmamalıdır [Madde 5 (14) (d) ve 5 (8) (b)].

(j) Tehdidin gerçekleştiği ya da gerçekleşme ihtimalinin belirttiği bölgedeki toplumun topluca nasıl korunacağı Yönetmelikte yer almalıdır [Madde 5 (12) (a) ve 5 (8) (c)].

(2) AFAD Yönetimi Başkanlığı 2013-2017 Stratejik Planı

2014 yılı başı itibarıyla, bünyesinde 447 personel bulunan

Başkanlık, 2012 yılında 2013-2017 yılını kapsayan bir ‘Stratejik Plan’¹⁵⁵ hazırlamıştır. Çeşitli projelerin yer aldığı anılan planda biyo-savunmayla ilgili projeler aşağıda sunulmuştur. KBRN kirlenmelerine karşı, müdahale kapasitesinin artırılması ve gelişen teknolojiye uygun yeni çözümler üretilmesinin de amaçlandığı bu projeler (Stratejik Plan [web], 2014):

(a) Afet Yönetimi ve Karar Destek Sistemi Araştırma Geliştirme (AYDES Ar-Ge) Projesi:

AYDES Ar-Ge Projesi 2013-2015 senelerini içeren üç fazlı bir proje olarak tasarlanmıştır. Planlanan Ar-Ge alanları: uzay-havacılık, görüntü işleme ve KBRN savunma-ikaz sistemleri olarak belirlenmiştir. 2017 yılı sonuna kadar geliştirilmesinin amaçlandığı AYDES modüllerinin yıllara göre devreye alınma oranı; 2013-2017 yılları arasında ve her yıl için %20’dir.

(b) İkaz ve Alarm Bütünleşik Sistemi Ar-Ge Projesi:

Hava taarruzları, KBRN tehdit ve tehlikeleri ile afet tehlike haberlerinin, sirenler ve GSM operatörleri kanalıyla halka, kurum ve kuruluşlara en kısa zamanda iletilmesi amaçlanmaktadır. Sirenlerle ikaz alarm haberlerinin duyurulmasının planlandığı il sayısının yıllara göre dağılımı: 2013:-, 2014:1, 2015:11, 2016:31, 2017:81’dir.

(c) Uzmanlık Eğitimi ve Hedef Kitlelere Göre Afet Bilinci Eğitim Standartlarının Belirlenmesi:

Ülke genelinde farklı kesimler tarafından verilen temel

¹⁵⁵ Söz konusu Plan’ın orijinal metnine ulaşmak için Bkz., ‘AFAD Yönetimi Başkanlığı 2013-2017 Stratejik Planı’, <<https://www.afad.gov.tr/belgeler/afadsp2013-2017.pdf>>

afet bilinci, yangın, arama kurtarma ve KBRN konularındaki afet eğitimlerinin 2014 yılı sonuna kadar standart (%100) hale getirilmesi amaçlanmakta ve mevcut eğitimlerin bu standartlar doğrultusunda sürdürülmesi planlanmaktadır.

ç. KBRN Müdahale Kapasitesinin Geliştirilmesi:

Bu proje ile KBRN kirlenmelerine karşı, müdahale kapasitesinin artırılması ve gelişen teknolojiye uygun yeni çözümler üretilmesi amaçlanmaktadır. Hazırlık ve müdahale kapasitesinin yıllara göre ortalama artış oranı: 2013:%50, 2014:%25, 2015:%20, 2016:%15, 2017:%10'dir.

c. Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi

Biyo-terör saldırısı sonucunda ortaya çıkacak kriz halini yönetmekten sorumlu bir diğer organizasyon da Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi'dir. Diğer bir ifadeyle, ülkemizde meydana gelen bir kriz durumunu çözümlmek maksadıyla Başbakanlık sorumluluğunda, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği bünyesinde Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi oluşturulur.

Söz konusu Merkezin hukuki dayanağı; 30 Eylül 1996 tarihinde Bakanlar Kurulunun aldığı ve 09 Ocak 1997 tarihli 22872 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 96/8716 Sayılı Karara istinaden kabul edilen Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği'dir.¹⁵⁶ Kriz yönetimi gerektiren durumların ilk sırasında terör olaylarını kabul eden Yönetmelik esaslarına göre Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği; kurulan Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi (KYM)'nin devamlı faal halde tutulmasından, sistem içerisinde yer alan birimlerin bilgilendirilmesinden ve faaliyetlerin koordine edilmesinden sorumludur. Türkiye'de kriz yönetim sistemi ve teşkilatının oluşturulmasını öngören bu Yönetmelik ile kriz durumlarında faaliyet gösterecek olan Başbakanlık KYM'nin, teşkilatlanmasının, tertiplenmesinin, çalışma

¹⁵⁶ Yönetmeliğin orijinal metni için Bkz., 'Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği', <<http://www.hukuki.net/kanun/968716.35.text.asp>>

usullerinin, görev ve sorumluluklarının belirlenmesi ve bu suretle, krize neden olan olayların başlangıcından bitimine kadar geçen süre içerisinde;

(1) Krizi yaratan olayın önlenmesi, ortadan kaldırılması veya milli menfaatler doğrultusunda sona erdirilmesi maksadı ile gereken hazırlık ve faaliyetlerin yönlendirilmesi,

(2) Hizmet ve faaliyetlerin yürütülmesinde; Genelkurmay Başkanlığı, ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon, iş birliği, sürat ve etkinlik sağlayarak krizin en az zararla ve milli menfaatlerimiz doğrultusunda atlatılması amaçlanmaktadır (KYM Yönetmeliği, madde 1).

Başbakanlık, Genelkurmay Başkanlığı, bakanlıklar, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, kamu kurum ve kuruluşlarını ve ilgili özel kuruluşları kapsayan söz konusu Yönetmeliğin uygulanmasından, Başbakan veya görevlendireceği bir Devlet Bakanı; hizmetlerin yürütülmesinden Genelkurmay Başkanı, Bakanlar, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile kamu kurum ve kuruluşlarının en üst düzey yöneticileri sorumludur. İlave olarak, merkeze bağlı Genelkurmay Başkanlığı, ilgili Bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar ile il ve ilçelerde kriz merkezleri tahsis edilir. Herhangi bir kriz esnasında, kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlar elde ettikleri her türlü bilgiyi, haberi ve istihbaratı periyodik raporlarla Merkeze iletmekle yükümlüdürler. Burada vurgulanması gereken husus, oluşturulacak kriz merkezlerinin aynı anda birden fazla olay türünü (deprem ve KBRN olayı gibi) yönetebilecek şekilde teşkil edilmesidir.

3. ÖRNEK BİYO-SAVUNMA SİSTEMLERİ

Küresel ve stratejik gelişmeler neticesinde içinde bulunduğumuz yüzyılın “Biyo-terör” dönemi olacağını, KBRN savunması yönünden gelişmiş pek çok ülkenin üst düzey yöneticileri ifadelerinde belirtmektedir. Bu nedenle söz konusu

lkeler, savunma planları kapsamında biyo-terör tehdidini karşılamaya yönelik yeni sistemler ve projeler geliştirmeye ve bunları uygulamaya çalışmaktadır. Bu ülkelerden bir tanesi de, bu konuda en mağdur ve yaralı olan ABD’dir. Bu nedenle, sonraki kısımlarda onun biyo-terörizmle mücadele sistemi ve planları özetle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bir diğer incelenen model ise; AB’nin biyolojik savunma yaklaşımıdır.

a. ABD Modeli

Terörizmle mücadelede “teröre karşı savaş” (war on terror) ifadesini benimseyen (Tangör ve Sayın, 2012:88) ABD; halkı için meşru kaygılar oluşturan biyolojik tehditlerin, biyolojik silahların yayılmasının ve biyo-terörizmin ulusal güvenlik için tehdit olduğunun farkında olan ülkelerin başında gelmektedir. ABD’nin bu endişesinin altında bizzati biyolojik tehditlere yönelik yapılan araştırmaların sonuçları ve küresel olarak erişimi artık mümkün olan ve inanılmaz derecede gelişen biyo-teknolojinin kötü niyetlerle kullanılması yatmaktadır. Bu sebepledir ki, biyo-terörizmi; “İnsanlarda, hayvanlarda veya bitkilerde ölüm veya hastalık üretmek için canlı organizmalardan elde edilen mikroorganizmaların veya toksinlerin yasadışı kullanımı veya kullanılmasının tehdidi” olarak tanımlayan Beyaz Saray, biyo-güvenliği ABD Hkmetinin en önemli ilgi alanlarından biri olarak açıklamaktadır (Biosecurity White House [web], 2014). Tüm bunlara rağmen, ABD’de 1995 yılına kadar biyolojik silahlarla yapılabilecek olası bir terörist saldırısı için hazırlanmış bir savunma sistemi ve planının bulunmaması ilginçtir.

21 Haziran 1995’de yayımlanan 39 numaralı ‘Başkanlık Karar Direktifi (Presidential Decision Directive)’nde¹⁵⁷ ABD’nin, teröristler tarafından kullanılan nükleer, biyolojik veya kimyasal silahların veya malzemelerin etkilerini tespit etmek, önlemek, boşa çıkarmak ve yönetmek için etkili kapasitesini geliştirmek için en yüksek önceliği vermesi öngörülmektedir (Presidential Decision

¹⁵⁷ Söz konusu direktifin orijinal metnine ulaşmak için Bkz., ‘Presidential Decision Directive’, <<http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd39.htm>>

Directive [web], 2014). Biyolojik ve kimyasal bir terör saldırısı karşısında hazırlıklı olmayı hedefleyen söz konusu direktifte, nasıl bir savunma modelinin kurulacağı doğrudan belirtilmemiştir fakat Federal Bureau of Investigation (FBI)'ya geniş yetkiler verilmiştir. Teröristler tarafından gerçekleştirilmesi muhtemel eylemler için önleme ve yönetimi içeren bu yetkiler, o dönem için FBI'yı bu konunun en üstteki kurumu yapmıştır (Kenar, 2002:126).

Aynı direktife göre yetki verilen bir başka kuruluş da, Federal Emergency Management Agency (Federal Acil Durum Yönetim Ajansı [FEMA])'dır. Ülkemizdeki Afet ve Acil Durum (AFAD) Yönetim Başkanlığı'na benzer bir görev üstlenmiş olan bu kuruma, PDD 39 ile FBI da dâhil olmak üzere pek çok kurum ve kuruluş ile nasıl koordine kuracağı belirtilmiştir. 2001 yılında meydana gelen ve ABD için bir milat olarak kabul edilen 11 Eylül olayları ve sonrasında yaşanan gelişmeler, ABD'yi yeni bir plan hazırlamaya itmiş ve böylelikle The Homeland Security Act (HSA) 2002 (Anayurt Güvenlik Yasası)¹⁵⁸ hazırlanmıştır. Kasım 2002 ayında Başkan George W. Bush tarafından imzalanan ve aynı ayın 25'inde kanunlaşan söz konusu Yasa ile ABD Millî Savunma Bakanlığında sonra federal hükümetin en geniş bakanlığı olan İç Güvenlik Bakanlığı (Department of Homeland Security [DHS]) kurulmuştur. Bu Yasa'ya göre, herhangi bir terörist saldırının önlenmesinden birinci derecede sorumlu kurum, İç Güvenlik Bakanlığı'dır. Kanunen de FBI'ın terör eylemini soruşturma ve kovuşturma görevi devam etmektedir.

ABD'nin hâlihazırda biyolojik terörizmle mücadelede dayandığı hukuki temel, 22 Mart 2008 tarihli İç Güvenlik Ulusal Stratejisinin bir parçası olan 'National Response Framework (Ulusal Müdahale Çerçevesi)'dir.¹⁵⁹ Aralık 2004 ayında yürürlüğe girmiş olan 'Ulusal Müdahale Planı (National Response Plan)'nı yürürlükten kaldıran söz konusu Çerçeve'nin biyo-terörle ilgili en önemli bölümü

¹⁵⁸ Söz konusu Yasa'nın orijinal metni için Bkz., 'The Homeland Security Act', <http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/hr_5005_enr.pdf>

¹⁵⁹ Söz konusu Çerçevenin orijinal metni için Bkz., 'National Response Framework', <<http://www.fema.gov/pdf/emergency/nrf/nrf-core.pdf>>

‘Biyolojik Olaylar Eki (Biological Incident Annex)’dir.¹⁶⁰ Söz konusu EK’e göre İç Güvenlik Bakanlığı, ülke içindeki diğer terörist saldırılar ve acil durumlar gibi biyo-terörle ilgili konularda da birinci derecede sorumlu makamdır. Biyo-terörizmin tıbbi boyutuyla ilgili görevler ise, Health and Human Services (Sağlık ve Toplum Hizmetleri [HHS]) kurumuna verilmiştir. Gerek ülke içinde, gerekse de ülke dışındaki ABD vatandaşlarına karşı gerçekleştirilen her türlü terör eylemini soruşturma görevi de, bu EK ile birlikte, Başsavcılığa verilmiştir (Biological Incident Annex [web], 2014).

ABD’de her türlü şüpheli ve olağan dışı durumu tespit eden kurum, kuruluş ve bireyler bu hususu FBI’a bildirmekle yükümlüdürler. Akabinde her hangi bir terör tehdidinin varlığına kanaat getirilirse, FBI tarafından Ulusal Operasyon Merkezi (NOC) ve Ulusal Terörle Mücadele Merkezi (NCTC) faaliyete geçirilir. 39 numaralı ‘Başkanlık Karar Direktifi uyarınca kurulan ‘Laboratuar Yanıt Ağı (Laboratory Response Network)’, söz konusu terör eyleminde kullanılan biyolojik maddeleri test etmek için derhal aktif hale getirilir. Biyo-terör saldırılarına karşı müdahalede bulunmak üzere sivil laboratuvarlar ile hastane laboratuvarları arasında bir iletişim ağı olan bu sistem, aynı zamanda biyo-terörizme bağlı gelişen hastalıkları tanımaya yönelik de çalışmalar yapmakla sorumludur. Özetle, eylemin tıbbi boyutuyla HHS, tıbbi olmayan ve koordine edilmesi gereken müdahale faaliyetleri ile DHS ve soruşturma yönüyle de FBI görev almaktadır (Biological Incident Annex [web], 2014).

Alana inildiğinde ise, müdahalenin yerel olması gerektiğini doktrin olarak kabul eden ABD Müdahale Stratejisine göre, olası bir biyo-terörizm olayı ile ilişkili hastalık vakalarını tanımlamak ve bildirmekten yerel düzeydeki tüm kamu sağlığı kurumları sorumludur. Söz konusu kurumlar, olaya müdahale etmekte yetersiz kalırsa Federal Hükümetin yardımını talep edebilir. Ulusal Müdahale Çerçeve’sine göre Federal düzeyde, devlet ya da yerel sağlık kurumlarına yardım etmek ve biyo-terör olaylarında federal toplum sağlığı müdahalesini yönetmekle

¹⁶⁰ Söz konusu Ek’in orijinal metni için Bkz., <http://www.fema.gov/media-library-data/20130726-1825-25045-1567/biological_incident_annex_2008.pdf>

mükellef olan ‘Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention)’ devreye girer ve süreci işletmeye başlar (Criminal and Epidemiological Investigation Handbook [web], 2014).

b. AB Modeli

Biyolojik terörizm konusu, son yıllarda Avrupa güvenliği için de önemli bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır. Kaçınılmaz olarak 11 Eylül 2001 saldırıları, AB’nin terörizm kapsamlı güvenlik stratejisi yaklaşımının topyekûn değişmesine sebep olmuştur. Üstüne bir de 192 kişinin öldüğü 11 Mart 2004 tarihli Madrid ve 52 kişinin öldüğü 07 Temmuz 2005 tarihli Londra’daki terör saldırıları eklenince, terörizm ve onunla mücadele, AB için önemli stratejik hedeflerden biri haline gelmiştir (Tangör ve Sayın, 2012:86). Diğer bir deyişle, artık meselenin aktörlerinden biri olması gerektiğini kavrayan AB, terörizmle mücadele konusuna her zamankinden daha fazla önem vermeye başlamış ve bu sorunun öncelik katsayısını artırmıştır.

Bu bakış açısıyla AB, yeni yüzyılın hemen başında, terörizmle mücadelede kendisinin de kurumsallaştığını göstermek adına bazı girişimlerde bulunmuştur. Bunlar sırasıyla; 11 Eylül saldırılarına ilk tepki olan 21 Eylül 2001 tarihli ‘Terörizmle Mücadele Eylem Planı’¹⁶¹, AB kapsamındaki ilk güvenlik stratejisi olan ve ilk defa tehdit olarak altı çizilen kitle imha silahlarının, terörist gruplar tarafından elde edilmesinin en korkutucu senaryo olduğunun vurgulandığı 12 Aralık 2003 tarihli ‘Avrupa Güvenlik Stratejisi’¹⁶², AB’nin küresel düzeyde terörizmle mücadele etme taahhüdünde bulunduğu 01 Aralık 2005 tarihli ‘AB Terörizmle Mücadele Stratejisi’¹⁶³, teröristlerden kaynaklanan tehdidin açık bir

¹⁶¹ ‘Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001’, EU Council Document SN 140/01, 2001.

¹⁶² Council of the European Union, A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy, Brüksel, 12 Aralık 2003

¹⁶³ Council of the European Union, The European Union Counter-Terrorism Strategy, 14469/4/05 REV 4, Brüksel, 30 Kasım 2005.

biçimde devam ettiğinin ifade edildiği 03 Mart 2010 tarihli ‘Stockholm Programı’¹⁶⁴ ve terörist örgütlerin değiştiği ve yenilendiğinin vurgulandığı ve terörizmle etkili mücadelenin amaçlandığı ‘AB İç Güvenlik Stratejisi’dir¹⁶⁵ (Tangör ve Sayın, 2012:88).

2’inci ve 3’üncü bölümlerde ayrıntılarıyla belirtilen mektuplu şarbon saldırıları ve terörizme karşı küresel mücadele çerçevesinde AB, 2001 yılının ikinci yarısından itibaren biyolojik silahlar gibi konvansiyonel olmayan silahların terör örgütleri tarafından kullanılması ihtimalinin endişesini yaşamaya başlamıştır. 2003 yılının Ocak ayı içerisinde, Londra’daki bir binada öldürücü etkide ricin olduğunun tespit edilmesi, biyolojik etkenler kullanılarak Avrupa genelinde bir saldırı tehdidi gerçekleştirilebileceğinin diğer bir kanıtı olarak algılanmıştır (BBC, [web], 2014). Bu tehdidin ciddiyeti, 2004-2008 yılları arasında AB Adalet, Özgürlük ve Güvenlik Konseyi üyeliği yapmış ve dönemin Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Franco Frattini tarafından Temmuz 2007 tarihinde şu şekilde dile getirilmiştir (Casale, 2010:25):

“..... Eskiden teröristler bombalar ve el yapımı patlayıcılar kullanırlardı. Ancak gelecekte, biyolojik silahlar veya maddeler gibi konvansiyonel olmayan yollara başvuru olabilirler. Bu nedenle, gerek ölümler gerekse de ekonomik açıdan büyük sorunlara sebep olabilecek bu tehdidin önlenmesi gerekir. Bu sebeple, biyolojik silahlardan ve maddelerden kaynaklanan tehlike riski en aza indirilmeli ve daha iyi uygulamaları başarmayı amaçlayan hazırlıklar Avrupa genelinde çoğaltılmalıdır.” [Yazar Çevirisi]

Biyolojik terörizmi; “biyolojik etkenlerin kullanılması ile gerçekleştirilen önceden hesaplanmış terörist saldırılar” olarak kısaca tanımlayan (Casale, 2010:26) AB’nin, bu ve diğer terör türleriyle mücadelesinin hukuki

¹⁶⁴ Council of the European Union, **The Stockholm Programme - An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens**, 5731/10, Brüksel, 3 Mart 2010:84-85.

¹⁶⁵ Council Document, 5842/2/2010, **Internal Security Strategy for the European Union: Towards a European Security Model**, 2010.

zeminini, 12 Kasım 2009 tarihinde kabul edilen ‘Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (KBRN) Maddelere Erişimin Engellenmesi AB Eylem Planı’¹⁶⁶ oluşturmaktadır.

Geçen son 10-15 yıl içerisinde terör örgütlerinin KBRN silahlarını elde etmesinden kaynaklanan endişe nedeniyle, devletlerin ve uluslararası örgütlerin, toplumları korumak amacıyla kapsamlı yasal düzenlemelere¹⁶⁷ gittiği ve bazı programlar yürüttüğü vurgusuyla başlayan söz konusu Plan, mücadele için koordineli bir hareket tarzını önermektedir. Bahse konu hareket tarzının; önleyici, tespit edici ve müdahale edici unsurları bünyesinde barındırması gerektiğinin kaçınılmaz olduğunu vurgulayan Plan, böylelikle tehdidin kapsamının ne kadar geniş olduğunu ve üyelerin – her ne kadar terör örgütlerinin bu tür silahları elde etmesinin düşük bir ihtimal olduğu yönünde bir algı uluslararası kamuoyunda yer etse de – insan hayatının mevzu bahis olduğu böyle bir tehdide karşı gerekli önlemleri göz ardı edemeyeceğini belirtmektedir. Bu tür silahların çok az miktarının bile kullanılması toplum üzerinde büyük psikolojik etkiler yaratacaktır (EU CBRN Action Plan, 2009:2). Bu nedenle saldırı sınırlı bile olsa kapsamlı ve dikkatli hareket edilmelidir.

AB’nin KBRN tehlikesine karşı yürüttüğü politikasının temelinde, tüm potansiyel riskleri hesaba katmayı hedeflediği “Topyekûn Tehlike Yaklaşımı” yatmaktadır (Casale, 2010:26). Buradaki kritik husus şudur: söz konu tehlike, ister kazayla ya da bilerek olsun, isterse insan eliyle veya diğer şekillerde gerçekleşsin, toplumları korumak adına yapılan tüm müdahaleler benzer olmalıdır. Bu arada önleyici tedbirler unutulmamalıdır. Bu noktadan hareketle AB üye devletlere, öncelikle geniş kapsamlı sorumlu birimleri ile ulusal bazı tedbirler almasını şart koşmaktadır. Bunun içinde kolluk güçlerinin, sivil toplum örgütlerinin ve tıbbi müdahale ekiplerinin çok iyi teşkilatlanması gerektiğini öneren AB, ulusal adalet kurumlarının da bu tür saldırılara karşı hazırlıklı olması gerektiğini belirtmektedir (EU CBRN Action Plan, 2009:2).

¹⁶⁶ Council of the European Union, **Council Conclusions on Strengthening Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Security in the European Union - an EU CBRN Action Plan – Adoption**, 15505/1/09 REV 1, Brüksel, 12 Kasım 2009.

¹⁶⁷ Bkz., 3’üncü Bölüm, Hukuksal Düzenlemeler, s:156-166.

AB tarafından alınan önlemler incelendiğinde, ilk somut adımın 15 Kasım 2001 tarihinde gerçekleştirilen ‘Sağlık Komitesi Toplantısı’nda atıldığı görülmektedir. Söz konusu toplantıda, biyo-terörizmin kötü niyetli kullanımını önlemek adına bir takım tedbirler alınması gerektiği belirtilmiş ve AB Konseyi ve Komisyonu, biyolojik ve kimyasal saldırılara karşı üye ülkelerin müdahale kabiliyetlerini ve toplum sağlığı hazırlıklarını genişletmek için iş birliğini öngören bir program üzerinde mutabık kalmışlardır (Casale, 2010:26). Bu girişimin en önemli sonucu da, vazifesi; “toplum sağlığını tehdit eden biyolojik ya da diğer etkenlerin salınması durumunda AB üye ülkeleri arasında bilgi paylaşımı ve koordinasyon sağlamak” olan ‘Sağlık Güvenli Komitesi’nin aynı ay içerisinde kurulması olmuştur (Casale, 2010:26). Sağlığı tehdit eden etkenlerin ve kimyasalların bir listesini çıkarmakla da sorumlu olan söz konusu Komite, sağlıkla ilgili tehditlere müdahale ettiği gibi, KBRN konusunda kriz hazırlık faaliyetlerine ve tatbikatlara da iştirak etmektedir (EU CBRN Action Plan, 2009:3).

Müteakiben Aralık 2002 tarihinde ‘Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ya da Nükleer Terörist Tehditlerinin Sonuçlarının Önlenmesi ve Sınırlandırılması için Avrupa Birliği İş Birliğini Geliştirme Programı’ kabul edilmiştir (EU CBRN Action Plan, 2009:3). Madrid’deki saldırılar sonrasında, adı geçen program genişletilerek revize edilmiş ve 03 Aralık 2004 tarihli ‘AB Dayanışma Programı’, ‘İş Birliğini Geliştirme Programı’nın yerini almıştır. Dayanışma Programı’nın da öne çıkan maddeleri, 2005 yılında kabul edilen ‘Terörle Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı’nda yer almıştır (EU CBRN Action Plan, 2009:3).

AB’nin üye ülkelerden herhangi birine KBRN saldırısı gerçekleşmesi neticesinde uygulamayı öngördüğü yaklaşım, ‘Katî Kriz Yönetim Prosedürleri (Robust Crisis Management Procedures)’dir. AB kapsamında, üye ülkeler arasında koordineli bir yaklaşımı ve desteği ifade eden bu yönetim biçiminde, iş birliğinin birlikte gerçekleştirileceği mekanizma ‘Sivil Toplum Koruma Mekanizması (Community Mechanism for Civil Protection)’dır. Bu mekanizmanın temel görevi; “Acil tepki eylemleri gerektiren önemli acil durumlarda sivil koruma destek müdahalelerinde iş birliğini kolaylaştırmak”tır (EU CBRN Action Plan, 2009:4).

İlave olarak AB, özel bir birlik olan ‘İzleme ve Bilgi Merkezi’ vasıtasıyla saldırıdan etkilenen ülkelere mobilizasyon, ulaşım ve sivil korunma koordinasyonu sağlayarak destek vermeyi öngörmektedir.

AB’nin tüm bu krizlerin yönetimi esnasında kullandığı birbirine entegreli sistemler vardır. Örneğin; radyolojik acil durumlar için ECURIE sistemi, bulaşıcı hastalıklar için Erken Uyarı ve Yanıt Sistemi (EWRS), biyolojik ve kimyasal tehditlere karşı RAS-BICHAT ve sivil koruma konularında İzleme ve Bilgi Merkezi (MIC)’dir. Söz konusu acil alarm sistemleri arasında bilgi akışını sağlayan sistem ise ARGUS Kriz Yönetim Sistemi’dir (EU CBRN Action Plan, 2009:4).

KBRN Görev Kuvveti

AB, yukarıdaki paragraflarda bahsedilen stratejik politikasını uygulayabilmek için 2008 yılının Şubat ayında, KBRN Görev Kuvveti’ni oluşturmuştur. Bu kuvvetin en önemli çalışma özelliği, çoklu-disiplin ve çoklu-kurum anlayışını benimsemiş olmasıdır. Söz konusu kuvvetin katılımcıları, üye ülkelerin geniş bir yelpazedeki ulusal otoritelerinden oluşmaktadır. Örneğin bahse konu kuvvet; İç İşleri, Adalet, Savunma ve Sağlık gibi çok farklı bakanlıklardan, ulusal müdahale örgütlerinin temsilcilerinden, sivil savunma birimlerinden, radyasyon koruma yetkililerinden ve diğer ilk müdahale ekiplerinden, adli kurumlardan ve nükleer koruma görevlilerinden oluşabilir. AB organlarının temsilcileri de, özellikle Europol ve Eurojust, anılan kuvvetin faaliyetlerine katılabilir (EU CBRN Action Plan, 2009:4). AB’nin söz konusu tehditlere karşı çok farklı bakış açılarını içeren politikalar, stratejiler ve önlemler geliştirmesi için bu tür bir çoklu ortam öngörülmüştür.

Sivil savunma alanında, KBRN Görev Kuvvetinden başka AB’nin, KBRN olaylarına karşı Birliğin hazırlık seviyesini yükseltmek amacıyla oluşturduğu iki mekanizma daha vardır: Topluluk Sivil Koruma Mekanizması (Community Civil

Protection Mechanism) ve Sivil Koruma Mali Aracı (Civil Protection Financial Instrument). Söz konusu iki kurum; çalıştaylar, eğitimler (yılda en az bir kez), uzman mübadelesi, simülasyon çalışmaları, senaryo geliştirme ve yetenek değerlendirme gibi faaliyetlerle Birliğin gelişimine katkı sağlamaktadırlar.

4. TÜRKİYE’DE ÖNERİLEN BİYO-SAVUNMA SİSTEMİ

Biyo-terörizm, mücadele edilmesi zor olan bir terör çeşididir. Toplumu korumak amaçlı uygulanan geniş tedbirler bile her zaman yeterli olmayabilir. Topluma karşı gerçekleştirilen genel/bilinen terörist faaliyetlerle kıyaslandığında biyo-terörizm, hatırdı kalıcı saldırılar yapmak isteyen teröristler için büyük avantajlar sağlamaktadır. Zira bu avantaj, biyolojik silah etkenlerinin teröristler tarafından çok az bir çabayla ve masrafla elde edilebileceğine dair inançtan kaynaklanmaktadır. Terör örgütlerinin 2’nci bölümde açıklanan gerekçeler nedeniyle biyolojik silahlara sahip olma, üretme, bulundurma veya bunlara ulaşma fırsatları bulunmaktadır. Maalesef ki, bu silahlara sahip grupların, kişilerin bunları çeşitli motiflere (psikolojik, ideolojik, dinsel, çıkar amaçlı, öç alma kaygısı olabilir) dayanarak masum insanlar veya belli hedefler üzerine kullanması tehdidi vardır. Kibaroglu’nun yakın gelecekteki en büyük güvenlik sorunu olarak nitelediği bu husus; “kitle imha silahlarına devlet dışı aktörlerin sahip olarak bunlarla saldırıda bulunması ve bunlara karşı yeterli oranda önleyici tedbirlerin alınmasındaki zorluklardır” (Kibaroglu, 2002:24).

Bu çerçevede, Türkiye’nin hâlihazırda mevcut biyo-savunma sistemi değerlendirildiğinde, afet ve/veya acil durum doktrini etrafında şekillendirildiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir biyolojik saldırının olmasından sonra sorumlu tüm birimlerin müdahalesi ve de karşı tedbirleri söz konusudur. Yerinde, zamanında ve etkili olarak yapılabildiği takdirde bu önlemler tabii ki de çok önemlidir ve terör örgütlerinin bu tarz bir biyolojik terör eylemi gerçekleştirmekten caymasına sebep olacağı muhakkaktır. Bu tarz bir yaklaşım ve modelde birimler arası koordinasyon ve iş birliği çok önemlidir. Zamana karşı yarışılan söz konusu saldırılarda belirsiz ve

yetkisiz müdahaleler ya da çekinceler toplumu felakete sürüklediği gibi, terör örgütlerinin de istediklerinin gerçekleşmesine sebep olur. Bu nedenle, bu kısımda öncelikle mevcut müdahale tedbirleri, sonra da gereken önleme tedbirlerini içeren değerlendirmelere yer verilecektir.

Biyo-terörizm konusunda hazırlanmış bir kanun tasarısının veya özel bir yönetmeliğin bulunmaması ülkemiz açısından önemli bir eksikliktir. Hâlbuki 18 Mart 2010 tarihinde kabul edilen ve 26 Mart 2010 tarihinde 27533 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5977 Sayılı Biyogüvenlik Kanunu¹⁶⁸ mevcuttur. Söz konusu Kanunun kapsamı şu hükümleri içermektedir (Madde 1/2):

“Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünler ile ilgili olarak araştırma, geliştirme, işleme, piyasaya sürme, izleme, kullanma, ithalat, ihracat, nakil, taşıma, saklama, paketlenme, etiketlenme, depolama ve benzeri faaliyetlere dair hükümler”

Diğer bir ifadeyle, bu Kanunun amacı şu şekilde belirlenmiştir (Biyogüvenlik Kanunu, madde 1);

“Bilimsel ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde, modern biyoteknoloji kullanılarak elde edilen genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek riskleri engellemek, insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla biyogüvenlik sisteminin kurulması ve uygulanması, bu faaliyetlerin denetlenmesi, düzenlenmesi ve izlenmesi ile ilgili usul ve esasları belirlemek”

Sadece genetik yapısı değiştirilmiş organizmaları (GDO) kapsamında

¹⁶⁸ Söz konusu Kanun’un orijinal metni için Bkz., ‘Biyogüvenlik Kanunu’, <<http://www.turkted.org.tr/mevzuat/kanunlar/Bioguvenlik.htm>>

barındıran söz konusu Kanun’a göre; GDO ve ürünleri ile ilgili yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve belirtilen diğer görevlerin yürütülmesi için Biyogüvenlik Kurulu oluşturulmuştur (madde 9). Söz konusu Kurulun da görevleri, GDO çerçevesindedir. Dolayısıyla, ülkemizde biyolojik silahların tüm etkilerini içeren bir ‘Biyo-savunma Kanunu’ olmaması büyük bir aksaklıktır. Vurgulanması gereken ilk husus; böyle bir saldırıda, üzerinde sorumluluğu bulunan tüm kurum ve kuruluşların mevcut görev ve işlevlerini belirleyen hukuki bir dayanağın mevcudiyetidir. Aksi takdirde, sistemden kaynaklanan güçlükler nedeniyle ortaya çıkacak zafiyetler, koordinasyon ve organizasyonda görülecek bozukluklar, görevli tüm kurumlara olan güveni sarsacaktır. Böyle bir durumda da olay, daha vahim bir görüntü kazanacaktır.

Ülkemizin söz konusu tehditlere yönelik algısı diğer ülkelerle aynıdır ve hatta Suriye ve Ortadoğu problemlerinden dolayı daha da seçicidir. Bu tür silahlardan arındırılmış bir dünyanın önemine işaret eden yakın zamandaki bir toplantıda yapılan açıklamalar, bu değerlendirmeyi destekler niteliktedir. Nükleer Yayılmanın Önlenmesi ve Silahsızlanma Girişimi'nin (NPDI), 11-12 Nisan 2014 tarihlerinde Hiroşima'da düzenlenen Sekizinci Bakanlar Toplantısı'na katılan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun, toplantı kapsamındaki ifadeleri Dışişleri Bakanlığının resmî sayfasında şu şekilde yer almaktadır [DİB [web]];

“.....nükleer silahların yanı sıra, kitle imha silahlarının da büyük bir tehdit olduğuna işaretle, Suriye rejiminin geçtiğimizde kendi halkına karşı kimyasal silahlar kullandığını, hatta iki hafta önce bir kez daha kullandığına dair haberlerin bulunduğu.....Nükleer konularda NPDI ülkeleri olarak sıkı bir şekilde çalışacaklarını, ancak sonunda nükleer güçlerin insani felaketlerin durdurulması ve kitle imha silahlarının kullanımı gibi konulardaki duruşunun önemli olduğu.....”

Toplantı sonrasında yayımlanan ortak bildiride ise; [DİB [web]]:

“Nükleer silahlardan arındırılmış bölgelerin tesis edilmesinin yayılmanın önlenmesi ve silahsızlanma süreci bakımından önemine işaret edilen bildiride, Ortadoğu’da nükleer silahlar ile diğer tüm kitle imha silahlarından arındırılmış bir bölge tesis edilmesine yönelik konferansın hâlen gerçekleştirilememiş olmasından rahatsızlık duyulduğu” ifade edilmiştir.

Doğru politikalar uygulanabilirse, güvenlik önlemleri ve istihbarat gibi faaliyetler neticesinde biyolojik saldırı riski önemli ölçüde engellenebilir. Biyolojik terörizmle mücadelede güncel doktrin, sadece teröristlerin yaptığı saldırıya en iyi şekilde karşılık vermekle sınırlıdır. Bu nedenle, biyolojik silahların terör örgütleri tarafından kullanılması tehdidi karşısında, toplumun güvenliğini ön plana çıkaran stratejilere ihtiyaç vardır. Bu stratejiler, çok sayıda yaralıyı aynı anda tedavi edecek esnek bir alt yapı sistemine sahip olmalı ve acil algılama sistemini içinde barındırmalıdır (Caşın, 2008:675). Önerilen bu stratejilerin temel özelliklerinin, bu yaklaşımla tespit edilmesinin önemli faydalar sağlayacağı değerlendirilmektedir:

a. Biyo-terör Savunma Stratejisinin Temel Özellikleri

“Bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçlerini bir arada kullanma bilimi ve sanatı” (Büyük Türkçe Sözlük [web]) olarak tanımlanan stratejinin, biyo-terör tehdidi ve savunması kapsamında değerlendirildiğinde, öncelikli ve birinci özelliği onun millî olması gerekliliğidir. Stratejiden türeyen planların da aynı özelliği taşımasının büyük önem taşıdığı bu durumda, topluma en iyi hizmeti yine o toplumun ulusal kurum ve kuruluşlarının vereceği unutulmamalıdır.

Olası bir biyolojik silahlı saldırıya karşı korunma, iyi yapılandırılmış bir acil savunma planlamasına ve kriz yönetim sistemine ihtiyaç duymakla birlikte, ayrıca hükümet ile karar alıcılar, halk sağlığı kurumları ve yasa uygulayıcılar

arasında bir iş birliğinin olmasını gerektirmektedir. Multidisipliner bir yaklaşım ile tüm mekanizmalar tehdide karşı daha duyarlı olmalıdır.

Biyo-terörizme karşı etkili olunmak isteniyorsa, pek çok politik önlemler, uluslararası düzeyde koordine edilmeli ve uygulanmalıdır. Geleneksel yönetim metodu soruna pek uymamaktadır. Zira sorun; tabiatında uluslararası olan, çok hızlı gelişen, bilimsel ve teknolojik olarak yoğun ağlarla örtülü, homojen ve merkezi olmayan özelliktedir ve çok çeşitli aktörlerin aktif rol aldığı bir durumdur. Bu nedenle sorun, geleneksel araçlar veya yaklaşımlar kullanılarak çözüme kavuşturulamaz.

Biyolojik terörizmle mücadele, gerek müdahale gerekse de önleme tedbirleri kapsamında, önemli miktarda finansal desteğe ihtiyaç duyan savunma stratejisidir. Ülkeler, biyo-terörizmle ilgili kapsamlı tedbirler almayı planlıyorlarsa, konunun maddi boyutunu da muhakkak göz önüne almalıdırlar. Yeteri kadar kaynak olmadığı için ya da tasarruf etmek adına sarfi nazar edilen tedbirlerin, büyük felaketlere yol açabileceği unutulmamalıdır.

Biyolojik terörizmle mücadelede bilgi paylaşımı çok önemlidir. Biyo-terör konusunda gerçekleştirilen her araştırmanın, edinilen her tecrübenin ve yakalanan ortak bakış açısının, biyolojik terörizm ile mücadele etmekten sorumlu herkesin ve her kurumun elini güçlendireceği bir gerçektir. Bu nedenle, biyo-teröre yönelik alınmaya çalışılan her tedbir ya da gerçekleştirilmeye çalışılan her türlü müdahale muhakkak ama muhakkak istihbarata dayandırılmalıdır. Gerek önleme tedbirleri, gerekse müdahale tedbirleri istihbarat olmadan hedefe ulaşamaz. Biyolojik silahların o an için kullanıldığının anlaşılması çok güçtür ve aslında ortada karşılık verilecek açık bir hedef de yoktur. Dolayısıyla, ulusal güvenlik kurumlarının istihbarati açıdan yoğunlaşması gereken esas tehdit de budur.

Her kim her şeyi koruduğuna inanırsa aslında hiçbir şeyi korumuyor

demektir. Buradan hareketle, tehdidin iyi analiz edilmesi neticesinde sıklet merkezi oluşturacak şekilde sorumlu birimlerin kaydırılmasına imkân sağlayacak esnek bir strateji ve onu uygulayabilen kapsamlı bir sistem olmalıdır.

b. Model bir Biyo-Savunma Sistemi

Türkiye, biyolojik silahların uluslararası toplumun önemli endişelerinden biri olduğunun farkındadır. Zira 25 Ekim 2013 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1’inci Komitesinin New York’taki 68’inci Oturumunda Kitle İmha Silahları İçerikli Tartışmada sunulan bildiride Türkiye, biyolojik silahlar konusundaki endişesini şu şekilde ifade etmiştir (Statement by Turkey [web], 2014);

“Türkiye, Biyolojik Silahlar Konvansiyonuna, onun evrenselleşmesine ve tam olarak uygulanmasına büyük önem vermektedir. Biyolojik silah üretmek için kullanılabilen çift kullanım özelliğine sahip materyallerin ve teknolojinin transferi ve yayılımı ve bunların teröristlerin eline düşme olasılığı uluslararası toplumun en temel problemlerinden biridir. Diğer kitle imha silahları ile birleştirildiğinde, biyolojik silah etkenlerini elde etmenin çok kolay olması gerçeği, bu endişelerin tümünü daha önemli yapmıştır.”

Bu kapsamda ve yukarıda belirtilen stratejik özellikler çerçevesinde Türkiye’nin güncellemesi gereken biyo-savunma sisteminin ana hatları aşağıda sıralanmıştır. Yapılması gereken ilk düzenleme, Biyo-terörizm konusunda bir kanun veya kanun taslağı hazırlanmasıdır.

(1) Biyo-terör Savunma Sisteminin Temel Prensipleri

Gerçekleşen ya da gerçekleşmesi muhtemel bir biyolojik terör

saldırısında biyolojik savunmadan sorumlu birbiriyle bağlantılı tüm birimlerin savunma işlevini yerine getirebilmeleri için ortak bir hedef doğrultusunda düzenli bir şekilde hareket etmeleri büyük önem taşımaktadır. Sistem yaklaşımı kapsamında ele alınması gerektiğine inanılan bu prensipler, aşağıdaki kısımlarda şu başlıklar altında analiz edilmiştir (Operations in Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Environments, 2013:II-6 – II-22):

a. Geniş Ölçekte Gerçekçi Bir Tehdit Değerlendirmesi

Entegre edilmiş, değerlendirilmiş, analizi yapılmış ve yorumlanmış istihbarat, bu prensipte çok önemlidir. Terör örgütlerinin hangi bölgelerde, hangi amaçlarla ve ne tür bir saldırı gerçekleştirebileceğinin tespiti bu prensibin hedefidir. Bu nedenle, ülkemizdeki sorumlu birimler, doğru, kapsamlı, anlaşılabilir ve zamanında güncel istihbaratı bilgi edinilmesine yönlendirilmelidir. Sürekli olarak gözden geçirmeyi gerektiren bu prensipte amaç; uygun savunma yeteneklerinin ve tedbirlerinin belirlenmesine yönelik bilgiye dayalı kararların alınabilmesidir. Bu nedenle kim, ne maksatla, ne zaman, nerede ve ne yapacak sorularına cevap verilirken, asıl olarak ‘nasıl’ sorusuna verilecek cevabın aranacağı yöntem, etkililik ve verimliliğin çok önemli olduğu bu prensipten geçmektedir.

b. Kapsamlı Risk Yönetimi

Ülkemize karşı gerçekleştirilen bir biyolojik terör saldırısından kaynaklanan risklerin değerlendirilmesi ve kontrol edilmesi gerekir. İstenen reaksiyonun tümüyle gösterilebilmesinin mümkün ve gerçekçi olmayacağından hareketle, yetkili kişilerin eldeki mevcut kapasiteyi dengeleyecek tarzda bir yönetim sergilemesi gerekir. Bunun için de üç gereksinime ihtiyaç vardır: Bilgi, gerekçe ve optimizasyon. Belirli tüm tehlikeler hakkında, mevcut tüm gerçek bilgiler toplanmalı ve zamanında kıymetlendirilmelidir. Müteakiben istihbarat değerlendirmeleri, ölçümler, görsel gözlemler ve modellemeler yapılarak risk

değerlendirilmesine başlanmalıdır. Başta sağlık olmak üzere, söz konusu saldırının kısa ve uzun vadeli tüm sonuçları değerlendirilmelidir. Görevin önemi, riskin kabul edilebilirliğini içermelidir. En sonunda da biyolojik terör saldırısına karşı uygulamaya sokulması düşünülen plan, risklerin potansiyel etkisini en aza indirecek şekilde optimize edilmelidir.

c. Kabiliyetlerde Müştereklik

Gerçekleşen veya gerçekleşme ihtimali bulunan tehdidin tüm boyutlarına karşılık verebilmek için ülkenin sahip olduğu tüm kapasite ve konuyla ilgili tüm birimler birbirleriyle uyumlu ve etkin bir şekilde harekete geçirilmelidir. Bunun için tüm çabaların (olanaklar, istihbarat, operasyon, sağlık desteği, vs.) birleştirilmesi esastır. Bu durumda, söz konusu kabiliyetlerin tek elden yönetimi önem kazanmaktadır. Aksi takdirde, sahip olunan yetenekler maksimum etkiyi ve verimliliği yaratacak şekilde kullanılamaz ve yetenek kaybı söz konusu olur. Bahse konu yeteneklere sahip olmak için de barış zamanından itibaren uygun araçlardan, metotlardan, teknolojiden yararlanılması ve her şeyden önemlisi konuyla ilgili eğitimlerin yapılması kaçınılmazdır. Bu noktada sahip olunan yerel ve ulusal yeteneklerin birbiri ile ilişkilendirilmesi de büyük önem arz etmektedir.

d. Dinamik Öncelik

Eğer tehdit gerçekleşmiş ise, o bölgeye sağlanacak savunma desteğinde öncelik verilmeli ancak, diğer bölgeler için de muhtemel bir biyolojik terör saldırısı için hazırlıklı olunmalıdır. Yapılan tehdit değerlendirilmesi ve risk analizi neticesinde eldeki mevcut kapasitenin sıklet merkezi oluşturacak şekilde önceliklendirilerek planlanması ve dinamik bir şekilde yönetilmesi savunma sisteminin önemli bir prensibini oluşturmaktadır. Saldırının etkilerinin diğer bölgelere yayılmasının önlenmesi adına alınacak tedbirler de öncelikler arasında yer almalıdır. Buradan hareketle, etkin bir savunma için ilave lojistik kaynağa ihtiyaç duyulacağı unutulmamalıdır.

e. Uygulamada Esneklik

Kimyasal bir terör saldırısının biyolojik bir terör saldırısına dönüşmeyeceğini veya da biyolojik bir terör saldırısını kimyasal bir terör saldırısının takip etmeyeceğini kimse garanti edemez. Bu nedenle, biyo-savunma uygulamasında, bir önceki prensiple paralellik arz edecek şekilde, esnek ve modüler olunmalıdır. Bu prensipteki amaç; çabuk değişme ihtimali yüksek olan tehdide ve olay yerindeki diğer etkenlere karşı yoğun bir reaksiyon gösterebilmektir. Lojistik desteğin sağlanmasında da esneklik büyük önem göstermektedir. Barış zamanından itibaren depolanan saldırı tehdidine yönelik malzemeler, saldırının farklı bir seyir göstermesine karşı reaksiyon gösterecek şekilde tedarik ve sevk edilebilmelidir.

(2) Biyolojik Terör Saldırısına Karşı Savunmanın Unsurları:

Biyolojik savunma, bu tür bir terör saldırısına karşı uygulanması gereken savunma tedbirlerini içeren planları, yöntemleri ve prosedürleri içermektedir. Yapılan analiz çerçevesinde, söz konusu savunma sisteminin öne çıkan unsurlarının aşağıdaki şekilde olabileceği değerlendirilmiştir (Operations in Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Environments, 2013:B-1 – B-12).

Öncelikli olarak, savunma kapsamındaki gayretler, biyolojik terör saldırısının tespit ve teşhis edilmesine ve müteakiben de izlenmesine yöneltilmelidir. Ağırlıklı olarak, KBRN savunmasının 1'inci prensibinin uygulanmasını gerektiren bu unsur ile biyolojik silahların keşfedilmesi, özelliklerinin belirlenmesi, etkilerinin ölçülmesi ve zamanla ortaya çıkacak değişikliklerin izlenmesi görevi yerine getirilir. Bunun için eğitimli ve donanımlı kurumların, ülkenin kapasitesi içinde yer almasının kaçınılmaz olduğu aşikârdır.

Biyolojik terör saldırısına etkin bir şekilde karşı koyabilmek için öncelikle; biyolojik silah/silahların varlığı tespit edilir, bunların olumsuz etkilerini ortaya çıkarmak maksadıyla saldırıda kullanılan etkenler incelenir, özellikleri belirlenerek, analiz edilerek ve ölçülerek teşhis edilir. Saldırı bölgeleri sürekli ve periyodik olarak izlenir. Böylelikle toplumların ve/veya yetkililerin zamanında ve yeterli seviyede tedbir alması sağlanır. Unutulmaması gereken önemli nokta; biyolojik bir saldırının tespit ve tahmin edilmesinin çok zor olduğudur. Bu nedenle yetişmiş insan gücüne ihtiyaç vardır.

İkinci olarak, saldırının tespit ve teşhis edilmesini müteakip, bahse konu biyolojik saldırıya yönelik toplumun ve sorumlu birimlerin ikaz edilmesi gerekir. Raporlarla ve diğer imkânlarla gerçekleştirilebilecek ve son derece hayati öneme sahip bu unsur ile gerçekleşen veya gerçekleşme ihtimali olan bir biyolojik terör saldırısının, özelliklerini ortaya koyan verilerin hızlı bir şekilde toplanması, kıymetlendirilmesi, dağıtılması ve tehlikeli bölgelerin tahmin edilmesi faaliyetleri gerçekleştirilmiş olur. Biyolojik bir saldırıya yönelik veri toplama, değerlendirme ve bilgi değişimi faaliyetleri biyo-savunmanın çok önemli bir parçasıdır. Söz konusu faaliyet için de geniş kapsamlı bir muhabere elektronik ve bilgi sistemleri ağına ihtiyaç olduğu aşikârdır. Zira bilgiyi oluşturan, kullanan ve dağıtan böyle bir ağın varlığı, yetkili kişilere bilgiyi yönetme ve genel resmi görme imkânı tanır. Bu yetenek iyi idare edilmeli ve eğitilmeli ve her zaman hazır bulundurulmalıdır. Dolayısıyla, biyolojik bir saldırı ile ilgili zamanında, doğru ve teyit edilmiş bilgiler çok önemlidir. Bu çerçevede oluşturulacak olan bir 'İkaz ve Rapor Verme Sistemi'; herhangi bir biyolojik saldırının ya da tehdidinin iletildiği ve ilgili tüm birimlerin ortaya çıkan tehlikeler hakkında uyarıldığı sistem olarak savunmaya büyük katkı sağlayacaktır.

Bu tür bir biyolojik terör saldırı karşısında fiziksel korunma tedbirlerinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Etkilerinin daha çok fiziksel olarak hissedildiği bu tür terör saldırılarından toplumun korunması için kişisel veya toplu korunma tedbirlerinin yerine getirilmesi gerekir. Zira biyolojik bir saldırıya maruz kalan bir kişi gerek solunum, gerekse de deri kaynaklı önemli sorunlarla karşılaşır.

Korunma tedbirleri; rüzgârın hızına, yönüne ve atma miktarına bağlı olarak kilometrelerce uzunlukta aerosol haline getirilmiş tehlikeli bölgede tamamen dağılıncaya kadar saatlerce devam edebilir. Bu husus çok iyi kavranılmalı ve barış döneminden itibaren buna yönelik tedbirler alınmalıdır.

Biyolojik bir saldırı karşısında oluşturulacak sistemin en önemli unsurlarından birisi, biyolojik saldırı tehlikesinin ve tehdidinin yönetilmesidir. Diğer taraftan, biyolojik silahları erkenden tespit ve teşhis etmek oldukça güçtür. Tespit edildiklerinde ise, genellikle reaksiyon için çok az zaman kalmıştır ya da hiç zaman yoktur. Bu nedenle, bir biyolojik terör saldırısına ya da tehdidine karşı hızlı ve etkili reaksiyon gösterebilmek, çok iyi bir yönetimi gerektirmektedir. Günümüz etkileşim dünyasındaki en dikkat çekici alanlardan birini oluşturan yönetim olgusu, bir bilim dalı olarak içeriğinde pek çok disiplini barındırmakta ve şu şekilde tanımlanmaktadır (Yönetim Nedir [web]):

“Belirli birtakım amaçlara ulaşmak için başta insan olmak üzere, parasal kaynakları, araç-gereçleri, hammaddeleri ve zaman faktörünü birbiriyle uyumlu ve etkin kullanmaya olanak verecek kararlar alma ve bunları uygulatma süreçlerinin toplamı”

Katsayıları çok yüksek olan değişkenler içeren bir denklemi temsil eden yönetim hususu, biyolojik bir saldırı tehlikesi veya tehdidi açısından da dikkate alınması gereken bir unsurdur. Ağırlıklı olarak, Risk Yönetimi prensibinin uygulandığı ve toplumun günlük yaşamını sınırlamak zorunda kalan bu unsur ile tehlike ve tehdit öncesi önlemler, tehlike ve tehdidin kontrolü (tehlike ve tehditin sakınma, yayılmalarının kontrolü ve maruz kalmanın yönetimi ve temizleme) fonksiyonları yerine getirilir.

Tehlike yönetimi; toplumların bir biyolojik saldırıya karşı olan hassasiyetlerini en aza indirmek, bu tehlikelerden sakınmak, sınırlandırmak, maruz

kalınmasını kontrol altına almak ve bu tehlikeleri mümkün olan ilk anda ortadan kaldırmak maksadıyla alınan savunma tedbirleridir. Buradaki kritik husus; tehlike yönetiminin tehlikenin yok edilmesi anlamında olmadığıdır. Etkili bir yönetim için, mevcut tüm yetenekler ve imkânlardan tam olarak faydalanılmalıdır. Yönetim, zamanında tertiplemeli ve tüm tehditlere reaksiyon gösterebilecek şekilde düzen almalıdır.

Çoğunlukla biyolojik bir terör saldırısına karşı alınması gereken önlemlerin sadece tıbbi unsurlardan oluştuğu algısı vardır. Yukarıdaki paragraflardan elde edilen çıkarım göstermektedir ki bu unsur tek başına biyolojik bir savunma yapmak için yeterli değildir. Bu tür bir terör saldırısı sürecinde sağlanması gereken hizmet desteği ve tıbbi önlemler, gerçekten de biyolojik savunmanın çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Toplumun çoğunluğunda nüksetme tehlikesi yüksek olan psikolojik etkiler, ancak bu unsurun dikkatli yönetilmesi neticesinde ortadan kaldırılabılır. Diğer bir ifadeyle, toplum tarafından kendilerinin en çok güvende hissedileceği ve belki de 3'üncü bölümde belirtilen korku ve panik duygusunu yaşamayacakları etkiler, bu unsur içinde yer almaktadır. Açık bir ifadeyle, kastedilen tıbbi önlemler, toplumların biyolojik bir saldırıya ya da tehdidine karşı ruhsal ve fiziksel durumlarını iyi durumda tutmak, düzeltmek ve eski durumuna getirmek için yapılan, sağlanan veya düzenlenen tüm hizmetlerdir. Bu kapsamda, bu unsur ile toplumun tehlikelere karşı hassasiyeti azaltılır, biyolojik bir terör saldırısı gerçekleşmişse bile yaralıların tedavisi uygun ve etkili bir şekilde yapılabilir.

MODEL SİSTEM

Yapılan tüm değerlendirmeler ve analizler ışığında ve ortaya konulan eksiklikler doğrultusunda, ülkemizdeki biyolojik savunma sisteminin nasıl olması gerektiğine dair çıkarımlar sonraki paragraflarda ele alınmıştır. Geliştirilmeye açık söz konusu bu çıkarımlardan ilk olarak vurgulanması gereken husus, biyo-savunma konusunda, sadece müdahaleci yaklaşımı benimseyen doktrininin terk edilmesi gerektiğidir. Müdahaleci önlemlerin önemli olduğu kadar, önleyici önlemler de

önemlidir. Bu kapsamda, kriz yönetiminde Afet ve Acil Durum (AFAD) Yönetim Başkanlığı'nın üstlendiği sorumluluğun devam etmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Barış zamanında güvenlik yaklaşımlı önleyici tedbirlerin bir elden koordineli bir şekilde yürütülmesi için 'KBRN Savunma ve Güvenlik Dairesi'nin, tıpkı ABD İç Güvenlik Bakanlığı'nda olduğu gibi, Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde 'Tek Merkezli Yönetim' tarzında teşkil edilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir. Alternatif olarak da söz konusu sorumluluk hâlen Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi'nden sorumlu olan Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği bünyesinde veya AFAD'ın yetkilerinin genişletilmesi şeklinde de yerine getirilebilir. Bir diğer alternatif ise İç İşleri Bakanlığı tarafından gerekli faaliyetlerin yürütülmesidir. Yetkilerin genişletilmesinden kastedilen örneğin; bütün bakanlıklara görüş sorma ve direktif verme ile korunma teçhizatını satın alma yetkisi sayılabilir. Bu derece önemli bir görevin sivil tabanlı bir devlet kurumu tarafından yerine getirilmesi, siyasi desteğin kesintisiz sağlanmasını gerçekleştireceği için çok önemlidir.

Hukuki alt yapının oluşması ve olağan dışı gelişmelerin yaşanmaması için bahse konu Daire'nin teşkilatı ile görev ve yetkilerini düzenleyen bir 'Kanun' çıkarılmalıdır. Anılan Kanun, benzer sorumluluktaki '5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun' gibi ilgili diğer Kanunlar ile uyumlu ve tamamlayıcı olmalıdır. Anılan Kanun; başta önleyici tedbirler olmak üzere, ülke düzeyinde alınması gereken tüm önlemlerin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli tüm hususları kapsamalıdır. Bu noktadaki yaklaşım, olayların meydana gelmesinden önceki hazırlıkları gerçekleştirmek adına sorumlu ve ilgili tüm birimler ve biyolojik savunmayı yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması olmalıdır. Bahse konu Kanun'un üretilen ve uygulanan politikalarla uyumlu olması birinci öncelik olarak addedilmelidir.

Teşkil edilen Dairenin görev ve sorumlulukları; barış zamanı yurt içinde veya yurt dışında KBRN silahlarının kullanılması tehdidine yönelik önleyici tedbirlerin alınması kapsamında oluşturulmalıdır. Söz konusu silahların yapımında kullanılan maddelerin ülkeye girişlerine yönelik girişimlere karşı izleyici önlemler

geliştirmelidir. Ayrıca bu maddelerin çift kullanım amaçlı da kullanıldığı düşünüldüğünde, ülke içindeki hareketlerini de takip edecek şekilde programlar yapılmalıdır. Komşu ülkelerde bu tür silahların kullanıldığı ya da kullanılma tehdidinin olduğu durumlar yakından takip edilecek şekilde önleyici önlemler alınmalıdır.

Bünyesinde her türlü kurum ve kuruluştan uzmanların olacağı şubelerden teşkil edilecek bu Daire'nin, bölgeler bazında da temsilcilikleri olmalı ve tam kadro çalışmalıdır. Valiliklerle ve Garnizon Komutanlıklarıyla yakın iş birliği içerisinde olacak şekilde teşkilatlanması gereken bu temsilcilikler, güvenlik bazında bölgedeki KBRN maddelerinin hareketine yönelik her türlü faaliyeti yakından takip etmelidirler. Ayrıca, bölgelerindeki biyolojik silahların yapımı için kullanılan etkenleri üreten tesislerin kontrolünü çok düzenli olarak yapmalıdırlar. Söz konusu maddelerin, faydalı ürün olarak çıktı haline getirilmesine kadar geçen süreç kontrol edilmeli ve bu etkenlerin istenmeyen kişilerin eline geçmemesi için tesis sorumlularıyla yakın iş birliği içinde olunmalıdır.

Teşkil edilen KBRN Savunma ve Güvenlik Dairesi ile Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı arasındaki sorumluluk paylaşımı ayrıntılarıyla belirlenmeli, tehdit durumunda eş güdümlü olarak çalışabilecek şekilde esnek bütünleşme sağlanmalıdır. Önerilen KBRN Savunma ve Güvenlik Dairesi'nin birinci öncelikli görevi; KBRN tehdidinin gerçekleşmesinden önce önleyici tedbirlerin alınması ve güvenlik alarm durumunun hep yüksek seviyede ve güncel tutulmasıdır. Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı ise, daha çok müdahaleci önlemleri almakla yükümlüdür. Her iki kurumun ortak amacı; her yönüyle KBRN tehdidinin ülkemizden uzak tutulmasıdır. Bu amacı gerçekleştirirken, sorumlulukları itibarıyla çakışan görevler olacaktır. Bu nedenle, gerek görev paylaşımından dolayı boşta herhangi bir sorumluluğun kalmaması, gerekse de yeteneklerin birleştirilmesi sonucunda elde edilecek sinerjinin önemi nedeniyle, her iki teşkilat arasındaki iş birliği ayrıntılı olarak belirlenmelidir. Yapılacak ortak tatbikatlar, çalıştaylar ve oturumlar daha iyiye hizmet edecektir.

KBRN Savunma ve Güvenlik Dairesi, Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) ile koordineli çalışacak şekilde, sorumluluklar, görevler ve yetkiler düzenlenmelidir. İstihbarat, önleyici tedbirlerin alınmasında çok önemlidir hatta birinci önceliklidir. Terör örgütlerinin bu tür silahları kullanma niyetlerinde olduğunun öğrenilebilmesi çok iyi bir istihbarat akışını gerektirir. Bu nedenle, MİT'in gerek yurt içinde - özellikle sınırlarda - gerekse de yurt dışında ülkemize karşı gerçekleştirilmesi ihtimali olan bu tür girişimleri önceden belirleyecek şekilde örgütlenmesi çok önemlidir. Bunun için eğitilmiş personelin teşkilatta yer alması için yeni kadrolar oluşturulabilir. MİT bu süreçteki en önemli kurumlardan biridir. Elde edilen bilgileri, önemli önemsiz ya da tehlikeli tehlikesiz olup olmadığına bakılmaksızın diğer kurumlarla paylaşmalıdır. Biyo-terör savunma sisteminin birinci sırasında yer alan tehdit değerlendirilmesi prensibine en önemli katkıyı sağlayacak olan kurum da yine MİT'tir.

Söz konusu Daire'nin de bir yönetmeliği olmalı ve içeriği 'Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer Tehlikelere Dair Önleyici Görev Yönetmeliği' çerçevesinde hazırlanmalıdır. Bahse konu yönetmelik; kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tehdit ve tehlikelere karşı alınacak önleyici tedbirlere ve tehlike öncesinde yapılması gereken planlama ve hazırlık çalışmalarına ilişkin iş birliği ve koordinasyon esaslarını kapsamalıdır. Güvenlik yaklaşımı önleyici tedbirlerin esasını oluşturacağı bu yönetmelikte, sadece tehlike anının belirmesinde değil, öncesinde de gerekli tedbirlerin alınması büyük önem taşımaktadır. KBRN tehdidinden korunmayı sağlayan teçhizatın, tehlike yaklaştığı zaman bulunamayabileceği dikkate alındığında, önleyici tedbirlerin barış zamanından itibaren planlamasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Bahse konu teçhizatın, raf ömrünün olduğu da dikkate alınması gereken bir diğer husustur.

Daire'nin ulusal ve uluslararası otomasyonu tam olmalıdır. Söz konusu silahların yapımında kullanılan maddelerin yurt içinde ve komşu ülkelerde hareketlerini takip edebilmek amacıyla, bahse konu Daire'ye bağlı kurulacak Bilgi Sistem Şubesi vasıtasıyla çevrimiçi veri takip programı hazırlanmalıdır. Konuyla ilgili her türlü raporun, uygun formatta girilmesi gerektiği söz konusu programının

veri tabanında, bahse konu KBRN maddelerini üreten ve/veya kullanan şirketlerin ve bu tür silahları kullanması muhtemel terör örgütlerinin tüm bilgileri olmalıdır. İlişkili analiz yöntemiyle çalışması gereken bu program, girilen en ufak bir bilgiyi bile işleyerek muhtemel bir saldırı ihtimaline karşı gerekli verileri sağlayabilmelidir. Geriye dönük bölgesel, maddesel ve örgütsel analizler yapabilmeye de fırsat vermesi gereken bu programın, diğer kurumlarda sorumlu bir karşılığı olmalıdır.

Ayrıca, söz konusu Daire bünyesinde ulusal bir veri bankası oluşturulmalı ve diğer kurumlarla paylaşılmalıdır. Uluslararası diğer kurumlarla ve organizasyonlarla (örneğin, Uluslararası Bilim ve Teknoloji Merkezi gibi) entegrasyon yapılmalıdır. Bir önceki paragrafta belirtilen programın çalışması için ve de tehdit durumunda gerekli desteği sağlaması açısından ulusal veri bankası her daim güncel tutulmalıdır. Bunun için yetişmiş personele olan gereklilik aşikârdır. Tehdit ve risk yönetimini en iyi şekilde gerçekleştirebilmek maksadıyla ilişkisel tarzında yapılandırılan bu veri tabanı, veriler arasında hızlı bir şekilde iletişim kurulabilmesini sağlayacaktır. Böylelikle, tekrarlar ortadan kalkacak veya en aza indirilebilecektir. Bu da sorumlu birimlere vakitten kazanç sağlayacaktır.

Anılan Daire, sahip olduğu tüm bilgileri ‘bilinmesi gereken prensibine göre’ ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşmalı ve çift yönlü geri besleme sağlamalıdır. Biyolojik savunma, bir süreç olduğu ve bu sürecin basamaklarındaki bir değişimin, önceki bir basamağa etki etmesinin kaçınılmaz olduğu değerlendirildiğinde, neden-sonuç ilişkisi içerisinde bir döngü oluşturması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Burada geri besleme (bildirim) ile kastedilen kendi kendini dengeleyen yani sistemin iki unsurundan biri (sebeup veya sonuç) değiştiğinde, sistemin değişikliğe karşı direnç gösterdiği ve eski haline geri dönmeye çalıştığı ‘Negatif Geri Besleme’ değil, aksine, kendi kendini güçlendiren yani sistemin iki unsurundan biri değiştiğinde, sistem içi etkileşimlerin, bu değişikliğin artmasına sebep olduğu ‘Pozitif Geri Besleme’dir. Bilgi akışı sayesinde halkın sorunun içine dâhil edilmesi sağlanmış olacak ve gayret birliği prensibi toplumun her kesiminde uygulanacaktır.

Bilgi akışının sağlanması gereken bir diğer önemli husus da; “Bildirimi Zorunlu Bulaşıcı Hastalıklar”dır. Sağlık Bakanlığı tarafından 24 Şubat 2004 tarihinde kabul edilen 1537 sayılı “Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı ve Bildirimi Sistemi” Yönergesine göre ülkemizde bildirimi zorunlu 51 hastalık bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumluluğundaki bahse konu Yönergeye göre; söz konusu “hastalıklar, bütün sağlık kuruluşlarından toplanmakta ve nüfus tabanlı bir değerlendirme sistemi içinde incelenmekte ve hastalıkların teşhisleri klinik veya laboratuvar destekli olarak konmaktadır” (Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı ve Bildirimi Sistemi Yönergesi, [web], 5). Diğer bir ifadeyle, bildirimi zorunlu olan bir bulaşıcı hastalığın ihbarı ve bildiriminden, Sağlık Bakanlığının belirlediği usul ve esaslar çerçevesinde, sağlık hizmeti veren bütün kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel kuruluşlar sorumludur. Bulaşıcı hastalıkların ihbarı ve bildirimi ile elde edilen güvenilir ve sağlıklı bu bilgiler, sağlık ile ilgili temel veri kaynaklarının en önemlilerinden biri olması sebebiyle, en üst seviyedeki yetkili kuruma kadar en hızlı ve devamlılığı olan iletişim vasıtalarıyla ulaşması büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak biyolojik terörizm, çeşitli faktörlere bağlı, tehdidi yükselen ulusal ve uluslararası bir güvenlik sorunudur. Bu faktörler de, başta biyo-teknolojideki inanılmaz gelişmeler olmak üzere, biyo-teknoloji yeteneklerinin yayılmasını sağlayan ve bilginin daha fazla bir şekilde paylaşımına imkân tanıyarak dünyayı daha bağımlı hale getiren küreselleşme ve hatırdaki kalıcı saldırılar yapmak isteyen terörist tehdididir.

Bu çerçevede, biyo-savunmada yer alacak olan tüm birimler ve de yetkililer, biyo-terör tehdidini çok iyi analiz etmeli ve barış zamanından itibaren biyo-savunma için gerekli hazırlıkları yapmalıdırlar. Bu hazırlıklar kapsamında personelin eğitilmesi, bilinçlendirilmesi ve ilgili birimlerin her an göreve hazır bulundurulacak şekilde teşkilatlandırılması önem taşımaktadır. Biyo-savunmanın başarısının barış zamanında yapılan hazırlıklara bağlı olduğu tüm yetkililer tarafından her an göz önünde bulundurulmalıdır. Biyo-savunma teşkilatını oluşturacak araç, teçhizat ve malzemenin barış zamanından itibaren teminini sağlamak, bunları depolamak ve

güncelliğini her an muhafaza etmek çok önemlidir. Öte yandan unutulmaması gereken bir diğer husus ise, bu tarz bir saldırıyla başa çıkabilmek için çok yönlü bir koordineye ve farklı birimlerin desteğine ihtiyaç olduğudur.

Bulunduğumuz coğrafyada KİS'e sahip olduğuna inanılan bazı ülkelerin, söz konusu silahları gerektiğinde kullanabilecekleri yönünde yapmış oldukları açıklamalar, ülkemiz açısından endişe veren bir tehdit durumu oluşturmaktadır. Bu nedenle, ülkemiz adına alınacak her türlü KBRN savunma tedbiri, sürekli olarak yenilenmeli ve geliştirilmelidir. Ancak bu şekilde potansiyel riskler bertaraf edilerek tehdit savuşturulabilir.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramı, her yönüyle ve çok büyük bir hızla değişmiştir. Özellikle, 1990'lı yıllardan itibaren küreselleşmenin inkâr edilemez etkisi sayesinde bilgi ve iletişim teknolojisi çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmış; mal, hizmet ve de fikirler serbestçe dolaşmaya başlamış ve bu durum da devletleri küresel ve çok boyutlu güvenlik sorunlarına karşı yeni yaklaşımlar ve tedbirler geliştirmeye zorlamıştır. Tehdit, artık tek boyutlu ve alışılmış şekliyle devletten devlete olan klasik halinden oldukça farklılaşmıştır. Bunun yanı sıra küresel tehdit algılaması da dünyanın her yerinde farklı bir şekilde ele alınmaya başlamıştır. Kennedy Graham bu çarpıklığı Tablo-14 ile somutlaştırmaktadır:

Tablo-14: Küresel Tehdit Algılaması
(Graham, 2007:111)

Bölgesel Barış ve Güvenliğe Yönelik Tehdidin Yapısı (Bölge Algılamaları)							
TEHDİTLER	Devletler Arası Saldırı	Ülke İçi İstikrarsızlık	Bölgeler Arası İstikrarsızlık	Terörizm	KİS Yayılması	Organize Suç	Sosyo Ekonomik İstikrarsızlık
Kuzey							
Kuzey Amerika	D	D	A	A	A	B	D
Avrupa	B	C	A	A	A	B	C
Güney							
Afrika	B	A	C	C	D	D	A
Arap Dünyası	C	A	A	B	C	D	B
Asya	A	C	C	B	C	C	C
Pasifik	D	B	D	C	D	C	A
Latin Amerika	C	C	C	C	C	B	B
A= Temel Tehditler, B=Önemli Tehditler, C=İlımlı Tehditler, D=Önemsiz Tehditler							

Uluslararası ortamda son 20-25 senede şekillenen yeni güvenlik yapısının temel noktalarına bakıldığında, çok farklı tehditlerden kurulu olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlar da artık askerî riskler gibi tehdit olarak belirmeye başlamıştır. Uluslararası terörizm, KİS, yasadışı insan ticareti ve göçler, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, sınır ötesi suçlar ve siber suçlar gibi ülkelerin güvenliğini tehdit eden yeni endişeler ortaya çıkmıştır. Kontrolden çıkma riskinin yüksek olduğu bahse konu komplike tehditlerin, kolaylıkla farklı bölgelere sıçrayabilmesi, onların en önemli niteliği olarak göze çarpmaktadır. Bu gelişmeler nedeniyle ulusal güvenliğin bile yeniden tanımlanması ihtiyacı doğmuştur.

Ulus-altı grupların da aktörlerinden biri olduğu bu çok yönlü tehditlerin, bu denli çeşitli ve etkili bir şekilde uluslararası toplum tarafından algılanmasının sebeplerinden birisi, küreselleşme olgusudur. Kısacası, küreselleşmeden en çok etkilenen güvenlik kavramı olmuştur. Muazzam bir değişim ve gelişim süreci içerisinde olan küreselleşme, dünyanın değişik bölgelerindeki çok farklı alanlardaki etkileşimi ve bu alanlar arasındaki gelişen bağlantılılığı yansıtan bir kavramdır. Küreselleşmenin birbiriyle örtüşen, etkileşim içinde bulunan ve tabir-i caizse bir iplik yumağını andıran bu bağlantılılığı, devletleri güçlendirdiği gibi onların bir takım güvenlik düzenlemelerine gitmesini de zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle ve küreselleşen dünyada her ülke, bir şekilde güvenlik sorunlarından etkilenmektedir.

Biyolojik terörizm özelinde değerlendirildiğinde ise küreselleşme; erişim, iletişim ve hıza karşılık gelen teknolojik boyutu ile biyolojik maddelerin terör amaçlı kullanılabilmesine yönelik veriler sağlanmasına ortam yaratmaktadır. Küreselleşme ayrıca; devletlere ait politik ve fiziki sınırların anlamını yitirmesine sebep olmuş ve bu negatif etkisiyle biyolojik maddelerin olağanüstü bir hızla yer değiştirmesine, diğer bir ifadeyle transferine ortam sağlamıştır. Bu husus da, devletleri ciddi tedbirler almaya zorlayan önemli güvenlik alt başlıklardan birisi olmuştur.

Öte yandan, çeşitlenen, biçim değiştiren ve uluslararası güvenlik ortamında payları artan bu yeni tehditlerin kaynağının, zamanının ve şeklinin önceden tahmin

edilmesi, Soğuk Savaş'ın aksine (o dönemde tehditlerin sabit olması ve gelişim dinamiklerinin tahmin edilebilmesi) neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Gelecekte de küreselleşme sürecinden kaynaklanan güvenlik sorunlarının artan bir şekilde devam edeceğini Erbaş şu şekilde ifade etmektedir (Erbaş, 2007:57):

Konvansiyonel savaş ve saldırı biçimleri, savaş araçları terk edilecek, sadece gözle görünemeyen biyolojik, kimyasal, nükleer, teknolojik v.b. oluşumlar değil fakat ekonomik, politik, düşünsel, mekânsal, zamansal tüm yaşam unsurları silaha dönüştürülecektir.

Yeni güvenlik anlayışı kapsamındaki tehdit unsurlarının başında terörizm gelmektedir. Başka bir deyişle, içinde bulunduğumuz dönemde, krizlerin ana kaynağı terörizmdir. BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan, 2005 yılında yaptığı bir açıklamada terörizmi şu şekilde tanımlamıştır – her ne kadar bu ve diğer terörizm tanımlarını hiç biri kanunlaşmış bir statüde veya hukuk statüsünde olmasalar da – (Rubin, 2007:190-191);

“Bir nüfusu sindirmek ya da bir hükümeti ya da uluslararası bir teşkilatı herhangi bir eylemde bulunmaya ya da herhangi bir eylemden kaçınmaya zorlamak amacıyla sivillere ya da savaştan olmayanlara ciddi fiziksel zarar vermeyi ya da bu kişilerin ölümüne sebep olmayı amaçlayan her türlü eylem”

11 Eylül saldırılarının doğru okunması neticesinde varılan sonuçlardan biri de; terörizmin, hiç kimsenin ve hiçbir ülkenin kendini güvende hissedemeyeceği bir ortam oluşturduğudur. Böyle bir karmaşık ve ulusal güvenliğin, uluslararası güvenliğe doğrudan bağımlı olduğu ortamda ve yeni güvenlik anlayışı kapsamında terörizmi bir iç sorun olarak görmek, küresel ortamda devletlerin düşeceği en büyük yanılgıdır. Bununla birlikte, terörün bu tarz bir anlam ve boyut kazanmasında, terör örgütlerinin KİS'e sahip olma olasılığının her geçen gün artırmasının katkısı da büyüktür. Farklılaşan, çeşitlenen ve çoğalan (radyolojik silahlar) KİS, terör örgütleri tarafından kuvvetli bir seçenek olarak algılanmaya başlanmıştır.

Bu sebeple, yeni güvenlik anlayışındaki önemli potansiyel tehditlerden birisi de KİS'dir. Zira KİS, tespit ve teşhisindeki güçlükler ve canlılar üzerinde yaratacağı kitlesel etkiler nedeniyle önemli bir güvenlik tehdididir. Bunun yanısıra, KİS'in yaygınlaşması ve terör örgütlerinin eline geçmesinin, söz konusu tehdidin boyutunu daha çok artıracığı kesindir. Diğer bir ifadeyle; “teknolojik gelişmeler – silahlar daha karmaşık bir yapıya büründüğü için değil, daha ziyade herkesin KİS'i elde edebilmesinden dolayı – bu tehdidi daha da artırmaktadır” (Rubin, 2007:199).

ABD, 2002 yılında yayımladığı ‘Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde, KİS'a sahip olan ya da bu yönde girişimlerde bulunan terör örgütlerinin yarattığı tehlike karşısında duyduğu endişeyi şu şekilde ifade etmiştir: “...Düşmanlarımız KİS arayışı içinde olduklarını açıkça belirtmişler ve eldeki kanıtlar da bu konuda çok kararlı olduklarını göstermektedir” (Rubin, 2007:201). Bahse konu konsept ayrıca, yayılmasının, güvenlik adına geleneksel olmayan tehditlerden birini oluşturduğunu belirttiği KİS ile terörizmin, diğer tehditler içinde ayrı bir önemi olduğunu vurgulamaktadır (Karabulut, 2011:237). Buradan çıkarılacak sonuç; KİS'in istenmeyen devletlerin ya da terör örgütlerinin eline geçmesi, silahlanma konusundaki en önemli tehditlerden biridir.

Benzer düşüncelerle, dönemin NATO Genel Sekreteri Jaap de H. Scheffer, 2006 yılında yaptığı konuşmada (Ojanen, 2007:90-91); “Kitle imha silahlarına ve terörizme yönelik füze savunma kabiliyetinin artırılmasını” NATO'nun birinci öncelikli görevi olarak açıklamıştır. Buna rağmen, Soğuk Savaş sonrası doktrin sıkıntısı yaşanan beş alandan en öncelikli olanı “KİS'den seçici ve zorunlu olarak arındırılma” konusunda yaşandığını da Graham itiraf etmektedir (Graham, 2007:102).

Değişen ve de öngörülerini zorlaştıran günümüz güvenlik (güvensizlik) ortamında devletler, söz konusu değişim sürecini doğru ve zamanında algılamak zorundadır. Aksi takdirde, ulusal güvenliklerini tehlikeye düşürmüş olacaklardır. Çünkü söz konusu yeni tehditler, ortaya çıktıklarında çoğunun önlenemeyecek

seviyeye ulaşmış olmasından dolayı, geleneksel savunma anlayışı kapsamında bertaraf edilemeyecektir. Bu nedenle, klasik yapılanma ve anlayışın geçerliliğini tamamen yitirdiğinden hareketle, yeni bir teşkilatlanma ve tedbirler serisi dikkate alınmalıdır. Başka bir deyişle, “savunmadan öte tedbir yani önceden engelleme, bu tehditlerle mücadelede temel referans olmalıdır” (Karabulut, 2007:254). Devletlerin güvenlik stratejilerini, değişen ve gelişen durumlara cevap verebilecek bir kapsamda oluşturmaları gerekmektedir. Biyolojik terörizm de, ülkelerin ciddi tedbirler alması ve alınan bu tedbirleri her daim güncelleştirmesi gereken önemli bir güvenlik sorunudur.

Bu çıkarımın nedeni biyolojik silahların dünya için önemli bir tehlike arz etmesidir. Biyolojik silahların en büyük tehlikesi; ölümcül olmalarının yanında, elde edilmelerinin nükleer ve kimyasal silahlardan daha ucuz olmasıdır. Haliyle bu durum da, az gelişmiş ülkeleri, güçlü devletlerle eşit koşullarda mücadele edebilmek için en ucuz yol olan biyolojik silah üretimine ya da bir şekilde sahip olma niyetine sevk etmektedir (‘Fakir ülkelerin kitle imha silahı’). Benzer şekilde terör örgütlerinin, siyasi yönden isteklerini kabul ettirmek maksadıyla söz konusu silahları, hedef devlete karşı kullanabilmek için, bir şekilde elde etme girişiminde bulunmaları da, önemli güvenlik tehdidine zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple, 21’inci yüzyılda nükleer yayılmadan daha çok, biyolojik silahların üretiminin ve yaygınlaşmasının gündemde olmasını beklemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Biyolojik silahların kullanıldığı biyo-terör; son zamanlarda tüm dünyada çok ciddiye alınan ve milyarlarca dolar harcanarak bu tarz bir saldırıyı önleme ve korunma için yöntemler geliştirilmeye çalışılan, yeni bir güvenlik alanı olarak öne çıkmaya başlamıştır. Biyo-terörde hedef; sivil ve korumasız toplumlar, amaç ise, sadece geniş kitleleri hastalandırmak ve ölümüne yol açmak değil, aynı zamanda toplumda korkunun yayılmasını sağlayarak yaşamı zorlaştırmaktır. Bunun sonucunda terör örgütleri, adlarını ve güçlerini geniş kitlelere duyurarak siyasi isteklerine ulaşmaları için pazarlık yapabilme kabiliyetine kavuşmayı arzu ederler.

Ancak günümüze kadar gerçekleştirilen terör eylemlerinde biyolojik silahların etkin ve yaygın bir şekilde kullanıldığı iddia edilemez. Fakat bu ilerde büyük psikolojik etkiler yaratacak şekilde kullanılmayacağı ya da kullanılma tehdidinde bulunulmayacağı anlamına da gelmez. Zira 1945 yılında ABD'nin Japonya'ya karşı atom bombası kullanabileceğine ve El-Kaide'nin uçakları bir terör aracı olarak kullanabileceğine o dönemde çoğu kimse ihtimal vermemiş, hatta aklından bile geçirmemişti. Bununla birlikte anılan olaylar gerçekleştiğinde, insanlık tarihi açısından, hatırlanmak istenmeyen etkileri çok korkunç birer dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle; vurgulanan özellikleri, sağladığı avantajları ve kullanım alanlarının genişliği sayesinde terör örgütleri, biyolojik silahları kullanma cihetine gidebilecektir. İşte bu noktada devletlerin hazırlıklı olması ve öncesinde gerekli tedbirleri alması çok önemlidir.

2009 yılında 'Domuz Gribi' adı altında ülkemizde büyük bir panik ve korku yaratan olayın benzerinin, önümüzdeki yıllarda, hem de gerçek bir biyolojik terör saldırısı şeklinde yaşanma ihtimalinin, geçmiş yıllara nazaran her geçen gün artmakta olduğu unutulmamalıdır. Yapılan değerlendirme, terör örgütlerinin biyolojik terörizm kapsamında bir saldırı gerçekleştirebilecek bilgi ve malzemeye sahip olabilecekleri ortamın var olduğunu göstermektedir. Zira, biyolojik silahları yapmak için gerekli malzeme ve teçhizatın tedariki, küreselleşme sayesinde artık çok kolaydır. İlaveten terör örgütleri, biyolojik silah kullanma niyetlerinin olduğunu pek çok kereler dile de getirmiştir. Terör örgütleri artık, bu terör türünü öğrenmişler, diğer bir ifadeyle, bu terör çeşidinin kendilerine yeni ufuklar açtığının farkına varmışlardır. Dolayısıyla, bu eğer değil, bir zaman meselesidir.

Terörlerin terörü olarak nitelendirilen biyolojik terörizmin, devletler tarafından yeni güvenlik anlayışının içinde üst sıralarda yer aldığı kabul edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması gerekir. Zira toplumlar üzerinde ağır ve uzun süreli bir etki yaratabildiği istatistikî olarak da ispatlanmış olan biyo-teröre karşı, sadece müdahaleci değil aynı zamanda önleyici tedbirlerin de alınması çok önemlidir.

Türkiye ise, KİS'lere yönelik tüm uluslararası Anlaşma, sözleşme ve rejimlere bağlılığını sürdürmektedir. Örneğin, biyolojik terörizm konusundaki uluslararası hukuk alanında önde gelen Biyolojik ve Zehirli Silahlar Konvansiyonunu Türkiye, 10 Nisan 1972'de imzalamış ve 25 Ekim 1974'de onaylamıştır. Türkiye, ayrıca, BM ve NATO'daki bu amaçla gerçekleştirilen çalışmalara da aktif olarak katılan ve destekleyen bir tutum sergilemektedir. Buna rağmen, biyolojik terörizmin önemli bir potansiyel tehdit olmasından hareketle Türkiye, küreselleşen dünyanın da etkisiyle kendi biyo-savunma politikaları oluşturmak ve uluslararası güvenlik konseptine entegre etmek zorundadır. Zira, “yeni dönemde, Türkiye'nin güvenlik ajandasının çok-yönlü, çok-işlevli, çok-katmanlı ve çok-kurumlu bir yaklaşım içermeye başladığını” ifade eden emekli Büyükelçi Oğuz Demiralp'e göre; KİS tehdidine karşı mücadele Türkiye'nin önemli stratejik çıkarlarından biridir (Demiralp, 2007:256). Türkiye, bu tür bir güvenlik politikasını ister AFAD Başkanlığı içinde, isterse MSB kapsamında, isterse de MGK bünyesinde gerçekleştirsin, hedef alınacak temel stratejik prensip, müdahaleci ve önleyici tedbirlerin bir arda ve bütünlük bir şekilde yapılandırılması olmalıdır.

Diğer bir ifadeyle, güvenlik anlayışının değiştiğinin ve boyutlarının farklılaştığını kavrayan Türkiye, biyolojik terörizme ve geniş kapsamda KİS'e karşı gerekli önleyici tedbirleri, güvenlik politikalarının içinde değerlendirmelidir. Aksi takdirde, müdahaleci tedbirler tek başına yeterli olmayacaktır. Özetle, 2000 yıl önce Syrus Publilius'un dediği gibi; “Güvenliği en iyi olan, güvendeymiş gibi görünürken bile tetikte olandır” (Caret periculo, qui etiam tutas caveat).

KAYNAKÇA

A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century. Kansas, U.S. Army Training and Doctrine Command Intelligence Support Activity, Ağustos 2007.

ABC News. Person of Interest in Bloomberg, Obama Ricin Letters, 30 Mayıs 2013. <<http://abclocal.go.com/wabc/story?section=news/local/newyork&id=910386>>

ALEXANDER, Y. ve M. HOENIG. "Preface", Y. ALEXANDER ve M. HOENIG (Ed.), **Super Terrorism: Biological, Chemical and Nuclear**, Ardsley, Transnational Publishers, 2001, ix-xv.

ALİBEK, Kenneth. **Biohazard**, New York, Random House, 1999.

ALLISON, Graham. "Onur Misafirinin Konuşmaları", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2010, 13-26.

ALTUNEL, Mesude. "Sivil İtaatsizlik ve Mohandas K. Gandhi", **TBB Dergisi**, Ankara, 93, 2011, 443-458.

ANDERSON, Brian K. **A Profile of WMD Proliferants: Are There Commonalities?**, Alabama, Air Command And Staff College, 1999.

ANDERSON, S.K. ve S. STEPHEN. **Terrorism: Assassins to Zealots**, Oxford, Scarecrow Press, 2003.

Anthrax in America: A Chronology and Analysis of the Fall 2001 Attacks. Center for Counterproliferation Center, 2002. <<https://www.fas.org/irp/threat/cbw/anthrax.pdf>>

Anthrax in Humans and Animals (4'üncü Baskı). Cenevre, World Health Organization, 2008.

ARDA, Cansın. "How Credible is the Threat of Chemical and Biological Weapons?", O. AYTAÇ ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Defence Against Weapons of Mass Destruction Terrorism**, Amsterdam, IOS Pres BV, 2009, 63-67.

ARIBOĞAN, D. Ülke. "Terörizme Karşı Kurumlar Arası Koordinasyon ve İş Birliği İmkânları", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İş Birliği Sempozyumu** (23-24 Mart 2006), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2006, 125-134.

ASLAN, M. Yasin. "Biological Weapons Convention: Problems and Prospects", S. ÇANKAYA ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Bioterrorism: Threats and Deterrents**, Amsterdam, IOS Press, 2010, 83-95.

ATLAS, Ronald M. “Combating the Threat of Biowarfare and Bioterrorism”, **BioScience**, Reston, XLIX, 6, 1999, 465-477.

ATLAS, Ronal M. “Bioterrorism: From Threat to Reality”, **Annual Review of Microbiology**, California, LVI, 2002, 167-185.

Avrupa Birliğinin Terörizmle Mücadele Kararı. 13 Haziran 2002. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:164:0003:0003:EN:PDF>>

Avustralya Grup. 17 Eylül 2013. <<http://www.australiagroup.net/en/origins.html>>

AY, Dinçer. **Kitle İmha Silahları (Radyoaktif, Biyolojik Ve Kimyasal) Ve Alınacak Tedbirler** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gebze, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

AYOOB, Mohammed. “Security in the Third World: Searching fort the Core Variable”, **Seeking Security and Development – The Impact of Military Spending and Arms Transfers -**, N.A.GRAHAM (Ed.), Lynne Rienner Publishers, 1994, 15-28.

AYTAÇ, O. ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Defence Against Weapons of Mass Destruction Terrorism**, Amsterdam, IOS Pres BV, 2009.

Bacteriological Warfare–A Major Threat to North America. 10 Mart 2013. <<http://www.101rl.com/survivalfiles/files/chem/bacteriological%20warfare.pdf>>

BAGLEY, Martin. “Flexible Response: First Response to Chemical and Biological Terrorist Threat”, O. AYTAÇ ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Defence Against Weapons of Mass Destruction Terrorism**, Amsterdam, IOS Press, 2009, 109-125.

Bakteriyolojik (Biyolojik) Ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Yapımı Ve Stoklanması Yasaklanması Ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme. 10 Mart 2013. <<http://www.msb.gov.tr/asad/default.php?page=SCH14>>

BAL, Çiğdem. Biyolojik Silahlar. 2009. <http://www.biyolojidunyasi.com/Biyolojik%20_Silahlar.pdf>

BAŞEREN, Sertaç H. “Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme ve Mücadele”, **Avrasya Dosyası**, Ankara, I, 4, 1995, 163-174.

BAŞEREN, Sertaç H. “Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme”, Ü. ÖZDAĞ ve O.M. ÖZTÜRK (Ed.), **Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000, 2-12.

BAŞEREN, Sertaç. H. “İnsan Hakları ve Terörizm”, **İnsan Hakları ve Güvenlik**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, No:1, 2001, 195-224.

BAŞEREN, Sertaç H. “Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm”, **Dünyada ve Türkiye’de Terör**, Ankara, T.C. Merkez Bankası Yayını, 2002, 183-206.

BAŞEREN, Sertaç H. “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Ankara, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, I, 1, 2003, 51-58.

BAŞEREN, Sertaç H. “Kavramsal Özellikleri ile Terörizm (Tarihi ve Hukuki Boyutları İle)”, **Küresel Terörizm ve Uluslararası İş Birliği Sempozyumu, Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri** (23-24 Mart 2006), Ankara, Genelkurmay Basım Evi, 2006, 7-18.

BAŞEREN, Sertaç H. “Terrorism with its Differentiating Aspects”, **Defence Against Terrorism Review**, Ankara, I, 1, Bahar 2008, 1-11.

BAYAR, Fırat. “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, **Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi**. 32. 2010. 25-34. <http://www.politika.org.tr/dergi/dergisi.com/sites/default/files/kutuphane/kuresellesmekavrami_ve_kuresellesme_surecinde_turkiye.pdf>

BAYLIS, John. “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler**, İstanbul, V, 18, 2008, 69-85.

BEATON, R. ve MURPHY S. “Psychosocial Responses to Biological and Chemical Terrorist Threats and Events”, **Official Journal of the American Association of Occupational Health Nurses**, Seattle, L, 4, 2002, 182-189.

BELLAMY, Alex J. ve M. MCDONALD. “Securing International Society: Towards an English School Discourse of Security”, **Australian Journal of Political Science**, Parkville, XXIX, 2, 2004, 307-330.

BERİŞ, H. Emrah. “Liberalizmde Devlet ve Güvenlik Sorunu”, **21. Yüzyıl**, Ankara, 24, 2010, 91-95.

BİLGİÇ, Ali. “Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, **Uluslararası İlişkiler**, İstanbul, VIII, 29, 2011, 123-142.

BİLGİN, Pınar. “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, **Stratejik Araştırmalar**, Ankara, VIII, 14, 2010, 69-96.

Biological Incident Annex. 10 Ekim 2013. <http://www.fema.gov/media-library-data/20130726-1825-25045-1567/biological_incident_annex_2008.pdf>

Biological Weapons Program – Japan. 24 Aralık 2013. <<http://www.fas.org/nuke/guide/japan/bw/>>

Biology, Aquarena Wetlands Project Glossary of Terms, Texas State University, 14 Kasım 2013. <<http://www.bio.txstate.edu/~wetlands/Glossary/glossary.html>>

Bio-response Report Card. Ekim 2011. <<http://www.wmdcenter.org/wp-content/uploads/2011/10/bio-response-report-card-2011.pdf>>

Biosecurity White House. 12 Şubat 2014. <<http://www.whitehouse.gov/administration/eop/ostp/nstc/biosecurity>>

Biotechnology - New Directions in Medicine (2'inci Baskı), Basel, F. Hoffmann-La Roche Ltd Corporate Communications, 2006.

BİRDİŞLİ, Fikret. **Yeni Ulusal Güvenlik Politikalarının Metaekolojik Temelleri Ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Biyogüvenlik Kanunu. 23 Şubat 2014. <<http://www.tbddm.gov.tr/Libraries/Regulations/BiyoguvencilikKanunu.sflb.ashx>>

Biyolojik Silah Nedir? 20 Kasım 2013. <<http://www.polisiye.com/devam.asp?yazid=688>>

Biyolojik Silahlar. Artvin İl Afet ve Acil Yardım Müdürlüğü. 15 Mart 2014. <<http://www.artvinafad.gov.tr/dosya/kbrn/biyolojik.ppt>>

Biyolojik Silahlar Anlaşması Taraf Devletler Plansızlar Grubu Toplantısı 22'inci Oturumu Raporu. 2001. <<http://www.opbw.org/ahg/docs/rolling%20text%20and%20annexes.pdf>>

BLENDON, R.J., J.M.BENSON, C.M.DESROCHES ve M.J.HERRMANN. **The Impact of Anthrax Incidents in Three Metropolitan Areas**, Boston, Harvard School of Public Health, 2001.

BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı İstatistik El Kitabı (UNCTAD Handbook of Statistics), 2012. <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat37_en.pdf>

BOOTH, Ken. "Security and Emancipation", **Review of International Studies**, XVII, 4, 1991, 313-326.

“Botulinum Toxin as a Biological Weapon”, **JAMA**, Chicago, CCLXXXV, 8, 2001, 1509-1071.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel. “Liberalizm”, Haydar ÇAKMAK (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara, Platin Basın Yayın, 2007, 154-161.

“Broken Arrows: Nuclear Weapons Accidents”. 10 Ocak 2014. <<http://www.atomicarchive.com/Almanac/Brokenarrows>>

BTWC: The Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction. 27 Aralık 2013. <<http://www.opbw.org/>>

Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı ve Bildirimi Sistemi Yönergesi. 02 Nisan 2014. <<http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-9079/h/bhastaliktedavi.pdf>>

BUZAN, Barry. **People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Michigan, Wheatsheaf Books, 1983.

BUZAN, Barry. **People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era**, New York, Harvester Wheatsheaf, 1991.

BW and BW Defence Fields Trials Conducted by the UK, London, United Kingdom Ministry of Defence, 1999.

CARUS, W. Seth. **Bioterrorism and Biocrimes The Illicit Use of Biological Agents Since 1900**, Washington, Center for Counterproliferation Research, 1998.

CASALE, Davide. “EU Approach to Bioterrorism: EC Green Paper on Bio-Preparedness”, S. ÇANKAYA ve M. KİBAROĞLU (Ed.). **Bioterrorism: Threats and Deterrents**, Amsterdam, IOS Press, 2010, 25-37.

CAŞIN, Mesut Hakkı. **Uluslararası Terörizm**, İstanbul, Nobel Yayınları, 2008.

Cenevre Protokolü. 22 Aralık 2013. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Cenevre_Protokol%C3%BC>

Center for Diseases Control and Prevention – CDC. 22 Aralık 2013. <<http://www.cdc.gov/>>

CEYHAN, İsmail. “Biyogüvenlik Laboratuvar Seviyeleri ve Biyogüvenlik Kabinlerinin Seçimi Kullanımı ve Bakımı”, 4’üncü Ulusal Sterilizasyon Dezenfeksiyon Kongresi, 2005.

CHANDLER, Robert W. **The New Face of War (Savaşın Yeni Yüzü)**, Amcoda Press, 1998.

Chronology of Aum Shinrikyo's CBW Activities. 2001. <http://cns.miiis.edu/reports/pdfs/aum_chrn.pdf>

CLINEHENS, Neal A. **Aum Shinrikyo and Weapons of Mass Destruction: A Case Study**, Araştırma Raporu, Alabama, Hava Komuta ve Kurmay Koleji, 2000.

"Clinton Fears Terrorists with WMD". **Bloomberg**, 07 Şubat 2010. <<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=a0kajX9hFxe0>>

COHEN, Avner. "Israel Chemical/Biological Weapons: History, Deterrence and Arms Control", **The Nonproliferation Review**, Monterey, 2001, 27-53.

Convention of the Organization of the Islamic Conference (OIC) on Combating International Terrorism Organization of the Islamic Conference's Twenty-Sixth Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers in Ouagadougou, Burkina Faso, Temmuz 1999. <<http://www.cfr.org/terrorism-and-the-law/convention-organization-islamic-conference-oic-combating-international-terrorism/p24781>>

Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction, 24 Aralık 2013. <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-3&chapter=26&lang=en>

Cooperative Threat Reduction Program. 11 Ocak 2014. <<http://web.archive.org/web/20070927215354/http://www.dtra.mil/oe/ctr/programs>>

CORDESMAN, Anthony H. **Asymmetric and Terrorist Attacks with Biological Weapons**, CSIS Homeland Defense: Asymmetric Warfare&Terrorism, Washington, Center for Strategic and International Studies, 2001.

CORDESMAN, Anthony H. **Syrian Weapons of Mass Destruction: An Overview**, Washington, Center for Strategic and International Strategies, 2008a.

CORDESMAN, Anthony H. **Iranian Weapons of Mass Destruction: Biological Weapons Programs**, Washington, Center for Strategic and International Strategies, 2008b.

COŞKUN, Birgül D. "Küreselleşme", Haydar ÇAKMAK (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara, Platin Basın Yayın, 2007, 51-58.

Council Document, 5842/2/2010, **Internal Security Strategy for the European Union: Towards a European Security Model**, 2010.

Council of the European Union, **A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy**, Brüksel, 12 Aralık 2003.

Council of the European Union, **Council Conclusions on Strengthening Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Security in the European Union - an EU CBRN Action Plan – Adoption**, 15505/1/09 REV 1, Brüksel, 12 Kasım 2009.

Council of the European Union, **The European Union Counter-Terrorism Strategy**, 14469/4/05 REV 4, Brüksel, 30 Kasım 2005.

Council of the European Union, **The Stockholm Programme - An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens**, 5731/10, Brüksel, 3 Mart 2010:84-85.

CRENSHAW, Martha. “The Causes of Terrorism, Past and Present”, KEGLEY, C. W. (Ed.), **International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, New York, St. Martin's, 2003.

Criminal and Epidemiological Investigation Handbook, 12 Şubat 2014. <<http://www.fbi.gov/about-us/investigate/terrorism/wmd/criminal-and-epidemiological-investigation-handbook>>

CRODDY, Eric. **Chemical and Biological Warfare**, New York, Copernicus, 2001.

CRODDY, Eric. “China’s Role in the Chemical and Biological Disarmament Regimes”, **The Nonproliferation Review**, Monterey, Bahar 2002, 16-47.

ÇAKMAK, Haydar. “Tarihi Açıdan Terör”, H.ÇAKMAK (Ed.), **Terörizm**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2008. 17-27.

ÇANKAYA, S. ve M. KİBAROĞLU (Ed.). **Bioterrorism: Threats and Deterrents**, Ankara, Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi, IOS Press, 2010.

ÇAYCI, Sadi. **Düşük Yoğunlukta Çatışma** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

ÇELİK, Mehmet Y. “Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Kütahya, II, 32, 2012, 57-73.

ÇEVİK, Abdülkadir. **Politik Psikoloji** (4’üncü Baskı), Ankara, Dost Kitabevi, 2010.

Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Kimyasallar Yönetimi Dairesi Başkanlığı. 23 Mart 2013. <<http://www.crad.com.tr/UPLOAD/URUN/FILES/1.OncelikliKimyasallarListesi-04121022291.pdf>>

ÇOMAK, Hasret. “Küreselleşme ve Güvenlik”, C. SANCAKTAR (Ed.), **Küreselleşme ve Küreselleşmenin Türkiye’ye Etkileri**, Tekirdağ Valiliği Stratejik Vizyon Geliştirme Konferansları, 2008.

DANZIG, Richard ve diğerleri. **Aum Shinrikyo Insights Into How Terrorists Develop Biological and Chemical Weapons**, Washington, Center for a New American Security, 2011.

DAVID, R. F., C.D. PARROTT, ve E.T. TAKAFUJI. “The U.S. Biological Warfare and Biological Defense Programs”, **Medical Aspects of Chemical and Biological Warfare**, Washington, United States Government Printing, 1997, 425-436.

Davutoğlu: Kitle İmha Silahları, Nükleer Kadar Tehlikeli. 13 Nisan 2014. <<http://www.haberler.com/disisleri-bakani-davutoglu-nukleer-silahlarin-yani-5904031-haberi/>>

DEDEOĞLU, Beril. **Uluslararası Güvenlik ve Strateji** (2. Baskı), İstanbul, YeniYüzyıl Yayınları, 2008.

Defending Against Biological Terrorism. Fact Sheet. 2002. <<http://2001-2009.state.gov/t/isn/rls/fs/2002/7884.htm>>

DEMİREL, Emin. **Terör**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.

DESAI, Rajiv. State Terrorism. 23 Eylül 2013. <<http://drrajivdesaimd.com/tag/state-terrorism/>>

DIAB, Zuhair M. “Syria’s Chemical and Biological Weapons: Assessing Capabilities And Motivations”, **The Nonproliferation Review**, Monterey, V, 1, 1997, 104-111.

DIENST, J. ve S. PROKUPECZ. Third Letter Sent to President Obama, Similar to NY Mayor Ricin Letters, NBC. 30 Mayıs 2013. <<http://www.nbcnewyork.Com/news/local/Mayor-Mike-Bloomberg-Ricin-Letter-Guns--209504641.html>>

DOĞAN, Gürkan. **Stratejik Müttefikten Uluslararası Terörizme**, İstanbul, IQ Kültür Sanat, 2007.

DOĞANCI, Levent. “Biyoterörizm ve Biyolojik Savunma”, T. KARAYILANOĞLU (Ed.), **Kimyasal ve Biyolojik Terörizm**, Ankara, GATA Basımevi, 2009, 43-54.

DONELLY, Jack, **Realism and International Relations**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

DULUPÇU, M.A. ve O. DEMİREL. **Globalization and Internationalization**, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Avrupa Komisyonu Projesi, 2008.

EIFRIED, G. Psychological Effects of Chemical and Biological (CB) Terrorism: Lessons from the Past, Defence Technical Information Center. 2001. <<http://www.dtic.mil/get-tr-doc/pdf?AD=ADP013457>>

EITZEN, E. ve E.TAKAFUJI. “Historical Overview Of Biological Warfare”, **Medical Aspects of Chemical and Biological Warfare**, Washington, United States Government Printing, 1997, 415-423.

EPSTEIN, Gerald L. “Interdisciplinary Cooperation to Counter Biological Risk”, S. ÇANKAYA ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Bioterrorism: Threats and Deterrents (Biyoterrörizm: Tehditler ve Caydırıcılar)**, Amsterdam, IOS Press, 2010, 19-23.

ERBAŞ, Hayriye. “Karşıt Kavramlaştırmalarla Üç-Küreselleşme ve Güvenlik Sorunları: Modernizm, Tekno-Ekolojizm ve Ütopyanizm Bağlamında Sosyolojik Bir Çerçeve”, **Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler**, Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 31 Mayıs – 01 Haziran 2007), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2007, 43-66.

ERDURMAZ, A. Serdar. **Orta Doğu’daki Kitle İmha Silahları, Silahların Kontrolü ve Türkiye**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2003.

ERTEM, S. Helin. “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi** (Journal of Security Strategies), İstanbul, 2012, 177-239.

EVANS, G. ve J. NEWNHAM. **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Bilimevi Basın Yayın, 2007.

FREEMAN, B. Kagarlitsky. **Küreselleşmenin Krizi**, İstanbul, Yordam Kitap Basın ve Yayıncılık, 2008.

GANOR, Boaz. “Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?”, **Police Practice & Research**, III, 4, Aralık2002, 287-304.

Gelir Yöntemi ile GSYH. 12 Nisan 2013. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=61>

GERÇEKER, Nilgün. “Küresel Felaket: Nükleer Terörizm, Uluslararası Hukuk Çerçevesine İlişkin Bir Değerlendirme”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, Ankara, XII, 1, 2013, 91-121.

GERSTEIN, Daniel M. **Examining the Potential for a Bioterror Attack** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Virginia, George Mason Üniversitesi, 2008.

Global Risk Report 2013, 30 Ocak 2013. <http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2013.pdf>

Global Terrorism Database. 25 Ocak 2013. <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?chart=weapon&casualties_type=b&casualties_max=&start_yearonly=1970&end_yearonly=2011&dtp2=all&weapon=1,2,4,3>

GORDON, Jerry. “Syria's Bio-Warfare Threat: an Interview with Dr. Jill Dekker”, **New English Review**, 2007.

GOREN, Roberta D. **The Soviet Union and Terrorism**, J.BEKER (Ed.), George London, Allen and Unwin, 1984.

GOULD, C. ve P. FOLB. “The South African Chemical and Biological Warfare Program: An Overview”, **The Nonproliferation Review**, Monterey, 2000, 10-23.

GRAHAM, Kennedy. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletler: Uluslararası Güvenlikteki Rolü”, **Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler**, Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 31 Mayıs – 01 Haziran 2007), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2007, 101-125.

GUERRA, Marcelo. The FDA’s Role in the Development of Bioterrorist Countermeasures (2004 Third Year Paper). 22 Mayıs 2014. <<http://nrs.harvard.edu/urn-3:HUL.InstRepos:10015278>>

GÜREL, M. Murat. **Küreselleşen Dünya ve Terörizm** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

GÜRKAYNAK, M. ve S.YALÇINER, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, **Uluslararası İlişkiler**, İstanbul, VI, 23, 2009, 73-92.

HALL, Kenneth E. **The Dangerous Decline in the US Military’s Infectious-Disease Vaccine Program**, 2001. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc/2010_hall.pdf>

HARRIS, H. Sheldon. “Japanese Biomedical Experimentation During the World-War-II Era”, M.D. EDMUND, ve diğerleri (Ed.), **Military Medical Ethics**, Washington, Walter Reed Army Medical Center Borden Institute, 2004, 463-506.

HELD, D., A. MCGREW, D. GOLDBLATT ve J. PERRATON. **Global Transformations: Global Transformations-Politics, Economics and Culture**, Cambridge, Polity Press, 1999.

HELD D., A. MCGREW, D. GOLDBLATT ve J. PERRATON. “Rethinking Globalisation: An Analytical Framework”, D. HELD ve A. MCGREW (Ed.), **The Global Transformations Reader** (2’nci Baskı), Oxford, Polity Press, 2003.

HEYMAN, David. “Lessons from the Fall 2001 Anthrax Attacks in America”, S. ÇANKAYA ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Bioterrorism: Threats and Deterrents**, Amsterdam, IOS Press, 2010, 79-82.

HOEBER, Francis. “Terrorism, Sabotage and Telecommunications”, **International Security Review**, VII, 2, 1982, 289-304.

HOFFMAN, Bruce. **Inside Terrorism**, NewYork, Columbia University Press, 2006.

HUBBACK, Andrew. **The Prophets of Doom: The Security Threat of Religious Cults**, Occasional Paper nu.:67, London, Institute for European Defence and Strategic Studies, 1996.

HÜŞAN, Ufuk H. **Biyolojik Terör Riskine Karşı Tıbbi Müdahalenin Etkinliğinin İrdelenmesi Ve Yerel Yanıtın Geliştirilmesi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.

IAEA Incident and Trafficking Database (ITDB) Incidents of Nuclear and Other Radioactive Material out of Regulatory Control 2013 Fact Sheet. <<http://www-ns.iaea.org/downloads/security/itdb-fact-sheet.pdf>>

International Science and Technology Center. 14 Mart 2014. <http://www.istc.ru/istc/istc.nsf/fa_MainPageMultiLang?OpenForm&lang=Eng>

International Trade Statistics. 27 Mart 2013. <http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2012_e/its2012_e.pdf>

Internet World Stats. 27 Mart 2013. <<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>>

Introduction to Biological Weapons. 18 Mart 2013. <<http://www.fas.org/biosecurity/resource/bioweapons.htm>>

İstanbul'da Hırsızlık: Atom Enerjisi Kurumu'ndan Uyarı, **Hürriyet**, 21 Kasım 2013.

JACOBY, Lowell. “Globalisation Cited as Threat to U.S. Security”, **Financial Times**, 11 Şubat 2003.

JENKINS, Brian. **International Terrorism: A New Mode of Warfare**, Santa Monica, California, Rand Cooperation, 1974a.

JENKINS, Brian. **International Terrorism: A New Mode of Conflict**, Research Paper, 48, California Seminar on Arms Control And Foreign Policy, California Crescent Publications, 1974b.

JENKINS, Brian M. **The Study of Terrorism: Definitional Problems**, Santa Monica, RAND Cooperation, 1980.

KARABULUT, Bilal. **Güvenlik “Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”**, Ankara, Barış Kitabevi, 2011.

KARAYILANOĞLU, T., L. KENAR, M. ORTATATLI ve A. ÖZTUNA, “Şarbon Şüpheli Pakete NBC Laboratuvarlarının Yaklaşımı: Olgu Sunumu”, **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi NBC Özel Sayısı, LXIII** (1, 2, 3), 2006, 165-169.

KARAYILANOĞLU, Turan (Ed.). **Kimyasal ve Biyolojik Terörizm**, Ankara, GATA Basımevi, 2009.

KARDAŞ, Tuncay. “Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?”, **Uluslararası Politikayı Anlamak ‘Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye’**, Zeynep DAĞI (Ed.), İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, 125-152.

KEGLEY, Charles W. **International Terrorism: Characteristics, Causes, Controls**, New York, St. Martin's, 2003.

KELLMAN, Barry. **Bioviolence, Preventing Biological Terror and Crime**, New York, Cambridge University Press, 2007.

KELLY, David C. **The Trilateral Agreement: Lessons for Biological Weapons Verification**, Verification Yearbook, 2002,

KENAR, Levent. **Bir NBC Atağı Karşısında Ülkemiz İçin Ulusal NBC Savunma ve İlk Yardım Sisteminin Oluşturulması** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, GATA, NBC Bilim Dalı Başkanlığı, 2002.

KENAR, Levent. “Kitle İmha Silahlarının Tıbbi Boyutu”, **Preventive Medicine Bulletin**, III, 10, 2004, 243-259.

KENAR, L. ve M. BAYSALLAR. “Types of Biological Agents and Medical Countermeasures Against Bioterrorist Attacks”, S. ÇANKAYA ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Bioterrorism: Threats and Deterrents**, Amsterdam, IOS Press, 2010, 45-57.

KEOHANE, R.O. ve J.S. NYE, Jr. "Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)", **Foreign Policy**, 118, 2000, 104-119.

KILIÇ, Selçuk. "Biyolojik Silahlar ve Biyolojik Terörizm", **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi NBC Özel Sayısı**, LXIII, (1, 2, 3), 2006a, 1-20.

KILIÇ, Selçuk. "Biyolojik Silah Olarak Toksinler", **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi NBC Özel Sayısı**, LXIII (1, 2, 3), 2006b, 85-106.

KİBAROĞLU, Mustafa. **The Nuclear Non-Proliferation Regime at the Crossroads – Strengthening or Uncertainty** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

KİBAROĞLU, Mustafa. "Kitle İmha Silahlarının Yayılması Sorunu ve Japonya'nın Güvenliği", **Avrasya Dosyası**, Ankara, V, 2, 1999, 23-39.

KİBAROĞLU, Mustafa. "Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri", **2023 Dergisi (Söyleşi)**, Kasım 2002.

KİBAROĞLU, Mustafa. "Yeniden Yapılanan Orta Doğu ve Kitle İmha Silahları", **Avrasya Dosyası Orta Doğu Özel Sayısı**, Ankara, IX, 4, 2003-2004, 107-125.

KİBAROĞLU, Mustafa. "Kitle İmha Silahları ile Terör: Kıyametin Yeni Eşiği mi?", **Avrasya Dosyası**, Ankara, XII, 3, 2006, 119-137.

Kimyasal Biyolojik Radyasyon ve Nükleer (KBRN) Tehlikelerde Acil Yardım, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2011.

Kimyasal Silahlar (CW), 26 Şubat 2014. <http://library.thinkquest.org/05aug/00639/en/w_chemical.html>

KİRİŞÇİ, Kemal. "Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik", **Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri** (İstanbul, 29-30 Mayıs 2003), Ankara, Genelkurmay Basım Evi, 2003, 273-275.

KIRKPATRICK, Jeanne J. **Definining Terrorism, Catholicism in Crisis**, Washington, JonathanInstitute, 1984.

Kitle İmha Silahları Raporu. 22 Şubat 2014. <<http://www.netpano.com/kitle-imha-silahlari-raporu/>>

Konteyner Ticareti Büyüyor, 15 Aralık 2011. <<http://www.utikad.org.tr/haberler/?id=9103>>

KSYÖ, Suriye'ye Ait Kimyasal Silahların İmhasına 40 Milyon Avro Ödeyecek", **Rusya'nın Sesi**. 23 Kasım 2013. <http://turkish.ruvr.ru/2013_11_23/ksyo-kimyasal-40-milyon-avro>

Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik, Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 29-30 Mayıs 2003), Ankara, Genelkurmay Basım Evi, 2003.

"Küresel Terörizm ve Uluslararası İş Birliği Sempozyumu", Ankara, Genelkurmay Başkanlığı, 23-24 Mart 2006.

LARSEN, Rolf M. **Al Qaeda Weapons of Mass Destruction Threat: Hype or Reality?**, Belfer Uluslararası İlişkiler ve Bilim Merkezi, Harvard Koleji Yayını, 2010.

League of Nations Treaty Series, 11 Ocak 2014. <<https://treaties.un.org/pages/LONOnline.aspx>>

Le Dictionnaire de l'Académie Française. 1798. <http://www.ebooksgratuits.com/ebooksfrance/dictionnaire_academie_francaise_5eme_edition.pdf>

LEITENBERG, Milton. **Assessing the Biological Weapons and Bioterrorism Threat**, Carlisle, U.S. Army War College Strategic Studies Institute, 2005.

LEITENBERG, Milton. **The Biological Weapons Program of the Soviet Union**, Cambridge, Center for International and Security Studies, 2014.

LEVITT, Theodore. "The Globalization of Markets", **Harvard Business Review**, LXI, 3, Mayıs-Haziran 1983, 92-102.

MANGO, Andrew. "Küresel Terörizm ve Uluslararası İş Birliği", **İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (10-11 Mart 2008)**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2008, 13-19.

Mapping the Global Future. 11 Mart 2013. <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a497321.pdf>>

MARTIN, J.W., G.W. CHRISTOPHER ve E.M. EITZEN. "History of Biological Weapons: from Poisoned Darts to Intentional Epidemics", **Medical Aspects of Biological Warfare**, Washington, Office of the Surgeon General, Borden Institute, 2007, 1-20.

MASLOW, Abraham H. "A Theory of Human Motivation", **Psychological Review**, L, 1943, 370-396.

MAYER, Terry N. “The Biological Weapon: A Poor Nation's Weapon of Mass Destruction”, **Battlefield of the Future**, 21st Century Warfare Issues, 3, 1995. <<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp8.html>>

MAZARI, Shireen. **Terörizmin Geleceği ve Ortak Nitelikleri, Küresel Terörizm ve Uluslararası İş Birliği Sempozyumu**, Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (23-24 Mart 2006), Ankara, Genelkurmay Basım Evi, 2006, 230-233.

MCGREW, Anthony. **The Globalization of World Politics: an Introduction to International Relations** (3’üncü Baskı), 2005, 22. <http://bookshop.blackwell.co.uk/extracts/9780199297771_baylis.pdf>

MCLUHAN, M. ve E.S.CARPENTER. **Explorations in Communication**, Boston, Beacon Press, 1960.

MESELSON, M. “The Sverdlovsk Anthrax Outbreak of 1979”, **Science**, CCLXVI, 1979, 1202-1208.

MGK 2003 Yılı Ocak Ayı Toplantısı. 10 Nisan 2014. <<http://www.mgk.gov.tr/index.php/2003-yili-ocak-ayi-toplantisi>>

MGK 21 Ekim 2008 Tarihli Toplantı. 10 Nisan 2014. <<http://www.mgk.gov.tr/index.php/21-ekim-2008-tarihli-toplantisi>>

MOSOIU, T. Crina. “Küreselleşmenin Balkanlar’ın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları” **Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik**, Birinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 29-30 Mayıs 2003), Ankara, Genelkurmay Basım Evi, 2003, 225-240.

NATO Handbook On The Medical Aspects Of NBC Defensive Operations AMedP-6(B). 03 Nisan 2014. <<http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm8-9.pdf>>

NATO Terimler ve Tanımlar Sözlüğü. 10 Ağustos 2013. <<http://www.fas.org/irp/doddir/other/nato2008.pdf>>

Nunn-Lugar Programının Skor Tabelası, 22 Ekim 2013. <http://cms.dtra.mil/docs/system-documents/20130501_fy13_ctr-scorecard_slides_may13.pdf>

Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Andlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, 12 Şubat 2014. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc062/kanuntbmmc062/kanuntbmmc06202225.pdf>

NWEIHED, G. Kaldone. **Küreselleşme İki Yüze Bir Maske**, Ankara, Memleket Yayınları, 2007.

OJANEN, Hanna. “Uluslararası Kuruluşlar Arasında Ortaklık ve Sorumluluk Paylaşımının Güvenlik Siyasetine Etkileri”, **Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler**, Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 31 Mayıs – 01 Haziran 2007), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2007, 81-100.

ONULDURAN, Ersin. “Genel Değerlendirme”, **Küresel Terörizm Ve Uluslararası İş Birliği Sempozyumu** (15-16 Mart 2010), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2010, 157-160.

Operations in Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Environments, Joint Publication 3-11, 04 Ekim 2013. <www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_11.pdf>

ÖZCAN, M. ve S. YARDIMCI. “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele”, **Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, Mayıs 2005, 39. <<http://www.e-akademi.org>>

ÖZCAN, Gencer. “Türkiye’de Millî Güvenlik Kavramının Gelişimi”, E.B. PAKER ve İ. AKÇA (Ed.), **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, 305-349.

ÖZGÜR, Salih. **Geleceğe Yönelen Tehdit Kitle İmha Silahları**, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2006.

PEKNY, Shany. “Government and Globalization”. 17 Şubat 2003. Daily Nabraskan. <http://www.dailynebraskan.com/government-and-globalization/article_ca0410f8-9e5b-5ffc-9134-cb93195a09cb.html>

PITA, Réne. “Analysis of Syria’s Chemical And Biological Threat”, **Opinion Documents**, 2012, 1-10.

Presidential Decision Directive, 05 Nisan 2014. <<http://www.fas.org/irp/offdocs/pdd39.htm>>

“Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare”, 05 Aralık 2013. <<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280167ca8>>

PURVER, Ron. “The Tokyo Subway Attack”, **Strategic Analyst, Canadian Security Intelligence Service**, 1995. <<https://www.csis-scrs.gc.ca/pblctns/thr/cbtrrrsm06-eng.asp#tab34>>

Remarks by the President Upon Arrival, 16 Eylül 2001. Office of the Press Secretary
<<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010916-2.html>>

Resolution 1566. 07 Aralık 2013. <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1566\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1566(2004))>

RIEDEL, Stefan. “Biological Warfare and Bioterrorism: a Historical Review”, **Proc**, XVII, 4, 2004, 400–406. <<http://library.thinkquest.org/27393/dreamwvr/warfare/timeline1.htm>>

RISING, David. “Al Qaeda in Iraq Beckons Nuclear Scientists”, **Associated Press**, 29 Eylül 2006. <http://www.boston.com/news/world/articles/2006/09/29/al_qaeda_in_iraq_beckons_nuclear_scientists/>

ROBERTS, Guy. “Preventing Weapons of Mass Destruction Terrorism: Building International Partnerships to Meet the Challenge”, O. AYTAÇ ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Defence Against Weapons of Mass Destruction Terrorism**, Amsterdam, IOS Pres BV, 2009, 9-28.

ROBERTS, Guy B. “Biyolojik Terör Tehdidi”, **Küresel Terörizm ve Uluslararası İş Birliği Sempozyumu**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2010, 117-126.

ROFFEY, R., A. TEGNELL ve F. ELGH. “Biological Warfare in a Historical Perspective”, **Clinical Microbiology and Infection**, VIII, 8, 2002, 450–454.

ROGERS, P. ve S. EIWORTHY. **Terörle Savaş: 12 Aylık İnceleme ve Geleceğin Strateji Seçenekleri**, Oxford Araştırma Grubu, Briefing Raporu, Eylül 2002.

RUBIN, Michael. “Asimetrik Tehdit Kavramı ve Güvenliğe Yansımaları”, **Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler**, Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 31 Mayıs – 01 Haziran 2007), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2007, 185-204.

RUGMAN, Alan. **Globalleşmenin Sonu: Radikal Bir Globalleşme Analizi**, Ankara, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., 2000.

RUSTEMOVA, Saadat. **Küresel Terörizm** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

SALAMA, S. ve L. HANSELL. “Does Intent Equal Capability? Al-Qaeda and Weapons of Mass Destruction”, **The Nonproliferation Review**, Monterey, XII, 3, 2005, 615-653.

SALERNO, R.M., J. GAUDIOSO, L. REBECCA, F. ve D. ESTES. “A BW Risk Assessment: Historical and Technical Perspectives”, **The Nonproliferation Review**, Monterey, Sonbahar2004, 25-43.

SARAÇLI, Murat. “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara, XI, 1-2, 2007, 1049-1078.

SCHMID, Alex. “Terrorism – The Definitaional Problem”, **Case Western Reserve Journal of International Law**, XXXVI, 2-3, Bahar2004, 375-419.

SCHMID, A.P. and A.J. JONGMAN. **Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature**, North Holland Publishing Company, 1988.

SCHOLTE, J. Aart. “Defining Globalization”, **Castilla – La Mancha (CLM) Economía**, 10, 2007.

SERİNKEN, M. ve S.S. KUTLU. “Biyoterörizm ve Şarbon”, **Türkiye Acil Tıp Dergisi**, IX, 4, 2009, 185-190.

Seventh Review Conference of the States Parties to the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction, 2012. <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/600/60/PDF/G1260060.pdf?OpenElement>>

SEVİNÇ, Bilal. “Sosyal ve Politik Bir Olgu Olarak Terörizmle İlgili Tanımsal Çıkamazlar”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Ankara, XIII, 1, 2011, 77-96.

SHEEHAN, Michael. **International Security**, Lynne Rienner, Boulder, 2005.

Silahların Yayılması ve Kalkınma–Bağlantılar Açığa Çıkıyor, 2007. <<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue3/turkish/art3.html>>

SLOAN, Stephen. **The Anatomy of Non-Territorial Terrorism: An Analytical Essay**, for The Clandestine Tactics and Technology Series, Bureau of Operations and Research, Maryland, The International Association of Chiefs of Police, 1978.

SMITHSON, Amy. E. “Rethinking the Lessons of Tokyo”, SMITHSON A.E. ve Leslie-Anne Levy (Ed.), **Ataxia: The Chemical and Biological Terrorism Threat and US Response**, Washington, Henry L. Stimson Center, Nu.:35, 2000, 71-111.

SPENCER, Alexander. “Questioning the Concept of New Terrorism,” **Peace Conflict & Development**, 8, Ocak 2006, 7-10.

SPENCER, J. ve M. SCARDAVILLE, Understanding the Bioterrorist Threat: Facts and Figures, The Heritage Foundation. 2001 <<http://www.heritage.org/Research/HomelandSecurity/BG1488.cfm#pgfId=1159547>>

State Sponsors of Terrorism. 04 Şubat 2013. <<http://www.state.gov/j/ct/list/c14151.htm>>

Statement by Turkey. 25 Ekim 2013. <http://www.un.org/disarmament/special/meetings/firstcommittee/68/pdfs/TD_25-Oct_OWMD_Turkey.pdf>

STEIN, Bradley D. ve diğerleri, “Emotional and Behavioral Consequences of Bioterrorism: Planning a Public Health Response”, **Milbank Q**, LXXXIV, 3, 2004, 413–455, <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2690224/>>

STIGLITZ, E. Joseph. **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, İstanbul, Plan B Yayıncılık, 2002.

Strategic Trends Programme Global Strategic Trends – Out to 2040. <http://www.stat.berkeley.edu/~aldous/Real-World/gst4_update9_Feb10.pdf>

Sunshine Project. A Survey of Biological and Biochemical Weapons Related Research Activities in Turkey, 2004. <<http://www.sunshine-project.de/infos/Laenderstudien/Country%20Report%20Turkey.pdf>>

ŞAHİN, İ.Turan. **Küresel Ekonomi Küresel Terör İlişkisi ve Amerika Birleşik Devletleri** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

TALAS, Mustafa. “Bir Dış Tehdit unsuru olarak küreselleşme-kültür etkileşimi ve Türkiye”, **IV. Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze Dış Tehditler)**, 16-17 Ekim 2003-Elazığ, Bildiriler, Elazığ Fırat Üniversitesi Basımevi, 2004, 709-722.

TANGÖR, B. ve S. SAYIN. “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Ankara, XI, 1, 2012, 85-118.

TANRISEVER, Oktay. “Güvenlik”, A. ERALP (Ed.), **Devlet ve Ötesi** (3’üncü Baskı), İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, 107-124.

TAŞDEMİR, Fatma. **Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi**, Ankara, USAK, 2006.

TEMİR, Ahmet. “Türkiye Türkçesindeki –Sel ve –Sal Sıfat Eki Nereden Geliyor?”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Kayseri, VIII, 1999, 3-5. <http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_8/sayi_8.htm>.

TENET, George. **At the Center of the Storm**, New York, Harper Collins, 2007.

“Terör Örgütleri Kitle İmha Silahlarına Sahip Olmak İstiyor”, Rusya Online Haber ve Yorum Sitesi, <<http://www.rusya.ru/Content/13333-Ter%C3%B6r+%C3%B6rg%C3%BCtleri+kitle+imha+silahlar%C4%B1na+sahip+olmak+istiyor>>.

Terror Police Find Deadly Poison. **BBC News**. 07 Ocak 2003. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/2636099.stm>

The American Civil War (1860-1865). <<http://www.thelatinlibrary.com/chron/civilwar.html>>

The Biological Weapons Threat and Nonproliferation Options. **Csis Report**, 2006. <http://csis.org/files/media/csis/pubs/061129_biosurvey.pdf>

The Medical NBC Battlebook, USACHPPM Tech Guide 244, August 2000.

The Risk İnterconnection Map – 2013. 30 Ocak 2013. <<http://reports.weforum.org/global-risks-2013/view/section-four/survey-findings/#read>>

The Telegraph. “We Won't Scrap WMD Stockpile Unless Israel does, Says Assad”, 06 Ocak 2004.

The United Nations And The Fight Against Terrorism, Hearing and Briefing Before The Subcommittee on International Terrorism and Nonproliferation of The Committee on International Relations House of Representatives One Hundred Ninth Congress First Session, 17 Mart 2005, Seri Nu.:109-20, Washigton, U.S. Government Printing Office, 2005.

The Washington Post. Text: President Bush Addresses the Nation, 20 Eylül 2001. <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html>.

The Washington Post. Obama Remarks On Confronting Terrorist Threats, 16 Temmuz 2008. <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/07/16/AR2008071601474.html>>

Timeline of Secret Government Projects, 2013. <http://www.bibliotecapleyades.net/esp_cointelpro06.htm>

TOTH, Tibor. “Negotiating a Compliance Protocol For The Biological Weapons Convention”, DRELL, S.D., SOFAER, A.D. ve WILSON, G.D. (Ed.), **The New Terror: Facing the Threat of Biological and Chemical Weapons**, California, Hoover Institution Press, 1999.

TÖRÖK, Thomas J. ve diğerleri. “A Large Community Outbreak of Salmonellosis Caused by Intentional Contamination of Restaurant Salad Bars”, **JAMA**, CCLXXVIII, 5, 1997, 389-395.

TUCKER, Jonathan B. “Biological Weapons in The Former Soviet Union: An Interview With Dr. Kenneth Alibek”, **The Nonproliferation Review**, Monterey, VI, 3, 1999, 1-10.

TUCKER, Jonathan. B. “The Proliferation of Chemical and Biological Weapons: Past, Present and Future”, O. AYTAÇ ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Defence Against Weapons of Mass Destruction Terrorism**, Amsterdam, IOS Pres BV, 2009a, 29-44.

TUCKER, Jonathan B. “Chemical-Biological Terrorism: Threats and Responses”, O. AYTAÇ ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Defence Against Weapons of Mass Destruction Terrorism**, Amsterdam, IOS Pres BV, 2009b, 147-159.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (DİB), “Türkiye’nin Uluslararası Güvenlik Perspektifleri ve Politikaları”, 02 Mayıs 2014. <www.mfa.gov.tr>

TÜRMEN, Rıza. “Terörizmle Uluslararası Mücadelenin Hukuki Boyutları”, **İkinci Uluslararası Sempozyum Bildirileri (10-11 Mart 2008)**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2008, 79-85.

UN Compendium: The Biological Weapons Programme (Iraq), United Nations Monitoring, Verification And Inspection Commission (Unmovic), 16 Nisan 2014. <<http://www.unmovic.org/>>

UN Office for Disarmament Affairs, 05 Nisan 2014. <<http://disarmament.un.org/treaties/s>>

Unit 731 General Facts. 10 Mayıs 2014. <<http://www.unit731.org/>>

VARLIK, A. Bilgin. **Küreselleşme ve Küreselleşmenin Ortadoğu’ya Etkileri** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

WALKER, D.H. ve YAMPOLSKA O. “Death at Sverdlovsk: What Have We Learned”, **Am J Pathol**, 144, 1994, 1135-1141.

WATERS, Malcolm. **Globalization** (2'nci Baskı), Londra, Taylor & Francis Group, 2001.

WEINBERG L., A. PEDAHZUR ve S. HIRSCH-HOEFLER. "The Challenges of Conceptualizing Terrorism", **Terrorism and Political Violence**, XVI, 4, 2004, 777-794.

What is the History of the Ku Klux Klan?, 09 Ekim 2011. <<http://www.enotes.com/homework-help/what-history-ku-klux-klan-288511>>

WOLFERS, Arnold. "National Security as an Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, LXVII, 4, 1952, 481-502.

World Health Organization. **Health Aspects of Chemical and Biological Weapons**, Geneva, World Health Organization, 1970.

YALÇINER, Serhan. "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Isparta, II, 4, Güz, 2006, 98-119.

YALMAN, Nur. Terror and Cultural Diversity in Times of Adversity, 20 Eylül 2013. <http://www.oldsite.transnational.org/SAJT/forum/meet/2002/Yalman_Terror&Diversity.html>

YANG, Daqing. "Documentary Evidence and the Studies of Japanese War Crimes: An Interim Assessment", DREA, E., G. BRADSHAW, R. HANYOK, J. LIDE, M. PETERSEN ve D. YANG (Ed.), **Researching Japanese War Crimes Records**, Washington, Interagency Working Group, 2006, 21-56.

YENEN O.Ş. ve DOĞANAY M. "Biyoterörizm", **Ankem Dergisi**, İstanbul, XXII, 2, 2008, 95-116.

Yıllara Göre Dış Ticaret, TÜİK, 28 Ocak 2013. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12>

Yönetim Nedir, 2003. <www.womenlead.sakarya.edu.tr/docs/YonetimKuramlari>

YUSUFZAI, Rahimullah. Conversation With Terror, Time, 1999. <<http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,17676,00.html>>

ZALMAN, Amy. "The Social and Psychological Effects of Bioterrorism", S. ÇANKAYA ve M. KİBAROĞLU (Ed.), **Bioterrorism: Threats and Deterrents**, Amsterdam, IOS Press, 2010, 1-11.

ZENGİNGÖNÜL, Oğul. **Küreselleşme: Yoksulluk, Gelişmişlik ve İş Gücü Piyasaları Ekseninde**, Ankara, Adres Yayınları, 2004.

ZILINKAS, Raymond A. “Iraq's Biological Weapons. The Past as Future?”, **JAMA: Journal of the American Medical Association**, CCVXXVIII, 5, 1997, 418-424.

ZILINSKAS, Raymond A. “The Anti-Plague System and the Soviet Biological Warfare Program”, **Critical Reviews in Microbiology**, XXXII, 1, Şubat2006, 47-64.

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu. 12 Kasım 2013. <[http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/ 1.5.3713.pdf](http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf)>

EKLER

EK-A : Çeşitli Küreselleşme Tanımları

EK-B : Sanayi Devrimi ve Sonrasında Küreselleşme Adına Yaşanan Olaylar

EK-C : Kitle İmha Silahları (KİS) Kronolojisi

EK-Ç : Terörizm Tanımları

EK-D : KİS ile İlgili Kuruluşlar, Rejimler ve Anlaşmalar

ÇEŞİTLİ KÜRESELLEŞME TANIMLARI*

Martin ALBOW	“İnsan yaşamı üzerinde dünya çapında etkiye sahip olan pratikler, değerler ve teknolojinin yansımasıdır.”
Ulrich BECK	“Ekonomi, bilgi, teknoloji ve sivil toplum gibi olgular karşısında ulusal sınırların önemsiz hale gelmeye başladığı bir süreçtir.”
Korkut BORATAV	“Soğuk Savaş döneminden sonra, kapitalizmin yeni bir açılımla dünya geneline yayılmasıdır.”
Philip G. CERNY	“Mal ve varlıkların yapısal farklılıklarının artarak uluslararası politik ekonominin temelini kapsama içinde ekonomik ve politik yapının bütünleşmesidir.”
Avram N. CHOMSKY	“Devlet merkezli kurumların ve devlet merkezliliğiyle yapılan atıfların, salt uluslararası değil, tamamıyla küresel bir bağlamda faal olan farklı aktörler arasındaki ilişkilerin yapısı içinde eridiği süreçtir.”
Peter DICKEN	“Uluslararasılaşmadan daha ileri ve kompleks bir kavram olup; bu bağlamda mal ve hizmet akımlarının ülke ve bölge sınırları içinde artmasını sağlayan ve ekonomik faaliyetlerin uluslararası alanda dağılımını artırmak suretiyle ulusların fonksiyonel entegrasyonu sağlayan bir olgudur.”
John B. FOSTER	“Zenginin daha zengin fakirin daha fakir olduğu emperyalizmin yeniden keşfi”
Thomas FRIEDMAN	“Piyasalar, ulus-devletler ve teknolojilerin önceleri tanık olunmamış derecede ve birey, şirket ve ulus-devletlere dünya çapında daha yakın, daha hızlı, daha derin ve eskisinden daha ucuz şekilde birbirine ulaşım olanağı verecek biçimdeki önlenemez bütünleşmesi”
Anthony GIDDENS	“Birbirinden çok uzaktaki bölge insanların aralarında kaç mil olursa olsun birbirlerini kolaylıkla etkileyebildiği yoğunlaşmış sosyal ilişkiler sürecidir.” “Bilgi-yoğun sistemlerin gelişmesi sonucu, bu bilgi-yoğun sistemlerin beşeri faaliyetleri koordine ettiği ve bireysel eylemlerin ve bireysel seçimlerin ön plana çıktığı bir süreçtir.”
Jashua GOLDSTEIN	“Dünyanın farklı ülkelerindeki insanların sosyal yaşantılarının tüm yönleriyle genişleyerek, derinleşerek ve gitgide hızlanarak birbirlerine eklemlenme sürecidir.”
William GREIDER	“Yok ederek ürün elde eden acayip bir makine gibidir. Modern ziraat makineleri gibi büyük ve değişkendir. Fakat daha karmaşık ve güçlüdür, aşına olduğu sınırları önemsemez ve açık arazide çalışabilir.”
Bob JESSOP	“Neo-liberalizmin daha insani bir maskeyle pazara sunulması projesidir.”
Richard G. HARRIS	“Mal ve hizmetlerin üretiminin, dağılımının ve pazarlamasının uluslararasılaştırılmasının artmasıdır.”

David HARVEY	“Dünyanın küçülerek yoğunlaşması, iletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmelerin, haberleşme ve ulaşımı daha kolay, daha hızlı ve daha ucuz hale getirmesinin ve böylelikle karşılıklı bağımlılığın artmasının sonucudur.”
Paul HIRST / Grahame THOMPSON	“Ekonomik anlamda ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonomi olarak tanımlanırsa, kesinlikle yeni ve farklı bir olgu değildir. 1860’ lı yıllardan bu yana var olan bir takım farklı uluslararası ekonomi konjonktürlerinden biridir.”
Gülten KAZGAN	“Ciddi bir olgu ve gerçekliktir, son derece yıkıcı sonuçlar ve sorunlar yaratmaktadır ve bütün parlak söylemlere rağmen, büyük sermayenin içine girdiği bunalımdan kurtulmanın arayışından başka bir şey değildir.”
Yakup KEPENEK	“Bilim ve teknoloji alanında ortaya çıkan gelişmelerin bir sonucu olarak, kapitalizmin yaşamakta olduğu nitelik dönüşümüdür.”
G. Kaldone NWEIHED	“Medeniyetler Çatışması ve teröre karşı savaş arasındaki kesişme noktasıdır.” “Vahşi kapitalizmin modern bir saldırısıdır.”
Charles OMAN	“Mal ve hizmet akımlarını kapsayan ekonomik aktiviteleri ve bu aktivitelerin bölge ve ülke sınırları içinde artmasını sağlayan, ülke ve bölgelerarası insan akımlarını da dikkate alan mikro ekonomik bir süreçtir.”
Kevin O'ROURKE	“Ticari engellerin giderek azaldığı, göçlerin önündeki engellerin ortadan kalktığı, sermaye akışının hızlandığı, DYY’lerin serbest kaldığı ve teknoloji transferlerinin yaygınlık kazandığı bir ortam”
Roland ROBERTSON	“Bir yüzünü evrenselin yani küreselin yerelleşmesi, diğer yüzünü ise tekellikler/yerelliklerin evrenselleşmesinin oluşturduğu bir süreçtir.” “Dünyanın ‘birleştiği’, ancak hiçbir şekilde naif işlevselci bir tarzda bütünleşmediği bir süreç”.
Joseph E. STIGLITZ	“Temelde, ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesidir. Ulaşım ve iletişim maliyetlerini inanılmaz ölçüde azaltacağı için ortaya konmuştur. Ayrıca mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve (daha az ölçüde) insanların sınırları aşmasının önündeki yapay engellerin kaldırılması demektir.”
I. WALLERSTEIN	“Kapitalizmin sosyo-ekonomik ilişkiler ağının baskın olduğu bir dünya-sistem sürecidir”.
Malcolm WATERS	“Toplumsal ve kültürel düzenlemeler üzerindeki coğrafya ile ilgili sınırların ortadan kalkma süreci ve insanların da bu sürecin farkında olmalarıdır.”

Gilbert R. WINHAM	“Uluslararası ticaretteki yayılma, sınırlar arası parasal akımların artması, şirketlerin birleşmeleri ve çok uluslu şirketlerin büyümesidir.”
Erinç YELDAN	“Neo-liberalizmin ideolojik bir söylemidir ve küreselleşme olgusu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesidir.”

***Not:** Tanımların sıralanması sırasında küreselleşmenin tarafları ve muhalifleri şeklinde bir ayrıma gidilmemiş, tamamıyla akademisyenlerin soyadlarının alfabetik dizilişi baz alınmıştır.

**SANAYİ DEVRİMİ VE SONRASINDA KÜRESELLEŞME ADINA
YAŞANAN ÖNEMLİ OLAYLAR**

TARİH	OLAY
1865-66	İlk küresel düzenleyici bir örgüt olan uluslararası telgraf birliğinin kurulması ve ilk sürekli telgraf kablounun hizmete girmesi
1884	Saatlerin dünya düzeyinde koordinasyonun başlatılması (GMT sisteminin esas alınması)
1891	İlk tarifeli sınır ötesi uzak hizmetlerinin verilmeye başlanması
1894	İlk sınır ötesi telefon görüşmesi (Londra–Paris)
1919	İlk off-shore finans kurumunun kurulması (Lüksemburg)
1929	İlk küresel radyo yayını (V.George’nin Londra Denizcilik konferansını açılış konuşması altı kıtada 242 istasyonda canlı yayınlanmıştır.)
1946	İlk dijital bilgisayarın yapılması
1949	Küresel turizm için tatil paketlerinin uygulanmaya başlaması
1954	İlk ihracat işlem bölgesinin kurulması
1955	İlk Mc Donalds restoranlarının açılması
1956	İlk okyanus ötesi telefon bağlantılarının kurulması
1957	İlk Avrupa kurunda borç (Londra piyasasında ABD doları bazında bir Sovyet Bankası tarafından alınmıştır.)
1960	Marshall M.Luhan tarafından ilk kez Küresel Köy tanımının yapılması
1962	İlk iletişim uydularının fırlatılması
1963	Sınır ötesi doğrudan telefon görüşmelerinin başlatılması
1963	İlk Avrupa bonosunun (Londra piyasasında ABD doları bazında İtalya tarafından) alınması
1969	Geniş gövdeli ilk jet yolcu uçağının inşası (Boeing 747)
1969	İlk büyük kapsamlı bilgisayar ağının kurulması
1969	İlk elektronik tabanlı borsanın kurulması (ABD-NASDAQ)
1972	İlk Küresel konulu konferans (BM Çevre Konferansı)
1974	ABD hükümetinin yabancı para alışverişi kontrolünü kaldırması
1976	Doğrudan yayın yapan ilk uydu vasıtası ile çanak antenlerin kullanılmaya başlanması
1976	Dünya çapında bankalar arası elektronik fon transferi için SWIFT sisteminin kurulması
1977	Fiber optik kabloların iletişim maksatlı olarak kullanılmaya başlanması
1987	Antarktika üzerinde ozon deliğinin görülmesi
1987	Wall Street Borsasındaki çöküşün tüm dünyada aynı gecede etkisi
1992	İnternet’in başlaması
1997	Tüm dünyanın fiber optik kablolar ile döşenme işleminin tamamlanması

KİTLE İMHA SİLAHLARI (KİS) KRONOLOJİSİ

M.Ö. 600-400: Ispartalılar savaşlarda kükürtlü duman kullanırdı. Çinliler arsenik trioksit dumanları kullanıyordu. Romalıları da arsenik dumanları kullanıyorlardı.

600: Bizanslılar kükürt, sönmemiş kireç, reçine ve petrolü karıştırarak elde ettikleri “Rum Ateşi”ni İstanbul’un fethine kadar kullandılar.

1346: Tatarlar vebalı cesetleri mancınıkla Kaffa (bugünkü Ukrayna’daki Feodosia) kentini savunanların üstüne attılar.

16’ncı yüzyıl: İspanyollar Amerikan yerlilerine karşı biyolojik silah kullandılar.

1763: İngiliz ordusu Pontiac ayaklanmasından çiçek mikrobu taşıyan battaniyeleri Amerikalı yerlilere dağıttı. Bu yöntem 19’uncu yüzyıl boyunca yerlilere karşı kullanıldı.

1899: 24 ülke zehirli gazları ya da maddeleri silah olarak kullanmayacakları sözü vererek Lahey Konvansiyonu’nu imzaladı.

1914-1918: Birinci Dünya Savaşı boyunca kullanılan klorlu gazlar yüzünden 100 bin kişi öldü. 1.3 milyon kişi yaralandı. 1925 Cenevre Protokolü kimyasal ve biyolojik silahların savaşlarda kullanılması yasakladı.

1936: Alman bilim adamları bir tür sinir ajanı olan tabun gazını buldular.

1932–1945: Japonya Çin’e karşı veba mikrobundan üretilmiş biyolojik silahları kullandı. Bu süre zarfında 260 bin kişi öldü.

1942: İlk nükleer silah programı olan Manhattan Projesi başladı.

1945: ABD Hiroşima ve Nagazaki’ye ilk atom bombasını attı. 120 bin kişi öldü.

1949: Sovyetler Birliği ilk nükleer silah denemesini yaptı.

1950’li yıllar: ABD ve Sovyetler Birliği karşılıklı olarak biyolojik ve kimyasal silah üretimi ve depolaması yarışına girişti.

1952: İngiltere ilk nükleer denemesini yaptı.

1960: Fransa ilk nükleer denemesini yaptı.

1962: Küba krizi dünyayı nükleer felaketin eşiğine getirdi.

1963: ABD, Britanya ve SSCB yerüstündeki nükleer denemeleri bitiren anlaşmayı imzaladılar.

1964: Çin ilk nükleer denemesini yaptı.

1967: Libya, Çad’a karşı savaşta hardal gazı kullandı.

1968: ABD, Britanya, Sovyetler Birliği ve nükleer gücü olmayan 59 ülke Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması’nı (NPT) imzaladı.

1969: ABD Utah’ta VX tüpleri kazayla patladı. Binlerce koyun telef oldu. Aynı yıl ABD Vietnamlı gerillalara karşı bol miktarda göz yaşartıcı gaz ve herbitsit kullandı. Hindiğin ormanları ve binlerce dönüm mısır tarlası imha edildi.

1972: ABD ve SSCB Anti Balistik Füze Anlaşması’nı (ABM) imzaladılar.

1974: NPT’yi imzalayan Hindistan ilk nükleer denemesini yaptı.

1975: ABD, SSCB ve 100’ü aşkın ülke tarafından 1972’de imzalanan biyolojik ve toksin silahların üretimi, geliştirilmesi ve depolanmasını yasaklayan uluslararası konveksiyon yürürlüğe girdi.

1979: SSCB’de kazayla salınan şarbon virüsü yüzünden 66 kişi öldü.

1981: Vietnam ve müttefikleri Laos ve Kamboçya’da “sarı yağmur” (yellow rain) denilen mikotoksinler kullandı.

1983–1988: Irak, İran’a karşı çeşitli kimyasal silahlar kullandı. İran’da bunlara karşı kimyasal silah üretimine başladı.

1984: Hindistan’da Bopal gübre fabrikasındaki patlamada 200 kişi öldü. Bu olay

kimyasal silah üretiminin risklerini gündeme getirdi.

1988: Irak, Halepçe'ye attığı hardal gazı ve diğer kimyasallarla 6 bin kişinin ölümüne neden oldu.

1990: ABD ve Sovyetler Birliği kimyasal silah stoklarını 2002'ye kadar %20'ye indirme ve ayrıca tüm ülkelerin Cenevre Anlaşması'nı imzalaması halinde tüm zehirli gazları imha etme güvencesi verdi.

1991: BM, Irak'ın kimyasal ve biyolojik silahlarını ve teknolojisini yok etmesi talebiyle denetime başladı. Aynı yıl SSCB dağılınca ABD eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne yönelik bir silahsızlanma yardımı başlattı.

1992: ABD nükleer denemelerle ilgili moratoryum ilan etti.

1993: Kimyasal Silahlar Konvansiyonu imzaya açıldı.

1995: Japonya'da Aum Shinrikyo (Yüce Gerçek) tarikatı Tokyo metrosuna sarin gazı attı. 12 kişi öldü.

1996: Beyaz Rusya, Kazakistan ve Ukrayna'daki bütün Sovyet nükleer silahları Rusya'ya taşındı.

1997: Küba, ABD'yi ekinlerine biyolojik silahlar püskürtmekle suçladı.

1998: Pakistan ilk nükleer silah denemesini yaptı. BM, yetersiz iş birliği gerekçesiyle Irak'tan denetçilerini çekti.

2001: 11 Eylül sonrasında ABD'de mektupla gönderilen şarbon virüsü nedeniyle 23 kişi hastalandı 5 kişi öldü.

2002: ABD füze savunması çalışmalarının önünü açmak için ABM Anlaşması'ndan çekildiğini açıkladı.

TERÖRİZM TANIMLARI

Uzmanlar

- Ercan ÇİTLİOĞLU; “Terörizm; devlet otoritesini ve düzenini yıkmak, değiştirmek, belirli amaçları gerçekleştirmek için girişilen siyasal nitelikli şiddet eylemlerinin tümüdür.”

- Beril DEDEOĞLU; “siyasal hedeflere ulaşmak için toplumun demokratik ikna ve eylem yoluyla barışçı davranışına karşı, hukukun üstünlüğü ve devlet otoritesini tanımayan, güçsüzlüklerini gizlemek için demokratik otoriteleri kitlelerden kopararak halka karşı şiddet kullanmaya yöneltmeyi amaçlayan, kendi güç ve doktrinleri ile sağlayamadıkları halk desteğini ve ayaklanmasını sağlamak için tarihsel görevlerinin olduğuna inandırılmış çeşitli unsurlardan oluşan ve uluslararası destek gören örgütlerin, tahripkâr silahlarla donanmış olarak gelişmiş taktikler kullanan, insanlığı hakir gören, ahlaki hiçbir temeli bulunmayan siyasi hedeflere ulaşmak için insan hayatını hiçe sayan, masum insanları hedef alan ve hiçbir savaş kuralı tanımayan, geleneksel politik suçlardan farklı, metodik, örgütlü, sistematik, öldürme, kaçırma, korkutma ve tahrip eylemlerdir.”

- Sulhi DÖNMEZER; “Şiddetin, sosyal, ulusal, ırki, dinsel, fesat çıkarıcı ve benzer diğer maksatlarla sınıflar arasında çatışma, savaşı tahrik etmek üzere, planlı ve hukuk dışı olarak kullanılmasıdır.”

- Helmut Von WEBER; “Terörizm; sosyal özellikle siyasi uyumsuzluklarda, kişilere (suikast gibi) veya nesnelere yönelik şiddet hareketleriyle ve özellikle de genel tehlike yaratan faaliyetlerle düşmanın korkutulmasını ifade etmektedir.”

- Gustav DANIKER; “Terörizm; siyasi, ideolojik veya sosyal ihtilaleci amaçları ve düşünceleri kabul ettirmek için belirli bir noktaya veya belirli bir alana şiddet uygulamak suretiyle hükümetlerin, halk gruplarının veya tüm halkın sistematik olarak sindirilmesidir. Terörizm, genellikle saygı, kabul, meşruiyet veya güç kazanmak için yürütülen dolaylı bir mücadele şeklidir.”

- Thomas Perry THORNTON; “Terörizm; şiddet kullanma ya da şiddet tehdidi içeren normal dışı yollarla siyasal davranışları etkilemek üzere biçimlendirilmiş sembolik bir fiildir.”
- Jordan J. PAUST; “Terörizm; ileride gerçekleştirilecek şiddet tehdidini birincil hedefe bildirmek amacıyla, enstrümantal bir hedefe karşı faillerin kasıtlı olarak şiddet kullanması veya şiddet kullanma tehdidinde bulunmasıdır.”
- Boaz GANOR; “Terörizm; siyasal amaçlara ulaşmak için sivillere veya sivil hedeflere karşı yoğun bir biçimde şiddet kullanmak veya şiddet kullanma tehdidinde bulunmaktır.”
- Michael WINOCK; “Terörizm, genellikle kanundışı siyasi gruplar tarafından güvensiz bir ortam yaratma, bir rejimi zayıflatma, bir baskı sistemini başarısızlığa uğratma amacıyla gerçekleştirilen şiddet eylemleridir.”
- Paul WILKONSON; “Terörizm, özü gereği, zorlama amaçlı yıldırma eylemidir. Terörizm, tahrip araçlarının veya bunları kullanma tehdidinin bireyleri, grupları, toplumları veya hükümetleri terörize etme ve teröristin ulaşmaya çalıştığı hedeflere hizmet edecek tavizler vermeye zorlama amacıyla sistematik bir şekilde kullanılmasıdır.”
- Gilbert GUILLAUME; “Uluslararası hukuk açısından terörizm, korku (terör) uyandırma amacıyla yapılan bir teşebbüs çerçevesinde insanların hayatına veya vücut bütünlüklerine zarar verecek şekilde şiddete başvurmayı içeren her türlü hukuk dışı faaliyettir.”
- Jean Marc SOREL; “Uluslararası terörizm, faili veya motifi ne olursa olsun, baskı oluşturma amacıyla bir terör havası yaratmak için kamusal veya özel şahıslara veya mallara karşı değişik şekillerde ağır veya ayırım gözetmeksizin şiddet uygulayarak uluslararası toplumun kamu düzenini bozan hukuka aykırı davranışlardır.”

- H.H.A. COOPER; “Diğer insanlar üzerinde kontrol yaratmak veya üzerlerindeki kontrolü devam ettirebilmek için, insanlar tarafından kasti olarak oluşturulmuş yüksek korku”

- W. ENDERS VE T. SANDLER; “Yasa dışı bir gücün plansız bir şekilde kullanılması ya da kullanılması tehdidiyle oluşan korku atmosferinden politik bazı amaçlara ulaşma”

Sözlük

- Webster Üniversitesi Sözlüğü: Bir amaca ulaşmak için şiddet, terör ve sindirme hareketlerinin sistematik kullanımı.

- Oxford İngilizce Sözlük: (a) Benimseyenlere karşı terörle savaşmayı amaçlayan politika, (b) sindirme yöntemlerini uygulanması, (c) terörize gerçeği veya terörize olma durumu.

- Webster Yeni Uluslararası Sözlük: (a) Terörize hareketi veya terörize olma durumu, açıkça: terör saltanatının sistemi, (b) Sindirme ile yönetim veya yönetime karşı olma modu, (c) Herhangi bir sindirme politikası

- Amerikan Heritage Sözlüğü: Genellikle ideolojik veya politik nedenlerle, toplumları veya hükümetleri sindirme veya zorlama niyetiyle, kişi veya mülke karşı, bir kişi ya da organize bir grup tarafından, yasadışı kuvvet veya şiddet kullanımı veya kullanma tehdidinde bulunulması

- Meydan Larousse: İhtilalci grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümü, tedhişçilik, bir hükümet tarafından uygulanan şiddet rejimi

- Büyük Larousse: Bir hükümet tarafından ihdas edilen şiddet rejimi

- Ana Britannica: Siyasal bir hedefe ulaşmak amacıyla devlete, halka ya da bireylere karşı sistemli şiddet eylemlerine başvurma

- Temel Britannica: Bireylerin, grupların ya da devletlerin siyasal bir

amaçla başka kişi ve gruplara karşı giriştiği, savaş dışı sistemli şiddet eylemleri

- Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi: Önceden belirlenmiş hedefleri elde etmek için şiddet kullanan, şiddete başvuran bir grubun veya partinin kullandığı metot
- Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğü: Kamu otoritesini veya toplum yapısını yıkmak için girişilen korku ve yılgınlık saçan şiddet hareketleri.
- Macmillan Çağdaş Sözlük: Nüfusu tehdit etmek için hükümet tarafından veya hükümete isyan eden gruplar tarafından siyasi amaçlar için şiddet ve dehşete düşürücü eylemlerin kullanılması
- Uluslararası Hukuk Sözlüğü (Jack SALMON): Kendi adına veya bir devletin tasvibi, teşviki, müsaadesi veya desteğiyle insanlara veya mallara karşı bir bireyin veya grubun ideolojik amaçla ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atacak şekilde ağır şiddet eylemleri uygulaması

Diğer

- Terörizm; önceden tasarlanmış, uygar toplumun yerleşik kamu düzenini, kültürel, ekonomik, dini ve sosyal yapısını istikrarsızlaştırmak yolundaki yaygın şiddet sarmalını taammüden ve ayırım gözetmeksizin, insan hayatına son verme kastı ile düzenlenen planlı saldırılardır.
- Terörizm; savaş ve diplomasi ile kazanılmayan sonuçları elde etmek, korkutmak ve itaat ettirmek için bir teoriye, felsefeye ve ideolojiye dayanılarak siyasi maksatlarla, iradi olarak terör ve şiddetin sistemli ve hesaplı kullanılmasıdır.
- Uluslararası terörizm; bireysel olarak ya da bir devletin tasvip, teşvik, hoşgörü ya da desteği ile hareket eden bir kişinin ya da grubun gerçekleştirdiği, şahıslara ya da mallara yönelik, ideolojik bir hedef izleyen ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürmeye elverişli, hukuka aykırı şiddet eylemidir.

1. KİS'in Denetimi Konusunda Faaliyet Gösteren Kuruluşlar

- a. BM Silahsızlanma Departmanı (DDA-Depart. for Disarmament Affairs)
- b. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA-International Atomic Energy Agency)
- c. Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (OPCW – Organization for the Prohibition of Chemical Weapons)

2. KİS ve İlgili Malzeme ve Teknolojiler ile Bunların Fırlatma Vasıtalarının Yayılmasının Önlenmesine Yönelik İhracat Kontrol Rejimleri

- a. Wassenaar Düzenlemesi
- b. Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (MTCR–Misilse Tech.Control Regyme)
- c. Avustralya Grubu
- ç. Nükleer Tedarikçiler Grubu (NSG–Nuclear Suppliers Group)
- d. Zangger Komitesi (ZAC-Zangger Committee)

3. KİS Konusunda Yapılan Önemli Antlaşmalar

- a. Antartika Antlaşması
- b. Ay ve Gök Cisimleri Dahil Dış Uzayın Araştırılması ve Kullanımında Devletlerin Çalışmalarını Yönlendirmeye İlişkin Antlaşma
- c. Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (Nuclear Nonproliferation Treaty-NPT)
- ç. Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması
- d. Kimyasal Silahlar Konvansiyonu (CWC)
- e. Biyolojik ve Zehirli Silahlar Konvansiyonu (BTWC)
- f. Atmosferde, Dış Uzayda ve Su Altında Nükleer Denemeleri Yasaklayan Antlaşma
- g. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (Strategic Arms Limitation Talks – SALT I, SALT II)
- ğ. Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri (Strategic Arms Reduction – START I , START II)

